REI RVSTICAE LIBRI QVATVOR,

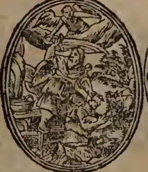
VNIVERSAM RVSTICAM DISCIPLINAM COMPLECTENTES, vnâ cum appendice oraculorum rusticorum, Coronidis vice adiecta.

ACCESSIT HVIC POSTREMÆ EDITIONI à pluribus mendis repurgatæ, operum rusticorum per singulos mẽses digestio, & vocum sententiarumque tam Græcarum, quàm Latinarum explicatio perspicua.

ITEM,

DE VENATIONE, AVCVPIO ATQVE PISCAtione compendium, in vsum Heroum patrumque familiâs ruri degentium concinnatum.

Auctore D D. Conrado Heresbachio Iurisconsulto, Illustrissimi Ducis Iuliacensis, Cliuensis, Montensis, &c. Consiliario.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud Viduam Ioannis Birckmanni.
ANNO M. D. LXXIII.
Cum gratia & priuilegio Cæsar. Maiestatis.

CONRADVS HERESBACHIVS LECTORI S. D.

SVperioribus annis cùm in controuersijs finium regundorũ Consiliarij Geldrienses & Cliuenses ad Mosæ ripam conuenissẽt, & propter locorum inspectionem, iuriumq́ue vtriusque ditionis collationem congressus disceptatioq́; in plusculos dies prorogaretur, tandem autem diuina gratia aspirante, dissidijs compositis, limitibusq́ue ritè distinctis vtrique alteris valedicturi vnà prãderemus, sepositis curis publicis de priuatis honestisq́; studijs liberius conferri cœptum, ác fortè de frugib. quibus vesceremur, mẽtione facta, cũ in mentionem agriculturæ longius prouecti essemus, Cancellarius Geldriensis Hadrianus Marius vir eruditus, & rei rusticę studiosus, cùm me quoq; ei studio

* 2 deditum

'editum intelligeret, hortari cœpit me, q̄ ruri plurimum commorarer, remq́; Rusticam exercerem, de huius disciplinę exercitio aliquid commẽtarer, scriptoq́; proderem huius regionis vsibus accommodatum. Nam quæ veteres, Hesiodus in Bœotia, Cato, Varro, Columella in Campania & Italia tradiderunt, nostro neque cælo, neque solo per omnia congruere. At ego etsi hanc prouinciã multis decausis recusare cœpi, illo tamẽ pertinacius impellente, tandem de agro frumẽtario, deq́; pastoritia & ornithotrophijs (quarum rerum qualemcumq; experientiam me vsu quotidiano comparasse putabam) commentaturum me stipulatus, ea lege, vt ille vicissim hortensium disciplinam, in qua eum exercitatũ esse ipsius hortus gnauiter eleganterq́; cultus declarat, explicandam susciperet, Amãt alterna Camenæ. Quod cùm ille promisisset se suscepturum, moxq́; post paucos menses non destitit interpellare atque vrgere, vt promissa pręstarẽ. Quid facerem? Ego vt fidem meam liberarem,

quæ

quæ de agro frumentario & paſtionib' ruſticis eram commentatus, iuxta promiſsi legem tanquam meum ſymbolum perſoluens, ad eum miſi, addita etiam qualicunq; delineatione hortenſis culturæ, quò eundem ad ſuum quoq; promiſſum præſtandum prouocarem. Nam etiamſi ego eius partes vtcunque delineaſſem, nõ tamen id factum, vt illum obligatione eximerem, ſed vt explicatius de hortenſibus diſſerendi occaſionem præberem. Siquidem ingenuè fateor, in ea diſciplina me non ſatis inſtructum, ſolũ quantum è veterum recentiorumq́; ſcriptis, ac noſtratibus hortulanis, eq́; obiter inſpecta harum regionũ cultura hortenſium percipere potui, ſcripto ſum cõplexus. Ac verò plantarum nomenclaturas ad amphibologias vitãdas viſum fuit plurib. linguis explicare, quò magis propriè & ſignificantius quæque diſtinguerentur, idq́; Dioſcoridis aliorumq́; quorundam exemplo. Ad hæc ne quid in rei ruſticæ Philoſophia deſideraretur, adieci de pecorum auiumq́ue cohortalium

cura ruſticis familiari, addito quoque corollarij vice de venandi, piſcationis atque accipitrarij exercitij compẽdio, quo Heroes & patresfamilias excuſsis publicis curis ruri ſe oblectare atq; exercere ſolent. Porrò cùm Hadrianum Cancellarium, cui has meas de Re Ruſtica farragines concrediderã, fata eripuiſſent, neq; dum mihi ſuum de hortẽſibus ſcriptum vti ſtipulatus mùtuo communicaſſet, ego meas hoſce Rhapſodias cũ eo ſepelire ſtatueram: verùm quia iam liber per illum in manus plurium peruenit, eruditi aliquot atque heroes, quib⁹ ille cõmunicauit, me ſubinde extimulare non ceſſarunt, vt has meas lucubratiũculas in publicum proferri paterer. Iam verò cùm Rei Ruſticæ ſtudiũ ſic habeat, vt minimè ſit inuidioſum, ſed candidum, gaudẽs ſua exercitia proferre, omnibusq; eſſe cõmunia, adde quòd nec reprehenſionem formidet, quinetiam lubens errorem ſi admoneatur agnoſcit atque corrigit, ἀγαθὴ γὰρ παρίφασίς ἐςιν ἑταίρȣ, vt inquit ille. Hoc nimirum

mirum

mirum ruſtico more fretus hæc mea de Re Ruſtica exercitia communico amicorum obſequio, malens repręhenſionem errati, quã denegati officij crimen ſubire. Et quanquam de Re Ruſtica & reliquis hiſce exercitijs extant & veterũ & recentiorũ pleraq; ſcripta, licet non pari dignitate ab vtriſq; ,ſed ſparſim & confusè, & prout ſuis quibuſque regionibus moribusq́; conuenire videbantur tradita; ego vt priuatę meæ memoriæ conſulerem , quæ ad vniuerſam Rem Ruſticam pertinere videbantur, in paucos libros contraxi, noſtriſq́; quantum licuit accommodaui vſibus, adhibitisq́; noſtratiũ obſeruationib. adiectis quoque quibuſdam quæ recentior ætas cultura vſu & diligentia animaduertit, veterib. incognita , qualia ſunt inter fruges, tritici fagini, ſporię, turcici frumẽti, & inter paſtiones ruſticas, Indicarũ auium educatio, & pleraq; alia. Non diffiteor interim me in hiſce commentarijs plurima ex aliorũ cùm veterum, tum recẽtiorum ſcriptis mutuatũ eſſe,

idque vt testatum facerem, ex professo authores ipsos, si non semper, quòd tædium vitarem, certè plurimũ nominatim citans, quibus me adiutũ profiteor, exemplo videlicet veterum Columellæ, Plinij, Athenæi, Aeliani, Palladij, Constantini, Ruellij, ac plurium aliorũ, quibus non datur vitio veterum auctorum placita secretis dispersa monumentis, industria sua colligere, atque etiam ad verbum suis inserere scriptis. Proinde quis ob id me criminari velit, is cogitet eodem iure doctissimos quosque repetundarum postulari posse, quòd aliena vsurpauerint, eaque in suum vsum quasi in coloniam transtulerint. Siquidem Plato ab Aegyptijs, & alij ab alijs mutuari multa, Virgilius ex Homero in Aeneida nõ pauca transtulit, Hesiodi quædam in Geórgica, nõnulla è Theocrito in Bucolica transcripsisse constat, sed ea dexteritate, vt ipsos authores vicisse credatur. Nam vt non est cuiuslibet è manibus Herculis clauã extorquere, ita non est cuiusuis aliena in suũ vsum scitè conuertere,

uertere. Si à Plinio repetantur quæ ex Ariſtotele, Theophraſto, quæ è Catone, Varrone, Columella, & innumeris alijs, qui interciderunt, mutuatus, certè implumem cuculum diceres. Politianus criminatur Gellium tanquam furem aliorum ſcriptorum, cùm ipſe deprehendatur hac in re furacissimus. Nam præter hoc, quod de Miſcellaneis ei obijcit Merula, in alijs quoque publicatis ſuo nomine ſcriptis animaduertere licet. Oratio in Homerum habita prope tota è Plutarchi libello tranſlata, in Paniſtemone aliorum nõ intellecta congeſsiſſe à naſutiorib. inſimulatur. Cęliũ optimorum authorum fucum conuiciãtur quidam. nec deſunt qui eodem crimine traducunt Macrobium, cùm tamen illos omnes de bonis literis bene meritos fateri cogamur. Hæc ideo præfari placuit, ne quis fortè alienis me plumis veſtitum interpretetur malignius, cùm candidè profitear, me plurimas aliorum ſententias de Re Ruſtica congeſsiſſe, noſtriſq; quantum licuit, vſibus accommodaſſe.

Quæ si cui vsui esse poterunt, sine inuidia fruatur: sin minus, desinat labores candido animo susceptos calumniari. Vale. E Larinsulano Kalend. Augusti.

ARGVMENTVM QVATVOR LIBRORVM DE Re Ruſtica.

Etſi Rem Ruſticã vniuerſam duobus maximè complecti Varro tradit, nos tamen eandem quadrifariam diſtinximus, ſingula ſcilicet membra ſuppartientes. Aut enim circa agrorum culturam verſatur, atq; hîc duplex ſtudium. Nam ſi ager exercetur ſeminarius γεωργικὴ, *ſin autem circa hortenſia verſatur* φυτευτικὴ *vocatur, aut circa rem pecuariam &* βουκολικὴ, *aut circa villaticas aues &* ὀρνιθιακὴ *dici poterit.*

Priori igitur libro, q. Georgicus dicitur, Agriculturæ initia laudesq; tribuuntur, villæ poſitio, eiusq; partes, de patrefamiliàs, de villico, de familia, inſtrumento ruſtico, de fundo deligẽdo, de cœli terræq; ratione habenda, de terræ ad ſegetes ſerendas cultura, ſerendarumq; frugum diſcrimine, de ſatorum cura, de meſſe, de horreis atque granarijs, de pratis agrisq; paſcuis, de fœno præparando. Poſtremò diligentiæ Ruſticæ exemplum, quid denique in agro, et quid in eo mercando, obſeruandum.

Secundo nempe Phyteutico propter affinitatem

tem frugum cum plantis, plantarum serendarum disciplina traditur. Inibi de hortis, eorumque vetusto & honesto vsu, de sepimentis ac sepe viua; de serendis herbis & oleribus, de frugiferis arboribus, de vite, de pomarijs, & quo pacto frugiferæ arbores vel serendæ, vel plantandæ, de syluestribus arboribus & seminario constituendo, de syluis tam cæduis, quàm glandiferis, de materia ac saliceto.

Tertio, hoc est, Bucolico, pastoritiæ vitæ origo vetustas, & laudes, eiusq; cum agricolis societas: hic de animantibus villaticis, de pecoribus, iumentis, veterinis, deq; eorum nutricatu, pastura, fœtura, sanitateq; tuenda, de pastoribus, canibus, œcuris & pecorarijs, deq; felibus traditur.

Quarto, quem Ornithotrophium appellamus, de cohortalibus auibus ac reliquis villaticis pastionibus, de aquaticis piscibusq; alendis, de piscinarum cura, et ichthiotrophijs ac piscationibus. Inde apum & mellis cura. Item epitome legum Rusticarum. Postremo de viuarijs ferarũ, de venatione, hoc est, cynogetices, halieutices, & accipitrariæ cõpendium coronidis vice adiectum, tanquam ruri agentium dominorum exercitium.

Authorum præcipuorum, quorum testimonijs & præceptis potissimum vsi, nè quem sua laude fraudemus, Plinium imitati, catalogum asscribi placuit. Et sunt præter sacra Biblia & Ecclesiasticos

sticos scriptores, quorum testimonijs aliquoties vtimur, è prophanis Homerus, Hesiodus, Theocritus, Leges 12. Tabularum, Solon, Xenophon, Plato, Aristoteles, Theophrastus, Isocrates, Plutarchus, Aelianus, Diodorus Siculus, Herodotus, Thucydides, Polybius, Cato, Varro, Virgilius, Ouidius, Horatius, Martialis, Columella, Celsus, Hippocrates, Galenus, Aegeneta, Dioscorides, Nicander, Aristophanes, & commentarium in eundem. Alexander Aphrodiseus, Macer, Palladius, Vitruuius, Dio, Vegetius, Iulius Firmicus, Plinius vterq;, Athenaeus, Iulius Pollux, Lucianus, Oppianus, Constātinus, & qui illius collecta neis inserti, Cassianus, Bericius, Didymus, Florētinus, Anatolius, Sotion Quintilij, Democritus. Appuleius, Heliodorus, Iurecōsulti, Platina, Alexander Neapolitanus, Petrus de Crescentibus Veterinaria, Budaeus, Ruellius. Fuccius, Massarius in Plin. Matthiolus in Diosc. Hieronymus Cardanus, Grapaldus, Praedium rustica, Italica & Gallica de hortensibus, Agricolae & hortulani nostrates.

HORATIVS VITAE RV-STICAE AMOENITATEM describens.

Ponendæq; domo quærenda est area primum:
Nouistíne locum potiorem rure beato?
Est vbi plus tepeant hyemes? vbi gratior aura
Leniat & rabiem canis & momenta leonis,
Quum semel accepit solem furibundus acutum?
Est vbi diuellat somnos minus inuida cura?
Deterius Libycis olet, aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quàm quæ p pronũ trepidat cũ murmure riuũ?
Nempe inter varias nutritur sylua columnas.
Laudaturq; domus, longos quæ prospicit agros.

LIBER I. DE RE RVSTICA.

AVTHORE

D. CONRADO HERESBACHIO IVRISCONSVLTO; IL-*lustrissimi Principis Cliuensis, Iuliacẽsis, Montensis, &c. Consiliario.*

CONO. RIGO. METELLA. HERMES.

CONO. Ecquid hinnientes terrámque pulsantes audio equos? Age Herme vise, si qui aduentent? HERMES. Ni me fallit eminus prospicientem visus, Rigo est ὁ ἀρχιγραμματεὺς. METELLA. Vix dum biduum domi es, & iam rursus in aulam accerseris fortè aliquò ablegandus. CONO. Meliora omina re, fortasse officij & cõmunis amicitię causa nos inuisit. RIGO. Heus tu Cono. Hiccine te rusticantem dulcique otio indulgẽtem offendam? Næ tu beatus es, qui procul

ab omni molestiarum aulicarum strepitu securus in altissima viuis tranquillitate, armisque, vt ille dicit, ad postem religatis, tam amœno lates abditus agro, nos interim sinens aulicis publicisque curis & occupationibus ἄγεσαι καὶ φέρεσαι. CONO. Fateor quidem me hac parte beatum suscepisse propositum, si dij interim terreni patiantur me hac frui beatitate, qui occupationes ambitiosas fori aulicarumque rerum ablegarim in profundum mare. Sed tu ne rude donatum antiquo me includere circo contendes? RIGO. Nequaquam, etiamsi cuperem aliquando te non vsque adeò aulam refugere, teque à consortio publicorum negotiorum substrahere. Nosti nos non nobis nostroque otio natos, sed patriæ quoque & Reipublicæ atque vocationi? extremum est malorum, patriæ res deserentem prodere malis hominibus, & tecum ipsum extra telorum iactū gaudere certamina Reipublicæ reliquisse. Etsi Cato Roma non indigebat, certè ipsa Roma & amici Catone indiguêre, vt inquit ille. CONO. Rectè quidem quamdiu ætas & vires ferunt, vocationi seruiendum, at est quædam, vt ipse fateri cogeris, causaria missio. Laudatur Lucullus quòd dum vegeto esset corpore, Reipublicę seruiret,

Lucullus.

uiret,

uiret, & post honestos domi militięque labores ad quietem literariumque otium redierit. Et Scipio quòd adiectæ Carthagini Numidia quieuerit potius, quàm sicut Marius post præclaras victorias & custodiendos honores modum statuere non potuisset, atque insatiabili glorie imperijque ambitione cum iuuenibus senex contendere, ac denique se in turpissimas miserias conijcere maluerit. Ciceronem certè post depulsam Catilinæ coniurationem, priuatim consenescere præstitisset, quàm ciuilibus factionibus ambitiosè immiscendo capitis discrimen accersere. Sunt enim finita quadam modestia ciuiles ambitiones moderandæ, præsertim hoc tempore, cùm inuidijs, odijs, adulationibus, detrectationibus, atque adeò pleonecticis ambitiosisque consilijs aulæ passim sint obnoxiæ, & probitati & simplicitati Christianæ locus non vbique concedatur. Hæc sunt quæ Socratem & Platonem à Republica deterruerunt, & me quidem iam grandæuum ætatis valetudinisque excusatione fretum in hoc meo rusculo ablegatis aulicis negotijs detinent. RIGO. Sed nec seni Reipub. administratio fugienda, Nosti ἔργα νέων βουλαὶ γερόντων, Atque has maximè seruari Respublicas vbi senum consilia, iuuenũ lanceæ vigent. Nestor propter con-

Scipio.

Cicero.

Nestor.

coſilia in Troiano bello celebratur, dum Peleus & Laertes οἰκουροῦντες contemnũtur. CONO. Titillat alios gloria, alios emolumenta, argyriones recoctos detinent aulicos, etiam alterum pedem in ſepulchro habentes. Nos ſi hac vitæ ratione contenti, & veræ vitæ vacare liberet.

Nec nos atria, nec domos potentum,
Nec lites tetricas forumq́ triſte
Noſcemus, nec imagines ſuperbas.
Hæc eſſent loca ſemper, hi labores,
Nunc viuit ſibi neuter heu bonoſque
Soles effugere atque abire ſentit.
Qui nobis pereunt & imputantur
Quiſque viuere dum ſciat, moratur.

Vt Poeta eleganti notauit epigrammate. Iam verò inſani hominis eſſet, & ſtulti ſponte ſe ſine vllo fructu periculis obijcere, qui poſsit priuatus piè & ſecurè in agro procul negotijs, vt priſca gens mortalium viuere. RIGO. Rectè quidem, Nam Poeta hunc beatum canit, cui hoc contingere poteſt. At interim ſolus es, cum pecudibus, ruſticis, arboribus tibi habenda conſuetudo homini in hanc vſque ætatem cum grauiſsimis & principib. viris viuere conſueto. *Socrates.* Socrates nō ab arboribus pecudib. ſed in vrbibus diſcendã ſapientiã cōtendit. CONO.

NO. De Socratis iudicio etsi equidem non pugnabo, certè ex illius & Ischomachi apud Xenophontem disputatione constat eundem minimè rem Rusticam improbasse. Ac verò, quod ad solitudinẽ attinet, hic mihi idem ferè accidit, quod apud Ciceronem Scipio dixisse fertur, se nunquam minus solum, quàm cùm solus esset, nam tum mihi cum maximis grauissimisque ac sapientissimis colloquium est, siquidem aut sacris Prophetarum Apostolorumque oraculis totus incumbo, quæ veram sapiẽtiam tradunt, per quam reges regnant, & domini dominantur, ad de quibus animæ, quod maxime curæ esse debet, pascuntur, & quę ad æternam illam aulam viam commonstrant, Aut, si libet, cum principibus huius mundi, atque cum summis monarchis cõsuetudo est, de Reip. arduis reb. deq; administratione confero toto orbe gesta lectitans, perque omnes nationes peregrinor, aut denique Rei Rusticæ scriptores excutiens, in animantium, plantarum mirabili Dei opificio animum exerceo, creatoremque in creaturis agnosco. Atque præter hos mutos confabulatores, sapientes me quoque inuisunt amici, Nobiles, Decuriones, Præfecti, Optimates & docti, atque adeo Princeps ipse me inui- *Salitudinis vsus.*

ſere non grauatur,ita vt vix dies prætereat, quo non aduentent qui inuiſant & ſalutẽt,alij animi cauſſa,alij neceſsitudinis, alij negotiorum ergò.Nam & amicis & vicinis neque conſilia, neque operam denegare ſoleo: eaque occaſione nonnunquam Iuriſconſulti & prudentes mundi ſunt excutiendi,ſed gratuitò & ἀμισϑί. Et vos me non negligitis ex aula proceſſus iudiciariorũ excutiendos mittentes. Vndè fit,vt ruri longè pluribus & ſuauiorib. liberioribusq́ue colloquijs fruar, quã vos vel in aulis vel in vrbibus quantumuis frequẽtibus. RIGO. Age igitur dic amabo,quibus occupationibus totum tranſigis diem tempusq́; diſponis otioſum? neque enim dubito,quin ſingulari induſtria vſus,tempus quàm optimè & frugaliter diſpenſes. CONO. Exponam candidè,ſi nõ pigeat auſcultare nihil diſsimulaturus. Et principio eiuſdem Poetæ alioqui parum pudici in hoc tamen grauiter & appoſitè locuti verbis & ſententia vtar.

Patrisfamilias in Re Ruſtica temporis diſpẽſatio.

Luce Deum oro,famulos poſt arua reuiſo,
Partibus atque meis iuſtos indico labores,
Inde lego,Phœbumq́; cio,Muſamq́; laceſſo.

Inter primos enim ferè ſurgo,maximè æſtate cum ſuauiſsimas & ſaluberrimas horas ſomno-

ſomnolentia pdimus τῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ οἰκονομίαν καὶ φιλοσοφίαν χρήσιμον, inquit Ariſtoteles. Hyeme ſi pigeat & ſi quando aſperitas aeris aut valetudo impediat, procuratori committo quem ſi dum habeo & diligentem, ſic à me inſtitutum, vt vicarius ſit meæ diligentiæ: præterea ancillam Eurycliam tamiam rei domeſticæ vxoris quaſi ſuffraganeam & promam condam. Hos iubemus interim noſtras partes tueri: Sin autem & cœlum & temporis habitus patiatur ἐργοδιώκτην ipſe agro. Et quanquam Villicum habeam Rei Ruſticæ magiſtrum, tamen memor dicti illius Perſæ & Libyci: Optimum fimum eſſe agri lætificandi plantam Domini. Et oculum Domini maximè equum ſaginare. Hortatur me quoque huc, quod ſurgere diluculo, ad valetudinem, partim grauiſsimi Philoſophi teſtimonio, partim meo ipſius experimento conferre ſentio. Vbi familia ſuis quęque operibus incumbit & opus feruet, ipſe ad orandum atque legendum ſacram ſcripturam in Muſæum me recipio. Nempe hoc more vtar, vt quotidiè lectionem in veteri aut nouo teſtamento veluti penſum abſoluam: inde ſcribo, legoque magis neceſſaria: aut expedio ſi quid vel publicè vel

Oecono. α.

Cato ca. 5.

Optimum fimũ plantam Domini.

circa rem familiarem curandum: ſub prandium inambulo pauliſper, aut in horto aut in pratis ſub dio, ſi ſudum ſit cœlum: aut ſub tecto, ſi cœlum triſtius. Inde reperio ouum, pullum, aut hædum, aut vitulum, aut piſciculos, recens butyrum, & quæ fimetæ, quæ chortes, caulæ atque piſcinæ præbent, aut denique oluſculum, acetarium, & fructus ſi quos hortus & pomarium ſuppeditat, quas dapes inemptas apparat vxor. Non me Lucrina magis iuuerint conchylia magiſúe Rhombus. Prandeo rarò vltra horam vnam prorogata menſa. A cibo confabulationes cum vxore & familia, aut cum hoſpitib. ſi ſint, miſceo, inambulo, viſo operas, agros, paſcua, ſegetes, pecora, iumenta. Quando hic ruri diuerſor, quotidiè, ſi, vt dixi, cœli conſtitutio patiatur, aut non impediar alijs magis neceſſarijs, fundum circumeo, iuxta Catonis præceptum: Si non quotidiè, certè poſtridie aut alternis. Quoties in villam venio ex vrbe, idem facio, vt cognoſcam quàm fundus cultus ſit, opera quæ infecta aut facta: neque vnquam circumeo, quin aliquod operæprecium fecero. Interim contemplor naturæ mirabilem ſagacitatem, ac Dei Opt. Max. incomprehenſibilem in creaturis operationem. Quod, vt Ci-

vt Cicero rectè testatur, suauissimum est animi pabulum, & quàm proximè ad Deum accedere facit. Hic expendo Dei beneficia & opera admiranda, Qui facit germinare fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, vt educat panem è terra, iuxta psaltis prophetici hymnum. Hic mihi concionatur. *Acad. quæstio. libr. 1.* *Psal. 104.*

Terra ferax vario fundens munuscula cultu
Mollia purpureum pingunt violaria campus,
Prata virent herbis & micat herba comis.
Paulatim subeunt stellantia lumina florum,
Floribus arrident gramina cuncta suis.

Quis vnquam artifex inimitabilia hæc diuina opera æmulari aut effingere poterit? Quis è gramine triticum aut panem? eque sarmento tam nobilem liquorem aut vinum elicere potuit, quàm is, qui omnium visibilium & inuisibilium creaturarum est cõditor? Hisce contemplationibus animũ recreo, Deo creatori & conseruatori gratias ago pro immensa sua bonitate. Cano Psalmum: Te decet hymnus in Sion. Aut, Benedic anima mea Domino, &c. comprecans vt donis diuina sua liberalitate concessis aspirare dignetur, vt agros ditet præparetque frumentum eorum, germini eius benedicat, Coronet annum bonitatis suæ, & cæter. vtque illis frui concedatur cum *Psal. 65.* *Psal. 104.*

mè hybernis à cœna lucubrationibus iubeo ministrum recitare historiam sacram aut iucundam aliquam lectionem, attamen piam & castam, vel ad rem familiarem vel ad mores emendandos non ineptam. Duabus aut tribus à cœna horis cubitum eo, & ferè postremus, vt dixi antè, præter ministrũ cubicularium & tamiam. RIGO. Interim procul à templo neque concionibus auscultare neque publicis officijs & conuentibus sacris cum vxore atque familia interesse poteris: etsi tu id lectione sarcire queas, non tamen idem poterit vxor & familia. CONO. Quod ad me attinet, quotidiè, citra iactantiam dico, sacris vaco, idq́; certis in hoc destinatis horis, & concionantur mihi Prophetæ, Apostoli, Basilius, Chrysostomus, Naziazenus, Cyrillus, Ambrosius, Cyprianus, Augustinus atque alij concionatores optimi, quos profectò cum maiore fructu audire me arbitror, quàm vestros aliquot spermologos & plærosque in templis ineptos concionatores, vxor ipsa quoq; lectioni dedita Biblia legit, & psalmis quotidie aliquot vernacula lingua interpretatis vtitur. Si quid obscurum, id roganti explico, habet suas præterea preces, quas sibi delegit. Interim non deest, qui festis diebus quoties per inclementiam cœli vel ne-

emacẽ oportet esse.

neceſſarias cauſſas parochiã adire non cõuenit, Euangelium recitet, & Catechiſmũ interpretetur, Sacramenta ſuis temporibus adminiſtret: Aeſtiuo tamen tempore & cœlo nõ incommodo, dominicis feſtiſq; diebus parochiam adimus, & parochum noſtrum audimus, ac Sacramenta participamus. Quod ad familiam attinet. Ea ſic inſtituta, vt diluculo quando ad opus egrediũtur, & reuerſi ad menſam orent. Proditum eſt de Antonio Eremita, cùm à Philoſopho quodam rogaretur, quo pacto res diuinas contemplaretur in ſolitudine libris deſtitutus, Vniuerſo, inquit, mundo librorum & inſtructæ bibliothecæ vtor vice, quæ ſemper & vbiq; ante oculos obuerſatur, in qua diuina opificia lectitare licet. Ad eundem modum & familiam ruſticam habeo veræ religionis fundamẽto inſtructam, eam fretam ſua vocatione & vitæ innocentia, neq; vanis vrbium ſpectaculis auocatam creationis diuinorumq; operum maieſtatem contemplari, & creatorem in creaturis nõ feſtis tantùm diebus, ſed quotidie, & in omni opere laudare, & auiculas creaturaſque diuina opera prædicantes, audire licet. RIGO. Pietatis mihi narras ſcholam, non ruſticum contubernium, olim Patriarcharum vitam & primitiuę Eccleſię monaſteria huiuſmo-

Antonij Eremitæ dictum:

iuſmodi fuiſſe apparet. CONO. Imò Chryſoſtomus contendit omnes Chriſtianos etiam cõiugatos ad monachorum non quidem noſtratium, ſed veterum inſtitutum viuere debere: Nam Monachiſmus, tum nihil aliud erat, quàm ſyncerorum Chriſtianorum vita, qualem Patriarchas quoque vixiſſe teſtis eſt ſcriptura. RIGO. Miratus ſæpè cùm in vrbibus ædes habeas ſplendidas & inſtructiſsimas, quòd ijs relictis rure habitare malis, ſed cùm hanc vitæ tuæ œconomiam intueor, deſino mirari. CONO. Mihi gentile eſt, atque adeò inde à maioribus agriculturæ ſtudium agnatum. Siquidem & parens, auus, proauus & quantum retrò genealogiam repetere poſſum, maiores omnes mei agriculturam exercuerunt, & in paterno ac proprio rure omnes veluti indigenæ & orti ſunt & deceſſerunt. RIGO. Non ita pridem cùm in publicis negotijs apud Cancellarium grauiſsimum virum Hypſographum vicinum tuum, & ipſum Rei Ruſticæ ſtudioſiſsimum diuertiſſem, Parentem tuum videre contigit, ſenem dixiſſem Laertem illum Homericum, aut è patriarchis potius aliquem, Et quantum ex Hypſographo accepi grandeuum, nempe nonagenarium, ſed ita bellè

Cùm aliàs tum Hom. 56. in 16. Matth.

Monachiſmus verus.

æta-

ætatem ferentem, vt vix quinquagenarium iudicassem, ingenio, memoria plurimum adhuc valere visus, de iure municipali eius regionis, de historijs veterum, imprimis de sacris tanta copia & suauitate nobiscum disserebat, vt plurimum me illius senis caperet admiratio. Apostolos, Prophetas ad vnguem tenebat, adeò vt non immerito viderem Optimates eius consuetudine delectari atque reuerenter eum colere. CONO. Adeò in extremam vsque ætatem tenebatur sacrarum lectione literarum, vt nullum diem sine linea ac sacrarum literarum lectione præterire pateretur. Quotidiè parochiam proximam pedes adibat, neque sacram concionem prætermittebat vnquam. Pastores & sacrificos in ordinem redegit, ad scripturæ ductum illos exigens. RIGO. Episcopum & censorem aliquem mihi depingis, & reuera plærique opus habent pastores huiusmodi Agonothetis, qui abusus auaritiam eorum alentes coerceant. CONO. Vt autem ad otium hoc meum vel ad agriculturæ studium, vnde digressus, reuertar. Tun' adhuc miraris me hoc tam honesto tamque vili otio delectari, quo nihil sanctorum grauissimo-

Rei Rusticæ encomium.

morumque hominum testimonio honestius, nihil melius, adde nihil eorum, è quibus aliquid acquiritur, libero homine dignius, Deoque magis probatus labor agricultura? Veteres, vt Cato vir sapiens, & Rei Rusticæ assertor testatur, quoties virum bonum laudare vellent, Bonum Agricolam tanquam summo encomio vnoq; verbo efferebant. Proinde huic studio non puduit potentissimos Reges atque Monarchas vacare, quod de Cyro Xenophon, de Abdolomino Q. Curtius memoriæ tradiderunt: Numa Romanorum Rex singulari amore agriculturam prosecutus, quod nullum studium adeò acre pacis & bellicæ fortitudinis philtrum, & facilem è tellure victum præbere existimaret, μᾶλλον ὡσ ἠθοποιὸν ἢ πλούτου ποιὸν ἀγαπήσας τέχνας: vt taceam Hieronem, Phylometorem, Attalum, Archilaum, & alios principes viros Rei Rusticæ studiosos. Ab Homero ingeniorum fonte eximiè laudata hæc disciplina, dum Phæacum regem Alcinoum summa cum voluptate in hortis versari scribit. Laertem senem desiderium absentis filij agricultura lenientem tradit. Hesiodus in opere τῶν ἔργων καὶ ἡμέρων passim lau-

Cato in prin. R.R.

Monarchæ & Reges rei Rusticæ vacarunt.

Plutarc. in Numa.

Ody. x. & Ody. ω.

laudat Aſcræam vrbibus pulſam rure delectari. Ipſorum Imperatorum manibus colebantur agri, vt fas eſt credere, gaudente terra laureato vomere & triumphali aratore, ſiue illi eadem cura ſemina tractabant qua bella, eademque diligentia arua diſponebant quà caſtra, ſiue honeſtis manibus omnia felicius proueniunt, quoniam & curioſius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum; Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem nudo plenoque puluer is etiamnum ore. Viatores namque hinc nomen traxere, quod ſubinde ex agris ſenatum ducesque acceſſerent: Cognomina hinc Fabijs, Piſonibus, Curionibus, Lentulis, Ciceronibus, Pilumnis cæteriſque antiquiſsimis familijs. Fortiſsimos viros & ſtrenuiſsimos milites ex Agricolis naſci, Lyricus Poeta teſtatur, Ruſticorum, inquiens; manus maſcula militum proles ſabellis docta ligonibus verſare glebas. Homerus ſubulci miram narrat fortitudinem nauatamque in cædendis procis operam. conſtat Cæſares & Imperatores plurimos ex agricolis ortos, & vt alios taceam, de GALERIO & MAXIMINO conſtat ex armentarijs ad Imperatoriam dignitatem perueniſſe. Idem

Serranū. *Cincinnatus.* *Viatores.* *Imp. ex Agricol.*

Idem de Iuſtino, Conſtantio, Probo atque Aureliano traditur. M. Curium Imperatorem inuentum in hoſpitio rapum torrentē, legatorumq; aurū repudiaſſe, annales prodiderunt. Quid de eius vetuſtate memorē? E ſacris oraculis conſtat antiquiſsimam ante alias omnes artes Agriculturam iam inde ab initio humani generis extitiſſe. Neq; Oſyrim, neque Dionyſium huius diſciplinæ repertorem, vt ethnici fabulantur, ſed Deum Opt. Max. hoc vitæ genus inſtituiſſe: nam Adam & eius liberi Agricolæ fuerunt. Item Noe vineam plātauit. Abraham, Iſaac, Iacob paſtores fuerunt. Saul ab aſinis, Dauid ab ouili ad ſceptra vocatus. Elizeus & Amos è paſtoribus facti Prophetæ. Ozias agriculturæ deditus legitur. Syrach agriculturam cum primis efferens, eius opera tenere aratrum, ſtimulo agitare boues, ſaginare vaccas, & cætera commemorat. Quid multa? Chriſtus ipſe gloriatur patre ſe agricolam fuiſſe, ſubinde ſuggerens vitis ac ouium ac paſtorum parabolas. Quinetiam Dominus agriculturam docet apud Lucam, vbi commonſtrat arbores circumfodiendas, & ſtercorandas, vt creſcant. Nam cùm hæc ars ſit maximè innoxia, & ſine qua mortales nec viuere, nec ali poſſe manifeſtum, Optimi quique & ſanctiſsimi viri hanc amplexi,

Vetuſtas agricultura.

Vineæ primus plantator.

Et veteres eam dixerunt proximã, quaſiq; conſanguineam ſapientiæ. Cicero iuſtitiæ, diligentiæ, parſimoniç magiſtram appellat, nonnulli omnium artium parentẽ, atq; nutricem, nam cùm citra alias artes viuere liceat, citra hanc vita ſuſtineri nequit, adde quæſtũ hanc cõſequi maximè pium, minimeq́ue inuidioſum, ſiquidem cõmercium habet cum terra, quæ concredita, non reddit ſine fœnore, maximè, ſi Dei benedictione ſecundetur, vnum genus liberale & ingenuum rei familiaris augendæ, quod ex agricolatione progignit, vnde virtute nobiles habiti, q iã inde ab antiquo hoc quæſtu contenti rura exercebant, nobilitatemq́ue metiebantur prçcipuè ex maiorũ agricultura, nõ negociatione, aut mœchanicis artib. opes quæſiſſent. M. Varro tẽporibus auorũ queri ſolitam tradit, quòd maiores relictis aratro & falce, intra murũ correpſerint, & in circis ac theatris potius, quàm in ſegetib. ac vinetis manus mouere cœperint, cũ Romani optimates ſic annũ partirẽtur, vt nonis modò res vrbanas vſurparẽt, reliquis rura colerent, atq; ſic durati laboribus pacis, facilè militiã, cùm res poſtularet, ſuſtinerẽt. Sẽperq; ruſtica plebs vrbanæ præpoſita, plus veræ nobilitatis reliquiarũ in ijs ponẽtes, q foris terrã incolerent, quàm qui intra mœ-

Agricultura conſanguinea ſapientiæ.

Agricultura aliarũ artium nutrix.

Nobilitas agricultura.

nia desides sub vmbra ciuitatis morentur, nisi quis honestius vulgi opinione existimet, vel sanguine ac calamitate miserorum rem & honores pacem, aut bellum pero- *Col. 26.* sos, negotiationis aleam ad opes congeren *168.* das expromi, ac rupto naturæ fœdere terrestre animal ventorum ac maris procellis se obijcere, seque ritu volucrum longinqui *Col. 11.* littoris peregrinum pererrare orbem, aut denique eximium istud studium prosequi locupletissimum quenque allatrandi, & ingrato fauces prostituisse foro, certè hoc vna innoxia maximum functio. Certe hæc vna innoxia, vt diximus, functio apud omnes, omniumque ætati habita, Rusticæ rei opibus diuites erant pij Patriarchæ Abraham, Loth, Iacob, Iob. Certumq; est hoc studium eumque quæstum Deo placere, cum Adamum iusserit Deus terram colere, & in sudore vultus sui victum quærere. Et Isaac *Gen. 26.* agrum conseuisse ac luculentum benedictionis fructum percepisse Moses narrat. Agricultura igitur tanti momenti, vt eam *Gen. 3.* Deus publico testimonio suo cõprobârit, atque huic ordinationi promissionem be- *Agricultu* nedictionis postea per Moysen addiderit. *ram Deo* Dabo, inquiens, benedictionem meam an- *placere.* no sexto, & faciet fructus trium annorum. Et mox: Si custodieritis præcepta mea, da- *Leuit. 26.*

bo vobis pluuiam temporibus suis, & terra gignet germen suum, & pomis arbores replebuntur, apprehendet tritura vindemiam, & vindemia sementem, & comedetis panem vestrum in saturitate. Quid igitur iucundius homini Christiano, quàm in ea vocatione, & in eo quæstu versari, quam scimus Deo placere, & in hac dulcissima cõtemplatione diuinorum munerum philosophari, atque diuinæ maiestatis potentiam, sapientiam, beneficia humano generi collata recolere atque agnoscere, eius benignitati gratias agere, ipsis videlicet plantis creaturisq; nobis concionantibus? RIGO. Tu Theologum mihi ex Agricola facis, ac propemodum persuaseris, me quoque agricolam fieri, qui hactenus ex vulgi opinione agriculturam sordidam & illiberalem rem existimauerim. CONO. Amplissimum certè hîc se offerre τοῦ θεολογεῖν, diuinorumque beneficiorum agnoscendorum campum iam audisti. Quòd autem sordidam rem vulgus existimet hanc disciplinam, nihil mirum, cùm vulgus semper peruerso iudicio feratur. Vulgus strepitum aulicum admiratur purpuratos & catenatos illos, qui rerum & consiliorum apud Principes potiuntur felicissimos iudicans, interim non intelligens, quãtum tristitiæ lateat sub splendida

Agriculturam non esse sordidam.

Splendida

dida illa miſeria. Vulgus mollitiem puden- *aulicorum*
dam honeſto exercitio præponit, noctes ga *miſeria.*
neis, libidinibus, ebrietatibus: dies ludo, ſo-
mnoq́ue conſumere gaudet, fortunatum
ducens, qui nec orientem, nec occidentem *Fortunati*
ſolem videat. At qui rectius iudicant, for- *agricolæ.*
tunatos vocant,

Sua ſi bona norint,
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis,
Fundat humo facilem victum iuſtiſsima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam.
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſasq; auro veſtes Eritheciaq; æra, &c.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum: & latis otia fundis,
Et patiens operum paruoq; aſſueta iuuentus
Sacra Deûm, ſanctiq; patres: extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit. vt grauiſ-
ſimè de Agricolarum elogijs Poeta ceci- *Georg. 2.*
nit. Aglaus Sophidius Apollinis oraculo *Aglaus So*
felix iudicatus, quòd in anguſto angulo *phidius.*
Arcadiæ paruum, ſed annuis victibus largè
ſufficiens prædium colens, vbi conſenue-
rit nunquam egreſſus, atq; vt è vitæ genere
manifeſtũ eſt, minima cupidine minimũ in
vita mali expert⁹ eſt, vt Plin. teſtatur. Sed ni-
mis diu te in cõmendatione rei per ſe ſatis
cõmendatæ detineo. Heus age Metella, vt

prandiũ curetur. METEL. Curabitur. Saluus sis Rigo, arbitrabar te Xenoplutũ esse, qui maritum meum abducere solet, fortè iã vna atq; altera hebdomade domi se continet, id quidã inuidẽtes, molestis eũ odiosisq; occupationib. onerant, vel legationib. quæsitis eũ vltra colũnas Herculis ablegãt. Quod illi detractant, huic tanquã cõmuni iumento imponunt, quẽ iam grandæuũ oportuit emeritũ rude donari, suæq; quieti relinqui, vt tandẽ à mundano strepitu liber diuinę philosophiæ, & ad longum illud iter se præparare viaticoque idoneo instruere posit. RIG. Ex Rep. quidem esset Cononẽ in aulam crebrius vẽtitare, sed rarius adest, quòd rusticatio ei nimiũ adlubeat. At mihi crede, non ea de causa huc diuerti, vt abducerem, sed solũ, vt veterem sodalem inuiserem. CO. Nihil te moueant mulierculæ expostulationes. RI. Obsecro, quia nondum prandij tẽpus, prodeambulemus, vt visam hanc tuam regiã, tantisper dum prandium paretur. CO. Quandoquidem sic tibi placet, villam tibi meam cõmonstrabo, explicaboque, in qua mihi regnum constitui. RI. Lepidum profectò beatumque tuum hoc regnum. CO. Fateor quidem hac parte me beatum, quòd mea fortuna contentus, ampliora non appetam. Siquidem vt ait ille:

Non

Non poßidentem multa vocaueris *Beatus quis.*
Rectè beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus ſapienter vti
Nouit.

Equidẽ hoc meo regno vel potius tugurio beatior, quã monarchę aliquot, qui tã multis amplißimisq́; regnis potiũtur. Diuitię nõ amplitudine, ſed animo metiẽdę, & vt Pſaltes ait, Melius eſſe modicũ iuſto, quã diuitias impiorũ multorũ. *Diues quis.* Cincinnatus quatuor *Cincinnatus.* ſolum iugera colebat, Socrates quinq; tantum minas poßidens, diues exiſtimatus, vt *Socrates.* Xenophon teſtatur. Ita ego cum Virgilio laudo ingentia rura, exiguũ colere malo. Iã verò non ſperabis te viſurum Luculli villam aut Hyrcij, quę quadragies HS vænisse traditur. Magnificas illas villas, & pauimẽta marmorea, vt Cicero ait, contẽno. RIGO. Eleganter interim omnia, & vt apparet cõmodo cõſtructa ordine. CONO. Nos iuxta prouerbium ꝓ noſtris opibus mœnia cõdimus, hoc eſt, pro agelli merito, & domini fortuna conſtituimus ædificia. Ordine autẽ rationem tibi explicabo regiæ meæ, Iſchomachũ Xenophõticum imitatus, quem eximiè laudat Cicero. Principio ſitus & poſitio rationẽ ſic ædificãdi occaſionẽ dedit. *Villæ ædificandæ ratio.* Cato docet, ędificare diu cogitare oportet, con- *Cat, 2.*

ſerere cogitare non oportet. Maiores prudenter animaduerterunt, videntúrque ad Catonis & Columellæ conſilium, quod & Plinius ſecutus reſpexiſſe, cùm patremfamilias villam ruſticam benè ædificatam habere expedit, nempe ſic ædificandam villã, vt neque villa fundum, neque fundus villam quærat. Atq; hac in re peccaſſe L. Lucullum, & Q. Scæuolam proditum, quorum alter maiorem, quàm vt fundo reſponderet, alter nempe Scæuola minorẽ extruxerit, quàm poſtularet modus agri; cùm vtrunque ſit rei familiari diſpẽdioſum. Diffuſa enim conſepta non ſolum pluris ædificamus, ſed etiam impenſis maioribus tuemur. At minora ſi ſint, quàm poſtulat fundus, dilabuntur fructus aut corrumpũtur.

Luculli villa. *Scæuolæ villa.*

Situs villæ. Plurimũ igitur referre, qualis fundus qualiter ædificetur, & vtiliter diſponatur. Cato in prædio maximè deſiderat, vt bonum cœlum habeat, & ſi fieri poterit, ſitum ſit ad radicem montis, inque meridiem ſpectet, loco ſalubri. Varro addit ad exortum æquinoctialem, vt æſtate habeat vmbram, hyeme ſolem. Quibus ſubſcribens Columella, Quod ſi voto, inquit, fortuna reſpõdet, Ager optandus ſalubri loco (nam ſalubritatem Cato cum primis conſiderari voluit, vt infrà dicetur) vberi glèba, parte campe-

ſtri,

ſtri,parte alia collibus vel ad orientem, vel ad meridiem molliter deuexus, terrenisque alijs cultis atq; alijs ſylueſtribus & aſperis, nec procul à mari, aut nauigabili flumine, quo deportari fructus, & inuehi merces poſsint. Cornel. Tacitus tradit veteres Germanos villas cõſtituere ſolitos, vt mõs, vt fons, vt nemus, aut ſtagnum placuit, aut oportunitatẽ præbuit. RIGO. Hinc arbitror tot in Germania gentilitia nomina à mõtibus, fontibus, paludibus ac nemorib. extare. CONO. Apparet. Pręcipiunt tamen alij non eſſe villam iuxta paludes ponendã, neq; aduerſo flumine. Paludes enim caloribus noxium virus eructare, ac venenatas beſtias emittere, ſerpentumq; peſtes hyberna vligine deſtitutas, ſępè cęcos creare morbos, certum eſt. Homerus omnino è flumine ſemper antelucanas auras inſalubres eſſe veriſsimè tradit. Quare ſi omnino villa cõſtituenda in ripa, cauendum eſſe ſuadent, vt à tergo potius, quàm præ ſe flumen habeat, & vt ædificij frons auerſa ſit ab infeſtis eius regionis ventis, & amiciſsimis aduerſa, cùm plæriq; amnes æſtate vaporatis, hyeme frigidis nebulis caligent, quæ niſi vi maiore inſpirantium ventorum ſubmouentur, pecoribus hominibusq; conferunt peſtem. Optimè igitur ſalubribusq; locis ad orientem

Germanorum villæ.

vel ad meridiem, grauibus ad septentrionē villa conuertitur. A mari autem cōuenit lōgo interuallo abesse. Quia venti marini noxij & media sunt spacia grauioris halitus. Nec viam militarem iunctam esse cōuenit, ne prætereuntium viatorum populationib. & assiduis diuertentium hospitijs infestet rem familiarem. RIGO. Si rectè memini, veteres vicinitate quoque prædia metiebantur. CONO. Rectè mones, quod propemodū exciderat, neque enim in postremis molestijs ponendum vicinitatis malum, vt ad finem huius libri dicetur, cui⁹ tœdio quosdam noui Agricolas pacis amātes, qui prędia optima deserere maluerūt, quàm iniurias improborum vicinorū tolerare, vt non abs re Hesiodus dixerit: πῆμα κακὸς γείτων. Sed inquies, quorsū hæc tā lōga procemia? Certè ideo hæc altius repeto, vt intelligas rationem meæ villæ. Nam cùm sint villarum ædificandarum varia proposita, & alij ad voluptatem, alij ad luxuriam, alij denique ad necessitatem ædificent, atque constituant villas, antiquorum sententias de villa ponenda recensere placuit. Cùm autem eam oportunitatem, quam illi requirunt, ponendæ villæ in omnib. loci natura nō cōcedat, & alij fluminis, alij vel intra aggeris munitiones, vel extra aggerē siti, qui

Vicinitatis ratio.

Villæ positio.

vel maris, vel fluminis propinquitatem vitare non queant, alij in paludibus, alij in ſyluis, nonnulli in montibus prædia haben tes arte ac diligentia cogũtur ſarcire quod loci natura denegauit. Nos cum fluuium vicinum declinare non poſſemus, induſtria quantum fieri potuit incommoda auertere ſtuduimus, & quia fluuij exundationibus pericula ſentimus hoc loco & extra aggerem ſiti ędificijs locum æditiorem delegimus, veluti in tumulo collocatis. Ne autem aquæ & glaciei impetus ea euerteret; arborum ſepimento cinximus. Ac verò vt aeris noxios halitus, & ventorum infeſtos flatus atque imbres vitaremus, ianuas feneſtrasque auerſas ad ſalubritatem diſpoſuimus. RIGO. Cæterum videris tu aut maiores tui cõmodè & ſcitè collocaſſe hanc villam. Siquidem bifrons eſt antica, partim orientem, partim meridiem ſpectãs, & protecto ac menianis ſic exædificata, vt & ſolẽ hybernum, & æſtiuam vmbram excipiat. Adhæc ad ingreſſum prothyron ab occidente ventos & imbres ab oſtio arcens. CONO. Totus fabricæ tractus vnius lateris longitudine, vt vides, in quo frons eſt, meridianam partem ſpectat, in primo angulo excipiens ſolis hyberni ortum, vt paululum ab occidente auertatur hyemali, ita

Aeris ratio.

Prothyrũ.

fit, vt

fit vt per hyemem illuſtretur, & caloribus æſtate non infeſtetur. Nam ea ædificatio medium temperatumque libramentũ ventorum hyemalium & æſtiuorum tenet, vt & æſtiuos perflatus recipiat, & hybernis procellis minus ſit obnoxia, tametſi ſint quædam, quæ & commodius conſtitui poterant, & mihi ipſi diſpliceãt. RIGO. Sunt quædam, quæ videntur Italicum morem imitata. CONO. Nonnulla quidẽ vel quia vetuſtate collapſa à me paulò commodius exædificata, ea autem quæ integra reperi ſatis putaui, ſi ſarta tecta præſtarentur. RIGO. Perge obſecro explicare cætera. Veſtibulum hoc videtur Italico more clauſum portis duabus. CONO. Eſt quidem à me in eam formam abſolutum, tametſi ſpeciem veſtibuli quandam haberet antè, ſed nõ ita commodam, quare quadratæ formæ veſtibulum muro cinxi, & porta amplior, per quam currus inuehi poſsit, ſi maiuſcula plauſtra vini vel alterius liquoris importanda cellarijs, aliud eſt oſtium, quod egredientibus ingredientibusque aperitur. Spacio autem hoc propylæi vacuo vel inambulare vel aduenientes excipere licet, pergula adiuncta propylæo huic & topiarium vite veſtitum atque cameratũ conſidere volentibus vmbram præbet, ad eſt menſa lapidea,

Veſtibulũ.

dea, nam aliquoties cœnare hîc soleo. E regione ostij, vt vides, ad meridianam vestibuli partem pistrinum est, & mola farinaria, & furni sunt, pani coquendo, cæteraq́; pistoria opera conficiendo. Item cercuisiaria coquina, cum infumibulo ad hordeum madefactũ, dum intumescens disiliat torrẽdum in pelusiaci potus vsum. RIGO. Mira ad rẽ familiarẽ cómoditas & industria. CONO. Hæc vitãdis incẽdijs à villa, vt vides, semota. Adhæret puteus limpidißimæ aquæ, qui præter propinquos vsus & culinæ seruit, alijsq́; vsibus. Quandoquidẽ intra villã perenni fonte, & riuulis destituimur, alioq maximè optandi, magnoq́; redimendi, cùm ꝓpter salubritatem æstiuosq́; calores temperandos, tum hortis pratisq́; rigandis. Aquæ enim maxima habenda ratio, quæ tam hominibus, quã pecudibus salubritatis maximã causam prębet. Interim eã commoditatẽ sarcit partim puteus optimã aquam exhibẽs, partim cisterna aquas pluuiales per fistulas plumbatas, & canaliculos excipiens. Sunt enim hæ corporibus accommodatissimæ. Accedit vicini fluminis vsus. RIGO. Age, pistrinum hoc contemplemur. Audio te nouo & inaudito molendi inuento vti. CONO. Videbis. Cùm molæ farinariæ magnus in ampla familia rustica vsus, & procul

Pistrinũ.

Aquæ ratio.

cul absint publicæ, via quoque impedita, mihique nullius seruituti addicto liberum sit, vel domi, vel vbicunque libeat molenda deportare. Cogitanti autem de constituenda in hac villa mola, cùm ad aquariam molam, aut πνευματικὴν, quæ vento impellitur, & locus deesset, & auctoritas, & manuaria ac trusatilis parũ compendij afferret, iumẽtariam etiã extruere operosius visum. Quare cùm aliquoties vidissem tympanũ haustorium, quod vel asinis, vel mancipijs circumageretur, eadem opera existimaui, & molam agitari posse, ad eum modum hanc machinam excogitaui, quam asini bini molares à puero incitati pulchrè circumducentes frumenta frangunt, farinam optimam reddentes, & quantum meæ familiæ opus, interdum etiam vicinis permitto, sed gratuitò. RIGO. Laudo industriã. Quid nõ humana solertia excogitat? CONO. Mihi certè vtilitatem non vulgarem præbet. Verùm, quia tardius opus procedit, iumentariam quoque extruxi, quam equis vacantibus circumagam. RIGO. Ecce lebetem vastum perquàm commodè in angulum latericio parieti inclusum, cereuisiæ coquendæ seruire arbitror. CONO. Maximè, interim accommodatur, & alijs vsibus. RIGO. Fistula illa infunibuli in superius tabulatum

Mola frumentaria.

Mola asinaria

Iumentaria mola.

latum aſcendens quorſum? CONO. Hordeo madefacto in cereuiſiæ vſum accommodata, quam crates vel teſtulæ perforatæ excipiunt, quibus hordeum madefactum ac dehiſcens inſperſum exiccatur. RIGO. Quid cupa illa ampla? CONO. Hordeum in ea maceratur, quando ſic res poſtulat, aliâs farina ad cereuiſiam in ea miſcetur. In proximo eſt piſtrinum & artopæum gemino furno, alter cõmunib. panib⁹ & familię ruſticę ſeruit, alter panes αὐτοπύρους ac minores pro mea menſa, cruſtas quoque & placentas ac dulciaria coquit. Adſunt & arcæ farinariæ, in quibus molita conſeruantur, lintres in quibus farina molita fermentatur ac maceratur. In menſa finguntur panes in furnum mittendi. RIGO. Percommoda omnia. Sed aliud hoc ædificium in ambitu veſtibuli quorſum ſeruit? CONO. Hæ ædes ab alijs ſeiunctæ primùm hoſpitibus cubicula, deinde apodyterium præbent adiuncto balneo. Hæc, vt cernis, occidenti æſtiuo aduerſa, quo ſint poſt meridiem vſque in veſperam illuſtria. RIGO. Sed inſula illa, foſſa cincta atque à veſtibulo ponte disiuncta ſplendidius, & elegantius ad amœnitatem ædificata videtur, hanc arbitror prætoriam domum, in qua tum vxore & vrbana familia ſeorſum tutiore loco di- Hordei ad cereuiſiã macerãdi ratio. Prætoriũ.

uersari liceat. CONO. Sic est, & ꝓpterea eminentiore collocatum loco, simul quo & fundamentorum iniuria à fluuij exundatione vitaretur, & lætiorem prospectum, aeremque salubriorem præberet. Proinde & hortus & pomarium adiunguntur, quæ herbarum spiramentis, arborumque virore & cœlum & prospectum commendent, fenestræ magna ex parte orientem, pars etiã septẽtrionem, pauciores occidentem spectant, nisi quòd hyemalis temporis cubicula magis austro obuersa, cenationes, & pe- ristilia meridiano æquinoctiali subiecta, vt hyeme plurimum, æstate minimum solis recipiant. Turris peristerotrophium præbet. RIGO. Frequens volatus, ex hoc columbario arca Domini completur haud dubie simul & culina. CONO. Si vt eximius ille & vndecunque doctissimus Varro affirmat, etiam seuerioribus sæculis, paria singula singulis sestertiorum millibus venire queant, vel inueniantur tam stolidi, vt Columela scribit, qui quaternis millibus nummum binas quasq; mercentur columbas, fateor me non mediocrem quæstum hinc facere posse, verùm nobis saginam vix ex hoc auiario exercere licet. RIGO. Quid non designat delitiarum insana cupiditas? Nostra ætate par columbarum 60. florenis in

in Brabantia cõparatum audio. CONO. In vrbano hoc ædificio nihil attinet te diutius remorari, horũ tu plurima vidiſti ſplẽdidius & cultius extructa. Villã ruſticã perluſtrare fortè malles. RIGO. Maximè. Video trifariã te ædificiorũ rationẽ diſtinxiſſe. CONO. Sic ſcilicet vſus requirit, vt in vrbanã, ruſticã, & fructuariã diuidatur. RIGO. Quid hæc cella ad ingreſſum tã ſcitè extructa? CONO. Hæc cella villici eſt: nã eum ad oſtiũ excubare atq; ſcire oportet, qui introeãt aut egrediantur, quid ferant aut efferant. Indidem quoq; culinã inſpicere poteſt, ac contueri audireq́;, quid illic agatur. Quãdoquidem ibi prẹter cibos, qui coquũtur illic & capiuntur, etiam hyeme antelucanis horis res aliquot ibidẽ cõficiuntur. Supra ianuã ꝓcurator meus cubiculũ habet vnde in veſtibulũ & ad portam proſpectus patet, & is villicũ ex vicinia obſeruat. RIGO. Magnam vigilantiam narras, idque ex Varronis doctrina te retinere arbitror. CONO. Sic vſus monſtrauit. Vicinum vtrique armamentarium. RIGO. Deus bone quæ hic inſtrumẽtorũ taberna? CONO. Agricolam vult Heſiodus omnia habere parata, vetatq́ue commodare ab alijs, μὴ σὺ μὲν αἰτῇς ἄλλον, ὃδ' ἀρνεῖται. σὺ δὲ τητᾷ, ἡ δέ ὥρη παραμείβηται, μινύθη δὲ τοι ἔργον. Quare ſic inſtitui meum villicũ *Heſiod. ἡμέρων.*

C vt om-

uersari liceat. CONO. Sic est, & ꝓpterea eminentiore collocatum loco, simul quo & fundamentorum iniuria à fluuij exundatione vitaretur, & lætiorem prospectum, aeremque salubriorem præberet. Proinde & hortus & pomarium adiunguntur, quæ herbarum spiramentis, arborumque virore & cœlum & prospectum commendent, fenestræ magna ex parte orientem, pars etiã septẽtrionem, pauciores occidentem spectant, nisi quòd hyemalis temporis cubicula magis austro obuersa, cenationes, & peristilia meridiano æquinoctiali subiecta, vt hyeme plurimum, æstate minimum solis recipiant. Turris peristerotrophium præbet. RIGO. Frequens volatus, ex hoc columbario arca Domini completur haud dubie simul & culina. CONO. Si vt eximius ille & vndecunque doctissimus Varro affirmat, etiam seuerioribus sæculis, paria singula singulis sestertiorum millibus venire queant, vel inueniantur tam stolidi, vt Columella scribit, qui quaternis millibus nummum binas quasq; mercentur columbas, fateor me non mediocrem quæstum hinc facere posse, verùm nobis saginam vix ex hoc auiario exercere licet. RIGO. Quid non designat delitiarum insana cupiditas? Nostra ætate par columbarum 60. florenis in

in Brabantia cōparatum audio. CONO. In vrbano hoc ædificio nihil attinet te diutius remorari, horū tu plurima vidiſti ſplēdidius & cultius extructa. Villā ruſticā perluſtrare fortè malles. RIGO. Maximè. Video trifariā te ædificiorū rationē diſtinxiſſe. CONO. Sic ſcilicet vſus requirit, vt in vrbanā, ruſticā, & fructuariā diuidatur. RIGO. Quid hæc cella ad ingreſſum tā ſcitè extructa? CONO. Hæc cella villici eſt: nā eum ad oſtiū excubare atq; ſcire oportet, qui introeāt aut egrediantur, quid ferant aut efferant. Indidem quoq; culinā inſpicere poteſt, ac contueri audireq́;, quid illic agatur. Quādoquidem ibi pręter cibos, qui coquūtur illic & capiuntur, etiam hyeme antelucanis horis res aliquot ibidē cōficiuntur. Supra ianuā ꝓcurator meus cubiculū habet vnde in veſtibulū & ad portam proſpectus patet, & is villicū ex vicinia obſeruat. RIGO. Magnam vigilantiam narras, idq́ue ex Varronis doctrina te retinere arbitror. CONO. Sic vſus monſtrauit. Vicinum vtrique armamentarium. RIGO. Deus bone quæ hîc inſtrumētorū taberna? CONO. Agricolam vult Heſiodus omnia habere parata, vetatq́ue commodare ab alijs, μὴ σὺ μὲν αἰτῇς ἄλλον, ὃδ' ἀρνῆται. σὺ δὲ τητᾷ, ἡ δὲ ὥρη παραμείβηται, μινύθῃ δέ τοι ἔργον. Quare ſic inſtitui meum villicū vt om- *Heſiod. ἡμερῶν.*

vt omnia bina habeat. M. Varro admi-
Instrumenta rustica. nicula & instruméta rustica trifariam partitus est: in vocalia, in quibus sunt liberi, mercenarij, aut conductitij: Semiuocalia in quibus sunt iumenta operi destinata. Muta sunt hæc quæ vides hic recondita, dolabræ, asciæ, falces varij generis, secures, secures dolobratæ, secures lignisecæ, securiculę, cunei, falces messoriæ, falces adoreæ, falces putatoriæ, falces fænariæ, falces arborariæ, falces stramentariæ, falces vineaticæ, falces vericulatæ, scirpiculæ, falces denticulatæ. Cultelli, cultelli curui, cultri lanionij, Scalpella, cauteria, phlebotema, castratoria instrumenta, subulæ, tonsoria, forcipes, forpices, forfices, mallei, roptra, binæ, terebra, Serræ maiores & minores, serriculæ, serrulæ, manubriatæ, ligones, palæ, lupi, bipalia, pastina vangæ, marræ, runcones, mergæ, vnci ferrei, furcæ, furcillæ, furcæ ferreæ bidentes, tridentes, quadridentes, situlæ, vanni, flagella, tribula, scopæ, hostoria, radij, radula, sacci, culei, vtres, ligneæ mandibulæ, stuparij malei, hami ferrei, pectines ferrei, fusa, coli, bonotyli, rhombi, ignitabula, ignaria, crates variæ, crates dossuariæ, crates stercorariæ, scirpeæ stercorariæ,

corbes,

corbes, cophinij, funes & reſtes, funes cannabini, funes ductarij, lorei, ſpartea, fibulæ, pauiculæ, ſubſcutes, trochleæ, ſuculæ, cochleæ, gerania, tympana, regulæ, ſcalæ, vectes. Item in torculari & trapeto prela, fiſcinæ, fiſcellæ, quali, cola, bennæ, dolea, lacus. In equili antilenæ, poſtilenæ, clitellæ, ephippia, ſtapedes, frena, cami, lupata, capiſtra, habenæ epomides, iuga, lora. In chorte ſeruantur plauſtra, aratra, vti mox videbitur. In cerauiſiario lebetes, cupæ, dolia, labra, ſitulæ, vaſa aquaria, tinæ, ſiphones epiſtomia, infundibula, opercula. In piſtrino furni, acci, rutabula, mactræ, arcæ panariæ, cribra ruderalia, polcunaria, incernicula, plathana. In culina focus, ignitabula, infumibulum, alaria, forcipes, folles, menſæ, ſellæ, ſcamna, ſedilia, vrnaria, caldaria vaſa, cucumæ, milliaria, quadræ, cola, tripodes, ahena, lebetes, fuſcinę, deſpumatoria, rudiculæ, tyrocneſtes, ſartagines, tudiculæ, creagræ, pila, mortaria, ſcutellæ, cochlearia, pocula, canthari, obbæ, crates ferrariæ, panaria, abacus, ſalina, mãtilia, mappæ, lauatrina, malluuia, & cætera vaſa fictilia, ſtãnea, ærea, lignea ad ſuos quæq; vſus ſuo loco aſſeruãtur. Neceſsitas ruſtica ſic poſtulat, vt omnia

duplicia ſint vel plura, prout numerus ſeruorũ & vſus exigit. Vt ſi vnũ amittatur aut confringatur, ne ſit opus à vicino petere, néue opera ceſſent, & dum vnum reparetur, interim ocio liceat vti. In vrbem autem proficiſci parandorum inſtrumentorũ gratia, nõ eſt ex re ruſtici: adde quòd inſtrumẽtorum vſus dilatus operas ſuſpẽdit, & plus in operis ſeruorũ, quã in precio earum rerum cõſumitur, taceo ꝙ in vrbes profectio ſegniores facit. RIGO. Scitè me hercule omnia ſuo loco diſpoſita. CONO. Primum ea ſecreuimus, quib. quotidiè vtendum, vtq́ue in promptu ſint: deinde quibus menſtruus, annuus, aut rarus vſus: Hæc ipſa ꝓcuratori aut villicæ annumerata tradidimus, & vbi ea ponerent, demõſtrauimus, atq; vt ſalua ſint, ſua cuiq́; annumeraturis, vt quodcunque opus eſſet ſciant vnde darẽt, & meminerint quid cui dederint, & cũ recepiſſent, ſuo loco reponerẽt. Pręcipimus quoque, vt ſæpius ſaltem ſingulis menſib. ea inſpicerent, & ſi opus, reficienda curarent.

Xenoph. Oecom. RIGO. Pręclara res eſt ordo, nihilq́; in rebus humanis pręſtãtius, & vt ordine quęq; fiant, & ordine recondita, ſi opus ſit, promãtur. Huius ſingulare exemplar commemorat apud Xenophontẽ Iſchomachus in naui Phænicum, in qua mirum quanta ſuppellex in

Ordinis cõmoditas.

lex in tã angusto vase, omnẽ suppellectilem qua mortales vtũtur, secum ferebat, omnia interim sic collocata, vt inter se minimè impedimento, & suo quæq; loco reposita in promptu essent. CONO. Et ipse descriptum habeo catalogũ instrumentorũ, & villicus ac villica itidẽ. Procurator clauẽ habet armẽtarij, & cuiq;, vt dixim⁹, deprõpta tradit instrumẽta, absolutoq́; opere reponit. Neque ipse lubẽs alijs mutuo aut commodato do. Duos aut tres vicinos habeo, vnde vtenda peto, & quibus vicissim do, ꝑter hos nemini. Sic me docuit sapiens Cato. RIGO. Idem ni fallor docet ex instrumẽto rustico agrum æstimare. Quare è tam amplo instrumento agrum amplissimum ęstimare licet. CONO. Instrumentorũ conduplicatio multitudinem auget: alioqui si pro modo agri singula instrumẽta deputentur, nõ ita multa viderentur. RIGO. Sed perge quæso villam rusticam explicare. CONO. Vides pauimentum ante culinam vacuum, vnde simul in culinam patet ingressus, & cellas familiaricas ac iumentorum stabula, quæ cõuenit esse vicina, vt si quid noctu iumentis accidat, familia mox adsit, curetq́; necessaria. RIGO. Culinã cerno benè instructã, industrium autẽ hoc, ꝙ cõtignationes opere tectorio loricatę. CONO. Sic primum nume- *Culina.*

rosæ familiæ alendę postulat necessitas, quã hic prãdere, cœnare morariq; oportet magna parte. Deinde aduersus incẽdia loricatio conducere visa. Ad culinã ancillarum cubicula. RIGO. Fumarium ad focũ non ineptè adiunctum, succidijs, pernis, carnibusq; bubalus ac piscibus fumatis benè instructi. Coquinę nõ incõmodè lauatrina admota. CONO. Ad parietem hũc intergerinũ, quicõ craticius à Papiniano nostro vocatus, quiq; priorẽ villę rusticę partẽ à culina distinguit, sic villici cubiculũ abstructũ, vt ea, q̃ in culina, & vt diximus superius anticã ingrediẽtes egredientesq; atq; etiã in posteriorẽ ædium partem conspicere possit: huic itidẽ admota penuaria cella, apotheca, & hypogea trifariam distincta, primũ lacticinijs, alterũ cereuisiæ, vini & poculẽtis, tertiũ salsamentis, & quæ his affinia. Hĩc ad meridiẽ, & occidẽ tem nullæ fenestræ, solem orientẽ & septen trionalem lucẽ admittũt. Quod hic aer putrefactioni minus obnoxius & duraturis cõ ueniat. E priore ędiũ parte q̃ excelsior est, cõscenditur in tabulata, in quibus frumentum excussum reconditur. Ea itidẽ vndiq; clausa & loricata aduersus muriũ iniuriã. Fenestris clatratis lucẽ à septẽtrione excipiẽtibus. In propinquo est tabulatũ aliud clausũ oporothecæ, & ipsum modicis fenestellis aquilonę

Intergerinus paries.

Penuaria cella.

Apotheca.

Hypogea.

Tabulatũ frumẽtarium.

Oporotheca.

quilone inſpiratur.Siquidē ea cœli poſitio frigidior minus humida,vnde perennitatē cōditis frumētis,oporis alijq́; rebus afferūt. Iam verò poſteriorē huius ędificij partē licebit ingreſſo per oſtium hoc contemplari, hîc patentem vides aream, in qua aliquādo flagellis excutitur frumētum,trituratur atque vannis expurgatur ventilaturq́ue, ac cætera ruſtica opera ſub tecto expediuntur,maximè antelucanis & hybernis horis prēſtāda,tametſi aliâs idē in area horrei fiat: Ab vtraq; aūt parte ſeruorū cubilia & alia tabulata & palearū ac reliqui pabuli iumentorū receptacula.Sunt & ad equilia ſeruorum cubicula vtrobiq́; iumentorum cuſtodi cōſtituta.Ancillarum autem cubicula ad culinā lauatrinamq́;. Cōſeptum hoc intueris vndiq; clauſum, nimirum vt & bubulum pecus aliaq́ue animalia tutò contineantur, quoties vel aquatum vel ſtabulis repurgandis emittuntur. Atq; hic anſeres, anates, pauones.Indicę atq; alię chortales aluntur aues:Eſtq́, conſeptū vndiq́; ſic ſtabulis, horreis alijq́; ædificijs cinctū,vt ſepimēti vicem illi prębeant.Chortem duplicem eſſe voluit Varro:vnam,quę interius impluuium habeat lacum, vbi aqua vel ſaliat vel ſtagnet ſitq́ue ſemi piſcina. Boues enim & equi vel ex aruo reducti vel ſtabulis aquatum du-

Conſeptū.

Chors vel Cohors.

&i hîc bibunt, hîc perfunduntur, & obluũtur, atque idem vſus anſeribus, porcisq; & ouibus, dum à pabulo redierint. In chorte exteriore lacum eſſe oportet, vt perticę, rotæ, ligna iniecta macerentur, & ruſticis inſtrumentis tectisque idonea reddantur. Chors hæc crebris operitur ſtramentis ac palcis, vt conculcata pedibus pecudum ſit miniſtra fundo, vtque ſit ex ea, quod euchatur. Cernis in conſepto ſterquilinium bifariam partitum, nam in alterum recens è ſtabulis egeritur fumus, ex altero vet⁹ in agrũ euehitur: nam quod effertur recens, minus bonum, melius vbi flacuerit ac computruerit. RIGO. Quid ſibi volunt virgę, frondes, atque ſtramenta inſtrata fimo? CONO. His vindicatur à ſole fimus, ne ſuccus, quẽ terra flagitat, à ſole exugatur. Vnde è lauatrina effuſa aqua huc confluit, qua ſubinde irrigetur. Varro huc quoque ſellam familiaricam admouẽdam iudicauit. Agedum, ne in ſterquilinijs diutius moremur, ad ędificia & tiguriola, quæ conſeptum claudũt, veniamus. Maiuſcula illa tecta horrea ſunt, quibus demeſſa frumenta & ſegetes importantur. Quibuſdam locis nubilarijs vtũtur, alicubi quaternis tignis æquali diſtantia fixis, imponunt tectum pẽſile, vt ſurſum deorſumque mitti queat, montes appellant, quibus

Sterquilinium.

Horreum frumentarium.

Berg. montes.

quibus frumenta recondunt. Sed clausa parietibus magis probantur. Ab altera parte horrei stabula ordine conseptũ cingunt. Et quia Virgilius stabula meridiem, Vitruuius etiam ignem spectare vult, eũ modum secuti, stabula pecorum iumentorumque sic constituimus. Ac primũ equorum, quibus ad agrum colendum trahendumq; vtimur. Est & aliud equile iuxta prætoriam villam equis seruiens equestribus. RIGO. Apparet elegantius id constructum. CO. Hinc ouile, mox bubile & vitulorum ac iuuencorum, pòst hara bifariam distincta, altera fœtæ scrofæ clauduntur, altera promiscui generis receptaculũ præbet. Est & tertium porcile non procul à lauatrina, porcis saginãdis destinatũ. Quibusque stabulis cubilia seruorum adiuncta, quibus cuiusque generis cura demandata, vt si res exigat, ad sua sit cuiq; facilis accursus. Postremò fœnile succedit, quo fœnum superiori parte recõditur. Inferior pars aperta rhedas, plaustra, vehicula, carros, petorita, pilenta, esseda, cisia, occas, traheas, aratra, vrpices, cylindros, temones, rotas, cardines, cãthos, modiolos, apsides, axes, dactylia, eures, embolos, sufflamina, ansas, iuga, stiuas, bures, vomeres, rastra, istoboas, cultra, & eius generis instrumenta recipit, ijsque tectum præ-

Stabula

Fœnile.

bet, quibus pluuium cœlum inimicum, & ſimul intra cóſeptum aduerſus fures tutiora ſuoq; loco collocata conſeruantur. RIGO. Dic amabo, quiſnã his tam multis curis intendit, & in officio quenque cõtinet? CONO. Villicus quidem vniuerſæ tam familiæ, quàm rei Ruſticæ pręeſt, præterea ꝓcuratorẽ habeo, qui quaſi agonotheta adhibitus, fructus atque pẽſiones recipit. RIGO. Villicum peritum eſſe oportet atque fidum. CONO. Rectè iudicas: Nam villici & medici, vt Xenophon ſcribit eadem ratio. Eſt enim deligẽdus, qui vſu rerum Ruſticarum inſtructus, & exercitatus reliquarum operarum magiſter ſit, qui ipſe in opere præeat, edoceat ſubiectos, commodeq́; faciat, quę pręcipit. Siquidem nihil ſine exemplo docetur ac diſcitur. Vt enim Cato dixit de patrefamilias priſci moris. Malè agi cum Domino, quẽ villicus doceret. Sic rogatus à Socrate Iſchomachus, vtrúmne villicum mercari tanquam fabrum oporteret, an inſtituere pótius domi conſueuerit. A me, inquit, inſtituitur. RIG. Verùm hæc priſci moris, quo nemo rei Ruſticæ ignarus, mirum autem te in principum ac Reip. negotijs verſatum hoc tempore (quo pauci præter ruſticos & mancipia huius exercitij periti ſunt) hiſce rebus animum adijcere

Villici ratio.

potuiſſe,

potuisse, vt appareat, quasi nulli alij rei vacasse te, quàm Rusticæ. CONO. Mihi profectò verisimile non fit, cum peritum villicum comparare posse, qui ipse non intelligat, quibus rebus eũ institutum esse oporteat, neque opus exigere rectè posse, qui quod, aut qualiter faciendum sit, non intelligat, atque à ministro discat: Nemo enim bonus artis æstimator, nisi peritus. In deligendo autem villico, quatuor maximè requiro, vt sit beneuolus, diligens, imperio aptus, & iustus. Quintũ, si adieceris non repugnauero, præsertim quibusdam regionibus, nempè, vt à temulentia sit alienus, nam ebrioso cura officij pariter cum memoria subtrahitur. Nõ requiro, si vrbanas & delicatas artes nõ didicerit: Sed potius eligẽdꝰ, q̃ à pueritia rusticis operib. induruit, et experimẽtis cõprobatus, ætatis mediæ, ne vel adolescentia ætati detrahat, vel ꝓuectior operi succũbat laborioso. Conuenit tectonices esse mediocriter peritũ, vt si quid in stabulis, carpentis, alijsúe rusticis instrumentis ruptum, fractumúe subitã reparationem requirat, id sarcire posit; parietes delutare, sepimenta fulcire valeat. Item veterinariæ artis nõ ineruditus. Qui apud eruditos villicos sit institutus, is separabitur ad imperandum nõ ineptus. Nam sunt pleriq;, qui

Quæ in villico requirenda.

etsi

etsi operum probati artifices, ad imperandum tamen gubernandumque inepti sunt, & vel ferocius, vel indulgentius familiam regentes domini rem corrumpunt. Proinde explorandus antè, quàm recipiatur villicus. Neque hoc solum considerandum, an disciplinam ruris teneat exactè, verũ etiam an domino fidem & beneuolentiam exhibeat: Sine quibus nihil proderit, quãtumuis magna peritia rustica. Præcipuè autẽ in hoc magisterio æstimare & scire conuenit, quid laboris cuique conueniat: Sunt enim quædam opera, quæ vires magis, quàm peritiam requirant, & contrà. Quare in delegendis his delectum & iudicium habere, & villicum arbitrum esse, atque æstimatorem harum rerum operæprecium fuerit. Quod fieri non posit, nisi ipse sit peritus. Non minus igitur docendus villicus, quàm faber, aut alius artifex. Et rusticationis artem non paulò difficiliorem & ampliorem dixerim. Vnde mirandum in hac tam necessaria arte tam paucos reperiri, & discipulos, & magistros. RIGO. Fortè magnitudo rei deterruit, & difficultas. CON. Quare non etiam oratores deterruit, quia nullus dum perfectus repertus orator, vt contendit Cicero. RIG. Quis ergo docebit villicum? CO. Rectè rogas, dicam. Quanquam autem in vniuer-

Rusticationis artis difficultas.

niuersum de Re Rustica pauci præceperint, & singulis etiam exercitatos nõ multos reperias. Quare futurus villicus veluti per gradus instituendus videtur, ita, vt à pueritia primùm pecora pascere minora, inde armenta & equos curare, fodere, arare, triturare, plantare, serere, metere, sæpire, ædificare, sarcire rupta instrumẽta rustica, laniare pecus, pecori & iumentis, ac veterinis ægrotantibus remedia adhibere, & si qua similia opera discat oportet, atque sic per omnia rusticæ disciplinæ genera exercitatus ad magisterium ascendat, non secùs, quàm de Episcopo docet Gregorius Nazianzenus, & Cicero de Imperatore per omnia militiæ tyrocinia educãdo. RIGO. Miram mihi commemoras philosophiã. CON. Quod initio dixi, ætatem maximè probari à trigesimo anno ad sexagesimum: Nã adolescentiæ illa lasciuia deferuescente, neque amoribus, alijsque auocamentis abstrahitur ab officio: vbi enim his se dederit vitijs, nihil aliud cogitabit, quàm amores: neque præmium iucundius, quàm libidinis fructus, nec supplicium grauius, quàm frustratę cupiditatis. Adhæc sexagesimum annum excedens piger, & deficientibus viribus, lassus redditur & tardior. Equidẽ vnius villici operã malim agilem & industriã, quàm plurium

Institutio villici.

Aetas villici.

rium aliorum seruorum negligentem, non aliter, quàm illé, qui ducem leonem militibus ceruis optauit potius, quàm cōtra ceruo duce leones milites. Hoc imprimis curare oportet, cùm plurimum referat à primo mane opus aggredi, vt villicus sit vigilans, vtque patrisfamilias vices subiens primus cubitu surgat, postremus cubitum eat, prius villā videat, clausáne sit, & vt suo quisque loco cubet, vtque iumenta pabulū habeant, recteque stabulentur, vt familiam ad opera cunctantem pro temporibus anni festinanter producat, ipse strenuè præeat, neque patiatur statim à prima luce quenquā cunctanter & languidè procedere, sed velut in aliquod prælium cum vigore & alacritate villicū tanquā ducem præcedentem sequi. Varijsq; exhortandi artibus in opere ipse excitet laborantes, nonnunquam tanquā deficienti succursurus instrumentum auferat, parumper & ipse fungatur officio eius, moneatque sic fieri debere, vt ab ipso fortiter sit effectum. Atque vt diligens opilio manè oues educens, & vesperi reducēs curat, necubi pecus aliquod deficiens in agro relinquatur: Sic & villic⁹ seruos domū reducens, non in domicilio suo delitescet, sed cuiusq; curā agat diligenter. Si quis forte vel saucius, vel debilitat⁹ fuerit, adhibeat

Cura familiæ.

fomen-

ſomenta, & ſi languidior, in valetudinariũ deducatur, neceſſariamq; curã adhiberi iubeat. In eum vſum ędificium illud à reliquis ſemotum deſtinatur, vt ægrotantes eò deducantur, atque inibi curentur maximè, ſi contagioſo morbo infecti, ne alij contagio lædantur. Oportet enim Agricolam hãc familiæ curam valetudinis non negligere. Et præſtat eos, qui rectè valent curare, atque operariorum morbos præuertere, quantũque poſsibile, cura & antidotis anticipare. Nẽpe, vt cibus, & potus ſalubris à cellarijs, aut culina ſine fraude prębeatur, nõ corruptus, aut qui valetudinẽ offendat: Proinde villicus in conſpectu familiæ cibũ, & non aliũ capit, ita fit, vt cibus diligẽter & ſalubriter apparetur. Et quia in agro non ſemper adſunt medici, expedit morbos diſciplinæ exemplo curare, ſumpto ab his, qui ſimiliter ęgrotârunt in eadem regione eiuſdemque naturæ. Eos, qui in ſole laborant, corpora & venas lædit ſol, oportet alimentum ipſis detrahere, vt non ſemel, neque bis, ſed paulatim ac ſæpius comedant. Hæc enĩ ratio valetudinẽ cõſeruat, & cõcoctioni proderit. Aliqui abſyrthites vinũ & iuſculũ, in quo abſynthium coctum præbent. Conuenit & ſuo tempore quietem permittere, atque vt ijs temporib. quieti potius, quàm nequitiæ

Valetudinis familiæ cura.

quitiæ vacent. Cauendum, ne incalétes frigidiora potét, aut humi cubent. Si aqua nō sit bona, coquatur, conuenit & ptisana. Meminisse oportet & homines esse ipsos seruos. Ac denique ex huiusmodi cura nascitur beneuolentia & obsequiū. Quinetiam fidelius seruire student qui conualuerint, cùm est ægris adhibita diligentia. Et quod in maioribus imperijs quoque difficulter custoditur, cōsiderare debebit villicus, ne aut crudelius, aut remissius eos habeat. Semper foueat bonos ac sedulos, parcat etiam minus probis atque etiam temperet, vt magis reuereātur seueritatem, quàm vt sæuitiam detestentur. Id, quod efficere poterit, si maluerit cauere, ne peccent, quàm cū deliquerint, serò punire. Siquidē nulla est nequissimi hominis arctior custodia, quā assidua operis exactio. Adeò, vt verissimū sit Catonis oraculū. Nihil agēdo discere homines malè agere. Dimensum & cib⁹ suo quoque tempore præbeatur, consuescat familiam circa larem focūque familiarem cibum capere semper, atque ipse in cōspectu eorum epuletur. Sicque frugalitatis exemplum. Si quem deprehendat fidelem & gnauiter laborasse, hunc beneuolentiæ indicijs ac munusculis alat, atque in officio contineat. Adhæc cultum vestitamque familiam

Imperij moderatio

Catonis oraculum.

miliam vtiliter magis habeat, quàm delicatè, vt videlicet munita ſit aduerſus frigora & imbres. Mercedem laborum maturè perſoluat, ne vſquam detrectandi laboris occaſionem prætexere queant. Et ſicut cibus & veſtis neceſſaria, ita etiam caſtigatio. Nam Sapiens ait: Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo ſtultorum. Et iterum: Qui delicatè nutrit ſeruum ſuum pòſt ſentiet eum contumacem. Præcipuè enim curabit, vt Deum timeant, non patiatur temerè atque è conſuetudine iuramentis ac blaſphemijs vti, neq; ſcurrilia, aut impia verba miſcere. Quinetiam prouidebit, vt Catechiſmum teneant, orent, feſtis diebus cōcionem audiant, ſacramenta ſuo tē- *Feſtis quæ*
pore communicent, cauponis, aut nequitię *exercēda.*
ne vacent. Sed, vt Poeta ait, quædam etiam feſtis fas exercere dieb. à ſacris & cibo ſumpto fundum obambulent, inſpiciant, ſicubi ſegetibus iniuria fiat, an à pecoribus lędantur. Sepimenta diruta reficiant, iumenta & pecora inuiſant. Breuiter, Villicum in his omnibus ceu ἐπίσκοπον ϗ ἐργοδιώκτην eſſe oportet. Sic fiet facilè, vt ſuo quique officio fungantur. Villicus autem in villa ſit perpetuò, ne abſentia ſua ceſſatorem faciat familiam, néue ceſſandi, vel delinquendi ſpacium præbeat. Non ſit ipſe potationibus,

ludis deditus: neque etiam venādi piſcandiq́ue ſtudijs, niſi ſic prædij vſus poſtulet, auocetur. Hoſpitem non niſi ex familia domini quàm rariſsimè recipiat. Non negotietur neque ſibi, neque pecuniam domini in animalibús, aut in alijs promercalibus occupet: quandoquidem hæc negotiatio curā villici retrahit, nec vnquam patitur eum cū rationibus domini paria facere, ſed vbi numeratio exigetur, res pro nummis oſtenditur. In vniuerſum hoc à villico obtinendum, ne putet ſe plus ſapere, quàm dominum, neúe exiſtimet, ſe ſcire, quod neſciat, quæratq́ue ſemper addiſcere, quod ignorat. Nam cùm plurimum prodeſt, peritè aliquid facere, ita plus obeſt perperā feciſſe. Columella mauult illiteratum, qui tenacis ſit memoriæ. Nam eiuſmodi villicum ait, ſæpius numos domino, quàm librum afferre, vel quia neſcius literarum minus poterit rationes confingere.

Villica.

Vxor villico ſit cōtubernalis, quæ contineat eum, & in re familiari adiuuet. Eā conuenit eſſe ætatis eius, quam in villico exegimus ſuperius, robore, valetudine, cōtinentia, vigilantiaq; cōmendatam, neque ſpecie nimis fœda, ne villicum à ſe alienet, neque nimia ſpecie deſidem intra tecta cōtineat, cui cū familia prodeundum, & peractis operibus fatigato redeundum.

dum. Villica interim culinam, domesticaq́; capesset opera, ancillas regat, & in officio contineat, suppellectilem conseruet, dimensum cuiq; præbeat. RIGO. At tu mihi videris è villico facere dominum, ac patremfamilias, & rursus è domino villicum. CONO. Nostra ætas mollitie corrupta, veterũ & maiorum nostrorum studia simul & honestissima & vtilissima negligit. Siquidem tum domini ipsi rem Rusticam regebant, & malè cum domino agi existimabant, quem villicus doceret, vt Cato tradidit. Quinetiã Varro queritur tẽporibus auorum patresfamilias falce & aratro relictis intra murum correpsisse, & in circis potius & theatro, quàm in segetibus & vineis manus moueᷓre. Vnde Cato, & veteres plurima, quę nos in villicum conijcimus, patrisfamilias curæ tribuerunt. Equidem etsi villico curam familiæ commiserim, ipse tamen veteres imitatus inspector, & aganotheta operarũ esse, meoque ductu & imperio pręcipuè fundum regi volo. Comiter tamen, vt antè de villico dixi, cum colonis atque ipso villico ago, auarius opus exigo, quàm pensionem. Sed nimis diu te circumduco ieiunum. Age, ad prandiũ procedamus. Non in Apolline prandebis, neque Lucullanam villam tibi ostendere volui, vt vidisti, sed Cincin-

Patresfamilias veteris rei Rustica.

Auarius opus, quàm pensio exigenda.

nati, aut Abdolomini, aut denique Laertæ tugurium. Hîc vides rustica ædificia ab hoc nostro vrbano fossa disiunctum; sed ita, vt quæ in villa fiunt, in conspicuo sint. Hîc ego cum vxore & familia vrbana versor. RIGO. Eleganter, scitè ac percommodè omnia, nihil, quod ad absolutam villæ constitutionem necessarium videatur, prætermissum. Accedit præterea dom⁹ pari industria simul & iucundo, & vtili loco posita. Heus tu Metella, planè Martham agis plus satis in culinarijs apparandis sollicita. METELLA. Nequaquam. Rusticis his epulis, non artocreis, nó tucetis, non ferina, aut ostreis scaurisque, aut deniq; aulico apparatu excipiens, sed oleribus, acetarijs, ouo recenti, pullo atque agno. RIGO. Hæ dapes mihi sunt longè gratissimæ. CONO. Fruere igitur, & villum nostrum ἐπιχώριον experire. RIGO. Certè Rheticum Phalernumq; superare videtur. Nó arbitrabar hoc agro vitem conseri, aut certè tam præstantia vina gigni. CONO. Cultura diligens, & anni fœlicitas sic tribuit. RIGO. Age diutius heremus in mensa, cœlo tã sudo lætoq; nos euocante, piaculum est, non frui cócessa voluptate expatiandi, fundiq; tui contéplandi. CON. Cœlum, vt ais, cùm temperatum, neque solis ardore, neq; tempestatib. molestum

Vrbanum ædificium.

lestum ſit, equum, vt dicitur, in campũ prouocas, cùm ipſe alioqui iuxta Catoni præceptum quotidiè, quãdo hîc ſum, neq; vel cœli inclementia, vel alijs neceſſarijs occupationibus impediar, agrum circumire cõſueuerim, ſi ſic videtur, educam te agrum tibi meum cómonſtraturus. Non exiſtimabis te latifũdia Metelli aut Luculli, ſed mediocris cuiuſdam hominis, qui ſuis facultatibus contentus, quod ſit eſſe velit, nolitq; cum Attali aut Cæſaris conditionibus permutare. RIGO. Amabo, diſſeras aliquid de agri ratione, culturaque, cùm te videam diligentem patremfamilias, & huius rei non ignarum. Vehementer enim cuperem huius diſciplinæ præcepta audire, præſertim noſtris accommodata vſibus. CONO. Si turpe eſt Patricio viro, & cauſas oranti, vt Iureconſultus ait, Ius, in quo verſatur ignorare, quo turpius, aut certè damnoſius agricolam terram, cum qua illi res eſt, ignorare. Quo enim pacto de opere ruſtico iudicare poterit, rectè, an ſecus factum, qui agri colendi artis ſit imperitus? Cæterarum artium profeſſores multa, quæ ad eorum diſciplinas pertinent, de induſtria occultare ſolét. Agricola contrà, opus ſuum gaudet ab omnibus cerni: rogatuſque quánam ratione egerit curetque, libenter explicabit,

De agro diligendo curandoq;.

Agricolæ candor.

adeò ingenuos hæc ars hoĩes facit. Equidẽ fundum meũ ad antiquorum diligentiam magis, quàm ad luxuriã direxi. Quare priꝰ illorũ ſententias explicabo, pòſt noſtra accõmodabo. Principiò agrorum, & ſoli Italici gradus Cato nouẽ facit. Vineę primum tribuens, quæ bonum & multum profert, proximũ horto irriguo, tertium ſalicto, ſequẽtem olivueto, quintũ, vbi pratum, ſextũ, vbi campus frumentarius, ſeptimũ deinde ſyluæ cæduæ attribuit, octauum gradũ, vbi arbuſtum, poſtremum glandiferæ ſyluæ. Quanquam verò hos gradus non omnes probent, vt Varro teſtatur, & his regionibus non omnium ſit vſus, ſed præcipuum ducimus hortenſem atque frumentarium, & qui piſcinis vtilis. De frumentario prius, de paſcuis, pratis, ſyluis & ſalictis pòſt ſuo loco differetur. RIGO. Huius igitur ingenium & rationem explicare ne graueris, & vnde bonum agrum agnoſcerę detur. CONO. Cato agrum optimum iudicat ad radicem montis planicie ad meridiem excurrente, qualis eſt totus Italiæ ſitus. In frigidis & ſeptentrionalibus regionibus conuęnit oppoſitũ agrũ orienti & meridianę plagæ, ita ne alicuius magni montis obiectum his duabus cœli regionibus excluſis algore rigeſcat. In calidis pars potius ſeptentriõis optan-

Agrorum gradus.

De agro frumẽtario.

optanda, quæ & vtilitati, & voluptati, & saluti pari bonitate respõdeat. RIGO. Aiunt terræ cuiusq; ingeniũ indagare necessariũ. CON. Rectè quidẽ. Citius enim terræ, quã hominis ingenium agnosces. Nã illa culta non mentietur, sed facilem se omnibus prębet. In aliena terra cognoscẽda Ischomach' Xenophonticus pręcipit, vt fructũs & arbores illius terræ contempleris, neque colere contra cœli naturam contendas, nisi prorsus operas ludere, & θεομαχεῖν velis. Varro contendit terram discernendam, si in ea sit lapis, marmor, arena, sabulum, rubrica, creta, argilla, glarea, carbunculus, hoc est, quæ sole feruet, eam radices satorum comburere. Item si vliginosa, alijsque accidentibus obnoxia. Atq; hæc rursum pro regionis natura aut bona est, aut mala, locis quibusdam lapidosa infrugifera est, præsertim frugum & plantarum. Alicubi vicissim agris lætificandis vtuntur lapidibus ac tosis, vt in Arduennę finibũs quibusdã videre licet. Theophrastus narrat, Corinthios lapides è Syracusano agro legisse, agrumq; deteriorem reddidisse, cùm exemptis lapidibus in calida regione non haberet, quo se protegeret. Alibi in montosis petricosisq; locis auena feliciter prouenit. Ad eundem modum oportet in reliquis terrę speciebus

De terra bonitate cognoscenda.

ſimul & regionis & eorũ, quæ feruntur, rationem habere. Nam & ſabulum aliquot locis tanquam terræ adeps fœcundandæ terræ inſpergitur fimi inſtar, & alicubi quædã melius ſabulo proueniunt. In Africa putres arenæ fœcunditate robuſtiſsimum ſolum vincunt, Columella teſtante. Refert quoque ſabulum album, aut rubicundum, aut luteum ſit. Adde terrarum ſpecies nonnullas fallere colore & qualitate. In quibuſdã regionibus nigra, quam pullam vocant, laudabilis, in alijs pinguis rubrica melius reſpondet. Britaniæ cretoſa terra lætas facit ſegetes, & paſcua optima. Alibi denſa & glutinoſa exuberat, atque in his ipſis cognoſcere oportet, quid recuſet collis, quid campeſtris poſitio, quid cultus, quid ſylueſter ager, quid humidus & graminoſus, qd ſiccus, quid ſpurcus. Et in plantis, quæ vitibus, quæ alijs arboribus, quę ſiccis, quę humidis gaudeant. Virgilius putre ſolum cõmendat, nimirum pingue, quodq́ue facilè reſoluatur. Id enim & labore, & impẽſa minima colitur. Proximum pinguiter denſum, quod impenſam coloni, & laborẽ magno fœtu compenſat. Nullum deterius ſicco pariter & dẽſo ac macro. Id enim & difficulter tractatur, & tractatum magno labori non refert gratiã, nec deniq; relictum

paſcuis,

pascuis vel pratis abundè sufficit, quare huiusmodi solum fugiendum. Deprehenditur & notis certis terræ conditio. Nempe aqua exigua conspersa gleba, si manu subigatur, & glutinosa è leuissimo tactu pressa inherescat, ac picis in morē ad digitos lentescat habendo, vt canit Poeta, eademq; illisa humo non dissipatur, quæ res admonet ei naturalem inesse pinguedinem. Adhęc terram frumentis habilem licet cognoscere, si frequens iuncus, si carduus, trifolium, ebulus, rubus, prunus, & alia quædam, quę non nisi pingui dulciq; solo proueniunt. Vti vicissim macram & amaram declarant atræ & degeneres herbæ, frigidum solum retorridè natæ, vliginosum tristes, rubricam oculi, argillosam, quę operi difficillima, quęq; rastra et vomeres ingenti onere grauet. Item soli cōmendatio, si frequētes alites, corui & cornices vomerem comitentur, aratoris vestigia radētes. Cognoscitur & odore terrę bonitas, cùm sub occasu solis, in quo arcus cœlestis deiecerit capita, & cū de siccitate madauerit imbre, suauem emittit halitum è sole conceptum. Sapore quidem, si glebā fictili vase dulci aqua madefactam saporis indicio explores, qualis sapor, talis terra erit: si dulcis, pinguis: si amara, macra. Salsā autē fugiendam etiam in sterquilinijs. Meminisse quo-

Nota terra bona.

Terrā mutari. se quoque oportet terram sæpè mutari, & è fœcunda fieri sterilem. Id, quod in Thessalia olim factum tradit Plinius, & nostra ætate plerisque locis nostræ regionis compertum. Accedit, eandem terram quantumuis pinguem non omnia ferre, quod prudēter admonuit Poeta. Non omnis fert omnia tellus. Adde, cœli rationem plurimum conferre solo, neque cœlum, neque aerem vbique eiusdem temperaturæ. Quare prudentis est patrisfamilias, ingenium, & positionem agri sui subinde contemplari, omniq́ue tempore anni, siue in herbis, siue in frugibus naturam agri cognoscere.

Cœli ratio in temperatura terræ.

Considerandum igitur, quid quoque loco serere expediat, alia enim ad frumētum, alia ad vites, alia oleo accommodata, alia fœno & pabulo.

Quid cuique terræ conueniat.

Neque in pingui terra feruntur omnia rectè, neque in macra nihil. Rectius in tenuiore terra feruntur, quæ non multo indigent succo, vt cythisus, sporia, cicer, præter legumina, quæ velluntur, & non subsecantur. Pingui rectius feruntur, quæ succi sunt maioris, vt holus, triticum, siligo, hordeum, linum. Quædam etiam in annum sequentem prospiciunt, quod relicta terram reddunt meliorem, vt lupinum pro stercore inarari solet. Discernenda quoque, quæ fructuosa ab ijs, quæ ad voluptatē conserūtur, vt pomaria,

Terra quæ

maria,floralia.Item quæ ad victum & dele- *quibusque*
ctationem, neque ab agri vtilitate disiun- *conueniat.*
cta.Eligendus locus salicto,arũdineto, quę
humidum requirunt locum.Contrà,vbi se-
getes frumentarias & legumina,& quæ sic-
cis gaudent.Vmbrosis asparagos & similes.
Alia vbi vimina,syluã cęduam,glandiferã &
sementariam. Sunt etiam,quantũuis macra
& sabulosa,vsibus quibusdam idonea,nem
pe vt betulam aut simile plantes.Item humi
dis alnos,iuncos, spartum, & his confinia.
RIGO.Haud dubiè cœli temperatura plu-
rimum ad fertilitatem facit. Nam ipse sæpè
obseruaui eiusdem qualitatis solum alijs re-
gionibus lætius,& alio cœlo alia produce-
re.CONO.In Venefrano solum gloriosum
oleis aptissimum,in Betica pinguissimum.
Cum alijs locis vites in saxis non ita fœcun-
dæ,ad Rhenum in præruptis petris vineæ
reperiuntur lætissimæ.Plinius testatur,Alibi *Fertilitas*
in paludibus vites quoque nasci, tanta est *quarundã*
naturæ secreta vis.In Chalcea Rhodiorum *regionum.*
tradunt locum quendam tam fœcundum,
vt suo tẽpore satũ demetant hordeũ,subla-
tũq; protinus serant, & cũ alijs frugib. me-
tãt. Albanis vltro fert tellus ἄσπαρτα ϗ ἀνήρο-
τα. Semelq; sata bifera triferaq; efficiuntur.
Homer⁹ Phrygiã vocat ἀμπελόεσσαν, & Pu
lichrũ átq; Argos πολύπυρον.Herodot⁹ scri-

bit

bit Babyloniam adeò fertilem frumenti, vt ducenta atque etiam trecenta reddat. Plinius quinquagesimo fenore tradit messes reddere, diligentioribus agricolis centesimo. Ad Aethnam centuplam segetem etiamnum reddi à fide dignis viris relatum.

Italia pomariũ dictum

Italia adeo fœcunda, vt eam Varro appellet pomarium, quod sic sit consita vbique & fertilis, vt far Cãpanis, Apulię falernum, Venafro oleum felicius proueniat. RIGO. Audio & Germaniam & Galliam olim non

Germanię fertilitas.

ita fertiles, vineis prorsus caruisse, iam nulli regioni cedere nihil non vtensile producẽtes, Quę vina hodie omnium regionũ commendabiliora Rheticis, & Renensibus, vt frumẽtarios agros auri, argenti, ferri atque plumbi mineras taceam. In Turingia Germaniæ aiunt semel triticum satum sequenti vno & altero, anno sponte secale proferre. CONO. Et nostris regionibus restibules segetes nõ raræ. Rapacium si semel seratur, sæpè duobus sequentibus annis citra cultu-

Hyperboreorũ terræ fœcũditas.

ram & semẽtem renascitur. RIGO. In Hyperboreis tantam esse fœcunditatem proditur, vt matutino serãt, meridiè metant. In A-

Africæ fertilitas.

frica riguo solo palmæ subditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, sub vite frumentum seritur, mox legumen, omnia eodem anno, omniaque aliena vmbra alũtur. CONO. Id

NO. Id eſt, quod dixi, terram pro cœli regione atque temperatura naturam mutare. RIGO. Cæterum quia non omnibus ſolũ tam fœcũda temperatura & pingui, quid ſi macrũ & ſterile cõtingat, quale eſt in petricoſis & ſalebroſis ſabuloſiſq; locis, nũ arte hoc ſolũ corrigi & formidari poteſt? CONO. Maximè. Nulla enim regio, quam benigniſſimus largitor bonorum ſuo deſtituerit pane quotidiano, ſi modo laborem non recuſet. RIGO. Eam induſtriã audire aueo. CONO. Varijs id modis fit, imprimis autẽ ſtercoratione diligentiq́ue cultura, atque in eum vſum fimeta illa q̃ paulo ante oſtendi, ſeruantur. RIGO. Cedo quod ſtercus agro lætificando optimum? CONO. Varro, atque hunc ſecutus Columella tradit ſtercoris tria præcipua genera, Primum quod ex auibus, deinde hominum, tertium pecudum. Auium primum habetur, quod è Columbarijs egeſtum, deinde gallinaceum, & quod cæteræ aues edunt, exceptis anſerino & anatum, nam id noxium eſt. Maiores auiaria habuerunt tam ampla, quæ agris ſtercorandis ſufficere poterant: deinde quod homines faciunt, ſi & alijs villæ excrementis miſceatur. Quoniam per ſe naturæ feruentioris terram perurit. Hominis vrina ſex menſiũ inueterata ſurculis & pomarijs, vitibusq́ue adhibita

De ſtercoratione.

Stercorũ genera.

Vrinæ vſus.

hibita fruct⁹ exuberare facit, simul & saporē commendat fructuū. Tertium locū obtinet pecudū, in quo asininum optimū, ꝗ id animal lētissimè mādit, et ideo benè confectū ad fimū redditur vtili⁹. Post hoc ouillū. Inde caprinum, mox bubulum & iumentorum. Deterrimū suum, satis nocens, at hortē sibus alicubi inopia fimi vsurpatur, sed gignit inutiles herbas. Plinius tamē probare videtur suum spurcitias. Equinū quoque vbi hordeo pascuntur equi, multum herbarum facit. Inprimis laudatur lupini seges priusquam siliquitur, aratro vel bidentibus versa, manipulis circa radices arborum vel vitium obrutis. Vbi non est pecus, culmo ipso & filice stercorant quidam. Item è stramentis lupini ac frondium, quæ fassa depressa stercori reponendo fit. Hucq́ue congerere licet cinerem cœnumq́ue cloacarum & culmos cæteraq́ue, quæ euerruntur in vnum coniecta, at medio loco rubustam materiam aduersus serpentum latibula defigere conuenit. Item è segete euellitur cicuta, ebulus, & circa salicta herbam auctam euulsamq́ue, & filicem, cæterasq́ue frondes putridas substernere ouibus licet. Qui in sabulosis & myricinis locis habitant, coria terræ vel myricæ cespites in aceruos congerunt, ac fimo stercoreq́ue

Aceruico-

con-

conſperſos inueteraſcere ſinunt, atque ſic maceratos putrefactosque ceſpites humo macilentæ inſpergunt, maximè verò ijs locis, quibus ouium greges alũtur, plerumq; ouilibus ingerunt ceſpites falce ac dolebra è corio terræ abraſos. Parum diligentes exiſtimat agricolas Columella, vbi minores pecudes ſingulæ tricenis diebus minus, quàm ſingulas, maiores minus, quàm denas vehes ſtercoris efficiant. Quibus accedit colluuies & cœnum chortis. Porro illud obſeruandum, ſtercus quod anno quieuerit eſſe vtiliſsimum ſegetibus, nam & vires adhuc ſolidas habet, & minus herbarum creat. Pratis tamen recentiſsimum inijci conueniet, quod plus herbarũ gignet. Idq; menſe Februario Luna creſcẽte fieri debet, nã ea res fœni fructũ promouere traditur. In ſtercorãdis agris obſeruãdũ, vt colli plus quã valli ingeras fimi, quòd pluuiæ pinguiore materiã ad ima deferant. Qui aũt arua præparare volet, ſi autũno ſementẽ facere inſtituit, mẽſe Septẽbri inaret. Si Vere, qualibet hyemis parte aceruos diſponat. Quocunq; tempore fiat, curãdũ vt ab occaſu æquinoctiali flante vẽto fiat Luna decreſcente. Mirè enim augeri vbertatem tali obſeruatiõe. Non negligendum quoq; , vt ſtercus vel fimum exareſcere ſinamus antequã inaretur, & humo

riorum terræ ſimo maceratorũ.

Stercus vetus ſegetibus vtiliſsimũ.

Recẽs ſtercus pratis cõuenit.

Ventorũ et Lunæ ratio in ſtercore.

& humo condatur, etsi Columella contrarium præcipiat, nostræ tamen obseruationes negant illi assentiendum. Nam humidū fimum agro nocere magis, quàm conducere experientia docet. Et sicut refrigescere agrum qui non stercoretur, ita peruri si nimis & singulis annis stercoretur. Aquosus ager maiorē, sicc⁹ minorē copiā desiderat. RIGO. Vidisse me aliquoties memini vbi terra è vicino solo effossa agris inspergebatur, terra igitur terrā stercorari arbitror. CONO. Germani præter alias lætificandi soli rationes varia, spissiorem terræ quandam pinguedinem veluti medullam agris inspergunt fimi loco. Plinius tradit Britanniæ ac Galliæ inuētum Margam appellatam, quasi terræ adipem. Sed potius Germanorum existimo, apud quos etiamnum, & nomen, & lætificandi ratio eadem vsurpatur. Petitur foueis in profundum actis. Interest tamen quali solo quæratur. Galliæ pars ad Mosam margam præbet sabulosam & diuersam à Germanorum illa marga, quæ terra est pinguior, eiusdem tamen facultatis, quę nauibus onerarijs peregrè transportata magno venditur. Alicubi & limus è stagnis & fluuijs egestus mirè humum lætificat. Quibusdam locis montosis & macilentioribus agris calce vberrimos faciunt agros,

...midū fimum nocere agro.

Marga. Mergell.

Calcis vsus

Quod

Quod Plinius de Heduis & Pictonibus tradit, at in Germania nostra ætate hæc lætificandi agri ratio non est rara. Verùm vbi semel exhaustum solum, ea lætificatione prorsus redditur sterile. Vnde vulgò dici solet, eam rationem stercorandi calce, opulentos parentes & liberos reddere inopes. Paulò altius non procul à Mosa in Eburonibus, fissilibus petris agrum stercorãt, quæ inspersæ solo dissoluuntur, terramq́ue pinguiorem reddere creduntur. Theophrast. scribit, Corinthios lapides ex agro legisse, agrumq́; deteriorem reddidisse, cùm in calida regione exemptis lapidibus non haberet, quo se protegeret. Trãspadanis cineris vsus adeò placet, vt fimo anteponãt, & stercorationẽ propter insalubritatẽ vitandam putant. Columella suum patruũ tradit sabulosis cretam ingerere consueuisse, & cretosis, ac nimiũ densis sabulũ, atq; ita lætas excitasse segetes. Ad eum modum n pensibus exundationem & limum densiorem spissis agris conuenire arbitror, si vel sabulo, vel alijs temperamentis macerentur. RIG. Varia audiuimus stercorãdi genera, iam aueo cognoscere arandi cædiq́ue soli & seminũ mittendorum rationẽ. CO. In arando præparandoq́; ad semina mittẽda solo plurimũ situm, Cannis oraculo proditũ, pri-

ad stercorãdum agrum.

Cineris stercoratio.

De arandi ratione. mũ esse terrã benè colere, secundum benè arare, tertium benè stercorare. Arandi aút proscindendiq; soli varij modi pro cuiusq; soli natura & regionis more. Aratro & vomere plerunq; oẽs ampliores agri vtuntur, breuiores etiã fossione. Aratra varia sunt ꝓ regionum varietate, quædã simplicia, quædam plana, quędã aurita. Partes habet stiuã, furcam, burim, cultrum, vomerem, & eius *Aratra & eorum partes.* summitatẽ Nymphã appellatam, temonem, alam, rotas, adde rullã. Culter vocatur prędensam terram secans futuris sulcis vestigia præscribens, quas resupinus in arãdo mordeat vomer. Vbi solum facile, dẽtali exigua cuspide humũ vertunt. In Liuonia sola furca pro aratro vtuntur. In Syria solũ altè prę *Plinij locus lib. 18.* cisium penitus, resecatur & ideo aratris pusillis, vti Theop. scribit. Rotas Plinius scribit *Plugrat.* Gallos addidisse, & appellari Plugrat, vocabulo Germanico, quod corruptè legitur planarati. Nonnullis locis, vbi hum⁹ solidior, ala ad dextram vomeris partem additur, quæ cespites proscissos versat, hæc a- *Ala aratri.* la est amouibilis, vt reuerso aratro in alterã partem transferri possit, si libeat. Rulla sti- *Rulla.* mulo cuspidato vomerem detergit arator. In opere iumenta coniuncta habenda, quo speciosius ingrediantur sublimes, & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactẽtur

tur iugumque melius aptum ceruicibus insidat. Hoc enim iuncturæ genus quibusdam magis probatum, quàm quod cornibus illigetur iugum. Siquidem plus queũt pecudes collo & pectore, quàm cornibus, atque hoc modo tota mole, totoque corporis pondere vtuntur. At illo retractis & resupinatis capitibus excruciantur, atque ęgrè terræ summam partem sauciant. Equis, vbi horum vsus, commodius aratrum agitur, & paucis melius, quàm pluribus. Nam pluribus equis coniunctis aratro, præcipitanter terram proscindere, & latos sulcos facere non probatur. Vnde videmus terram arari optimè in Menapijs & Vbijs, vbi binis ferè equis aratur, & lento gradu procedentibus. In Italia & Gallia alijsq; locis bobus sulci dicuntur, profundiores potius, quàm latiores, vbi terra spißior vomere vtendũ grauiore, cumq; altius premendum: nam si coria terræ latè vertantur, ea integra manent, neq; herbas necant, neq; occatione sarriri humus satis queat. Sulcum nõ ducendum longiorem pedum centũ viginti, nã id cõtrarium pecori Columella censet, quòd iumenta plus æquo fatigẽtur. Quod tamen pluribus locis, vbi latißimi campi, non obseruatur, vt in agro Iuliacensi longißimi plerunque protrahuntur sulci, vbi

Iumentorum iungẽdorum in arando ratio.

Sulcorum ducendorũ ratio.

camporum spacia permittunt. Non arandum cœlo pluuio, & humo madida, neque cùm post longas siccitates leuis pluuia superiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit. Si limosa versantur, toto anno desinunt posse tractari. Medio igitur modo aranda terra, vt neque succo careat, neque abundet vligine. Quippe nimius humor lutosos facit, & quæ siccitatibus aruerunt, expedire probè non possunt. Nam vel respuitur duritia soli dens aratri, vel si qua parte penetrauit, non minutè diffindit humum, sed vastos cespites conuellit, quibus obiacentibus impeditum aruum minus rectè potest iterari. Humus autem quamuis lætissima, tamen inferiorē partem ieiuniorem habet, eamque attrahunt excitatæ glebæ maiores, quo euenit, vt infœcūdior materia mixta pinguiori segetē nimis vberem reddat. Siccitatibus quod iā proscissum, iterare operæprecium, pluuiamq; operiri, quæ madefacta terra faciliorē culturam præbeat. Vbi solum pingue, ac diutius aquam continet, proscindendum anni tempore iam incalescente, cùm omnes herbas ediderit, atque adhuc earū semina maturuerint, tanquam densis frequentibusq; sulcis arandum, vt vix dignoscatur, in vtrā partem vomer actus sit, quoniam sic omnes

Pluuio cœlo nō arandum.

Terra inferior ieiunior.

nes

nes radices herbarum præruptè necantur. Sed & compluribus iterationibus veruactum, sic resoluatur in puluerem, vt vel nullam, vel exiguã desideret occationem, cùm seminauerimus. Nam veteres Romani, vt Columella testatur, dixerunt, malè subactum agrum, qui satis frugibus occandus sit, eum porrò, an rectè aratus sit, explorandum ab agricola. Neque id visu solùm, qui falli posit, superfusa terra latentibus scamnis, sed tactu qui minus decipitur, cum pertica admota sulcis inseritur, ea si æqualiter penetrat, solum esse totum motum, sin autem obsistat subeunti, crudum veruactum esse demonstrat. Si mons arandus, is transuersus sulcabitur, nam hac ratione difficultas accliuitatis confringitur, laborque iumentorum & hominum minuitur. Non tamen semper eodem vestigio molienda terra, sed iterando modò in elatiora, modò in depresiora cliui obliquum agi sulcum oportet. Porrò, quod ad tempora pertinet, arandum maximè vere, id quod Poeta quoque rectè docet: Vere nouo gelidos, & cęt. nam per æstatem terra durior & intractabilis, hyeme limo obducta est. Vere autem resoluta humus facilem se præbet, & herba maximè vertitur, quæ & terram fimi loco lætificat, & ante exclusum semen euersa

Veruactũ crudũ quo modo deprehenditur.

Mõs quomodo aretur.

Tempora arandi.

pullulare prohibetur. Quare hisce locis circa medium Martij aratra educere solemus. Sabuloso tamen & exili solo aratur etiam media hyeme, si per tempestatem licet. Plinio etiam graue solum tùm moueri placet. Ager exilis & planus aquis abundans aretur primum vltima parte Augusti, & Septébri iteretur pareturq́ue sementi circa ęquinoctium. Graciles cliui non sunt æstate arandi, sed circa Kalend. Septembris, quia si ante proscindatur effœta, & sine succo humus æstiuo sole peruritur, nullasq; virium reliquias retinet. Vliginosos campos proscindi debere post Idus Aprilis quidam volunt, quo tempore cùm arati fuerint diebus interpositis circa solstitium iteratos esse oportet, ac deinde circa Kalendas Septembris tertiatos ex Columellæ sententia. Cùm id tempus ab æstiuo solstitio, conuenit inter peritos rei Rusticæ, non esse arandum, nisi magnis cogentibus imbribus. Ná sic nihil prohibet etiam Iulio arare. Interim cauendum, ne lutosum solum aretur, vt suprà diximus. RIGO. Etiámne noctu arare licet? CONO. Maximè: per æstatem locis calidioribus à vespera exordio facto per totam noctem ad solis exortum, quo humiditas & pinguetudo adumbrata sub gleba permaneat, & ne iumenta solis ardore lædantur,

Noctu arare.

dantur,

dantur, atque ægrotent. Quoties autem ager ad ſeminandum arandus ſit, id partim terræ habitus, partim ſeminum diuerſitas docet, vt in ſingulis mox dicetur. Nam terram ſabuloſam & leuem non op9s toties iterare, quàm ſpiſſam. Id tamen obſeruatum, quò ſæpius iteretur hoc lætius produ- cere, adeò, vt quibuſdam ſeminibus mittendis terram non ſolùm iterare, & tertiare oporteat, ſed etiam quartare, vt fœcundiſsimis Italiæ & Vbiorum Germaniæ regionibus compertum. In Miſnia & Pannonia tantùm duas habent arationes. Spiſsius ſolum ſicut plerunque in Italia quinto ſulco ſeri melius. In Thuſcis verò nono. Ita quæque regio ſuum habet hac in re, ſicut & in alijs, pro ſoli ratione morem. RIGO. Sed an non quotannis citra intermiſsioné eundem agrũ arare & conſerere oportet. CONO. Reperiuntur quidam, quos quotannis liceat conſerere, velut in Italia, Pannonia, & hiſce ripenſibus aliquot agris, vel alluuione, vel naturali fœcũditate lætis. In alijs oraculũ illud ruſticum obſeruandũ, Segetem ne defruges, hoc eſt, ne nimia fœtura exinanias. Vergilius alternis ceſſare arua ſuadet, & hoc ſi patiantur ruris ſpacia, vtiliſsimum proculdubio. Hinc qui quotannis reſeritur reſtibilis ager veteribus dictus.

Quoties aranda terra ad ſementem.

Segetẽ ne defruges.

Communiter autem etiam lætum, alioqui solũ intermissionem postulat tertio, quartóue, aut ad summum quinto anno. Varro tradit in Olynthia quotannis restibilia esse, sed ita, vt tertio quoque anno vberiores fructus ferant. Oportet enim aut relinqui alternis annis pro soli natura, aut leuiorib. sationibus conserere, hoc est, quæ minus sugunt & emaciant terram, qualia sunt lupinum, & alia, vt inferius dicetur. Multum quoque interest, nouale ares solùm, an restibile & veruactum. Noualis enim ager, si sit solum graue, pingue vel pascuum, & ad seminarium præparetur primùm, id semel vertere sufficiet, & mox conserere, atque inde occare atque sarrire. Sin autem leue & sabulosum nouale, tertiare id oportet prima maximè aratione. RIGO. Audio varia huius disciplinæ vocabula, ea mihi cuperé explices paucis, antè, quàm progrediaris. CONO. Habet quidem hæc disciplina, sicut aliæ artes suas peculiares voces, & quæ etiam ab eruditioribus in his aliquoties erratum, ne ignotis vocibus obscuretur nostra narratio, agri eiusque colẽdi vocabula breuiter per digressionem perstringam, suspenso interim reliquo dicendorum ordine. RIGO. Id percuperem. CON. Vt igitur ab ipso agro ordiar. Agrum nos in no-

Restibilia quotannis.

Voces agro colẽdo vsurpatæ.

stra

ſtra diſputatione intelligimus non pro territorio, dioceſi, aut comitatu, et vt in formulis veterum Iuriſconſultorum, in quibus latiorem quàm fundi ſignificationem habere videtur. Sed vt Iabolenus, & Florentinus pro rure quod colitur & aratur, atque pro eo etiam, qui non aratur ager, ſed paſcuus ſit, vt pars ſit fundi. Ager aruus ſeu aruum ager qui aratur & frumentis ſeritur. Varro tamen maluit aratum, & non ſatum ſic appellare. Ager alius cultus, alius conſitus, alius paſcuus. Ager reſtibulis qui reſtituitur, ac reſeritur quotannis παλυμφυὴς, quod eius fœcunditas in annum ſequentem reſtet, & ſeges quotannis renaſcatur. Nouâlis ager à Varrone vocatus, vbi ſatum fuit ante quàm ſecũda à ratione renouetur. Plinio alternis ſeritur annis, Iuriſconſultis appellatur terra proſciſſa, quæ anno intermittitur. Nos communem loquendi vſum ſecuti, (Nã loquendum vt multi, ſentiendum vt pauci) Nouale appellamus agrũ iam primum arari cœptum, & antè incultum. Vnde noualiũ decimæ ortæ. Etſi non ignoro eſſe eruditos qui nouale vocent, cum poſt meſſem ager tonſus quieſcit. Veruactum Varroni eſt ſolum, quod verno tempore actum, & quod interdum requieuit. Sæpe autem hoc nouale eſt, & ager qui anno ceſſauit ac primo vere pro-

Agri vocabulum.

Ager aruus

Aruum.

Reſtibulis ager.

Noualis.

Veruactũ.

nare perfodere vitibus conuenit. Paſtinum *Paſtinum.*
inſtrumentum bifurcum platandis malleo-
lis aptum. Lirare agrum & occare idem ferè *Lirare.*
cum ſic aramus, vt inter duos latius diſtan-
tes ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem
frumentis præbeat, ſicut in hortis areola.
Atque hinc vocatur Lira ſpacium illud, ru- *Lira.*
ſtici Porcas vocant, nempè terram inter du- *Porca.*
os ſulcos elatam, ſic dictam quod ea ſeges
frumentum porrigat vel porriciat, id eſt,
prohibeat aquam frumentis. Et Lira hor-
tenſis quæ in hortis areola. Scamnum eſt *Scamnum*
terra cruda quæ aratro nondum proſciſſa
eſt teſte Columella. Plinius ſcamna inquit
inter duos ſulcos cruda ne relinquantur
glebæ ne exultent, Intelligens glebam gran
dē quæ prima aratione execari ſolet. Scam- *Scānatus*
natus ager à Vibio Vrbico vocatur, qui ab *ager.*
occidente in orientem creſcit in longitudi-
nē. Qui ſi longior eſſet quàm latus & à Sep- *Strigatus*
tētrione ad meridiem pertinet, ſtrigatus di- *ager.*
citur. Terra autem ipſa alias cruda dicitur, *Terra epi-*
quæ non ſubacta, quæq; neceſſe habet vt ca *theta.*
lore ſolis & hyemali frigore excoquatur, &
verno tempore eſt proſcindenda. Item fœ-
cunda, fertilis, fructifera, Contrà quæ mali-
gna, hoc eſt, fructum nō facit, macra, exilis,
aut ſal ſuginoſa, ἁλμοδέστερα. Itē ſalſa, amara,
vliginoſa q̄ ſemp humida & ex qua humor

non

non recedit. Humida verò quæ aliquando exiccatur, & in qua non est vligó. Carbunculata quæ sole perusta, Cariosa in qua putilago vt in arboribus carosis. Dicitur & leta terra, dulcis, nigra, putris, resoluta, quæ bonitatis indicia sunt. Sed de his iam arbitror satis. RIGO. Vt in perpetua narratione te contineam, Reuertere obsecro eo, vnde digressus. CONO. Proscisso agro si noualis sit, vt diximus ante, non proscissus hic mox conseri poterit & occari & si opus, sariri. Restibilis autem & qui quieuit ager nouandus iterandusque, atque etiam tertiandus pro ratione soli ac seminis inijciendi.

Ager qui vna aratione conseri possit & q iterandus.

RIGO. Quoniam docuisti quopacto terra ad semêtem præparetur, restat de seminum generibus & qua arte quæq; solo cõcredenda subijcias. CONO. Id scilicet superest. Semina quæ è frugibus gignuntur sunt legumina & frumenta. Iam enim appellamus fruges, quę è segetibus gignuntur, Græcis λήια, & ὡραῖα, quod suo tempore, & cũ pulchra sint & vegata colligantur. Iulianus Iuriscõsultus fruges esse sensuit quibus homo vescatur, & rectè. Veteres tamen latius interpretantur, vt sint quidquid ex fructu terræ in alimentum venit, vnde arbor & terra frugifera dicitur. Plinius duplex tradit frugum genus: frumẽtum, quod aristam habet atq; ea con-

De seminibus & eorum diuersitate.

Fruges & frugum genera.

eà continetur, vt Gallus Iuriſconſultus definit, alterum quod ſiliquam, vt legumina. Prioris generis ſunt triticum, ſiligo vel ſecale, hordeum, Zea, auena, triticum faginum, vel ſi malis Græcè φηγόπυρος, oriza, far. Etſi frumenta non eadem vbique, neq; vbi eadẽ ſunt, iiſdem nominibus appellantur. Alicubi far non eſt, maximè vbi Zea frequens, alij auena & phagopyro non vtuntur. Inter legumina cenſentur faba, piſum, lens, cicer, vicia, eruum, milium, panicum, phaſelus, lupinum, ſeſamũ. Etſi verò ſemina varij ſint generis, & ſua quęq; regio peculiaria habeat, & pro natura regionum ac ſoli ſeruntur. In vniuerſum tamen hoc præcipitur, vt ſeminanda non ſint vetuſta & exucca, ſed recẽtia. Semen vetus interdum naturam cõmutare proditur. nã ex ſemine braſsicæ ſatæ aiunt naſci rapa, & contrà ex raporum ſemine braſsicam. Primi anni ſemina optima, bima deteriora, trima peſsima: vltra ſterilia. Adde ea eſſe optima, quę grauiſsima, et quę in imo aræ ſubſiderint. Item quæ ſolida, & ſi frangantur, bonum habeant colorẽ. Rugoſa autem, & quæ per interualla in ipſa ſpica diſsita ſunt, reijcienda. Eſt et alia obſeruatio neceſſaria. Si aliunde petãtur, & è deterioribus locis in meliora transferantur ſerendo & non contrà. Sicut nec è frigidis locis in

Legumina

Semina quæ eligenda.

cis in

cis in calida, nec è præcocibus in ferotinis. Videndumque ne ab auibus aut muribus & formicis ſint arroſa. Vtque præſtantiora proueniant, ſemperuiui herbæ ſucco rigata ſerito. Si veratrum frumento admixtum foris per ambitum ſeminaueris ab auium iniuria vindicabis. Artis quoq; æqualiter æquaque manu καὶ ὁμαλῶς ſerere, manusque congruere debet cum gradu, maximè cùm dextro pede. Plena manu ſeritur triticum, ſecale vel ſiligo, hordeũ, auena & alia quædam, imprimis quæ ſiliquis teguntur, veluti milium atq; panicum, at rapaceum nõ item ſed ternis tantum digitis. RIGO. Fortè ſicut cytharædis exercitio opus, vt vſum artis manus ſuppeditet. CONO. Sic eſt. Et quẽadmodum vino vehementiori plus aquæ indere oportet, quàm leni. Et robuſto homini plus oneris imponitur & quidam firmiori cibo aluntur; ſic alijs agris pluſculum, alijs minus ſeminis inſpergendum. Neq; certò definiri poterit catholicῶs quantum iugero inijciendum ſeminis etiam ſi video veteres certas menſuras iugero tribuiſſe & potuiſſe illis locis obſeruari. Sed falli nos ſi ea alijs regionibus accommodemus atq; omni agro eadem ſeminis menſurã tribuamus. Primũ quod terra alia plus ſemini, alia minus poſtulat, vt ſolũ grauius atq; leuius fuerit

Serendi ratio.

Seminum menſura non omni agro eadẽ.

rit

rit. Nam grauior terra velut Rhenanus ager in Batauis pluſculum requirit, leuis humus minus & prima ſementis rarius ſerere permittit nouiſsima ſpiſsius, vt inquit Columella. Deinde quòd menſura, iugeraq́; varient neq; dum hoc tempore de his inter auctores conueniat. Iam verò quæ ſemina cuiq; ſolo congruant audi. RIGO. Id ex pacto. CONO. Poſt quietem aut ſtercorationem primum vel hordeum ſerendum vel triticũ. Verùm triticum &ſi lætum ſolum deſideret, attamen ſi præpingui ſeratur nimium luxuriare & procumbere ſolet, quare optimè ſublato hordeo, piſo, phagopyro, triticum ei ſolo concreditur. Triticoq́; ſublato idem ſolum ſiligini ſerendæ præparatur, poſt ſiliginem rurſus hordeum niſi ſolũ ſit emaciatum. In præpingui agro ſtatim à meſſe rapacei ſeminis phagopyrum ſerere licet vna aratione facta, ita vt eodem anno biferus ſit ager. Ad eundem modum & rapum capitatum à meſſe ſiliginis eodem aruo ſecũdam eiuſdem anni ſupplet meſſem. Piſa, vicia, lentes, fabæ atq; legumina ferè omnia pingui humo ſeri poſtulant, atq; his ſublatis idem ager reſtibili ſegete optimè triticũ excipit miliũ, panicũ, rapã. Rapas negat Pli. niſi in ſtercorato ſerendas, at nos experientia didicimus etiam in ſolo non ita pingui ſublata ſili

Quæ ſemina cui ſolo conueniãt.

gine

gine eodem anno rapas capitatas fœliciter prouenire. Agrum ſabuloſum tertio quoque anno quieſcere biennio, aut triennio oportet, vt deinde ſtercoratus ſiliginem recipiat, aut phagopyrum, ac dein auená. Agro nouali, aut è paſcuo proſciſſo, huic primùm committitur auena locis fœcũdis, idq́ue vna aratione, atque inde reſtibili aruo rapaceum ſemen, pòſt hordeum, deinde triticum, vel ſiligo, ac tandem auena, aut ſiligo ſi ſic ſoli ratio fert. Inde aut ſtercorandum, aut quieſcendum. Si tenera terra ſublato hordeo milium quibuſdam locis ſeritur, eoq́ue condito raphanus, his ſublatis hordeum & triticum, qualis in Campania, talisq́ue ager ſatis aratur, cùm ſeritur. Alibi vbi adoreum fuerit, ceſſet tribus menſibus hybernis, & vernam fabam recipit. Nec minus pingue ſolum alternari poteſt, ita ſi frumento ſublato legumen tertiò ſeratur. Gracilior in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam ſeri vetant, niſi in ea, quæ proximũ annum quieuerint. Poſtquam auté ſemen iam ſolo ritè arato, atque iterato, ac tertiato, & prout natura poſtulat pręparato, miſſum fuerit, mox ſequitur occatio, quæ fit crate dẽtata ſupertracta, quibus glebę cõminuuntur, & ſemina operiuntur. Alicubi tabula aratro adnexa trahitur, id vocant lirare,

Occatio.

rare, operientes semina. Nõnunquam sarculatio necessaria, quæ induratam hyberno rigore soli tristitiã laxat temporib. vernis, nouosq; soles admittit. Triticum, hordeum, fabam, bis sarrire melius. Qui sarriẽt, caueant, ne frumenti radices suffodiant. Itẽ voluolo, vel cylindro ducto glebas maiores duriores que confringunt. Runcatio cũ seges in articulo est euulsis inutilibus herbis, frugũm radicem vindicat, segetemque discernit à cespite. Porrò, quod ad tempora pertinet, in hoc conuenit apud omnes, circa brumam serendum non esse. Quod hyberna semina cùm ante brumã sata sint, aliqua septimo die erumpant, si post brumam, vix quadragesimo. Quidam vere potius, quàm autumno malè serendum censent. Treuerico agro tradidit Plinius hyeme prægelida segetes captas reseuisse Martio mense campos resarrientes, & vberrimã messem habuisse. Inter frugum autem semina quædam robusta hyberna sunt, quæ seruntur & calidis regionibus circa Vergiliarũ occasum, authore Vergilio, quod Columella interpretatur altero & trigesimo die post equinoctium autumnale, hoc est, nono Calendis Nouembris, & in Gallia, & Germania mẽse Septembri, & initio Octobris, vt sunt rapacium, triticum, secale vel

Lirare. *Sarculatio.* *Cylindri ductus.* *Serendi tempus.* *Hyberna semina.* *Vergiliarũ occasus.*

ſiligo, hordeum hybernum, quæ per brumam in herba alũtur, verno tempore faſtigiantur in ſtipulam. Sunt qui ante ſeri iubeant duntaxat in terra arida, calidisq́; prouincijs. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumnali, in calidis ſerius, ne ante hyemem luxurient, aut à lumbricis ac limacibus absumantur. Nõnulli properant pronunciantes feſtinatam meſſem ſępè, ſerotinam ſemper decipere. Sationem locis humidis celerius fieri ratio eſt, ne ſemẽ imbre putreſcat. Siccis ſerius, ne diu iacens atque non concipiens vaneſcat, itemq́ue feſtinata ſatione denſius ſeri, quia tardè concipit. Serotina rarius, ne denſitate nimia necentur. Aeſtiua autem ſemina, quæ ęſtate ante Vergiliarum exortum, & vere ſeruntur, vt ſunt faba, piſum, & quæ ſiliquis cõtinentur, itẽ milium, panicum, ſeſamum, hordeum æſtiũũ, linũ, canabis, auena, triticum faginum, ſeu mauis Græcè phagopyros, Sporia, & id genus alia vernæ ſunt ſationis. In Aſia & Græcia omnia Vergiliarum occaſu ſeri proditũ. Iam verò etſi de tẽpore ſerẽdi, & quantum cuique iugero inijciendum quorundam præcepta extent. Illi quidem pro ſua & regionis & ſoli conſuetudine iudicare potuerãt, vt diximus antè. Certè in vniuerſum hac de re definiri non queat, ſed ſui cuiuſque loci. ter-

Serotinã meſsẽ ſemper decipere.

Aeſtiua ſemina.

De tempore, & quãtum iugero inijciendum certo

terræque vſus magiſter optimus. Et canon *definiri ne* eſt antiquiſsimus agriculturæ, quo mone- *quit.* mur in locis frigidis nouiſsimè, tepidis ce- *Conō agri* lerius, calidis ocyſsimè ſerendum. Erato- *cultura.* ſthenes tradit, Indiam æſtiuis imbribus madere, & eo tempore linum, ſeſamum, orizam & milium ſeri. Hyberno autem tempore ſeri triticum, hordeum, & legumina, & alias fruges eſculentas, quarum nos ignari. Heſiodus, qui Princeps de agricultura præcepit tempus ſerendi, quo Bœotia Helladis ſeri conſueuit, Vergilius, *Heſiodus* Cato, Varro, Columella, Plinius Italiæ *in Bœotia* vſum ſerendi præſcribere poterant, quæ *ſcripſit.* ſi omnibus regionibus accommodare ve- *Vergilius* lis, nihil aliud feceris, quàm vnum idem- *de Agri-* que operculum omnibus ollis adaptare. *cultura in* Cæterùm, vt ad rem propius accedamus, *Italia.* cùm diuerſæ naturæ ſemina, diuerſa requirant ſerendi tempora, tractandiq́; modum, & quamque ea in re ſuum quæque regio habeat vſum. Nos generaliorem harum regionum conſuetudinem ſequuti per ſpecies ſingula diſtinguentes diſciplinam ſummariam ſerendarū frugum deſcribemus. Et principiò inter fruges victui ne- *Fruges vi-* ceſſarias meritò primus locus tribuitur tri- *ctui neceſ-* tico (quod græcè πυρὸς, Italicè Grano, Ger- *ſariæ.* manicè Vueyſs, Gallicè fourmēt,) frumēto *Triticum.*

humano generi cùm primis neceſſariò, & ob id nihil fertilius, quod ideo naturæ à Deo tribuitur quoniam hominem alat. Eius ſeminis nullum auidius, nec quòd plus alimenti trahat. Mira quibuſdam regionibus fertilitas. Auguſto procurator eius miſit ex vno grano 400. germina. Et teſtatur Plin. è modio centenos quinquagenos modios redditos in Bizantia Africano. RIGO. Sunt qui contendunt triticum, quod vulgus ſic vocat, & Germani Vueyſs, Batavi Terue, non eſſe verum triticum, ſed ſiliginem, atque verum triticum, quod Itali grano appellant tantùm gigni in Italia & Hiſpania. CONO. Imò in Italia & Sicilia hodie ſimile noſtro figura, colore ac farina, licet illic grana quibuſdam locis paulò maiora & pinguiora polline, quare ſeruari diu negatum maximè in agro Romano. Spicas autem cùm his locis, vel leues & muticas habeat, illic ſolùm muticas ariſtis carentes. Muticas vocamus ſpicas ſine ariſtis, quaſi mutilas. Ariſtam autem, quæ velut acus eſt, & telum in tritici & hordei ſpica, quo frugem ordine ſtructam cōtra auium morſus defendit, vt Cicero teſtatur. A Virgilio ariſta pro frumento quoque vti pars pro toto vſurpatur. Spica autem, quæ mutica non eſt, tria habet cōtinentia granum, glu-

Spica.
Mutica.
Ariſta.

glumam ariſtam. Gluma follıculus eſt grani, eius apex ariſta eſt. Frıt quod in ſumma ſpica matura minus, quàm granum. Vt ad triticum reuertar, non inficior eſſe, qui de tritico noſtro dubitent, adeò tẽporum iniuria obliuioni tradita pleraque, vt ne fruges, quibus quotidie veſcimur ſuo certo nomine appellare liceat. Nos conſuetudinem loquendi magiſtram ſequimur. Veteres plura genera tritici tradiderunt, atq; ex his maximè ſerendum, quod Robus dicitur pondere ac nitore pręſtanti. Secundum genus ſiliginis tritici deliciæ, cuius ſpecies in pane præcipua pondere deficitur. Tertium trimeſtre, quod ſatũ tertio menſe maturefcat, licet Columella neget trimeſtris proprium genus, cum Gręcis trime non antiquiſsimum ſit, atque id non niſi hyemalibus prouincijs. Apud Thracium ſinum etiã bimeſtre plurimis tunicis veſtitum ob nimia eius plagæ frigora. Quin etiã hiſce regionibus triticũ & ſiligo inter æſtiua ſeruntur, ſicut & rapaceum, ſed non ita vtiliter, hyberna enim præſtant, & conſummatiora reddũtur, vt Theophraſtus docet, per hyemem terra nutrita. Inter omnia genera Italicum Plinius pręſtantiſs. ait candore & põdere, quo maximè decernitur. Nos duorum generum vtimur tritico, hoc ſolum

Gluma.
Frit.
Frugũ quibus veſcimur nomina ign. ramus.
Genera tritici.
Robus.
Siligo tritici deliciæ.
Hyberna frumenta præſtantiora.

 diſcre-

discrepantium, quod alterum ſpicã habeat muticam ariſtis carentem, alterum ariſtis aſperiorem, & ſpica ipſa parum ab hyberno hordeo ac zea differentem. Cętera commu nia habet vtrunque genus. Seritur menſe Septembri cœlo ſereno, ſolo vt plurimum tertiato, ac benè ſarrito, aut occato, tametſi in ſolum, è quo ſucciſum piſum, aut vitia, aut lens, aut Phagopyrus optimè primo ſul co ſeritur. In temperato ſolo Columella & Plinius quinque tradũt modios iugero inijciendos tritici ac ſiliginis, etſi pro ratione menſura hæc moderanda, vt ſuperius diximus, nos tritici minus, quàm ſiliginis ſerimus, & ſiliginis minus, quàm hordei, & ſic deinceps. Vtile maturius ſerere, ſi hyems ge lida ſequatur, ſin tepidior, ſerius præſtat. Amat triticum loca plana, læta, aprica, atque ſicca. Vitanda vmbroſa, herboſaq; & colles quoq;, etiãſi Pli. teſtetur robuſti⁹, ſed minus tritici reddi. Triticum ſatum exit radicib⁹ multis, ac prætenuibus, folio vno, germinibus multis, ſed quæ in ramos brachiare non poſſunt. Per hyemem ſicut alia hyberna frumenta in herba aluntur. Remollito cœlo cauliculis de medio aſſurgit, cuius quarto, aut tertio genu ſpica geritur, non prius euidens, quàm folliculo incluſa, quæ gluma dicitur, conſumato eo flos erumpit,

Tritici ſatio.

rumpit quarto, aut quinto pòst die. Si nimium luxuriauerit in herba depaſcitur, aut quibuſdam locis reſecatur herba luxuriãs, atque inutilibus herbis liberatur runcando. Floret circa ſolſtitium vernum ſerius, ocyus pro aeris temperatura. Eodem ferè tẽpore, quo vitis, duo videlicet nobiliſs. flores ſimul erũpentes ſuauiſsimo odore fragrant. Varro tradit quindecim diebus frumentum in vaginis latere, quindecim florere, quindecim areſcere. Poſt florem craſſeſcit, inquit Theophraſtus, maturaturq́ue intra quadrageſimum diem, cùm tardiſsimè octauo à ſatu menſe metitur, aliàs quater nouenis diebus abſolui proditur, & nono menſe meti. Non ſpicatur ante abſoluta genicula. Genicula, inquit Plinius, ſunt tritico quaterna farri ſena, hordeo octona. Verùm noſtris regionibus tritico, ſiligini, hordeo, auenæ genicula, vel internodia ſunt ferè quaterna, etſi neque id perpetuum in omnibus. Ante geniculorum prædictum numerum conceptus non eſt ſpicæ, qui vt ſpem ſui fecerit quatuor aut quinq; tardiſſimè diebus florere incipiunt, totidemq́ue, aut paulò pluribus deflореſcunt. Cùm defloruerint frumenta craſſeſcunt, maturanturq́;, ac cum plurimũ dieb. 4. perficiuntur. Folium tritico arundineum, anguſtius tamen

Triticũ & vitis eodẽ tẽpore florent.

Genicula.

men, quàm hordeo, caulis quoque leuior & lentior, nec perinde fragilis, multis integitur tunicis. Culmus ſpicam ſuſtinens tritico altior, quàm hordeo. Spica quoq; recta remotior à folio, palea mollior, ſuauior, & ſuccoſior. Incunditæ explanatæq; tritico ſpicæ tam muticæ, quàm ariſtis horridę, Hordeo inuerſus diſpoſitæ. Quod minus eſt, quàm granū, diximꝰ vocari Frit. Quòd verò ad culmi cacumina infirma ſpica geſtatur, minus item, quàm granum, Vruncus dicitur. In Bactris proditum eſt, grana tritici noſtras ſpicas æquare. In Babylonia triticea hordeaceaque folia quaternum digitorum latitudine tradit Herodot. Triticum poſt tertiam ſationem in ſiliginem verti ſcribit Colum.: idque pleriſq; locis Germaniæ compertum, vt ſuperius dictum. E tritico fit amylum, eius modum, quo fiat Cato docet, & Dioſcorides, Tritici ſationem excipit noſtris regionibus ea, quam ſiliginē vulgus vocat. Sunt qui eam eſſe contendant, quæ Græcis ὄλυρα: etſi Homerus ὄλυραν equorum pabulum tradit & Zeę ſpeciem eſſe plerique volunt. Herodotus tamen panem ea fieri ſcribit, Laurentius Far, Gaza ſiliginem vertit. Eruditi aliquot Secale, & quam Plinius farraginem eſſe exiſtimant. Galli ſegle, Germani Rog. Inſubres aſiam,

Frit.

Vruncus.

Tritici granorum foliorumq́ magnitudo.

Amylum.

Siligo.

Olyra.

Secale.

asiam, Itali ferè ſægalam vocant. Color paulò nigrior ſemini, panem quoque ſubnigrũ præbet. Plinio autem delicata illa tritici mollities, pōdere defecta, candore vincens, ſiligo eſt panisq; ſiligineus laudatiſsimus celebratur. Itē ſub tritico complectitur. Quod poſt tertiam ſationem, vt diximus, plerisque locis triticum vertatur in ſiliginem ac ſecale, ſi ſolo macro & gracili mandetur, & contrà ſecale in triticum, ſi læto & pinguiori ſolo feratur, idq; pluribus regionibus non rarum. Celſus ſcribit, Triticum firmius milio & ex tritico firmiſsima ſiligo. Nos conſuetudinem vſurpati apud nos noſtro tempore vocabuli ſequentes, Siliginem noſtram intelligimus vulgo ſic appellatam. Seritur ea mox à tritici ſatione circa finem Sept: aut initio Octobris terra læta, In ſabuloſis etiam in Februario ſeritur, æſtiua ſiligo vocata. Gaudet locis lætioribus aprico & ſolido ſolo, non tamen recuſet ſabuloſum & leue, ſi ſit ſtercoratum, offenditur humidis ſicut & triticum. Vtrunque tamen frumentum terra ſeritur profundiori & cāpeſtri. Sed paulò pòſt tritici ſationem ſiligo ſeritur. In ſeminando tertia parte plus quàm tritici vtendum. Naſcitur qualicunq; ſolo cum centeſimo grano plerunq;. Sulco vt plurimùm tertio ſicut & triticum, occaturque eadem

propemodũ ratione. Stipula eſt culmo triticeo, graciliore, proceriore, ac ſolidiore, ſpica procumbente, atq; ideò rubigini obnoxia, quod imbres cõtineat, cùm floret & pruina & nebulis offenditur. Culmi prodeunt lenti flexiles feſtucandis vitibus & ædium tectis vſurpati locis pluribus. Iam ſequitur hordeũ veteribus inter nobiliſs. fruges numeratum, neq; hoc tempore contẽnendum frumentum. Itali beade, vel beaue, vel orze vocẽt, Germani Gerſt, Galli orge, Græci κριθὴ. & quanquam Græciæ & Italiæ apricisq́; & felicioribus regionibus pabuli vice vſurpetur, quod & Homerus teſtatur: Septentrionalib. tñ regionibus ſimul & cereuiſiæ & panis conficiẽdi vſum præbet. Eſt aũt duorũ generũ, alterũ hexaſtichõ & polyſtichum, quòd in tres. 4. aut ſex aliquãdo verſus ſpicatur producitq́; ſæpè vnum granum, ſpicas plures, quarũ ſingulę pluſquã 80. grana contineãt miro diuinę liberalitatis dono. Alterum diſtichõ, quòd in duos tantum verſus aſſurgit. Et rurſum, aliud hybernum, aliud ęſtiuum. Hybernum fœcundius, ſed facilè lęditur, pręſertim humorib. nimijs & excipiente gelu. Nihil enim magis offendit ſata hyberna præſertim hordeum & rapaceum atq; ſiliginem, quàm humores hyberni gelu crebriore conſtricti ac ſo-

Hordeum.

lis

lis tepore remiſsi ſubinde rigorib. repetiti. Vtrūq; hordei genus ſolū amat pingue.Hybernum altero aut tertio ſulco ſeritur in Septembri. Aeſtiuum Martio vel Aprili ſulco altero nonnunquam neceſsitate compellēte vna aratióne. Seminis hordeum requirit dimidiato propemodum plus,quam triticum. Requirit terram ſolutā & pinguem, quare optimè ſerit̄ ſolo ſtercorato. Floret hybernum ac ſępè matureſcit in Maio & ad ſummum Iunio.Hybernum his regionibus ſeri non ſolebat, ſed noſtro exemplo plerique excitati plurimam ſentiunt vbertatem. Aeſtiuum plurimis regionibus trimeſtre eſt. In Celtiberia bis naſci Plin.ſcribit. Septimo die ſatum erumpere incipit & caput alterum grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ prior floret. Radicem craſsior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris ſeminibus eadem pars & radicē & florem, vtrunque folio ſcabroſo. Feſtinātius quam alia frumenta erit demetēdum, nam fragili eſt culmo. Ex hordeo & cereuiſia & Zythū fit, atq; Courmi, teſte Dioſcoride, RIGO. Reperio hic cereuiſiā optimā, indicato quæſo qua arte in ea conficiēda vtimini. CONO. Noſtrū in ea re morē non celabo. Hordeum in cupa primum medefit ac maçerat̄ vno aut altero die, hybernū craſsiore

Cereuiſia. *Zythum.* *Courmi.*

cor-

cortice diuturniorem postulat maceratio-
nem, Aestiuum teneriori cortice minorem:
inde vel tabulato, vel infumibulo exiccatur
tantisper, dum dissiliat tumore & fibras vel-
ut filamenta emittat, si rarius spargatur, æ-
state & Martio imprimis sua sponte citra i-
gnem adhibitum exiccatur & rumpitur. Ca
uere oportet, ne dissiliens nimium erum-
pat & farina euanescat. Hinc molita farina
in Cupam mittitur coctaq; aqua superfun-
ditur, atq; iterum bina trináue bullitione be
nè coquitur, additis autē coctioni lupi sali-
ctarij floribus succulentior ac salubrior red
ditur, ac tandem spuma cereuisiaria imposi-
ta defecatur refrigeratus cocturæ liquor,
nam quò vberius defecatur, hoc magis red-
ditur purior & salubrior. Spuma quàm in-
ter defecandum euomit tāquam excremen
tum cereuisiæ colligitur ac recenter cocta
cereuisiæ defecandæ panibusq; coquendis
fermenti vice vsum præbet. Commendatur
potus, si tritici quadrantem aut sextantem
addideris. Quo enim largiorem segetem
adhibueris, hoc præstantiorem habebis &
succulentiorem colorisq; commendabilio-
ris potum ac vinosiorem. Imprimis autem
curandum, vt bene excoquatur & defece-
tur & lupulo temperetur, alioqui hordeum
per se putresceret & hoc temperamento po
tus

tus redditur neque insalubris, neque ingratus. Optimè & diutissime citra acorem durat quæ Martio coquitur, Fit & alica ex hordeo, non inutilis cibus, & ptisana, quæ quo fiant modo, Plin. tradit. Hordeum & triticũ sequitur Zea, quam vulgò tam Itali quàm Germani Speltam, Galli espeltram vocant. Homero celebrata ζειδωρος ἄρουρα terra videlicet Zeam præbens, inter triticum, & hordeum quasi medium frumentum vt Galenus testatur, siquidem vtriusque commune quiddam habet, estq́; duorum generum. Vnum culmo, spica, & genu tritico simile, cuius grana in singulis tunicis seu glumis gemina & dicitur ob id δίκοκκος. Alterum culmo & spica breuioribus, singula in singulis tunicis duplici ordine dispositis proferens ac in summitate aristis suis planè hordeo respondens. In Italia, præsertim circa Mirandulam & Concordiam, equorum pabulo vsum præbet vt supra de hordeo dictũ. His regionibus non cœpi ita vsurpatum. Ego primum hic serere cum solum animaduerterem respondere & pani ac cereuisiæ conficiendis non esset inutile frumentum, nisi quod in molendo molestius propter duplices granorum tunicas. Solum desiderat humidiusculum, lætum & pingue. Seritur eodem quo triticum & siligo vel secale modo,

Alica. *Ptisana.* *Zea.* *Spelta.*

far siue adoreum Virgilius seri voluit ante vergiliarum occasum, nempè post autumnale æquinoctium. Vliginosis tamen & frigidis exilibusq; locis circa Calẽ. Octobris, vt prius conualescant radices, quàm hybernis gelicidijs ac pruinis infestẽtur. Committitur loco humili aquosiori & cretoso, solo vliginoso. Satum occari, sarriri, rũcariq; desiderat. Sarculatio induratam hyberno rigore tristitiam laxat temporibus Vernis, Sar riendo cauendum ne, quod & de alijs superioribus dictum, radices lædantur. Runcatio cum in articulo est euulsis inutilibus her bis radicem vindicat, discernitq; segetem à cespite. Galli serunt concauis tractibus, qui facilè sentiunt rubiginem, existimantes nec pruinas nec eruginem horrere. Sationem eius in excelsis locis etsi illic prouenit, tamen dãnant, quod quadrupedib. respuitur, quia spica rigidiore noxioq; aristarum cingitur vallo, & simul quod ægrè suis glumis euoluatur, quib. nisi extricetur, & vsui & panificio fit incommodum. Acerosę paleæ iumẽtorũ pulmonẽ tussi offendunt. Inter hyberna semina & Rapaciũ referendũ, semen. i. à rapi specie ni fallor, quã Plin. tertiã commemorat & syluestrẽ: Cuius radix raphani similitudine in longitudinem procurrit, folio scabroso, sicut & alijs generib. at culmo fruticoso

Rapũm. Rapacium semen.

ticoſo multisq́; & ſurculis brachiato, Radix quidem inutilis, ſed ſolum ſeminis cauſa ſeritur, ex quo oleum extunditur pauperum culinis ſeruiens, & ieiunijs lucernisq́;, præſertim in Germania, quæ oliuarum oleo deſtituta, rapaceo plurimum vtitur, magnamq́ue ex eo agricolæ pecuniam contrahunt. Regionibus calidioribus qui oleis abundant huius ſeminis rarus eſt vſus, niſi quod auiculis paſcendis vtantur. Seritur ad finē Auguſti, aut initio Septembris, tametſi in Martio quoque inter æſtiua ſemina ſeratur, ſed non ita felici prouentu. Solo committitur craſſo, præpingui, aut ſtercorato, tertiùm arato, beneq́; culto. Seminatur rariſsimè, nam cùm minutiſsimum ſemen, ſit non plena manu ſicut frumenta, ſed tribus tantùm digitis ſpargendum. Florem emittit in Martio aut circiter pro cæli conſtitutione, diuq́; floret, luteo ſuauiſsimoq́; odore & apibus gratiſsimo, & vbi defloruerit mox matureſcit. Attollitur bicubitali celſitudine, in ſiliquis calyculatis ſemen ferens vberrimum, Eq́; ſeminis vno modio ſæpè centenos producit. Hactenus de hybernis frugibus, iam de æſtiuis dicendum. RIGO. De rapi interim radice dicendum nihil? cuius tamen vſus agricolis frequens neq; negligendus, vt quæ magno proueniat incremē-

to

to, & cibum non ingratum tam hominib⁹, quàm pecori præbeat. CONO. Rapum vel rapa, Græcè γογγύλη, Italicè rapo, Germanicè Ruben, Gallicè rauen dicuntur: Ei⁹ generis cultura etsi ad hortensia pertinere putabam, & tu melius de his differere posses: tamen cùm tu requiras, & rustici agros hac semente conserant, paucis obseruationẽ & disciplinam de hoc genere nostrã accipe. Duorum ferè generum sunt: ac prius radicem mittit in longitudinem, vt raphanus, quòd in Germaniæ quibusdam locis gratissimi cibi loco habetur: alterum aut in rotunditatem globatur, aut in latitudinẽ panditur latius, quæ rotundius. Nebulis, pruinis & frigore vltrò aluntur tribus mensib. amplitudine mirabili, Plin. se vidisse scribit quadraginta libras excedentia. Alicubi centenas libras pendentia proditum: mirum est, è tam paruo semine tantam prouenire radicem. Græci masculinum ac fœmininũ genus fecêre, atque ea serenda modo ex eodem semine. Densiori enim satione masculescere: Semen præstantius, quò subtilius. Sementis duplex, aut enim in Martio seruntur, quæ ad solstitium maturescunt, aut Iulio, vel Augusto primo sulco, & plerunque sublatis siligine & hordeo hyberno solo committuntur. Quæ frigore hyemis

De Rapi radice.

Rapi magnitudo.

mis dulciora reddi creduntur, incrementũ in radicem non in folia verti. Seruntur & Vere in calidis & humidis regionib. vt Plin. tradit. Lætiorem fieri si cum palea feratur: Serere nudum volunt præcantem & sibi & vicinis nasci. Vindicantur ab erucarum iniuria, quæ plerunq; tenella folia abrodunt, commista sationis tempore semini fuligine, aut maioris sedi per noctem macerato semine. Columella hoc remedium comprobatum experientia didicisse affirmat. RICO. Iam pergè de æstiuis seminibus. CONO. Aestiuæ fruges omnes ferè trimestres sunt, ad summum quadrimestres, quædam etiam celerius consumantur, si cœlum & solum contingat clementius. Inter æstiua primùm frumenta recensebimus, indè legumina. Inter frumenta, auena primùm seritur, etsi Virgilius eas steriles appellet, & Plinius Vitium frumenti auenam esse, atq; hordeum in eam degenerare, Gallis tamen & Germanis equorum iumentorumque pabulum optimum existimatur: Pultes quoque ex ea fieri, quibus Germani vtantur Plinius testatur, & Dioscorides pultis auenariæ meminit. πόλτος ἐκ βρώμου γίνεται. Græcisque ægilopa & bromon, Latinis auenam appellari, Italicè vena, Gallicè auoyne, Teutones hauer: Quæ etsi Italis rara, in Apennino

Et sibi & vicinis nasci.

Aestiua frumenta.

Auena.

Bromos.

nino tamen & regno Neapolitano circa Sipuntum reperiri certum. Duorum autem generum apud nos eſt, alterum ponderoſum, farinam præbens in annonæ difficultate pani conficiendo ac cereuiſiæ coquendæ maximè ſi hordeo miſceatur, atq; id genus ſolo pingui & noualibus feliciter prouenit. Alterum leuius, quod vulgus Euen & Brómhabern appellat, leiuſculum hoc & parum præbens farinæ atque alimenti, quod in ſabuloſis & locis macilentis naſcitur, equorum tamen & quadrupedum pabulo vſurpatur, vtrunq; à ſummitate culmi varijs ſarculis ſpargitur, à quibus velut locuſtæ ſemen dependet flore albicante, ex vno grano plures culmi ſparguntur. Dioſcoridi auenæ genus eſt Bromus, quod folio & ſtipula triticum imitatur, & tanquam ſylueſtre triticum naſcitur, Theophraſtus αἰγύλωπα nuncupauit: Qualecunque ſolum non moroſè recipit, etiamſi nihil aliud ſeri poſsit. Eiuſdem propè culturæ, quod Veteribus ignotum frumentum Triticum faginum, id eſt, φαγόπυρον, vel nigrum triticum μελάμπυρον, etſi melampyrum aliud ſit. Nos faginum triticum malumus vocare, quod granis ſit triangularibus. faginis glandibus non diſsimilibus & colore & forma, niſi qđ grana minora ſint. Caule eſt Craſſo ſtri- *Bromos.* *Triticum faginum.* *Heidenkorn ſiue ſiue Boichweiß.*

prili feritur, vt plurimum trimeftre, aut ad fummum, quadrimeftre metitur. Solũ perinde atque hybernum requirit pingue & refolutum, feminatumque alterno fulco, aliquando necefsitate compellente priore. Aeftiuum quanquam non ita copiofum & abfolutum fructum ferat, & hyberna, vt Theophraft. fcribit: femina robuftiora perfectioraq; reddantur, ita hybernũ hordeũ culmos robuftiores fpicasq; grauiores producat: attamẽ quia cortice duriore, æftiuũ autem teneriore, ideo à quibufdam magis expetitur, crediturq; plus farinæ præbere, quàm hybernum. Alijs vicifsim hybernum præferentibus. Miliũ à Latinis & Gallis vocatum. Græci κέγχρον, Itali milio vel miglio, *Milium.* quafi mille grana vno culmo complectẽs, atq; hoc videtur Feftus comprobare, Galli millet, Ripenfes Germani hyrs vocant. pultes miliaceas ex eo facientes non infuaues, & panes. Sarmatæ pulte hac maximè aluntur cruda farina, lacte, vel fanguine ex equorum venis admifto. Aetiopes nõ aliam frugem, quàm hordei, milijque noffe Plinius teftatur, & Campaniam milio gaudere potifsimùm. In fermento præcipuum eius vfum volunt. Nullum frumentum ponderofius, quod coquendo magis crefcat, nam fexaginta pondo panis è modio re-

ducere, modiumque pultis ex tribus sextarijs madidis. Hoc tempore passim seritur, licet inferiori Germaniȩ rarius. Est autem frumẽtum hoc stipula cubitali, geniculata, folio arundinaceo, semine in longis panniculis, tereti pendulo, multiplici culmo fruticãte, caule arundineo, lanugineo flore: Comam illam effusam, arundinaceam iubam vocant: Adolescit pedes ad altitudinem septem, Gaudet solo limoso, vliginoso, sabulo, etiam si frequentius irrigeretur, siccum & cretosum reformidat. Quidam prȩcipiũt in frigido & aquoso solo primùm, pòst in calido serẽdum. Ante Ver non seritur, quia teporibus lætatur. Seminis pauxillo amplus ager completur. Si densius seratur noxam contrahit, cùm vix iugerum recipiat quantum plena manus continet, quare in sarriendo superflua vellenda. Iugerum quadraginta modios profert, si diligenter seratur, & ex vno grano terni sextarij. Vetant inter vites arboresque frugiferas seri, sarriri & runcari continuò desiderat. Cùm spicas ediderit, antequam semina hient æstibus, manu carpuntur suspensaque in sole exiccantur ac reconduntur. Purgamenta milij & panici sesami Apludam vocant. Diu hoc frumentum seruari posse tradunt; nam centum manere annos, si condatur quò venti non

Iuba.

Apluda.

non penetrant. Eſt & aliud conſimile, quod Indicum appellant, Neronis principatu in Italiam aduectũ amplo grano & nigro, culmis arundineis prægrandibus. Lobas vocãt *Lobæ.* ſi Pli. credendum. Cum tamen lobæ ſiliquæ *Phobæ.* potius ſint in leguminib. & phobæ iubæ vel *Panicum.* comæ miliaceæ, vt ex Theophraſto liquet, Panicum, ἔλυμος Græcè, Germani alij pfennich, alij heidengreiß/heidel / welſchreiß/ Italis pannacho, Gallis paniz, Hiſpanis panizo, Dictum à paniculis quib. ſemen ineſt, milij ſimilitudine proſilit denis cum minimum folijs luxurians, culmo penè in ſurculum extenuato. nutante rubido panicularum faſtigio prædenſis aceruato granis magnitudine ſinapi, alijs luteo colore, alijs purpureo, alijs nigro & candido. Eadem ferè quæ milio cultura, Aeſtate ſatum quadrageſimo die à ſatione matureſcit locis quibuſdam, alijs Maio humidis locis ſatum Septembri metitur. Meſsis & vſus ferè idem qui milio. Purgari vt milium non niſi toſtum poteſt. Cum in articulum ſeges ire cœperit, runcanda ne herbis vincatur. Pinſitum & euolutum furfure, pultem cum lacte non faſtidiendum præbet. In panificio panici quàm milij rarior vſus, panis enim ſiccior & arenæ ac cineris in modum friabilis, lentore humoriſque vniculo deſtitutus,

generi adnumetant, culmo non vt milio & panico geniculato, sed ferulaceo, folijs sanguineis, semine candido infra lini magnitudinem, quod vasculis vti papauer continetur. Seritur æstate ante vergiliarum exortum Italiæ ritu. Colu. scribit, se vidisse in Cilicia & Syria seri Iunio Iulioque, & per autumnum cum permaturuerit tolli. Desiderat solum putre & pullum, etsi pinguibus quoque arenis & congestitia humo prouenit, post sationem imber officit, cum cæteris frugibus prosit, vnde sesamum nullum animal attingit, Maximè macrat solum, vtpote cui crassior & multiplicior arundo sit quàm milio, & radix quoque numerosior. Ex India aduectum scribit Plinius atque in cibum parari, oleumq́ue ex eo confici sesaminum. Porro ad vulgaria reuertamur. Inter fruges æstiuas & Misćellaneæ numerantur. Nonnunquam enim semina miscentur farraginis instar, partim pabuli causa, partim quoq; ea cautione, vt si alterū intereat, saltē alterū maneat incolume. Sed hic vidēdum ne misceantur hyberna æstiuis, & contrà: nā id absurdum esset, & alterum perire necesse est. Commodè miscetur hordeum æstiuum auenæ aut fagino tritico, nō tam pabuli iumentorum causa quàm cereuisiæ coquendæ. Atqui vicia & legumina quædam aue-

Sesaminū oleum. *Miscellaneæ fruges.*

næ miſcentur tantum pabuli gratia. Hæc ſeruntur temporibus & locis vt ſuprà de de ſingulis æſtiuis frugib. dictum. RIGO. De frumentis iam ſatisfeciſſe mihi videris, De leguminibus iam reſtat dicendi locus. CONO. Legumina Græci ὄσπρια vocant, altera frugum pars: horum complura ſunt genera, ſicut & frumenti. Quidam leguminibus quoque attribuunt milium, panicum & ſeſamū, quæ Colu. aliàs frumētis, aliàs leguminib. annumerat. Nos Pli. hac in re ſecuti inter frumenta eas fruges recēſuimus, inter legumina referētes, q̄ ſiliqs continnētur, qualia ſunt faba, piſum, lés, cicer, phaſeolus, vicia, &c. huius generis, quæ oīa æſtiua ſunt ſemina. Porrò inter legumina primū honorē deberi fabæ, Plin. teſtatur, vt quæ pluribus vſibus tā hominibus, quā quadrupedibus ac commodata. Græcè κύαμος, Italis Latinisq́; faba, Gallis feue, Germanis bonen. Hæc inter legumina ſola ſine adminiculo naſcitur, magna interdum proceritate, folio carnoſo, flore criſtato verſicolore partim atris, partim albis maculis diſtincto. Varro lugubres vocat literas, ſiliqua prælonga fructu intus lato humani vnguis ſimilitudine ſuis inhærent valuulis, colore vario, folijs exit multis, vt piſum non ſingulis, vt triticum. Seritur leguminū prima verna ſatione ex Virgilij ſen-

De leguminibus.

Faba.

ſentẽtia, & maturè propter fabalia, quę pur- *Fabalia.*
gamẽta ſunt fabarũ. Sũt enĩ ſiliquę caulesq́;
gratiſsimi pabulo pecori, ſiquidẽ Colu. te-
ſtatur, ſe audiſſe ruſticos peritos maluiſſe fa-
balia maturę ſationis quã trimeſtrẽ fructũ.
Luna creſcente ſeri volunt vnaq; aratione;
quia ſolutũ ſolum requirit, Plin. fabã & viciã
proſciſſo ſerere ſine dãno, cõpendiũ eſſe o-
perę tradidit. Aiunt ſi caprini fimi cauatis fa-
bis ſemina incluſa ſerantur, mirè prouenire,
Eroſam etiã Luna creſcente expleri. Si cir-
ca radices arborũ ſeratur, arborẽ areſcere.
Sunt qui aſſerãt ſemina capi ſanguine ma-
cerata aduerſantibus herbis liberari, aqua
pridiè infuſa citius naſci, gaudet ſolo pin-
guiſsimo vel ſtercorato, ſicut oĩa ferè legu-
mina, humidũ & depreſſum nõ recuſat, et-
iamſi cętera legumina ſicco lętãur. Runcari
nõ geſtit, quoniã euincit herbas. Sola legu-
minũ ſcapo recto cõſurgit geniculato & in-
ani: Cumq́; legumina oĩa diutius floreant,
diutiſsimè faba dieb. quadraginta. Nõ autẽ
ſinguli ſcapi tã diu, ſed alio deſinente, alius
incipit, nec tota ſeges, vt frumẽti pariter. Si-
liquãtur verò oĩa diuerſis dieb. nam caulis
pars infera primum florẽ emittit, atq; ita or-
dine ad ſupna itur ſucceſſu cõtinuo. Alicu-
bi eius tanta fertilitas, vt ſcapus vnus cẽtum
fabis onuſtus ſit repertus. Fabæ ſuis valuu-

lis

ſeſe capreolis vinciens alligat, idque fere in hortis ſeritur: alterum humile & caducum humi ſerpens. Vtrunque eſui aptum, etiam cum valuulis nódum induratis editur cum ipſis granis, Apricis locis ſerere cõuenit, frigoris impatientiſsimum, Mãdatur terræ vel in veruacto, vel melius pingui & reſtili ſolo ſemel ſubacto, vti omnia ferè legumina, facili interim & ſoluta humo, & cœlo tepido humidoque. Sterçorari agros piſo Colu. cenſet, ſi cõfeſtim aratrũ ſequatur, & quod falx reliquerit prius quàm inaretur vomis reſcindat atq; obruat, id enim cedere pro ſtercore & fimo. Seritur ferè primum inter æſtiua ſemina cum fabis piſum & lens, mox vicia & auena (vt ſupra dictum.) circa Martium & Aprilem, Piſa, Vicia, lentes, luna decreſcente ſeri volunt, ne nimina luxuria inęqualiter floreant, cum cætera legumina ſeminaque melius augeſcente ſydere ſerãtur. Sunt qui putent legumẽ quod ὄροβος Græcis, Latinis eruum dicitur, Italis eruo, Germanis eruen, ſiue Roſtwick vocatur. Duo eius genera, alterum cãdidum, alterum rufum, atqne hoc ſylueſtre eſt ſponte in dumetis & aruis proueniens. Exiguus frutex, tenuis, anguſtis folijs floribus vel candidis, vel in candido cæruleis aut puniceis ſicut piſa ſe inuicem oontingentibus. Eius non *Eruum.*

eſt

eſt tam operoſa cura: Gaudet ſolo macro non humido, quia plerunq; luxuria corrũpitur. Seri ante Martium volunt, ſiquidem eum menſem huic legumini non conuenire, eò quòd tum pecori noxium ſit. Fruilia ſimilia paruis fabis, coloris alia nigri, alia albi, alia varij, culmo piſaceo inſtar lupuli in ſublime ſcandenti, ſiliquas habet planas inſtar piſorum, folio quàm faba longiore, flore apibus gratiſſ. In gallia vel Inſubria Doram vel Dorellam vocant. Phaſeolus, Græcè σμίλαξ κηπαῖα, ſmilax hortenſis; aliqui faſiolum & dolichium vocant, Itali alij fagiuoli, alij ſmilace de gli horti, & fagiuolo Turcheſce, alij laſanie, Galli faſioles, Germani vocant Faſeln, vel Welſche oder Wilde bonen/Itali fagiuoli. Leguminis genus, colore tũ candido, tũ rubro, tũ giluo, tũ etiam maculis & orbibus atris diſtinctum, folia habet hederæ ſimilia, molliora tamen, caules tenues & capreolis vicinas, fruticibus ſe implicantes, vt cameras & tabernacula effingere poſsint, ſiliquis fœnogræco longioribus, intus verſicoloribus & renibus ſimilibus. Pingui & reſtibili ſolo in hortis & quauis terra ſatum prouenit, & cum longis ſerpat flagellis propè pali poni debẽt, quas capreolis ſuis, vbi increuerint, complectantur, reptatuq; ſuo palos & arbores ſcandũt atque

Fruilia. *Phaſeolus.* *Faſiol.*

atq; vinciũt,in hortis pergulas ac ſcenas inumbrant. Seruntur quibuſdã locis ab Idib. Octob. in Kal. Nouembris, alicubi & apud nos Martio. Floret æſtate. Edulium anceps inter bonum & malum, ſuccum ambiguũ, folliculi cum ipſis manduntur granis, ſaltẽ eo modo quo aſparagi. IudæiRomæ maceratas vendũt & eduntur cruda. Lens & Lenticula, græcè φακὸς ἢ φακὴ, Italicè, Lenditie, bõ meneſtre, lẽtilla gallicè, germanicè Linſen. Racemoſum legumẽ, folio Viciæ, trib. aut quatuor in ſiliqs granis inter legumina minimis, molliter in latitudiuem fuſis, alba dulcedine pſtantior, melior tamen quæ coctibilior, & quæ maximè aquã abſorbet. Colum. tradit duplicem eius ſationem, alteram maturam per mediam ſementẽ, alteram Februario creſcente luna vſq; ad duodecimã, Germanis plurimum Martio & Aprili ſeritur luna creſcente, loco reſoluto pingui & ſicco, Plinius tenue quàm pingue mauult cælũ ſiccum, floret Iulio, in flore facilè luxuria & humore corrũpitur, quare vt celeriter pdeat & grãdeſcat, fimo arido, priùs quàm ſeratur permiſceri debet, & cùm ita quatuor vel quinq; dieb. requieuerit, ſpargi. Aiũt proceriorem euadere quæ in aqua tepida cũ nitro prius maduerit, quàm ſeratur, nec vllam ſentire corruptionis labẽ quæ laſerpi *Lens & Lenticula.*

tio

maturescere cœperit citò rapiendum, nam citò exilit, latetque cùm decidit. In cicere nullum animal gignitur contrà quã in cætero frugum genere, & quia erucas arcet, olerum medicina creditur. Cicercula, quæ λοίθυρος à Theophrasto dicitur, Italicè cicerse, differt solo colore nigriore, quã Plinius minuti ciceris inæquales angulos habere scribit veluti pisum: Plærisque locis etiam apud nos perinde atque pisis vtuntur, imò his etiam præfertur. Siquidẽ & pollinis plus quàm pisum præbeat, & citius coquatur, nec vermibus ita obnoxium. Columella nó tam leguminibus, quàm pabulo annumerat, quibus ea, quæ sequuntur accommodanda. Ac primùm Vicia, Græcè βίκειον, etsi Galenus etiam Latino vti Græcos scribit. Idem Germani imitati vocant kichern, Galli Vessam nominant, vt Varroni placet, dicta à vinciendo, quod capreolos habeat, vt vitis, quibus sursum serpit ad scapum lupini aliúmue calamnm cui adhæreat. Surgit cubitali altitudine, folijs aphaces, nisi qđ angustioribus, flore pisi, minutis nigricantibusq; in siliquis seminibus quorum figura non prorsus rotunda, sed latiuscula similiter lenti. Loca sicca desiderat, non aspernatur etiam vmbrosa, & terra quacunq; facillimo cultu prouenit, nec ipsa agricolis o-

Cicercula.

Vicia, & quæ pabulo seruiũt.

perosa, vno sulco sata, non sarritur nec stercoratur, sed ipsa solum reddit lętum, maximè si pabularem viciam viridem desectam aratrum sequatur, & quod falx reliquerit, priusquā inarescat, vomere obruatur, nam radices relictæ solo succum auferunt, Cato tamen in agro herbido minimeq; aquoso seri iubet, & in terra proscissa, non antequā rorem discusserit, & humor omnis sole vento q; discussus sit: Neq; amplius proijci debet, quàm quod eodē die operiatur: Siquidem noctis humor quantuscunq; corrumpere solet. Et ne ante vigesimam quartam lunam terræ mandetur, alioqui à limacibus infestaī. Sationis aliqui tēpora asignāt circa occasum Arcturi, vt Decembri mēse pascat secundam sationem Ianuario, nouissimam Martio: in Germania Martio aut Aprili seritur tanquam seminis pabuli caussa. Viciam, quod & de faba diximus ex Plinio, nō proscisso serere solo sine damno compendium esse operæ. Floret Iunio, atque tum aquis purgandis vtilissimum pabulum. Volunt integra cum valuulis vicialia diligenter à rusticis reponi, vt pecudibus conditiua pabulo cedant. Vicia cum auena inter miscellanea seri solet. Lupinus, Græcis θερμὸς ἥμερος, Latinis satiuus lupinus dicitur, Gallis & Italis nomē ferè retinet Latinum,

Vicia pabularis.

Lupinus.

Germanis, Romſche bonen, vel vuickbonē, ſeigbonen. Eſt legumen vnicaule, folium quinquefariam diſſectum, flore candido, ſiliquis per ambitum crenatis atq; ſerratis, quinis ſeníſue nitus granis, duris, latis, rufis, cadunt ei folia tantùm. Hoc legumen minimum operarum abſumit & viliſsimè emitur, maximè ex ijs, quæ ſeruntur iuuat terram: Nam vineis iam emaciatis & aruis optimum ſtercus prębet, ac vel effœto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario patitur æuum. Boues per hyemem coctum maceratumque alit, famem quoq;, ſi ſterilitas annonæ inceſsit, hominibus propulſat, vt Columella teſtatur. Sabulum & arenas & omninò vitia terræ ſequitur, horretq; culta ex omnibus, quæ eduntur. Plerunque leniter ſulco intingunt, cretoſam hinnoſamq; terram odit. Adeò amat tellurem, vt quamuis fruticoſo ſolo coniectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice perueniat. Lupino contraria arritio, non infeſtatur herbis, immò herbas perimit. Si ſtercus deficiat, lupini preſidium ſtercorandi expeditiſsimum, nam ſatum & vel vomere ſuccisum, optimi fimi vicem præbet. Primùm omnium ſeritur, nouiſsimum tollitur. Seritur prę alijs leguminibus poſt ęquinoctium autumnale. Qualitercunque obruas ſu-

ſtinet coloni negligẽtiam, teporem tamen
autumni deſiderat, & vt celeriter confirme
tur: nam niſi ante hyemem conualuerit, fri-
goribus affligitur. Ter floret, primũ Maio,
deinde Iunio, poſtremò in Iulio, Poſt vnum
quenq; florem ſiliquas producit: Antequã
flores edat, boues immittãtur, quippe cùm
omnem aliam herbam depaſcant, ſolùm lu-
pinum ob amaritudinem, dum viret, inta-
ctum relinquũt: ſiccatum autem hominib.
& quadrupedib. in cibo datur, cum paleis
bobus, hominibus cum triticea vel hordea-
cea farina in panes digeritur. Condi fumo
maximè cõuenit, quoniam in humido ver-
miculi vmbilicum eius in ſterilitatem ca-
Sole circūagitur lupinum. ſtrant, Aiunt ſole circumagi, horaſque agri-
colis etiam nubilo cœlo demonſtrare: Fœ-
num grecum, Theophraſto & alijs quibuſ-
Fœnum græcum. dã βούκερον καὶ τύλη, Dioſcoridi præter hæc
καρπὸς αἰγόκερως alijs, κεραίτης dicitur, Gal-
lis fenegres & fenigrene, Itali fænigræco,
etſi à quibuſdam etiam Latinis Silicia & ſi-
licula vocetur, Germani partim Latino no-
mine, partim kohorn & boxhorn à Græco
fenigrec appellatum, quod ſemen in ſili-
quis corniculorum inſtar incuruis conti-
neat. Cauliculis emicat exilibus, folio pe-
nè rrifolij. Crudæ terræ & tenui ſolo com-
mittitur paſsim non incommodè: danda
ope-

opera, vt ſpiſsè aretur, nec tamen altè: nam ſi plus quatuor digitis obrutum ſit, ſemen eius nō facilè prodit, proinde minimis aratris proſcindenda terra, & ſarculis ſtatim operienda. Eſt autem duplex, alterum quod ſiliquam ruſtici vocant, quod pabuli cauſſa Septembri ſeritur, alterum Ianuario vel initio Februarij cum in meſſem ſeminatur: Floret Iunio & Iulio, & vnà ſiliquas producit, ſemen tamen in Auguſto maturum legitur. Eſtur lupinorū ritu aceto & garo, aliqui oleum adijciunt. Pabulo & pluribus alijs vſibus vſurpatur. Porrò de leguminibus, quæ & legumenta à Gellio dicta, hoc in vniuerſum habemus, quod ſiliquantur omnia, ſingulasque habent radices, præter fabam, vt dictum, easque ſurculoſas, quia nō in multa diuiduntur, altiſsimas cicer. Caulis fabæ & lupini vnus eſt, cęteris ramoſus & pertenui ſurculo, omnibus fiſtuloſus. Omnia ferè legumina vernæ ſationis, ſolumque poſtulant reſolutum & pingue, aut reſtibile, præter lupinum quoduis non reſpuēte. Seruntur creſcente Luna præter piſum. Priùs macerentur felicius ſerenda. Citò rapienda cùm matureſcere cœperint legumina, quoniam citò exiliunt. Seruari breuiſsima obſeruatione ſi interlunio legantur, Plinio teſte. Plurimum autem referre, conder-

Siliqua.

Fœno græco.

Generalia de leguminibus.

Legumenta.

quis malit an vendere: crescente enim luna grandescere semina. Sunt qui vrceis cinere substratis & illitis acetum habentibus legumina supertingerunt, ita non nasci maleficia credentes: Alij simpliciter cinere recondunt. Alij aceto laserpitio aspergunt, vt de lente diximus. Præterea de leguminibus in vniuersam Græci præceperunt, in fimo cùm seruntur, nonnihil nitri permiscendum, ita mirè cocturis oportuna reddi. Quod si factum non sit, vt citò contenerescant, in ollam sinapi momentum injcias, & confestim cocta fatiscent. Theophrastus alia quædam addit, quæ longius esset hic referre. RIGO. Expedítne hæc omnia legumina & frumenta agricolam in suo serere agro? CONO. Nequaquam, sed vt prius de terræ & seminis ratione dixi, ea maximè deligenda, quæ agro quem colis conueniunt: Sunt tamen quædam, quæ non recusent quamlibet terram. Quædam, inquit Varro, quæ non tam in præsentem, quã in futurum vsum seruntur: & quædam, quæ omnib. agricolis necessaria, veluti fruges ad hominum cibum & pecorum pabulum. Eorum cùm primis oportet rationem habere, vt in agro non desint quorum quotidianus & necessarius vsus, veluti siligo vel secale, auena, fagopyrus. Lupinus & legumina,

Fruges necessariæ magis.

mina quędā pabulis inidonea nullum quan
tumuis macrum solum reformidant. Porrò *De pabulis*
cùm agricolam non solùm hominum quo *iumētorū.*
cibo alantur curam habere conueniat, sed
etiam iumentorum & pecorum, sine quib.
ager exerceri non potest. Proinde legumi-
na & ad hominum & ad pecorū, pabulum
autem ad pecorum vsum serere copiosius
oportet. Inter pabula præstantissima cele-
bratur à veteribus Medica & Sylla, præser- *Medica.*
tim Italiæ, vbi nomen retinet: aliàs etiam vo
catur trifolio, Galli grand trefle, quasi grā-
de trifolium rustici fœnaciam, alij Burgun-
diense fœnum, quod à Burgundionibus al-
lata, nominant. Iam etiam in Germaniam
transfertur, vuelschekleen, Græcis *μηδίκη*,
Dioscoridi & Theophrasto. Plinius scribit
à Medica regione per Romanos in Italiam
deportatam. Nihil propemodum à trifolio
differens, nisi quòd maior, excelsior & co-
piosior: nā omninò caule, folijs & flore re-
spondet, geniculata quidquid assurgit in
caule contrahitur in folia, In scaporum ca-
cumine breues siliquulæ prodeunt in cor-
niculorum speciē intortę denticulato foris
inflexu & velut exiguos mucrones exeren-
te, in quibus singulare semen ferè lunatum
cōtinetur lentis magnitudine folliculo co-
hærens, quod fresum dentib. pisi saporem

repræſentat, ſingulæ thecæ ſingulorum ſeminum ſunt capaces. Poſtulat ſolum ſucco ſum, elapidatum, pingue ac lætum. Puribus locis non prouenit, alijs cumulatè emergit. Varro obſeruari præcipit ne in terram nimium aridam mittatur, aut variam, ſed temperatam. Plinius ſiccam, ſuccoſam vel riguam requirit, Columella addit agrum in quem Medica ſerenda, circa Octobrē proſcindendum, eumq; tota hyeme putreſcere ſinendum, deinde Februario iterandum purgatiſque lapidibus diligenter occandū, & circa Martium ſubacto, vt in hortis ſolo, formandæ ſunt areæ latæ pedum denum, lōgæ pedibus quinquaginta, ita vt eis aqua miniſtrari, & facilè poſsint ab vtraq; runcari, tum iniecto antiquo ſtercore in Aprilem reſeruertur, & ad finem eius menſis ſerito tantum, vt ſinguli cyathi ſeminis occupent locum latum pedibus quinque, longum decem, ſed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem, cum altitudine fuerit vnciali, ferro locum tangere non licet, ſed raſtris ligneis vel manibus mundetur, ne alterius generis herba teneram medicam premat, alioqui degenerat in prata, Prima meſsis tardius fiat, vt aliquantum ſemen excutiat, Cæteræ meſſes quàm volueris ci-
tò,

citò peragantur, & iumentis præbeantur. Ruris disciplinæ periti tradunt iactato semini medicæ adijciendam auenam, vt quæ radiculis fundamenta iacere putetur. Seritur Aprili, aut tardius Maio alioqui pruinis opportuna, iactaturq; semen sicut frumentum. Cùm ceperit fruticare, omnis alterius herbæ generis eruncentur, Sic culta sexies demeti anno potest: Sexies florere, aut quàm minimum quater traditur, modò nõ secetur. Vbi secueris sæpius riga, & cùm fruticauerit iterum runcato, ita vt diximus sexies per annum metere poteris, & decem continuis annis permanebit. Agrum stercorat, omne armẽtum emaciatum pinguescit ex ea, ægrotanti pecori remedium, sed cùm tenera prosiluerit, inter initia dum con suescant parcius præbendum, ne nouitas pabuli noceat, inflat enim & multum sanguinem creat. Columella tradit iugerum eius toto anno tribus equis abundè sufficere. Quibusdam locis spontè scatent prata hac herba, vel natura soli vel cœli conditione nata, quædam etiam olim satæ reliquiarum vestigia esse queant, vel quæ multos annos caduco semine restibili fertilitate regerminat, & herboso cespite victa desciuit in pratum. Nihil prohibere videtur, quin sponte sua nascatur, nisi fortè peregrina & externo

orbe petita sationē desideret. A fœnisecibus melius metitur cùm incipit florere, nā ni semen maturescere cœperit, prohibendū, qa pabulum vtilius vsq; ad trimatum siccatum quę digeritur in fasces, qui ad trimatū seruantur magno rei pecuniariæ compendio. Nam vt dictum veterina optimè pascuntur, & pecora eo pabulo villici saginant, quæ nullo alio magis cibo lętantur, pinguescūtque. Proximè ad medicæ, laudem accedit

Cytisus. Cytisus, Ab aristomacho, vt scribit Plinius, miris elogijs prædicatus frutex, pabulo ouium, vt Virgilius testatur, & aridus etiam suum cibus gratissimus, Spondetq; iugero eius annuos perplures vel mediocri solo redditus, Vtilitas herbosa, & cò lętior satietas, quòd perquam modico pinguescunt & quadrupedia, neq; ex alio pabulo lactis copia vel maior vel melior. Super omnia pecorum medicina à morbis in omni vsu præstans est. Apes etiam nunquam defore Cytisi pabulo contingente promittūt Physici. Quare quamplurimum in agro habere refert, gallinis, capris, & omni generi pecorū vtilis. Gallinis ieiunis Cytisi apponenda fo-

Trifolium maius. lia & semina, Alij telinen, alij triphyllum, alij lolum magnum vocant, Romani trifoliū maius vocant. Frutex est incanus totus, vt rhamnus, cubitalibus ramis sæpè maiorib.

circa

circa quos folia fœnigræci aut loti trifoliæ, sed minora, dorsoq; in medijs tumente. Inuẽtus in Cytno Insula hic frutex, inde translatus in oẽs Cycladas, & in Græciã magno casei prouentu. Neq; est vlla iam regio, vbi nõ possit huius arbusculæ esse copia vel maxima, teste Columel. In Italia circa sepimenta vinearum prouenit: Non ęstus, non frigorũ, non grandinum aut niuis iniuriam expauescit. Terram stercoratam desiderat. Si pluuia non incesserit, rigandum erit, simulatq; nouũ frõdem agere ceperit, sarrito, & post triennium cædito & pecori prębeto. Varro in terram benè subactam mitti vult tãquam semen brasicæ, inde differri, & in sesquipedẽ poni, aut etiã de Cytiso duriore virgulas deplantari atq; in serendo pangi. Satio Cytisi vel autumno vel vere fieri potest semine, subacto solo & in areas digesto. Si desit semen cacumina disponũtur, ita vt quoquo versus quatuor pedum spatia distent, & stercoratam terrram circumaggerato. Potest etiã ante Septembrẽ ramis commodè seri, quando facilè cõprehendit, & iniuriã sustinnet, pficitur triennio. Cytisus Colum duplex, satiua, & altera suæ spõtis, Agrestis capreolis optimè pascit. Hæderæ modò vincit & strangulat. Inuenitur in segetibus pcipuè hordeaceis. Flore pisi luteo, foliasi

terantur erucam ſubolent, commanducata cicer reſipiunt. Eſt & pabuli genus inter ſtirpes veteribus ignotas referendum, quadrupedibus ſimul & auibus expetitum. Haud ſcio ſi alijs regionibus quàm Germaniæ nota herba, Spuriam vel Sperie vulgus vocat, caule pedali, aut cubitali altitudine aſſurgens, in multos ramulos brachiato, florem emittit candidum ſine folijs, flos ad modum lini in folliculos matureſcit rotundos, ſemen continens minutiſsimum rapacio nõ diſsimile. Errare videntur qui putant cytiſum, cùm hic frutex ſit, teſte Dioſcoride, folia habens fœnigræci, Spuria folijs careat, Neque ſemen reſpondet, etſi vſu non multum differat. Non alio pabulo Germanis lactis maior & copia & ſuauitas, butyrum è nullo lacte gratius quam hoc nutrimento collectum, Quare æſtimatione propè hordeo aut frugibus æquatur ſemen, ſtramenta ſuperant fœnum, paleæ plus quàm quæuis excrementa cereuiſiæ alunt pecora. Semen columbas maximè alit & domeſticas aues hyberno tempore. Seritur locis ſabuloſis ac facili terra, tota æſtate, & quidem ſeminis habendi gratia vere ſerunt, quando & auenæ ſatio: Autumno autem & meſsis tempore ſeritur depaſcenda pecori, Agricolis ſabuloſa loca colentibus magno vſui, quare

Spuria.

quare quamplurimum eius generis habere conuenit quòd gallinis, apibus, ouibus capris, bubus, & omni generi pecudum vtilissima expetitur, Lini satio & Cannabis restat. RIGO. Expecto. CON. Hęc etsi neque inter frumenta neque inter legumina referenda, nec denique inter pabula & hortensia: imprimis tamen harum cultura agricolis necessaria, nimirum sine quibus nulla domus vel exornetur, vel necessarius amictus suppeditetur homini, & in lanę mollitiem contusa lentearum texturis funibusq; intorquendis vsurpantur, Adde è tam paruo semine nasci, vt Plinius ait, quod orbem terrarum vltro citroque portet, quod Aegyptum Italiæ admoueat, herbam esse quæ septimo die ex Gadibus Ostiam nos transportet, Linum, Græcis λίνον, Italis lino, Gallis dulyn, Germanis eãdem prope appellationem retinet, licet Germani linum semen appellant. & stirpem flachs. Herba vulgatissima mulierum operibus, caule tenui, à spuria haud multum differens, nisi quod procerior paulò & caule crassiore, folijs angustis, oblongis in fastigio floribus cæruleis, quibus decidentibus, folliculus nascitur orbicularis instar pisi, in quo semina cõtinentur fulua. Gaudet pingui solo & modicè humido, nonnullis placet macro solo *Linum.*

quam

quàm ſpiſsiſsimum ſemẽ vno ſulco cómitti. Seritur vere, eſtate vellitur. norunt in Menapijs ac Iuliacẽ. agro vbi plurima eius fruticis ſatio, ante Maij initium ſerendũ. Et ſunt qui tria ſationis tẽpora obſeruãt pro cœli conſtitutione, nam pluuiã & humores requirit. Maturitas intelligitur flaueſcente ac intumeſcente ſeminis folliculo, tum vulſum in manuales faſciculos colligatum ſiccatur in ſole, conuerſis ſurſum radicib. vt ſemen excĩdat. Aliq ferreo pectine carminãdo detrahunt folliculos atq; ijs ſole toſtis ſemen eliciunt. Faſciculi poſteà in aquam ſole tepefactam immergũtur pondere aliquo depreſſi. Maceratorum inditium eſt laxatior membrana, iterumq; faſciculi diſſoluti ſoleque ſiccati ſtupario malleo contundũtur. Inde mẽbrana decorticatur, ferreisq; hamis pectitur. iniuria enim ſemper redditur meli⁹.

Stuppa. Stuppa à lino diſtinguitur in ſuos vſus, & vtrunq; in penſa & fila digeritur, particulatimque tractum in glomos, telas ordiuntur magno hominum vſui. Poſtremò tela in aprico cõſperſa ſubinde aqua albeſcit in nitidiſsimum candorem, memoria proditum pulchriorem aliam veſtẽ fœminas Germanorum nõ nouiſſe. Hoc tempore è Sarmatia & Liuonia apportatur præſtantiſ. noſtrate & procerius & excellentius. Lini ſemen

niſi

nisi magnus sit eius in ea regione quã colis prouentus & proritat, serendum non esse Colu. suadet, Agris enim precipuè noxium, quod & Virgilius notauit.

Vrit enim lini campum seges, &c.

Quare & nisi muliercularum studijs indulgendum, maiori compẽdio arua segetibus conserentur & lintea ementur, maximè si agri iacturam & impensas filandi texendiq; æstimes. Cannabis, Græcis quoque κάνναβις ἥμερος & Italis canabe, Gallis chanura, germanis hanff, planta ferrulacei generis, graui odore, simplici adolescit caule in tantam proceritatem, vt aliquando mediocres arbores æquet, planta magnis in vita vsibus, et funibus ducendis, & telæ texendæ, crebris geniculatur nodis, è quibus surculi prodeunt folijs angustis mucronatis. A Dioscoride & syluestris & satiua pingitur, folio fraxini, caulib. inanibus, graui odore, semine rotundo. Est duplicis generis. Mas ex flos versicolorium fert semẽ & oleosum fœmina albo flore sterilitatem compensat. In hortis aut alijs locis cultis seritur, vt Plinius censet, à Fauonio, apud nos ad finem Aprilis, nam frigoris impatiens. Aliqui Arcturo oriente, hoc est, ad finem Februarij aut initium Martij: Loca enim amat pinguia, stercorata & rigua, vel planum & Cannabis.

altè

altè ſubactum ſolum. Pluuio cœlo improbè ſeritur. Quò denſior ſeritur hoc tenerior prouenit, Quare nonnunquam ter cõſpergitur. Etſi ſint qui in quadrum pedem ſeri eius grana ſex tradant. Cannabis fœmina prius vellitur, mas poſt maturo ſemine, vellitur, ac faſcibus in ordine deponitur, triduo quatriduóue aut amplius in aprico relictis. Poſtea in aquam pondere demergitur, ad dies octo aut decem dum maceratur, ſicut & linum dum membrana laxior ſentitur, Exempta inde in ſole ſiccatur vt areſcat. Poſtremò ligneis machinis quaſi mãdibulis confrigitur, pectinatumque filis funibusque vſum præbet. E cannabe funes fiunt & plagæ ac retia & carbaſea vela, maximè autem ruſticæ familiæ veſtib. & linteaminib. induſijsque vſurpatur. Semina quoque decuſſa furnis ignibusque alendis prębent vſum. RIGO. In Iuliacenſi agro & Galliæ quibuſdam regionibus vidiſſe memini herbam magno ſtudio à ruſticis cultam tinctorijs vſibus vt ferebatur, deſtinatã. CONO. Sic eſt, Eã herbam Cæſar cõment. belli Gallici Glaſtum vocat, Græcis ἰσάτις ἥμερος, Itali guado, vulgus Gallorum guadum & gueſde, Germani vueyt, qua lanarũ infectores vtuntur, eſtq; apud hos in magno precio, maximũq; queſtũ Menapijs, Iuliacenſibus,

Glaſtum.

Tur-

Turnigis & plerisque regionibus affert, folia fert lapatho, vt Plini. testatur, non dissimilia. Dioscorides glastum satiuum & syluestre commemorat, & satiuum quo infectores lanarum vtuntur, folio plantagini simile verùm pinguiori: syluestre folijs lactucę proximis, flore luteo. Ea herba tradit Cęsar Britannos corpora tingere solitos, vt terribiliores essent hostibus. Sationẽ & solum requirit quale triticum, sed vehementer humum exhaurit atque emaciat. Postulat pinguem & resolutam beneque pastinatam humum, quæ ligonibus magis quàm aratro vertitur ad huius plantæ sationem, runcaturque diligenter. Scritur in Menapijs Aprili mense, vulgi obseruatione circa hebdomaden Paschæ sacram. Quinto quoque sulco pinguedinem terræ quam margam appellant inijciunt euersæ terræ post semen immittunt. Runcare sedulò oportet. Vbi ad spithami aut dodrantalem altitudinem excreuerit herba, florerę non patiuntur, sed ferro in hoc parato ab radice resecãt, lauãtque & ad molam deferunt, patiunturque iterum succrescere, idque tertia atque quarta messe. Pòst semini relinquitur. Viridem herbã trusatilibus rotis ac trapetis aut molis conficiunt premendo, vt liquorem herbaceamque saniem eliciant, inde manibus

in pilas atq; paſtillos ſubigunt glomerando, tabulatiſque exponunt exiccandos. RIGO. Magna me affeciſti voluptate audiendæ diſciplinæ mittendorum ſeminum, ſine quibus nō ruſtica ſolū, ſed ne vrbana quoque vita ſuſtinetur. Iam verò audire cupio
Meſsis. Meſsis, quæ reſtat, rationem. Agricolę ſumma expectatio & laboris præmium. CON. Pergam huius partis operam abſoluere. Cùm maturæ fuerint ſegetes antequā torreantur vaporibus æſtiui ſyderis, qui ſunt vehementiores per ortum Caniculę, maturè demetendæ ſunt. Nam diſpendioſa eſt cunctatio, primum quod auibus prædam cæteriſq; animalibus præbet. Deinde grana & ipſæ ſpicæ culmis & ariſtis arentibus celeriter decidunt, ſi verò procellæ ventorum aut turbines inceſſerint, maior pars ad terram defluit, propter quæ recraſtinari nō debet, ſed æqualiter iam flaueſcentibus ſatis antequam ex toto grana indureſcant, cùm rubricundum colorem traxerint, meſsis facienda, vt potius in area & aceruo quā in agro grandeſcant frumenta. Conſtat enim ſi tempeſtiuè deciſa ſint poſteà capere incrementum, ſiquidem & creſcente luna frumenta grandeſcunt. Et plurimum refert, vendere an condere velis frumenta. Nam interlunio legenda, quæ vitio carere

fere velis. Varro inter solstitium & caniculam messem faciendam scribit, quod frumentum dicunt quindecim diebus esse in vaginis & totidem florere, atque quindecim dieb. exarescere cùm sit maturum. Inter frumentorum leguminumque messes prima ferè rapacei seminis, & quia semen cū siliquæ incipiunt flauescere, maturitatem indicat, celeriter demetendum: Cumq; faciliter effluat semen plurimis locis in ipsis cāpis area leuigata aut linteo crasſiore substrato statim vt demessum excutitur: Sin importetur horreis, lintea plaustris insternenda, ne semen vehiculi quassatione excussum pereat. Maximè hic sicut in omnium leguminum messe cauenda & anteuertenda pluuia, nam ea superueniente dehiscunt folliculi. Mox à messe rapacei, si solum euertatur triticum faginum inseri poterit, ita vt ex eodem fundo eodemq; anno geminam messem exercere liceat. Rapacio proximè succedit hisce regionibus hordei hyberni mesſis, quæ consumanda est antequam grana arefactis spicis lapsa decurrant, quia nullis sicut triticum folliculis vestiuntur, & spicæ fragiles facilè decidunt. Hordei culmos iacere in agris aliquantulum sinendum existimant quidam, ꝙ hoc modo grandescere grana credātur.

Fruemntū 15. dieb. in vaginis est & totidem floret.

Mesſis rapacea.

Hordei mesſis.

Cannabea messis. Inde sequitur Cānabea messis, prius tamē, vt diximus suprà, fœmina euellitur, atque in sole paulisper siccatur, inde manipulis colligata in aquam demergitur, ac pondere aliquo deprimitur ne extra aquam emineat: posteà mas quoq; semine maturitatem indicante vellitur, siccaturque, & excusso flagellis semine in aquam mergitur dum cortex emollescat. Inde siccata in sole reponitur in fasciculos hybernis lucubrationibus confringenda, decorticataque repurganda. Siligo vel secale Iunio vel Iulio demetenda, atque mox triticum. Lex aptissima *Siliginea & triticea messis.* antequàm granum indurescat & cùm iam traxerit colorem: Oraculum verò biduo celerius messem facere potius quàm triduo serius, vt Plin. tradit. In siligine non tantum periculum effluendorum granorum quàm in tritico, quæ matura cùm fuerint, etiam ventorum procellis excutiūtur. Quare cauendum ne post maturitatē tardetur messis triticea: Etsi Plin. tradit triticum copiosius fieri, si serius metatur, sed dispēdiosam esse cunctationem, primùm quòd auibus prædam cæterisque animalibus prębet, deinde quòd grana & ipsæ spicæ culmis & aristis arentibus celeriter decidunt, atque ventorum vi excutiuntur, cuius rei exemplū præbuerunt ventosæ procellæ anni saxagesimi

septi

ſeptimi ſupra ſeſquimilleſimum redemptionis. Hinc piſi & fabæ, viciæ, lenticulæ, prout citius ſeruntur, ſequitur meſsis. In quibus obſeruandũ, vt in rapacio, ne demeſsis pluuia ſuperueniat, qua dehiſcentes effluant, aut vento vehementiore diſsipẽtur. Poſtremò æſtiua reliqua frumenta, veluti hordeũ æſtiuum, panicum, milium, auena metũtur. Experimento diſcitur reſecatæ auenæ vtilẽ eſſe pluuiam, hac enim grana intumeſcere & grandeſcere creduntur, quapropter aliquoties duabus tribúſue hebdomadis & tãtiſper in agris reſecta linquitur dum pluuia conſpergatũ. RIGO. Metendi modũ quẽ obſeruatis? CONO. Varia metẽdi genera pro locorum regionumq; varietate vſurpãtur: Alij falcibus, quę & pro vſus diuerſitate variæ. His regionibus trium generum meſſorijs falcibus vtimur: aut enim falce vtimur lunata, quam dextra tenentes ſecant ſtipulã ſecundum terram, ſiniſtra autem vnco prę longo reſecata conuoluunt inq; faſces contrahunt, atq; hoc pacto triticum & ſiligo & quicquid eſt frugum robuſtioris culmi demetitur. Alicubi in Iuliacenſibus, vbi lætioribus campis frumenta denſius & in maiorem proceritatem excreſcunt, hic præhenſos manipulos ſiniſtra ac ſerratis ſeculis dextra reſecant, ſtipulam inferiorem longiuſcu-

Reliquarũ frugum & leguminũ meſſis.

Auenaceæ meſſis.

Metendi modi varij.

giusculè agro stercordo relinquentes: Alij falce maiuscula verriculata longo manubrio & ligneis quasi cratib. denticulatis affixis vtraq; manu segetē abradunt, sternūtque ordine plano in fasces cõuoluendā colligandamq́; quales ferè sunt senariæ falces, atq; his leuiores segetes demetuntur. Varro & Columel. ac veteres alios plures referunt modos metendi: Plinius & Palladius præter hominum labores vnius bouis opera spatiū messis absumi tradunt in Gallia solere, népe valli prægrādes dentibus in margine infensis duabus rotis per segetes impelluntur, iumento in cõtrarium iuncto, ita vt direptę in vallum cadant spicæ. Hunc morem in campestribus latifundijs & æqualibus vsurpari. Sed his regionibus hæc absurda vidētur. In metendo obseruandum, vt secundo vento metatur, nam aduerso metere, & oculis & manibus molestum esse, Xenophon quoq; animaduertit. Si calami breues sint, tellure tenus resecari debēt, vt aptiores sint manipuli: Si oblongi medij seculis, vt diximus, quo expeditius & inuehantur & triturentur & stipula remanens vel comburitur Virgilij præcepto, vel putrefacta agro lætificando relinquitur: Aliqui longissimam seruant tectis horreorum stabulorumque, ac etiam rusticis ædibus operiendis cum pri-

primis vtilem. Vbi fœni inopia, etiam pabulum ministrat, hordei enim stipula bubulo pecori grata. Deinde omnis stipula substratui animalium vtilis. Demessam segetem mox in fasciculos colligere præstat, etsi hordeum, & auena, & alia quædam frumenta perinde atque legumina in metas & aceruos congeruntur quibusdam locis, sed non sine iactura & detrimento. Resecata autem seges non protinus in horeum conuehenda, sed exiccenda pro natura cuiusque frumenti vel leguminis: Nam si nondum exiccata importetur cumulata vel fatiscit vel inceditur, vel aliàs corrumpitur facilius. Auena & triticum hyeminum diutius relinquuntur, sicut & lentes, pisa, atque legumina, quia tardius siccantur: Triticum autem citius inuehitur, nisi herbis immodicis sit mistum, quæ exiccationem remorentur. A messe solum mox inarandum propter inutiles herbas, & vt terra futuræ sationi habilior reddatur. Seges autem demessa exiccataque aut horreis aut nubilarijs, aut metis conditur, & deinde per hyemem nocturnis lucubrationibus, & suo tempore vel pecudibus exterenda, vel flagellis excutienda vannisque expurganda. RIGO. In Italia veterinis triturare videntur, quod de Græcis etiam Xeno- *A messe solum inarandum.*

phó testatur. CONO. Et nos olim vidimus, & sunt qui equos malint quàm boues. Ibidem paleas quoque immistas vento separant, adque eam rem Fauonius putatur eximius, quem tamen operiri lenem esse agricolę Columella testatur. RIGO. Horreis vos video vti operosioribus. qua ratione in his constituendis vtimini? CONO. Horreum sic constituatur, vt cómode inuehi segetes possint vndique clausum præterquam antica & postica, ita tamen ne ostia occidenti soli sint aduersa, sed potius Septentrioni & Orienti. Et ab vtraque parte areæ, fruges in suis quibusque cellis & lacubus separatæ reponantur, atque ita, vt ad singulas aditus præbeatur quando vsus postulat. Et quanquam supra aream quoque fruges stratis lignis imponãtur, in medio tamen vsque ad culmina horrei pateat, vt dictum, aditus, vt ab omni parte depromi poſsint trituranda. Quibusdam locis in medio trochleam habent, per quam fune ductorio in sublimè & ad summa culmina frumentorũ fasces subducantur. Apud Batauos pauca reperiũtur horrea parietibus vel sepimentis clausa, sed in metas & aceruos reponũtur fruges quaternis aut pluribus tignis palísue veluti columnis in excelsum porrectis æquè distantibus, tecto pensili sic imposito, vt clauis paxillis-

Horrei positio.

xillisque ligneis immissis atque exemptis & demitti & altius tolli possit, vt suprà quoq; indicatum. RIGO. Id genus horreorum aiunt non ita obnoxiũ muribus, & impensæ minoris esse. CON. Qualecunq; sit horreũ, cõstituendũ erit loco editore, ne humorib. lædantur recondita. Malũt stipulis tegi aut culmis quàm tegulis. Est autem pro modo agri frumentarij amplum ædificandũ. Quidam, vt cati ac feles subire & mures venari queant, areolis lateritijs distinguũt solum, utq; superstratis ligneis perticis segetes imponũt. Area benè compacta sit, in qua frumenta vel flagellis excutiãtur vel triturentur quoties libet. Columella silice constratam probat, & veluti signinum opus paniculis condensatam, quod & celeriter frumenta hic atterantur, non cedente solo pulsibus tribularum vngularúmue iumentorum. Et eadem euentilata mundata sint, lapillisque careant & glebulis, quas per trituram terrena remittit area. Sed nos contenti terra benè subacta ac rasa, quæ confessa sit ad trituram habilis, permistisq; paleis cum amurca, si adsit, extersa. Nam ea res à populatione murium formicarumque frumenta tuetur, æquatam autem paniculis condensatamque sicut & solum horrei, & rursum subiectis paleis inculcatam, siccandam re-

Horrea pensilia.

Area.

linquimus. Arcenda pecora & gallinæ quæ solum vel calcando vel scalpendo inæquale reddant. Vbi exiccata area induruerit, impositæ segetes flagellis excutiuntur, ac vannis repurgantur, etsi alicubi bestiarum calcatu triturare malunt & iactu ad ventum veteri more repurgare. RIGO. Iam verò vbi excussum frumentum, quo pacto conditur vt à curculionibus sit tutum? CONO. Granaria, quibus frumenta iam excussa & repurgata condi debent, sublimia esse conuenit, vt perflentur vento ab exortu & Septentrionis regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aspiret: Nam positio cœli maximè frigida & minimè humida vtraque conditis frumentis perennitatem afferre creditur. In Hispania & Apulia calidioribusque regionibus non à lateribus per fenestras solùm, sed etiam subtus à solo, vento respiranti datur aditus. Quidam granaria habent sub terris vti speluncas, exhaustaque humus editos à se fructus recipit, Syros vocant. Horum vsum in Hispania & Carthagine esse prodit Varro. Nostris quoque regionibus & vini & frumenti apothecas subterraneas reperire licet. In regionibus quæ abundant vligine, magis conueniunt granaria pensilia, & superioribus ædium contignationibus, adhibita cura paumen-

Granariorum cura.

Syri.

uimentorum ac parietum. Porrò cum curculionibus & similibus bestijs obnoxia sint frumenta, nisi diligenter reponantur, celeriter absumuntur, Quare conuenit parietes luto, cui pro paleis pili sint admixti, deinde argilla alba intus & foris obducere: postremò cucumeris syluestris radices & folia ad biduum aqua macerata, & cum aqua calcem arenariam subegeris inde internas granarij partes oblinere licet. Etsi Plinius calcem frumentis inimicissimã esse tradit. Quidam calci pecorum vrinam admiscent, vt quæ hæc animalia necare putetur. Vel folij semperuiui, vel absinthij, vel lupuli, maximè si adsit, amurca ad omnia animalia necanda prodest. Sunt qui huius loco salsugine arengarum vtantur. Ad eum modum parietibus & pauimento adornatis & siccatis, frumentum si inferatur à curculionum aliorumque similium noxiorum animalium iniuria defendi arbitrantur. *Aduersus curculiones remedia.*

Sunt qui Conyzam semifrigidam substernant frumento. Strabo frumentum chalcidia immixta seruari scribit. Alij certissimum esse remedium: si subinde ventilentur fruges in area, & quasi refrigerentur. Cæterùm id falsum esse affirmat Columella: neq; enim hoc pacto expelli animalia, sed misceri totis aceruis, Qui si maneãt immoti

summis

ſummis tantum partibus infeſtantur: quoniam infra menſuram palmi non naſci curculionem, longeq́; pręſtare id ſolum quod vitiatum eſt quàm totum periculo ſubijcere, nam cùm exigat vſus, facilè eo ſublato quod vitioſum erit, integro inferiore vti. Experientia tamen nos docemur curculionem nullo magis remedio expelli quàm frequenti agitatione ac ventilatione, præſertim æſtiuo tempore. Poſt biennium negant infeſtare frumenta. Sed fatigo te longius circumducendo. Si libet reuertimur domū. RIGO. Si tibi ſic videtur. Alioqui mihi voluptati eſt obambulantes nos de agrorum diſciplina te audire diſſerentem. Hiccine paſcuos agros video? atque in ijs nitentes boues atque equas cum pullis exultantibus? CONO. Sic eſt paſcuum agrum ſepimentis claſsibus diſtinctum ſuo cuique pecudum generi tribuimus. In proximis paſcuis boues paſcuntur ad ſaginam. Deinde equi cúm matrib. ac pullis. Reliqua anniculis bimisq́ue iuuencis atque equuleis deſtinata. Quæ in valle conſpicis prata, ea fœniſecijs ſeruantur. At proximis villæ hic aluntur lactantes, quæ quotidiè ter veniunt ad mulctraria vaccæ, atque ideò in propinquo eas paſci conuenit. Quanquam & eorum animalium, quæ longius paſcuntur, quotidiè

De paſcuis agris, & pratis.

diè curam habere, & ſemel ac iterum inuiſere neceſſe eſt, vt ſi quod fortè ægrotare incipiat curetur. RIGO. vbi ſemel tibi moleſtus eſſe cœpi, non acquieſco quin omnẽ agri tui philoſophiam cognoſcã. CONO. Nihil prorſus mihi moleſtiæ hoc eſt, imò, vt antè quoque profeſſus, recreat me harum rerum commemoratio, hic enim in mea videor eſſe arena. RIGO. Ne igitur pigeat paſcuorum pratorumq; & fœni tractandi rationem declarare, cùm harum rerum cura maximè videatur cum agro frumentario habere communitatẽ, & quia interdũ quoque inarari ſolent, videtur hæc pars culturę adhuc explicanda. CONO. Equidem lubens hac quoque in re tibi, quantum in me erit, parebo. Ac verò quia de frumentario agro ſermo habitus eſt, non incõgruè ſubijcitur pratorum diſciciplina. Et quãquam Cato alicubi primas tribuit viti, Veteres tamen alij in agricolatione primas ferè concedunt pratis, nimirum quorum cura facilima quaſi protinus parata nomen retinẽt, authoritate Varronis, & neq; laborem neque impenſas deſiderant nec deniq; tempeſtatibus affliguntur, ſicut aliæ partes ruris niſi quod ea, quę in inſulis & ripis fluuiorum ſita inundentur aliquoties. Id incommodi compenſat limus ex illuuie ingeſtus ipſa

Prata quaſi parata.

ipſa prata exhilarans, certiſsimos redditus ſingulis annis præbens vel paſcendo vel fœno euehendo. Pratorum apud nos & alijs quibuſdam locis promiſcuus eſt vſus, vt tam paſcendis pecudibus, quàm fœniſecio deſtinentur, Et viciſsim modo paſcunt, modo fœno ſecundo ſeruantur, maximè ijs locis vbi ſolum durius ac ſua ſponte lætum & ſiccaneum eſt, neque nimio humore madens. Id paſcuis malunt attribuere, vt iumentorum ſtercoratione lætificetur quod fœniſecio crebriore muſco obductum & exoletum. Humidiora autem prata & rigua fœno ſunt accommodatiora. Columella pratorum duo genera commemorat. quorum alterum ſiccaneum, alterum riguum. Læto pinguique campo non deſiderari influentem riuum, meliusque haberi fœnum, quod ſuaptè natura ſuccoſo gignatur ſolo, quàm quod irrigatum aquis eliciatur. Quæ tamen ſunt neceſſariæ, ſi macies terræ poſtulat: nam & in dēſa & reſoluta humo quamuis exili, pratum fieri poteſt, ſi facultas adſit irrigandi. At nec campus concauæ poſitionis, nec collis præruptæ eſſe debet, ille, ne collectam diutius contineat aquam, hic ne ſtatim præcipitem profundat. Proinde mediocriter, accliuis præſtat ſi pinguis, aut mediocriter riguus ſit: Maximè probatur plā-

Pratorum ratio.

planities, quæ exiguè prona nō patitur diutius imbres aut influentem aquam residere, aut si qua superueniat aqua, lentè prorepat. Quod si palus in aliqua parte subsidens restagnet, sulcis deriuanda est. Quippe & abundantia & penuria aquarum æquè obest pratis. Optimè conuenit si prata siccanea & exili loco è propinquo, vel riuo, vel stagno ductis incilibus irrigari, quoties libet, possint. Breuiter, cultus pratorum maiorem curam quàm laborem requirit. Primùm, ne stirpes aut spinas maiorisque incrementi herbas innasci patiamur atque alias veluti rubos, virgulta, iuncos per autumnum ante hyemem, alias per ver euellamus, vt intyba ac solstitiales spinas atque carduos. Suem quoque non immittendam in prata quoniam rostro suffodiat, & cespities excitet. Neque pecora maiora, nisi cum siccum solum est, Quod vngulis conculcant & demergunt gramina, atq; herbarum radices atterunt, nec sinunt serpere ac condensari. Macriora & pendula loca hybernis mensibus maximè Februario luna crescente fimo iuuanda sunt, omnesque lapides, & si qua obiacent falsibus obnoxia colligi debent, ac longius exportari, summittique pro natura locorum aut temporius aut serius.
Sunt etiam quædam prata situ vetustatis obdu-

Muſcus qua arte necatur.

obducta veteri vel craſſo muſco, quib. mederi ſolent agricolæ ſeminibus de tabulato ſuperiectis. Vel ingeſto ſtercore maximè columbino: Nihil tamen æquæ proderit, quã ſi cinerem ſæpiùs ingeras, ea enim res muſcum enecat. Attamen ſegniora ſunt iſta remedia, certiora autem ſolũ de integro exarare: ſiquidem ager poſt longam deſidiam lętas affert ſegetes. Verùm vbi exaratus fuerit ſeri⁹, vel paſcuis vel fœniſecio vtilis. Vix enim intra triennium aut quadriennium ad priſtinam graminis fœcunditatem redit. Proſciſſum autem ſi rurſum paſcere velis, auenam ſerito, ſolumque crate inducta benè coæquato, grumos diſsipato, ſunt etiam ex pratis lapides eijciendi necubi fœniſecę ferramentũ poſsit offendi, auena enim herbarũ plurimũ creat. Aliqui fœniſemẽ vel florem è fœnilibus atque ex præſepib. dilapſum ſpargunt prius quàm cratiantur. Sunt qui ſeneſcentibus pratis fabam ſerant, vel rapum, vel milium. Et ſequenti anno frumentum, ac tertio anno rurſum in prata relinquant. Cauere oportet ne reſolutæ humo riuos inducas, antequam conſpiſſatum ſolum ſit, quoniam impetus aquarum proluit terram nudatiſque radicibus non patitur herbas coaleſcere, propter quòd nec pecora immittẽda: altero tamen anno minora

ra tollerari poterunt post fœnisecia, si modò siccitas & conditio loci patiatur. Tertio autem anno poterit & maiora pecora recipere. Quod si cliuosus locus macrior & poterit superior stercorari mense, vt dixi, Februario immistis seminibus fœni, editior enim cliuus præbet etiam subiectis alimentum, vel imbre vel manu deductis riuulis deducentibus ad inferiora, vt suprà de stercoratione frumentariorum agrorum admonuimus. Porrò si nouella instituere libeat, & loci deligendi est facultas, eum obseruabimus qui pinguis, roscidus, planus vel leniter inclinatus, vel huiusmodi vallem designemus, vbi humor nec statim præcipitari cogitur, nec diutius immorari. Nec luxuriosa pabula semper sunt pinguis soli indicia. Nam quid, inquit Plinius, laudatius Germaniæ pabulis, & tamen statim subest arena tenui cespitum corio. Nec semper aquuosa est terra cui proceritas herbarum, Nam & Heluetiarum alpes fœcunda præbent iumentis pabula: Eximia pascua Danubij ripæ præbent in Pannonia. Et Rheni maximè circa ostia in Batauis, item Frisiæ ac Flandriæ. Cæsar Vospicus campos Rosciæ dixit sumem Italiæ in quibus perticas pridiè relictas gramẽ operiret. Poterit & soluto & gracili loco pratũ institui

Prata nouellla quomodo facienda.

 si riga-

ſi rigari queat. Extirpandus igitur ager à Septembri aut Octobri, liberanduſque impedimentis omnibus atque herbis lætioribus ac virgultis. Deinde cùm frequenter excitatus & multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus & glebis vbique confractis ſtercoretur luna creſcente recenti letamine. Ab vngulis pecudum ſeruetur intactus, & cætera obſeruentur quæ ſupra commemorata. Repurgetur & à ſtirpibus inutilibus & noxijs, ac ſi quid aliud ſit quod paſcuas herbas impediat. Tumuli quoque terræ talparum cuniculis egeſtæ, excrementorúmue aut equinorum aut bouinorum, ligone diſijciantur, quæ ſi relinquantur, formicis alijsq́; noxijs animalibus latebras pariunt, vel inutilium herbarum ceſpites gignunt. Prata per brumam, maximè autẽ iam Martio, appropinquante locis temperatis cuſtodienda, & à pecore vindicanda, purgandaq́ue: ſi macra ſparſo letamine ſaturentur, quod eijciendum eſt luna creſcente, nam quantò recentius, tantò plus nutriẽdis valebit. Quod à ſuperiori parte fundetur, vt ſuccus eius per totum elabi poſsit. Herbam optimã vel paſcuis vel fœno producendo, trifolij, proximam graminis, peſsimam nimmuli, vt Plinius exiſtimat, & equiſetis atque fruticum craſsiorũ. RIG. Quonã indicio exploratur fœ-

Herba optima.

fœnum maturum, & quando ſecandum? *Secãdi fœni tẽpora.* CONO. Secandi tempus, cùm ſpica deflorescere cœperit atque roborari, ſecandumque antequam exareſcat. Cato fœnum, inquit, ne ſerò ſeces, priuſquam ſemen maturũ eſt, ſecato: demetitur optimè antequam inareſcat, nam & largius percipitur, & meliorem cibum pecudibus præbet. Quidam pridiè rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis melius ſecari aiunt. RIGO. Secandi ne fœni eadem ratio, quæ ſegetis? CONO. Magna ex parte eadem: Alij falcibus breuibus dextra & vna manu ſecãt, nos verò maioribus falcibus vtimur vtraq; manu ſecantes, quemadmodum & ſuperius diximus auenam & ſegetes quaſdam rariori culmo reſecari falcis aciem vel cotibus vel aſſulis arena imbutis excitant. Reciſum fœnum ad ſolem vertere diligẽter oportet, & non niſi ſiccum in aceruos cõponi. Quod ſi pluuia infuſum fuerit fœnum, conuerti non debet antequã pars eorum ſumma ſiccata ſit. Eſt autem modus in ſiccando, vt neque perarídum, neque rurſus viride colligatur; alterum quod omnem ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vice ſit, alterum, ſi nimis viride neque ſatis exiccatum in metas aut in fœnile mittatur, putreſcit, atque ſæpè incaleſcens vapor flammam creat & incendium. Quod ſi *Fœni parãdi ratio.*

iam recens refectum fœnum imber occupat, id si non moueatur, non tam citò perit, semel autem euersum subinde oportebit mouere, alioqui corrumpitur. Proinde superiorem partem patiemur sole aut vento benè perflari, atq; exiccari antequam conuertatur, siccatum autem coartabimus in striam, & ita in manipulos colligatur. Certè quod siccatum in metas extrui conueniet, easque ipsas in angustissimos vertices exacui: sic enim commodissimè fœnum defenditur à pluuijs, Quæ etiam si non sint, non alienum tamen est prædictas metas facere, vt si quis humor herbis inest, exudet atque excoquatur in aceruis. Quapropter prudentes agricolę quamuis iam illatum tecto non antè componunt quã per paucos dies tenuere congestum, vt in se cócoqui & deferuescere patiantur. Metitur autem plurimum bis fœnum quotannis, Maio vel Iunio & Autumno, Vernum fœnum præstantius ducitur. Defectum vere rursum rigari prata debent, si detur humoris facultas, vt rursum metatur autumnale fœnum quod Cordum appellatur. In Vmbria quater secari proditum, etiam non rigua prata. Plerisque alijs locis ter, Medicam sexies per annum metere licebit probè curatam: A fœnisecis hęc secatur melius cùm incipit florere, nam

Cordum.

in

in ſemen matureſcere prohibendum, ſiccataque digeritur in faſces, qui ad trimatum ſeruantur magno rei pecuariç compendio. Sed quia de medica ſuperius diſſeruimus, nihil attinet ſemel dicta repetere. RIGO. Amplisſimam diſciplinam commemoras agriculturæ, quæ profectò ſedulitatem aſsiduamque diligentiam poſtulat. CONO. Diligentiam & labores poſtulat, interim operam & impenſam non ſine fœnore compenſat, cuius rei exemplum Plinius refert, C. Creſinum, cùm in paruo admodum agello largiores multò fructus perciperet, quàm vicini ex amplisſimis, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficijs. Quare à Curuli Sp. Albino in ius vocatus metuens damnationem cùm in ſuffragium iri oporteret, Inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit: adduxit quoque filiam validam & ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos, dicẽs: Veneficia mea hęc ſunt, Nec poſſum oſtendere aut in forum adducere labores & vigilias ac ſudores, Omnium ſententijs eſt abſolutus: Sed nimis te longa narratione cõtineo circa rem meã ruſticam, domum repetere tempus nos iubet. RIGO. Placet, ſi vnum impetrauero, quod vbi veluti coronidem adieceris,

Diligentia ruſticæ exemplum. Creſini Furij agricolæ diligentia.

Agri mercandi cautio. amplius molestus non ero. CONO. Quid istuc quæso? RIGO. Agrum aut villam si quis mercari aut locare velit, quid huic obseruandū maximè sit: nam te existimo haud dubiè eius rei obseruationes tenere. CONO. Ischomachus apud Xenophontem refert à patre se edoctū, ne vsquam agrum emeret splendidè & benè cultum, sed qui ob domini vel inertiam vel inopiam incultus neglectusque esset, & tamen melius coli posse videretur. Sicut equum macilētum potius quàm nitidum emere conuenit, si modò senecta non sit grauis, & cætera adsint boni equi signa. Benè cultus ager magno vænit & exigui fructus est. Quare similem voluptatem non afferet, nec vtilitatem atque ille in quo spes est, vt cultus melior reddatur. Cato in agro mercando duo precipua inspiciēda suadet, alterum loci vbertatem, alterum salubritatem cœli, quorum alterum si desit ac nihilo minus emere quis aut incolere velit, hunc insanire ille iudicat, atque ad agnatos & gentiles deducendum. de vtroque nonnihil antè attigimus: neminem enim sanæ mētis sumptum facere debere in cultura sterilis agri, nec rursus in pestilenti quantumuis feracissimo agro ad fructus peruenire dominū: Vbi enim cū orco ratio ponenda, ibi non modò perceptio

Cum orco rationem non ponēdam.

nem

nem fructuũ, sed & vitam esse dubiam, vel potius mortem quæstu certiorem. Post hęc duo principalia, vt testatur Columella, subiungebat, Cato nõ minus hæc tria, quæ sequuntur intuenda, viam, aquam, & vicinitatem. Multum agris cõferre iter cõmodum, primũ quod aducturum subinde dominũ nõ deterreat, deinde ad vehenda & exportanda vtẽsilia non impeditũ, quę res frugib. perceptis auget precium, & minuit impensas. De aqua quis dubitet? sine qua nemo nostrûm vel prosperæ vel aduersæ valetudinis vitã proroget. Vicini rationem maximam haberi voluit, Hesiodus, inquit, πῆμα κακὸς γείτων. Quapropter plerosque scio vicini tædio optima prędia atque adeò χρύσεια χαλκείων permutasse, quod vel furaces vel abigeos & contentiosos nacti vicinos & qui pecora iumentaque negligẽtius pasci, segetes & vicina pascua violari, vineas vastari sinerent, syluas vicinas succiderent, diriperent & furarentur vicini facultates, vel de finibus rixantes, vt nusquam ab illorum iniuria tuti esse posſent: Aut Cacum, Pyrgopolynicen, aut Centaurum sortiti, qui nullum non iniurię genus inferre prætermitteret impunè: M. Portius huiusmodi pestes in vicinitate vitãdas censuit. Ego certè in hoc fortunatus quod bonos vicinos habeam, à

Iter.

Aqua ratio.

Vicini ratio.

quibus nihil metuam. RIGO. Tu ea es au- ctoritate, vt nec audeant. CONO. Hos tamen quoniam sæpè vel mors vel alij casus mutant, non adeò est hac in parte ager, si cætera adsint, vitandus, nisi vel situs sit in diuersarum ditionum confinibus, aut hostium incursibus obnoxius. Sunt etiam qui viarum rationem vel fluminis vel magni alicuius oppidi propinquitate agrum commendent quibus fructus agri minimis im- *Via villæ.* pensis ad forũ deportari ac distrahi queant. Quare veteres etiam ad militarem viam villam poni noluerunt, ne prætereuntium populationibus, & diuertentium hospitum incommodo res familiaris infestaretur, vt suprà de villæ positione dictum. In locando verò animaduertenda, quæ superius *Locandi ratio.* de villico & operis diximus, vt in vniuersum ijs agrum committat, de quorum industria, labore & probitate constet: Deinde, vt auarius opus exigat quàm pensionem, Quoniã & minus id offendit, & tamẽ *Opus auarius quàm pensionem exigẽdum à colono.* omninò plus proderit: Nam vbi sedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam verò detrimentum percipitur, nisi cœli maior vis, quàm Iurisconſ. negat colono damnosam esse debere, aut prædonum hostiumque incursus incesſit, eoque remisſionem petere colonus non audeat.

Sed

Sed nec dominus in vnaquaque re cui colonum obligauerit tenax esse iuris sui debet, sicut in diebus pecuniarum aut lignis & cæteris paruis accessionibus exigendis, quarum cura maiorem molestiam quàm impensam rusticis affert, vt Columella docet. Nec sanè est vindicandum nobis quidquid licet: nam summum ius summa sæpè iniuria. Nec rursus in totum remittendum, quoniam vel optima nomina non appellando fiunt deteriora. Atqui pensionem annuam semper si colonus negligat sua sponte persoluere, proderit exigere, neque in summam excrescere: ea enim res & colonos negligentiores reddit, & sæpè perdit. Non etiam facilè mutandos veteres colonos, cum quod fundi naturã tenẽãt melius quam noui, tum propter merita. L. Volusiũ dixisse ferunt, cum fœlicissimum fundum patris familias esse, qui colonos indigenas haberet, & tanquam in paterna possessione natos, eosque iam inde ab incunabulis longa familiaritate retinendos. Ita res sanè est noxia frequens colonorũ mutatio. Quapropter eam consuetudinem non improbo, quod ad vitam coloni eiusque vxoris, aut etiam alicuius hæredis elocetur prædiũ certa pensione annua persoluẽda, ita vt ipse colonus quandiu pensionem præscriptam

Colonorũ ratio.

Optima nomina nõ appellãdo deteriora fieri.

Colonorũ mutatio noxia.

L. Volusii dictum.

perſoluerit ac fundũ cum ædificijs ſartum tectum præſtiterit, amoueri non poſsit: ſiquidem hac ratione coloni inuitantur ad fundum diligentius colendum & ædificia inſtauranda, ac denique prædia non aliter ac propria curanda, ſæpè etiam ſua patrimonia in ea impendentes. Maximè autem hæc ratio conuenit elocãdi, vbi fundus eluuioni fluminis maris, aut alterius periculo expoſitus, vt colonus omne periculum ſuſtinere cogatur. Pręſtat hic quoq;, vt élocetur opulentiori alicui quàm inopi, qui iacturam ac periculum tolerare nó queat, nec prædium ſartum tectum præſtans penſione non ſoluta ſolum vertat. In ijs autem locis, ad quæ eſt facilis domini excurſus, poterit ſuos miniſtros aut colonum partiarium colere. Vbi verò longius diſsita prædia, hic præſtiterit certa penſione locare conceſsionibus antè dictis: nã ſi procul diſsita per proprios ſeruos colas, ij negligentius pecora paſcũt, nec induſtriè terram vertunt, neque à furibus cuſtodiunt, ſed ipſi potius diripiunt lõgeque plus ſeminis & impenſarum imputant, quam opus ſit, Nec denique cætera rectè diligenterque ſatis curant. In locando ſtipulari ſolet, ne materiam ſine domini cõſenſu cędat colonus: Neue paſcuum agrum in ſeminarium vertat, quantum agri hyber-

Stipulationes in locãdo fundo.

bernis, quantum æſtiuis frumentis, quantum pabulo, quantum denique intermittendum & ſtercorandum. Habes iam omnia prope noſtræ diſciplinæ & præcepta & obſeruationes. RIGO. Magna me certè voluptate affeciſti agri tui ſeminarij ſimul & paſcui explicatione.

Finis libri primi.

LIBER SECVNDVS DE HORTIS ATQVE PLANTIS.

PRopter affinitaté plantarum cum frugibus, & quia eadem propè cura, appoſitè poſt primum librum de frugibus, ſequens hic hortenſibus plãtiſque curandis deſtinatur liber. Virgilius hanc partem de hortorum cultura prætermiſit, Alij tamen aliquot & veterum & recentiorum non indiligenter, ſed ſparſim tamen & confusè hoc argumentum tractarunt. Quorum ſententias ſimul & noſtras obſeruationes huic libro inſerere placuit. Porrò cùm ſit plurimus & antiquiſsimus hortorum colendorum vſus. Noë vitem plantauit, Geneſ.9. Abraham arbores, Geneſ.21. Et Homerus Laërtem ſenem ſcribat horti ſui cura abſentis filij tædium fallere ſolitum. Xenophon Cyrum tantum regem ſua manu arbores conſeuiſſe, atque in quincuncem redegiſſe, paradiſoſque celebratos tradit. Q. Curtius Abdolominum commemorat ex hortulano ob egregiam virtutem in regem Sidoniorũ prouectum. Neque abs re huius diſciplinæ cura habita, quod non ad voluptatem ſolùm ſpectet,

Hortorum cultura vetuſtiſsima.

Ve-

Verũ etiam ad vtilitatẽ rei familiaris augendę,& quo victus quotidiani sumptus lenire liceat, aduenientiq; domino inemptas dapes ruris ministret. Ac verò cũ parcior esset apud priscos frugalitas, Colu. teste, largior tamen pauperib. fuit epularũ vsus. lactis copia & domesticorũ pecorũ carne aqua frumentoq; summis ac humilimis victum tolerantib. Mox cùm posteritas spendidioribus atq; longè petitis dapibus precia constitueret, cœnæq; non naturalibus desiderijs, sed quod magno constarent, æstimari cœpissent, plebeia paupertas summota à preciosioribus cibis ad vulgares cõpellitur: Hinc horti coli cœpti, quibus pauperrimus quisque culinã instruere & quasi alteram succidiam promptã habere posset, Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu? Diligentes hinc æstimabantur agricolæ prisci, & sic statim faciebant iudiciũ nequã esse in domo matrẽfamilias, etenim hæc cura fœminæ dicebatur, vbi indiligens esset hortus, quippe è carnario aut macello viuendũ est, nec caules, vt nunc probabant, damnantes pulmentaria, quæ alio egerent pulmẽtario. Id erat oleo parcere: Nam carnis desideria etiam erant in exprobratione. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parcerentq́ue ligno expetita res & parata semper

Hortus altera succidia.

Hortus neglectus nequam matrisfamilias inditium

per

Acetaria. per, vnde & acetaria appellabantur, facilia concoqui, nec oratura sensum cibo & minimè accederent ad desiderium panis, pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi, vt eleganter tradit Plinius, versuram fieri solitam, atque non Indicum piper quęsitum quæq; trans maria petimus. Non me Lucrina iuuerint Conchilia, vt argutè Lyricus poëta canit. Quare, vt honos his adderetur, neque vtilitas rebus auctoritatem adimeret, cognomina procerum inde nata, Luctucinosq; in Valeria familia non puduit appellari. Antiquitas plurimum admirata est hortos Hesperidum & regum Adonis & Alcinoi, quos pręcipuè Homerus celebrat. Item pensiles hortos, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecerit. Primus Epicurus traditur hortos in vrbe Athenis instituisse: vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis rura haberi. Porrò cùm fortè Thrasybulus in negocijs principis sui ad Marium diuertisset atque ab eo in hortum quem elegantissimè instructum habebat, inter spirantium atque arridentium vndiq; herbarum areas pergulasq; ductus: Quàm, inquit Thrasybulus, omnia blandiũtur hic, q̃ elegãter hunc tuũ paradisum vndecunq; omnibus voluptatum architecturis exornasti: Exedræ quoque cum vniuersa domo

Lactucinorum familia.

an peristilijs intus ac foris elegantissimorũ florum arborumque picturis exornatæ, vt vt nõ solum æstate oculos in viuis floribus, verum etiam media bruma oculos pascere, & in altero depictum florem cum viuo certantem in altero artificium naturæ, in vtroque Dei immensam benignitatem contemplari liceat: Adde quòd ambulacra frondibus concamerata inambulantibus vmbram præbeant, & quoties pluuia superuenit ad peristitiorum tecta confugere posſis. Imprimis autem limpidiſsimus riuulus hortum cingens gratiam amenitatemq; præcipuam affert: Cui accedunt sepes illæ viuæ simũl & virore iucundæ & munitionis ratione non magna opera ab incursu hominum pecudumque defendentes. Taceò quàm artificiosè herbæ in suas classes distinctæ, vt holera & cũlinaria à voluptuarijs & medicis herbis, suis quæque areis ac resupinis puluinorum foris singulis tramitum sulcis ambiantur, vt pomarium ab his omnibus cum seminario in quadrum redactum atque seiunctum; arbores scitiſsimè in quincunces ordines redactæ. In hac tanta amœnitate amabo te, mi Mari, de hortensiũ philosophia in qua te instrctum esse declarat hic tuus amœnisſim⁹ hortus, nobis differere ne graueris. Vtere humanitate ea, qua Syrus erga *Distinctio horti.*

Ly-

Lyſandrum horti cui culturam explicans, viſus. MAR. Age igitur quando tu ſic iubes me quoque de mei horti diſciplina garrientem audies, ſed non tanta voluptate, quanta ego tibi de villa agroque tuo adminiſtrando auſcultaui. TRAS. Imò cum maxima expectatione ſimul & voluptate. MAR. Age igitur conſideamus pauliſper in hoc topiario, mox iterum inambulabimus, quieturi quoties libet. Interim Iulia cœnam adornabit. Principiò, vt de villæ loco deligendo dictum, ita de horti ſede auſpicandum.

Horti locus.

Eſt autem hortorum varia ratio: nam alij ad villã collocantur, alij in ſuburbijs aut ſeorſum aut in vrbibus deligũtur, omnes conuenit domui eſſe propinquos ſi locus permittit, ita tamen, vt in villa areæ non ſubiaceant, quæ per trituram paleas aut puluerẽ venti in eũ perferãt. Et vel ſterquilinio ſubiecti, vt eius ſucco ſpontè fœcundentur, vel loco præcipuè pingui, quique adueniente riuo, vel ſi non ſit aqua fluens, fonte puteali poſſit irrigari.

Hortus riguus ſit.

Felix poſitio cui leniter inclinata planities curſus aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuat: Riguos enim imprimis oportet eſſe hortos, ſi minus profluo riuo, imprimendus eſt puteus, atque indidem pertica organiſq; pneumati vel tellenonũ hauſtu rigandi, vt certam perennitatis puteus

teus habeat fidem, Columella tum demum effodiendum suadet, cùm sol vltimas partes Virginis obtinebit, hoc est, mense Septembri ante æquinoctium autumnale; siquidem tum maximè explorantur vires fontium, cũ ex longa siccitate æstatis terra caret humore pluuiali. Aut si hoc nequeas, piscina superius construenda, vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Vbi neque natura loci, neque manu illatam, neque sua spõtis aquam ministrari patitur, nullum quidem aliud remedium, quã hyemales pluuiæ: Si hac quoque facultate destituaris, semper altius tribus aut quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Vbi copia rigandi, satis erit non alto bipalio, id est, minus quàm duos pedes ferramẽto nouale conuerti. Illud obseruandum in hortis quos humoris natura non adiuuat, vt diuidas per partes, & hyeme ad meridiem, æstate ad Septentrionem spacia colenda conuertantur. In loco horti sicut & in agro deligẽdo animaduertendum, ne bonum naturalis fœcunditatis colẽtium inertia deprauarit. Aquarum discrimen habendum. Vtilissimas frigidissimas Plinius censet, quæq; potu suauissimæ. Minus vtiles è stagno & quas elices indu-

Putei fodiendi ratio.

Hortus aqua destitutus quo pacto fodiendus.

cunt quoniam herbarum ſemina inuehũt. Prçcipuè tamen imbres alere, nã & beſtiolas innaſcẽtes necari Plin. tradit. At quibuſdam ſalſæ aquæ cõueniũt, veluti raphano, betæ, rutæ, cunilæ, quibus ſalſam perhibẽt peculiarem eſſe medicinã, quæ & alioqui plurimum ſuauitati & fæcunditati conferant. Cæteris dulciũ aquarum rigua proſunt. Ac quoniã de regando dicere cœpimus, hoc loco adijciemus, noniam ardente ſole, ſed horas rigandi eſſe matutinam & veſperã, ne inferueſcat aqua ſole. Ocymo tantũ meridianã etiã conuenire rigationẽ. Satũ celerrimè erũpere putãt initiò ferventi aqua aſperſũ. Audiuiſti p̃cipuè horto inſtruendo aquã requirendã qua irrigetur.

Hortuli quando rigandi.

Sepimenta hortorum.

Secundũ vt muniatur ab iniuria vel hominum petulãtiũ ac furaciũ, vel beſtiarũ, ne & herbis & plantis, atque adeò fructib. inſidiantes & voluptatẽ & laborẽ interturbẽt ac fruſtrẽtur: Siue enim pecora prodant, ſiue hominũ manu cõtrectentur ſæpius, ſeminũ & plantarũ incrementum remoratur. Conuenit igitur hortũ habere clausũ. Munitionis varia ſunt genera, alij luto inter formas clauſo parietes figuratos ex lateribus imitantur: alij macerias ex luto & lapide excitant: nonnulli ſaxis in ordinem congeſtis aut ordine diſpoſitis ſepiũt: Quib. aquç copia

pia fofsis præcingunt. Id genus vitandum Palladius putat, quod horto humoré fubducere credatur, nisi paluftris locus colatur: Alij fpinarú plantas & femina in munitioné difponunt: Sunt qui delutatis parieti bus hortos cingant. eorúq; faftigia ftraméntis vel myrica contegant. Varro quatuor recenfet fepimentorum genera, vnum naturale, alterum agrefte, tertium militare, quartum fabrile, quorum vnumquodque fpecies habet cóplures. Primú naturale, qđ obferi folet virgultis aut fpinis, quod habet radices viuæ fepis, ac viatoris lafciui prætereuntis, nó metuit facé ardenté: fecunda ex agrefti ligno, fed non viuo, fit aut palis ftatutis crebris ac virgultis implicatis aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longurijs ferè binis aut ternis, quę ftructilis & agreftis fepes à quibufdá vocatur & agrefte fepimétú: aut ex arboribus trúcis demiffis & in terrá deinceps conftitutis. Tertium militare fepimétú, eft foffa & terreus ager, fed foffa ita idonea fiat, vt omné aquá quæ de cęlo venit, recipere pofsit, aut faftigiú habeat, vt exeat è fundo. Aggeris, q intrinfecus fit iunctus foffę, ita arduus fit, vt eú tranfcédere nó fit facilè. Hoc gen⁹ fepis fecúdú vias publicas fieri et fecúdú amnes, ne flumina agris noceát. De hi aliâs dabit copiofi⁹ di *Structulis fepes.*

cēdi locus.Quartū fabrile notiſsimū eſt maceria.Huius quatuor genera eſſe,aut em̄ ex laipdibus aut laterib.coctilibus,aut laterib. crudis fit,aut deniq; è terra & lapillis cópoſitis in formis. Columella vetuſtiſsimos ſecut⁹ auctores viuā ſepē ſtructili p̄tulit,quia non ſolùm minorem impenſam deſideraret,verùm etiam diuturnior immenſis temporibus permaneret.Eam ad hanc rationē ſpinis cōſitis conficere docet.Locus quem ſepire deſtinaueris ab æquinoctio autūnali ſimul atque terra madueric imbribus, circumuallandus duobus ſulcis tripedaneo ſpacio diſtantibus altitudine ac latitudine bipedanea, eos vacuos perhyemare patiemur præparatis ſeminibus quibus obſerantur,ea ſint vaſtiſsimarū,maximè rubi & paliuri, & eius quam Græci κυνόσβατον, nos ſentes caninas appellamus.Horum ſemina quàm maturiſsima eligere oportet,& erui molliti farinæ immeſcere, Quæ cùm eſt aqua conſperſa, illinitur vel nauticis veteribus funibus , vel quibuslibet alijs reſtibus, ſiccati deinde funiculi reponuntur in tabulato.Mox vbi brùma confecta, intermiſsis quadraginta dieb.circa hyrundinis aduentum, ſi qua in ſulcis per hyemem conſtitit aqua exhauritur, reſolutaque humus, quæ erat autumno regeſta vſque ad mediam ſulco-

Viua ſepes ſtructili præfertur.

ſulcorum altitudinem reponitur, prædicti deinde funes de tabulato prompti explicantur, & in longitudinem per vtrunque ſulcum porrecti obruuntur, ſed ita vt non nimium ſupergeſta terra ſemina ſpinarum quæ inhærent foris funicolorũ enaſci poſſint. Ea circa trigeſimum ferè diem prorepunt, atque vbi cœperunt incrementum habere, ſic inſueſci debent, vt in id ſpaciũ, quod ſulcis interiacet, inclinetur. Oportet virgiam ſepem interponere, quam ſuperſcendant ſentes vtriuſque ſulci, & ſit quo interdum quaſi adminiculo, priuſquã corroborentur, acquieſcant. Atqui nos alia ratione magisque expedita vtimur, qua tu inter primos in hiſce regionibus. vſus, plurimique imitati ſunt. Siquidem foſſam quandam & ipſi facimus, ſpinarumque plantas nouellas in ſyluis collectas putatasque capitibus in marginem foſſæ defigimus, ita vt ſemipede terra extent, euulſis circumquaque herbis ac priori maximè æſtate ab omni herbarum ſtirpiumque propagine ſuccum ipſis ſpinis ſuffurante liberamus, terramque circa radices ſic repurgatam ſtramine vndique contegimus, quo ſimul & ros nocturnus in radices demittatur, & ab æſtu ſolis ipſę plantæ vindicentur. Poſtero anno fulciméta cũ virgulis veluti longurijs ad pa

Alia ratio viuæ ſepis faciẽdæ recentior & expeditior.

los defieis adhibemus, quib. ſpinarũ virgæ & ſursũ & tranſuerſum, vti eas adoleſcere velis, lẽtis viminib. alligentur, ac veluti iugis quotãnis ſublatis altius, ſpinę in eã quam ve lis ſepis ꝓceritatem erigãtur. Octonũ aut ad ſummũ nouenũ pedũ altitudo ſufficiet, & qdquid ſuprà erũpit, in dextrã & ſiniſtrã ſepis deflectatur planiciem, quo difficilius tranſcendi queat. Cùm ad eũ modũ abſol-uerimus, quotannis vincienda, omnisq; ra-ritas maximè ab inferiori parte ductis ex tranſuerſo brachijs cõplẽda. Ita cõtexta an nuis vinculis, ſic denſeſcet, vt ne auicula trã ſire, aut perſpicere quis poſsit. Vbi ſatis fru-ticoſa & denſa, ſuperflua quotannis reſecã da ſunt. Hãc ſepem interimi nõ poſſe cõper tum, niſi radicitus effodiatur, ac ne ignis in-iuriã reformidare, quin etiã melius renaſci nemini dubiũ. Atq; hęc ratio hortos claudẽ di & iucũdiſsima & vtiliſsima, minimiq; sũ-ptus.

Sepimenti alius modus.

THRA. Eſt & alia, qua ruſtici noſtri v-tuntur ſepis viuæ inſtruendæ ratio, q̃ paulò eſt robuſtior, Nẽpe vt cõſitis nouellis ſpinis, vti dictũ, et vbi robuſtiores factę, caudex ad terrã vulneratur, ſuiq; ſurculi vulnerati ac ſemifracti ſecũda ſepe atq; in lõgitudinem ad terrã deprimũtur. Ex his vulnerib. alij ſur culi erumpũt, q vbi ad iuſtum robur excre-uerunt, ad eundẽ modum flectuntur, idq; dein-

deinceps tantiſper, dum ſepes ad neceſſariam altitudinem eleuetur. Hic modus robuſtiſsimam ſepem reddit, vt neque ſus aut alia beſtia perrumpere poſsit, etſi prior eſt elegantior: At ſi ſpinæ non ſuppetant, nũ & ſeminaria procurari poſsint? MAR. Maximè. Seminarium ſic facito. Semina terræ admixta primo anno in ſcrobibus vel vaſe conſeruato, eaq́ue ſequenti anno ſerito nõ rarè ſed denſius, & mox erumpet plantarum copioſa ſylua. THRAS. Sed de aqua & ſepimento duabus rebus præcipuis ad hortum inſtituendum pulchrè dixiſti, iam reſtat de terra horto accommoda, deq́; ea colenda diſſeras. MAR. De terræ generibus iiſq́ue agnoſcendis, quia ſuperiori narratione, vbi de terra frumento ſerendo idonea abunde dictum, non arbitror operepretium eam hic repetere. Satis fuerit hic addere terram neque nimis pinguem, neque macram nimis, ſed pinguem & reſolutam, & quæ graciles herbas generat pilorum inſtar, hæc laboris minimum poſcit, ſpiſſa atque pinguis laborem flagitat maiorem, ſed tamen hunc compenſat vbertate: Spiſſa autem & macra atque frigida in primis fugienda. Id canit Columella hortis agrum tribuens pinguem.

Terra hortis idonea.

Putres glebas resolutaq́ꝫ terga,
Qui gerit, & fossus graciles imitatur arenas,
Atque habilis natura soli, quæ gramine læto,
Parturit, ac rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neq́ꝫ sicca placet, nec quæ stagnata palude,
Perpetitur querulæ semper conuitia ranæ.
Tum quæ sponte sua frondosas educat vlmos,
Palmitibusq́ꝫ feris lætatur, & aspera syluis,
Achrados aut pruni lapidosis obruta pomis,
Gaudet, & iniussi consternitur vbere mali,
Sed negat helleboros; & noxia galbana succo,
Nec patitur taxos, nec strenua toxica sudat.

Atque hęc de terra horti quòd vt diximus, irriguus sit, aut irrigari posit ager horti. Et vel macerie vel sepe viua, vel alio sepimento tutus atque clausus. Deinde aeris cœliq; benignitatem & soli atq; loci teporem postulat, nam in solo nimium frigido cęli clementia parum proficiet. Et contrà si solum sabulo nimis adustum, cœlum quoq; minimum proderit. A ventis noxijs auertendi horti, veluti aridi & ardentes venti, pruinę, nebulæ. Iam age cultus hortorum aggrediamur. Ac primum curãdum, vt ager quẽ vere cõseri velis, autumno circa Cal. Octobris pastinetur: Et quẽ velimus autumno instituere, mẽse Maio cõuertemus, vt aut hyemis frigoribus, aut ęstiuis solibus & gleba soluatur, & radices herbarũ necentur. Nec multò

In hortorũ locis deligẽdis conside randa.

Cœlũ horti

Ventorũ in hortis ratio

Cultura hortorum.

multò antè stercorare debemus. Et cum sa tiõis tempus appropinquat ante quintum diem exherbãdus erit locus, stercorandus- que, & ita diligenter fosione iterandus, vt imo terra cõmisceatur, Quare partes horti sūt diuidendæ, vt eæ, in quibus autumno seminabitur, verno tempore pastinentur, quas seminib. vere complebimus, autumni tempore fodiemus. Ita vtraque pastinatio decoquitur beneficio algoris aut solis, Areæ faciendæ sunt angustiores, & longæ, nempe duodecim pedum longitudine, & sex latitudine, vt sint propter spacia vtrinq; purgandi diuisæ, Margines verò earum locis humidis & irriguis duobus pedibus erigantur, siccis vno extulisse sufficiet. Inter areas si humor consueuit effluere, spacia altiora ipsis areis esse debebũt, vt facilius ingrediatur areã humor admissus, & vbi sitiẽtẽ saturauerit in alias posit reclusus auerti. *Areæ.*

De stercorum simulq; generib. antè quoq; cõmemoratis dicere supersedeo. Addés ad hunc vsum stercus asininũ cum primis idoneũ, quia minimũ herbarũ creat. Proximũ armmenti vel ouium si sit anno maceratũ. Solũ igitur, quod conseruare vere decretũ, vt diximus, post autumnũ pauemur iacere effossum, frigoribus & pruinis inurendũ: Quippe è contrario sicut calor estatis, *De stercorãdo pastinandoquè horto.*

 ita

ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamque soluit. Quare peracta bruma tum demum stercus inijcitur,& circa Idus Ianuarij humus refossa in areas diuidet,primum aût euellendæ inutiles herbæ, deinde macris cespitibus cingendę areę,malleisq; retundendæ,& gramina calcanda,vt vix appareant, sic tenuiter erumpent instar pilorũ,vt ante diximus,& grata erunt aspectui, hortosq; vt hic vides,sic speciosè & odoratas, coronales, medicas herbas olera suis quibusq; sedibus ac puluinis seiungas,quæ tamen sic informandæ sunt, vt facilè runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum proueniant, ne qui persequuntur herbas,semina proculcare cogantur,sed potius per semitas ingrediantur, & alterna vice dimidias areas runcent. Hæc quæ ante sationem veluti præparatoria facienda dixisse sat est.Nũc de satione & quid quoq; tempore serendum vel colendũ dicetur.De singulis herbis atq; plantis infinitum fuerit differere,solũ de præcipuis hortensium plantis,magisque necessarijs dicetur.Ac primũ quidē vt diximus hortensium alia inter olera referenda & gulæ,alia voluptati aspectus,alia odoris ac spiramētis gratia,alia medico vsui destinantur: Et rursus alia hyberna alia æstiua, alia media, in-

De satione hortensiũ.

Plantarũ distinctio.

ter

teř æſtiuas & hybernas relata. Prima igitur ſementis poſt brumam ſit menſibus, Martio Aprili, Maio quo braſsicam ridiculam, rapum & poſtea betam, lactucam, rumicem, ſinapi, coriandrum, anethum naſturtium conſerere conſueuimus. Secundam ſementem poſt æſtiuum ſolſtitium ineunte Octobre, quo porrum defigitur, apiũ, githeum, atriplex. Tertiam, quam æſtiuam vocant ab Ianuario quibuſdam locis Olitores auſpicantur, qua cucumis cucurbita, blitum, ocymum, portulaca, ſatureia panguntur. Multa tamen inter has ſementes rectè poſſunt terræ mandari, & nihilominus cõpræhendent. Hortenſia omnia ante ſolſtitium ferè ſemina ferunt. Quare quæ ſemina ferre nolis poſt ſolſtitiũ ſerenda. Et quædã ſeruntur duob. temporib. autũno & vere: quædã etiã ſæpius, vt ſunt lactuca, braſsica, eruca, radices, naſturtiũ, coriãdri, cerephillum, anethũ. Hęc eñ vel circa Martium, vel circa ſeptembrẽ ſerũtur, & vt Columella teſtatur, Proueniũt vel ſemine, vel auulſione, alia bulbo, alia caule, alia folio, alia radice, alia capite, alia vtriſq;, alia cortice, nõnulla cartilagine. Sunt quę carne, q̃ tunicis carnoſis: Quędã ſemine & ſurculo, vt ruta, origanũ, ocymũ, p̃cedunt enim hoc cũ peruenit ad palmæ altitudinem: Quædã radice & ſemine

Serina q̃ ferat herba.

Varietas prouendarũ plantarum.

Semine prouenientia. mine vt cepa, alliũ, bulbi & capitata. Et quã quam omnia ferè ſemina prouenient, id tamen in rata negant quidam, nam tardiſsimè coaleſcit. quare ſurculus potius pangitur. *Quæ radice* Eorũ quæ radice naſcuntur, radix diuturna & fruticoſa eſt, quare laterib. ſuis germina citat, & in plures ſæpè digeretur, vt *Fruticantia.* bulbi gethyi, ſcillæ. Fruticant & alia nõ capite, vt apium & beta, ſiquidem radices fũdunt, quibus folia cauleſq; proſiliant. Cau- *Secaulia* le reciſo omnia fere regerminant, exceptis quæ caulẽ ſeorſum habent ἀπόκαυλα Theophraſto vocata, hoc eſt, quę caule reciſo nõ regerminãt, ſecaulia Gaza vertit. Raphanus & rapa detractis folijs cooperta terra creſcunt, durantq; in æſtatem. Aliorũ fructus in terra eſt, aliorum extra, aliorũ vtrobiq́ue Quædam iacent, creſcuntq́;, vt cucurbitæ. & cucumis. Eadem & pendẽt, quanquam grauiora multò etiam ijs quę arboribus gignuntur. Quædam ſuſtentaculis ac fulcimentis indigent. vt altius tollantur, vt lupini, piſum, lupus ſalictarius. Seminum quædam recentiora maturius gignuntur, vt in porro, gethio, cucumere, cucurbita. Quã- *Seminum rap.* obrem quidam cucumis ſemen lacte aut aqua macerant, quò citius erumpat. Contra ex vetere celerius proueniunt apium, beta, naſturtiũ, cunila, origanũ, coriandrũ.

Pecu-

Peculiare in beta traditur quod non tota vno anno gignitur. sed aliquid sequente, & aliquid tertio, itaque ex copia seminis exigua pullulat. Plurimũ affert apricitas soli. In seminum ratione & hoc obseruandũ, ne vetustate sint exucca, aut ne sint admista, aut ne sint adulterina propter similitudinem, Semen vetus in quibusdam tantum valet, vt naturam commutet. Nam è semine brassicæ vetere nascitur rapa, & cōtrà è raporum brassica. Item ne semina vel citius vel tardius tollas, tempus nempe vere, autũno, & caniculę exortu idoneũ, vt Theop. scribit, neque omnibus locis tamen ac generib. idem. In hortu satorum celerrimè erumpunt ocymum, blitũ, napus, eruca, tertio enim die prodit, lactuca quarto, cucumis & cucurbita quinto, portulaca serior exit, anethũ quarto, nasturtiũ & sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo aut duodecimo, porrũ decimo nono, nonnunquam vicesimo, contumacius coriandrũ, quod si nouũ sit omnino nasci recusat, nisi conuoluatur, cunila & origanũ post trigesimũ diem exiliũt: omniũ difficilimè apiũ, quadragesimo enim die, vel quam celerrimè quinquagesimo maiore ex parte solet emergere. Est tamen aduertendum, quod magni refert, si sementi serenitas aut tem-

Quæ celerius tardiùsue erumpunt.

Cœli statu cōsiderandus.

temporis inclementia ſuccedat: nam matu-rius fauente cœlo proueniunt, vt tepentib. locis & apricis aut illuſtratis ſole. Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, & in bimatu, ſicut apium, porrum, gethiũ, quæ ſemel ſata pluribus annis reſtibili fertilitate proueniũt. Quę annua ſolùm vita cõ-

Annua. tentæ ſunt herbæ, ſtatim vt ſemen perfectũ eſt, exareſcunt. Amiſſo caule fruticant por-

Regerminantia. rum, gethium, cepe, allium, & in vniuerſum omnes, quæ in laterib. ſurculos creant, atq; hæ omnes fimum aquamq́; deſiderãt. In ſe-

Luna ratio. minibus mittendis etiam lunæ rationẽ habendam putant quidam, & augeſcente nõ decreſcente luna ſerendum plantãdumq́;: Alij à quarta ipſius die vſq; ad decimã octauam plantationi idoneum tempus exiſtimant: Alij à tertia luna, alij à decima vſque vigeſimam. Certiſsimum autem arbitrantur, ſi luna ſuper terram exiſtat. THRAS. Sed age iam ediſſeras nobis de celebriorũ herbarũ & hortenſiũ cultura aliquid. MAR. Sunt qui per menſes operas hortenſes partiantur, ſicut alias res ruſticas. THRA. Perinde eſt, ſiue per menſes, ſeu vtcunq; ordine videmus diſpoſitas in hoc tuo horto cultus rationem explices. Nam in regionibus tepidioribus etiam per hyemem culturas non intermittunt, hîc nobis noſtræ re-

gionis

gionis obſeruanda culturæ ratio. MAR. In hiſce regionibus ad finem Februarij cœlo clemẽtiore hortenſium cura inchoatur. Iã igitur horti ſtercoratiõe, foſsione, ſarritiõe atque purgatione præparandi, Aſparagus & ruta panguntur. THRA. Cedò de Aſparago, deque communioribus oleribus ſingulatim quædam nobis, pòſt de voluptuarijs ac medicis commemorato. MAR. Aſparagus olim ſilueſtris, iam altilis celebratur, Græcis ἀσπάραγος, Italica, Gallica lingua ferè nomẽ retinet, illi enim aſparago, hi aſperge vocant, Germani ſparages ac ſpiritus alicubi appellant, ſic dictus, quòd ſpõte proſiliat, nam illi ſatiuos aſparagos ignorabãt. Alij dictum putant, quòd in virgultis aſperis naſcatur, atque ipſi ſcapi aſperi non leues, quibus aculei pro folijs. Quinetiam omnia olera cùm primùm erumpunt aſparagos dixêre: Sunt qui Corrudam appellant, quòd facilè corruat ac decidat. Bifariam ſeritur, ſemine videlicet & ſpongia. Semine ita vt quantum tres digiti comprehendunt ſingulis foſſulis deponas, vt bina ternáue grana ſemipedis ſpacio mergantur ſolo pingui ſubactoq; mẽſe Februario, loc⁹ ſtercore cõtegetur. Herbæ internaſcentes ſubinde vellantur, poſt quadrageſimum diẽ ferè inter ſe implicantur, & quaſi

Tẽpus culturæ inchoandæ.

De olerib.

Aſparagus

Corruda.

& quaſi in vnum coëunt: Radix connexa capillamentis coaleſcit, quæ ſpongia vocatur. In locis ferè ſiccis ſulcorũ imis partib' ponẽda ſunt ſemina fimo macerata. In vliginoſis cõtrà in ſummo porcæ dorſo collocanda, nc humore nimio lædantur. Primo deinde anno cùm ita conſita ſunt, aſparagum quem emiſerint, infringi oportet: Nã ſi ab imo vellas, adhuc teneriuſculis radicibus, tota ſpõgioſa ſequitur, quæ per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore & aſsidua runcatione fouẽda. Reliquis annis nõ eſt decerpendus, ſed radicitus vellendus, vt oculos ſuæ germinationis aperiat, quod niſi fiat, ſtirpes præfractę oculos ſpongiarum excæcant, nec patiuntur aſparagum emittere. Reſeruabis eum, de quo ſumpturus es ſemina. Poſteà ſcopas & ſcorpiones incendio conſumes, circa hyemem ſpongijs adijcies ſtercus & cinerem. Seruntur & ſpongijs, quas poſt bienniũ in locũ apricum & benè ſtercoratum transferri conuenit. Sulci inter ſe pedali diſtantes menſura fiunt, non amplius dodrãtalis alitudinis, hoc eſt duodecim digitorũ, in quã ita ſpongiolæ deprimũtur, vt facilè ſuperpoſita terra germiuent: Sed Vere priuſquam emergere cœperint, bicorni ferramento terra commouẽda, vt & facilius emicet, & relaxata hu

mo ple-

mo plenioris crassitudinis fiat radix. Sarriri iubet Cato, sed ita ne radices lædantur aut conculcentur, ex eo velli asparagum à radice: nam si defringatur, stirpescit, & intermoritur, sed vsque licebit, dum in semen videris ire. Quo anno teneris substramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur, & nouo vere aperito, stercore saturato, Catonis præcepto. Sunt qui putent primo anno nullo cultu vexanda semina, sola runcatione contenta. E radiculis, quas spongias vocant, primùm thyrsus exilit, cacumine in torulos turbinato, gulæ idoneus si decerpatur: Sin patiaris crescere, mox ramos in latiores explicatur, quibus insunt folia capillaméti in moré fœniculi tenuata, ac vetustate in spinulas coalescunt, Post florem baccas fert primùm virides, post maturitatem rubescé- tes. Si toto anno edules asparagos habere libeat vbi fructum legeris, radices quæ summo cespite vagantur circumfodiendo aperies, hoc cultus mangonio frutex nouos dabit cauliculos. Aiunt si arietum cornua contusa sulcatim défodiantur, rigenturq́;, asparagos producere. Hoc olus siccitate gaudet, quare rigationem potius respuit, appetente autumno si rigentur, torosiores prosiliét. Vere caules cibo idonei, qui aqua vel iure pingui leuiusculè decocti, nam diu

Bacca asparagi.

tius percocti in tabem fatiſcunt,ac cocti ſale oleoq; conſperſi eduntur nõ inſuauiter. THRAS. Aſparagi ſerẽdi rationem pulchrè depinxiſti, perge obſecro de ruta. MAR.

Ruta.

Ruta, quæ Græcè πήγανον, Italis rutache, Germanis Vuyn rute, Gallis rue de gardyn, ad finem Februarij vel Martio menſe ſeritur, ac plantatur locis apricis & ſiccaneis, humorem ac fimum auerſatur,cùm cæteræ herbæ requirant, maximè cinere nutritur. Cùm omnia ſemine aiant prouenire, id tamen in ruta negari. Ramuli cum aliqua corticis parte conuulſi verno tẽpore pro plantis conualeſcunt, ſed tota tranſlata morietur, ſemina folliculis clauſa ſingillatim manu defiguntur, ſi ſuis inuolucris exuta ſint ſparſa iactantur,raſtroque obducta cooperiuntur. Gaudet vmbra fici. Furtiua, vt aſſerunt, melius prouenit. Seritur maledictis, ſicut & cuminum, & alia quædam. Optat euelli, non effodi. Immundæ mulieris acceſſum reformidat.

Furtis gaudent plantæ.

Maledicta ſata meliꝰ prouenientia.

THRASYB. Elegantes video lactucas, quibus obſecro modis eas nutris? MAR. Lactuca, Germanis Lattich, Gallis laictue, Græcis θρίδαξ, Italis lactuca,

Lactuca.

Præter ſylueſtrem tria ſunt genera, Criſpa, quam Columella Cæcilianam & beticam vocat, è locis vbi fœliciſsimè prouenit, eaque maximè expetitur, Germanicè krauſer

ſer Lattich, Gallicè creſpue. Alia capitata, Knopf Lattich Germa. Gallis laictue teſtue, Plinio Laconica & Seſsilis ꝙ inſtar braſsicæ capitatæ, in capitis aut mali formam extuberet, Gallicè lactuos empómes & blanches. Tertij generis eſt rotunda, à foliorum rotunditate & latitudine. THRA. Sed qua ratione tam lætas paras lactucas, & quando ſeris? MAR. Ad finem Februarij, aut initio Martij ſeritur, vt poſsit Aprili vel Maio transferri. Calidioribus regionibus, vt Palladius tradit, etiam Ianuario ſeritur, vel Decembri, vt planta Februario transferatur. Certum autem, toto anno eam benè ſeri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus & irriguus. Antequam pangatur, radices eius reſecandæ æqualiter & liquido fimo liniendæ, vel quæ iam pactæ ſunt nudatæ letamen àccipiant. Amant ſolum ſubactum, pingue, humidum, ſtercoratum. Inter has herba nata manu euellenda, non ſarculo. Latior fit, ſi rapa ponatur, vel cùm producere incipient caulem, eo leniter inciſo gleba prematur, aut teſta. Candidã fieri, ſi fluminis arena vel littoris frequẽter ſpargatur in medias, & collectis ipſæ folijs alligentur: Teneram & candidã, ſi biduũ antequã vellatur eius comæ colligentur: Seſsilẽ verò fieri, nec caulem prómere, ſed conuolutis vnà folijs,

in globum extuberare, vel in orbẽ circumagi, si translatæ radix, vbi in palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congesto rigetur, dumque ad incrementum peruenit, erumpens germen acie ferri præscindatur, demum testa fictilis non picata imponatur, ne in longitudinem, sed latitudinem augmẽtum capessat. Suauiores, quæ coërcitis caulibus restibili pullulatu prodierint, quę, quò minus in caulem prosiliant, cùm incrementum aliquod acceperint, testula alióue ponduſculo deprimãtur, vt in latitudinem se diffundant. Si vitio loci vel temporis vel seminis lactuca durescit, planta eius auulsa & denuò posita teneritudinem consequitur. Multis seminibus condita nascetur, si caprini vel ouini stercoris baccam subula subtiliter excauaueris, & in ea semen lactucæ, nasturtij, ocymi, erucæ, apij, raphani immiseris, & tũc inuolutam fimo baccam terra optimè culta breui scrobe demerseris, substratoque molli letamine leniter aqua rigaueris. Apium nititur in radicem, cætera semina in summo, lactuca pariter mergente prosiliunt, singulorum sapore seruato. Constantinus tradit lactucam humidum & frigidum esse holus, & sitim extinguens ac somnificum, coctam magis alere, coitum com-

cõprimere, quare Pythagorici Eunuchion *Eunuchiō.*
appellant, ſemper lactucæ meliorem ſuccũ
præbẽt, & plus alunt autumnales, quia ſucco carent, minus nutriunt. Intubum vel intubus, quod in propinquo, non multum figura diſtat à lactuca, vulgò cichorium hortenſe, Germani & vulgus Endiuiam, Itali & Galli Cicoriam appellant. Seritur ſicut & alia hortẽſia Martio, amat humores & ſolutam terrã, ſed planior area huic apparetur, ne radices terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferatur ad locum ſtercoratum, quę autem Kal. Iulijs ſerũtur, ſemen ferunt, pòſt non producunt ſemen. Quæ hyemi ſeruiet, ſeritur mẽſe Octobri in locis apricis. Nunc vt ad hyberna ſeruetur acetaria, cũ folia ſua fuderit, ea velut in orbem circumacta, ſummatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vaſculo hærente ſemper quo alimentum ſugant radice, conduntur: Ita & candorem & teneritudinẽ ſummam contrahũt, & magnam amaritudinis partem exuunt. Aiunt album fieri, ſi conſperſum prius per dies aliquot fuerit, & imbribus ſuper arena irrigatũ. Sic ergo & incremento proficientes intybi hybernant; donec ad vſum promãtur. Alij leuiori ſumptu contenti, terra duntaxat obruunt: alij ſtramẽtis tantũ tegunt. Iam verò nuſquam

Intubum.

Endiuia.
Cicorium.

non inualuit hæc hyemandi ratio. THRA. Et brasſicam nobis ruſticis notam in hoc tam nitido horto video. MAR. Eámne habebit hortus, quam omnibus oleribus noſti à Catone præferri? eiusque miras vires & vſurpationes deſcribente. Atqui vulgaribus illis hunc locum peculiarem tribuimus, veluti braſsicę, bętę, intybo, cepis, rapis, napis, porris, daucis, & radicibus, allio, paſtinacæ. Nobiliores in ſuam claſſem diſtinximus, & prout cuiusque natura fert ſolum. Braſsica vulgò caulis dicitur, græcè κράμβη, Gallicè choux, Italicè caule, Ger. koil. Veteres plura genera fecerunt & hodiè ſunt: Vnũ grandibus & latis folijs, caule magno, tonſili cymarũ luxuria. Hæc vulgaris eſt noticiæ, quę gratior hybernis temporibus gelu indurata iuſculis aut lardo incoquitur. Cymoſum etiã cacumẽ ſubferuefactum acetarijs ſubminiſtratur, oleo, ſaleque ſuffuſum. Secundum genus criſpo folio, à ſimilitudine apij ſelinoeidem atque apiariam vulgò criſpum caulẽ vocant. Tertiũ genus propriè Crambe minutis caulibus, tenuiorib. folijs, leuis, tenera, tenui ſucco. Quartum genus additur ſeſsile, folio & capite patulo, vulgus Cabutos caules, quaſi capitatos, Ger. Kappes, Gallis choux cabuz, veteres Tritianã braſsicam vocaſſe videntur, cùm in capitis figurã extu-

Braſsica. *Selinoeis. Criſpus caulis. Crambe. Seſsilis caulis. Cabuti caules.*

extuberãtur. * Hæc in Germania potiſsimũ abundantia nobilis. Eſt quã Allobrogicam appellant vel Sabaudicam, alijs dulcior, frigoris impatiens, Gal. choux de ſauoie. Item patula quædam, criſpa, rugoſoq; folio, ſed nigriore, Itali negrecaules vocant, Latinè nigra braſsica, ex genere, quem vulgo rubrum caulem nominant, veterib. Marucina braſsica. Sunt & alia genera à locis nomina mutuantia, vtpote Aricina Cumana. Braſsicæ poſitionem optimam eſſe poſt Idus Apriles frigidis & pluuijs regionibus, ſæpiùs ſarrita & ſtercorata melius conualeſcit, plenioriſque incrementi, & colliculum facit & Cymam. Nonnulli à Kal. Martijs deponunt, ſed maior pars eius in Cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplum facit, cùm eſt ſemel deſecta. Poſsis tamen & maximos caules bis transferre, quòd ſi facias, plus & ſeminis & incrementi reddit: Nam ſic exuberat ſemine, vt non minore prouentu feratur, quam raparum ad oleum exprimendum. Braſsica toto anno poteſt ſolo credi, plurimum tamẽ circa Martium ſeritur pro regionis cœliq́ue temperatura, à ſatu intra dies decem ſe demonſtrat, niſi ſemina, quę ſolo mandantur, ſint exucca: vetus enim eius ſemen degenerat in rapam, & contrà ex raporum braſsica.

Folia horũ in orbẽ glomerantur exterius calloſa & per ambitũ rugata, multis intus carinarũ voluminibus, externis ſemper interiora complectentibus.

Putres glebas resolutaq; terga,
Qui gerit, & fossus graciles imitatur arenas,
Atque habilis natura soli, quæ gramine læto,
Parturit, ac rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neq; sicca placet, nec quæ stagnata palude,
Perpetitur querulæ semper conuitia ranæ.
Tum quæ sponte sua frondosas educat vlmos,
Palmitibusq; feris lætatur, & aspera syluis,
Achrados aut pruni lapidosis obruta pomis,
Gaudet, & iniussi consternitur vbere mali,
Sed negat helleboros, & noxia galbana succo,
Nec patitur taxos, nec strenua toxica sudat.

Atque hęc de terra horti quòd vt diximus, irriguus sit, aut irrigari possit ager horti. Et vel maceriae vel sepe viua, vel alio sepimento tutus atque clausus. Deinde aeris cœliq; benignitatem & soli atq; loci teporem postulat, nam in solo nimium frigido cęli clementia parum proficiet. Et contrà si solum sabulo nimis adustum, cœlum quoq; minimum proderit. A ventis noxijs auertendi horti, veluti aridi & ardentes venti, pruinę, nebulæ. Iam age cultus hortorum aggrediamur. Ac primum curãdum, vt ager quẽ vere cõseri velis, autumno circa Cal. Octobris pastinetur: Et quẽ velimus autumno instituere, mẽse Maio cõuertemus, vt aut hyemis frigoribus, aut estiuis solibus & gleba soluatur, & radices herbarũ necentur. Nec multò

In hortorũ locis deligẽdis consideranda.
Cœlũ horti
Ventorũ in hortis ratio
Cultura hortorum.

multò antè ſtercorare debemus. Et cum ſa tiõis tempus appropinquat ante quintum diem exherbãdus erit locus, ſtercorandusque, & ita diligenter foſsione iterandus, vt fimo terra cõmiſceatur. Quare partes horti ſic diuidendæ, vt eæ, in quibus autumno ſeminabitur, verno tempore paſtinentur, quas ſeminib. vere complebimus, autumni tempore fodiemus. Ita vtraque paſtinatio decoquitur beneficio algoris aut ſolis. Areæ faciendæ ſunt anguſtiores, & longæ, nempe duodecim pedum longitudine, & ſex latitudine, vt ſint propter ſpacia vtrinq; purgandi diuiſæ. Margines verò earum locis humidis & irriguis duobus pedibus erigantur, ſiccis vno extuliſſe ſufficiet. Inter areas ſi humor conſueuit effluere, ſpacia altiora ipſis areis eſſe debebũt, vt facilius ingrediatur areã humor admiſſus, & vbi ſitiẽtẽ ſaturauerit in alias poſsit recluſus auerti. De ſtercorum ſimiq; generib. antè quoq; cõmemoratis dicere ſuperſedeo. Addẽs ad hunc vſum ſtercus aſininũ cum primis idoneũ, quia minimũ herbarũ creat. Proximũ armmenti vel ouium ſi ſit anno maceratũ. Solũ igitur, quod conſeruare vere decretũ, vt diximus, poſt autumnum patiemur iacere effoſſum, frigoribus & pruinis inurendũ: Quippe è contrario ſicut calor æſtatis,

Areæ.

De ſtercorãdo paſtinandoque horto.

ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamque ſoluit. Quare peracta bruma tum demum ſtercus inijcitur,& circa Idus Ianuarij humus refoſſa in areas diuidet,primum aũt euellendæ inutiles herbæ, deinde nacris ceſpitibus cingendę areę,malleisq; retundendæ,& gramina calcanda,vt vix appareant, ſic tenuiter erumpent inſta pilorũ,vt ante diximus,& grata erunt aſpectui, hortosq; vt hic vides,ſic ſpecioſè & odoratas, coronales, medicas herbas olera ſuis quibusq; ſedibus ac puluinis ſeiungis,quæ tamen ſic informandæ ſunt, vt facilè runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum proueniant, ne qui perſequuntur herbas,ſemina procurare cogantur,ſed potius per ſemitas ingrediantur, & alterna vice dimidias areas runcent. Hæc quæ ante ſationem veluti præparatoria facienda dixiſſe ſat eſt.Nũc de ſatione & quid quoq; tempore ſerendum vel colendũ dicetur.De ſingulis herbis atq; plantis infinitum fuerit diſſerere,ſolũ de præcipuis hortenſium plantis,magisque neceſſarijs dicetur.Ac primũ quidẽ vt diximus hortenſium alia inter olera referenda & gulæ,alia voluptati aſpectus,alia odoris ac ſpiramẽtis gratia,alia medico vſui deſtinantur: Et rurſus alia hyberna,alia æſtiua, alia media, inter

De ſatione hortenſiũ.

Plantarũ diſtinctio.

ter

ter̃ æſtiuas & hybernas relata. Prima igitur ſementis poſt brumam ſit menſibus, Martio Aprili, Maio quo braſsicam ridiculam, rapum & poſtea betam, lactucam, runicem, ſinapi, coriandrum, anethum naſturtium conſerere conſueuimus. Secundam ſementem poſt æſtiuum ſolſtitium incurre Octobre, quo porrum defigitur, apiũ, githeum, atriplex. Tertiam, quam æſtiuam vocant ab Ianuario quibuſdam locis Olitores auſpicantur, qua cucumis cucurbita, blitum, ocymum, portulaca, ſatureia panguntur. Multa tamen inter has ſementes rectè poſſunt terræ mandari, & nihilominus cõpræhendent. Hortenſia omnia ante ſolſtitium ferè ſemina ferunt. Quare quæ ſemina ferre nolis poſt ſolſtitiũ ſerenda. Et quædã ſeruntur duob. temporib. autũno & vere: quædã etiã ſæpius, vt ſunt lactuca, braſsica, eruca, radices, naſturtiũ, coriãdri, cerephillum, anethũ. Hęc em̃ vel circa Martium, vel circa ſeptembrẽ ſerũtur, & vt Columella teſtatur, Proueniũt vel ſemine, vel auulſione, alia bulbo, alia caule, alia folio, alia radice, alia capite, alia vtriſq;, alia corticee, nõnulla cartilagine. Sunt quę carne, q̃ tunicis carnoſis: Quędã ſemine & ſurculo, vt ruta, origanũ, ocymũ, p̃cedunt enim hoc cũ peruenit ad palmæ altitudinem: Quædã radice & ſemine

Semina q̃ ferat herba.

Varietas prouenien darũ plantarum.

Semine prouenentia. mine vt cepa, alliũ, bulbi & capitata. Et quã quam omnia ferè semina prouenient, id tamen in rata negant quidam, nam tardissimè coalescit. quare surculus potius pangitur. *Quæ radice* Eorũ quæ radice nascuntur, radix diutur? & fruticosa est, quare laterib. suis germina citat, & in plures sæpè digeretur, vt *Fruticantia.* bulbi gethyi, scillæ. Fruticant & alia nõ capite, vt apium & beta, siquidem radices fũdunt, quibus folia caulesq; prosiliant. Caule reciso omnia fere regerminant, exceptis *Secaulia* quæ caulẽ seorsum habent ἀπόκαυλα Theophrasto vocata, hoc est, quę caule reciso nõ regerminãt, secaulia Gaza vertit. Raphanus & rapa detractis folijs cooperta terra crescunt, durantq; in æstatem. Aliorũ fructus in terra est, aliorum extra, aliorũ vtrobique Quædam iacent, crescuntq;, vt cucurbitæ. & cucumis. Eadem & pendẽt, quanquam grauiora multò etiam ijs quę arboribus gignuntur. Quædam sustentaculis ac fulcimentis indigent. vt altius tollantur, vt lupini, pisum, lupus salictarius. Seminum quædam recentiora maturius gignuntur, vt in porro, gethio, cucumere, cucurbita. Quã- *Seminum ratio.* obrem quidam cucumis semen lacte aut aqua macerant, quò citius erumpat. Contra ex vetere celerius proueniunt apium, beta, nasturtiũ, cunila, origanũ, coriandrũ.

Pecu-

Peculiare in beta traditur quod non tota vno anno gignitur.sed aliquid sequente,& aliquid tertio, itaque ex copia seminis exigua pullulat. Plurimũ affert apricitas soli. In seminum ratione & hoc obseruandũ, ne vetustate sint exucca, aut ne sint admista,aut ne sint adulterina propter similitudinem,Semen vetus in quibusdam tantum valet,vt naturam commutet.Nam è semine brasicæ vetere nascitur rapa, & cõtrà è raporum brasica. Item ne semina vel citius vel tardius tollas, tempus nempe vere, autũno,& caniculę exortu idoneũ,vt Theop. scribit,neque omnibus locis tamen ac generib.idem.In hortu satorum celerrimè erumpunt ocymum,blitũ,napus,eruca,tertio enim die prodit,lactuca quarto, cucumis & cucurbita quinto, portulaca serior exit,anethũ quarto,nasturtiũ & sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo aut duodecimo,porrũ decimo nono,nonnunquam vicesimo, contumacius coriandrũ, quod si nouũ sit omnino nasci recusat,nisi conuoluatur,cunila & origanũ post trigesimũ diem exiliũt: omniũ difficilimè apiũ, quadragesimo enim die, vel quam celerrimè quinquagesimo maiore ex parte solet emergere. Est tamen aduertendum, quod magni refert, si sementi serenitas aut tem-

Quæ celerius tardiùsue erumpunt.

Cæli status cõsiderandus.

temporis inclementia ſuccedat: nam maturius fauente cœlo proueniunt, vt tepentib. locis & apricis aut illuſtratis ſole. Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, & in bimatu, ſicut apium, porrum, gethiũ, quæ ſemel ſata pluribus annis renibili fertilitate proueniũt. Quę annua ſolùm vita cõ-

Annua. tentæ ſunt herbæ, ſtatim vt ſemen perfectũ eſt, exareſcunt. Amiſſo caule fruticant por-

Regerminantia. rum, gethium, cepe, allium, & in vniuerſum omnes, quæ in laterib. ſurculos creant, atq; hæ omnes fimum aquamq; deſiderãt. In ſe-

Luna ratio. minibus mittendis etiam lunæ rationẽ habendam putant quidam, & augeſcente nõ decreſcente luna ſerendum plantãdumq;: Alij à quarta ipſius die vſq; ad decimã octauam plantationi idoneum tempus exiſtimant: Alij à tertia luna, alij à decima vſque vigeſimam. Certiſsimum autem arbitrantur, ſi luna ſuper terram exiſtat. THRAS. Sed age iam ediſſeras nobis de celebriorũ herbarũ & hortenſiũ cultura aliquid. MAR. Sunt qui per menſes operas hortenſes partiantur, ſicut alias res ruſticas. THRA. Perinde eſt, ſiue per menſes, ſeu vtcunq; ordine videmus diſpoſitas in hoc tuo horto cultus rationem explices. Nam in regionibus tepidioribus etiam per hyemem culturas non intermittunt, hic nobis noſtræ re-

gionis

gionis obſeruanda culturæ ratio. MAR. In *Tēpus culturæ inchoandæ.*
hiſce regionibus ad finem Februarij cœlo
clemētiore hortenſium cura inchoatur. Iā
igitur horti ſtercoratiōe, foſsione, ſarritiōe
atque purgatione præparandi, Aſparagus
& ruta panguntur. THRA. Cedò de Aſpa- *De olerib.*
rago, deque communioribus oleribus ſin-
gulatim quædam nobis, pòſt de voluptua-
rijs ac medicis commemorato. MAR. Aſpa *Aſparagus*
ragus olim ſilueſtris, iam altilis celebratur,
Græcis ἀσπάραγος, Italica, Gallica lingua fe-
rè nomē retinet, illi enim aſparago, hi aſper
ge vocant, Germani ſparages ac ſpiritus ali
cubi appellant, ſic dictus, quòd ſpōte pro-
ſiliat, nam illi ſatiuos aſparagos ignorabāt.
Alij dictum putant, quòd in virgultis a-
ſperis naſcatur, atque ipſi ſcapi aſperi
non leues, quibus aculei pro folijs. Quin-
etiam omnia olera cùm primùm erum-
punt aſparagos dixêre: Sunt qui Corru-
dam appellant, quòd facilè corruat ac de- *Corruda.*
cidat. Bifariam ſeritur, ſemine videlicet
& ſpongia. Semine ita vt quantum tres di-
giti comprehendunt ſingulis foſſulis de-
ponas, vt bina ternáue grana ſemipedis ſpa
cio mergantur ſolo pingui ſubactoq; mēſe
Februario, loc⁹ ſtercore cōtegetur. Herbæ
internaſcentes ſubinde vellantur, poſt qua
drageſimum diē ferè inter ſe implicantur,
& quaſi

mo plenioris crassitudinis fiat radix. Sarriri iubet Cato, sed ita ne radices lædantur aut conculcentur, ex eo velli asparagum à radice: nam si defringatur, stirpescit, & intermoritur, sed vsque licebit, dum in semen videris ire. Quo anno teneris substramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur, & nouo vere aperito, stercore saturato, Catonis præcepto. Sunt qui putent primo anno nullo cultu vexanda semina, sola runcatione contenta. E radiculis, quas spongias vocant, primùm thyrsus exilit, cacumine in torulos turbinato, gulæ idoneus si decerpatur: Sin patiaris crescere, mox ramos in latiores explicatur, quibus insunt folia capillamēti in moré fœniculi tenuata, ac vetustate in spinulas coalescunt, Post florem baccas fert primùm virides, post maturitatem rubescē- *Bacca asparagi.* tes. Si toto anno edules asparagos habere libeat vbi fructum legeris, radices quæ summo cespite vagantur circumfodiendo aperies, hoc cultus mangonio frutex nouos dabit cauliculos. Aiunt si arietum cornua contusa sulcatim defodiantur, rigenturq;, asparagos producere. Hoc olus siccitate gaudet, quare rigationem potius respuit, appetente autumno si rigentur, torosiores prosiliēt. Vere caules cibo idonei, qui aqua vel iure pingui leuiusculè decocti, nam diu

tius percocti in tabem fatiſcunt,ac cocti ſale oleoq; conſperſi eduntur nō inſuauiter. THRAS. Aſparagi ſerēdi rationem pulchrè depinxiſti, perge obſecro de ruta. MAR. Ruta, quæ Græcè πήγανον, Italis rutache, Germanis Vuyn rute, Gallis rue de gardyn, ad finem Februarij vel Martio menſe ſeritur, ac plantatur locis apricis & ſiccaneis, humorem ac fimum auerſatur, cùm cæteræ herbæ requirant, maximè cinere nutritur. Cùm omnia ſemine aiant prouenire, id tamen in ruta negari. Ramuli cum aliqua corticis parte conuulſi verno tēpore pro plantis conualeſcunt, ſed tota tranſlata morietur, ſemina folliculis clauſa ſingillatim manu defiguntur, ſi ſuis inuolucris exuta ſint ſparſa iactantur, raſtroque obducta cooperiuntur. Gaudet vmbra fici. Furtiua, vt aſſerunt, melius prouenit. Seritur maledictis, ſicut & cuminum, & alia quædam. Optat euelli, non effodi. Immundæ mulieris acceſſum reformidat. THRASYB. Elegantes video lactucas, quibus obſecro modis eas nutris? MAR. Lactuca, Germanis Lattich, Gallis laictue, Græcis θρίδαξ, Italis lactuca. Præter ſylueſtrem tria ſunt genera, Criſpa, quam Columella Cæcilianam & beticam vocat, è locis vbi fœliciſsimè prouenit, eaque maximè expetitur, Germanicè krauſer

Ruta.

Furtiis gaudent plantæ.

Maledicta ſata melius prouenientia.

Lactuca.

ser Lattich, Gallicè crespue. Alia capitata, KnopfLattich Germa. Gallis laictuetestue, Plinio Laconica & Sessilis ꝙ instar brassicæ capitatæ, in capitis aut mali formam extuberet, Gallicè lactuos empómes & blanches. Tertij generis est rotunda, à foliorum rotunditate & latitudine. THRA. Sed qua ratione tam lætas paras lactucas, & quando seris? MAR. Ad finem Februarij, aut initio Martij seritur, vt possit Aprili vel Maio transferri. Calidioribus regionibus, vt Palladius tradit, etiam Ianuario seritur, vel Decembri, vt planta Februario transferatur. Certum autem, toto anno eam benè seri, si locus sit lætus, stercoratus & irriguus. Antequam pangatur, radices eius resecandæ æqualiter & liquido fimo liniendæ, vel quæ iam pactæ sunt nudatæ letamen accipiant. Amant solum subactum, pingue, humidum, stercoratum. Inter has herba nata manu euellenda, non sarculo. Latior fit, si rapa ponatur, vel cùm producere incipient caulem, eo leniter inciso gleba prematur, aut testa. Candidã fieri, si fluminis arena vel littoris freqũeter spargatur in medias, & collectis ipsæ folijs alligentur: Teneram & candidã, si biduũ antequã vellatur eius comæ colligentur: Sessilẽ verò fieri, nec caulem promere, sed conuolutis vnà folijs,

in globum extuberare, vel in orbē circumagi, si translatæ radix, vbi in palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congesto rigetur, dumque ad incrementum peruenit, erumpens germen acie ferri præscindatur, demum testa fictilis non picata imponatur, ne in longitudinem, sed latitudinem augmētum capessat. Suauiores, quæ coërcitis caulibus restibili pullulatu prodierint, quę, quò minus in caulem prosiliant, cùm incrementum aliquod acceperint, testula alióue ponduſculo deprimātur, vt in latitudinem se diffundant. Si vitio loci vel temporis vel seminis lactuca durescit, planta eius auulsa & denuò posita teneritudinem consequitur. Multis seminibus condita nascetur, si caprini vel ouini stercoris baccam subula subtiliter excauaueris, & in ea semen lactucæ, nasturtij, ocymi, erucæ, apij, raphani immiseris, & tūc inuolutam fimo baccam terra optimè culta breui scrobe demerseris, substratoque molli letamine leniter aqua rigaueris. Apium nititur in radicem, cætera semina in summo, lactuca pariter mergente prosiliunt, singulorum sapore seruato. Constantinus tradit lactucam humidum & frigidum esse holus, & sitim extinguens ac somnificum, coctam magis alere, coitum com-

cõprimere, quare Pythagorici Eunuchion appellant, semper lactucæ meliorem succũ præbẽt, & plus alunt autumnales, quia succo carent, minus nutriunt. Intubum vel intubus, quod in propinquo, non multum figura distat à lactuca, vulgò cichorium hortense, Germani & vulgus Endiuiam, Itali & Galli Cicoriam appellant. Seritur sicut & alia hortẽsia Martio, amat humores & solutam terrã, sed planior area huic apparetur, ne radices terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferatur ad locum stercoratum, quę autem Kal. Iulijs serũtur, semen ferunt, pòst non producunt semen. Quæ hyemi seruiet, seritur mẽse Octobri in locis apricis. Nunc vt ad hyberna seruetur acetaria, cũ folia sua fuderit, ea velut in orbem circumacta, summatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vasculo hærente sem per quo alimentum sugant radice, condun tur: Ita & candorem & teneritudinẽ summam contrahũt, & magnam amaritudinis partem exuunt. Aiunt album fieri, si consperſum prius per dies aliquot fuerit, & imbribus super arena irrigatũ. Sic ergo & incremento proficientes intybi hybernant; donec ad vsum promãtur. Alij leuiori sumptu contenti, terra duntaxat obruunt: alij strametis tantũ tegunt. Iam verò nusquam

Eunuchiõ.

Intubum.

Endiuia.

Cicorium.

non inualuit hæc hyemandi ratio. THRA. *Brassica.* Et brassicam nobis rusticis notam in hoc tam nitido horto video. MAR. Eámne habebit hortus, quam omnibus oleribus nostri à Catone præferri? eiusque miras vires & vsurpationes describente. Atqui vulgaribus illis hunc locum peculiarem tribuimus, veluti brassicę, betę, intybo, cepis, rapis, napis, porris, daucis, & radicibus, allio, pastinacæ. Nobiliores in suam classem distinximus, & prout cuiusque natura fert solum. Brassica vulgò caulis dicitur, græcè κράμβη, Gallicè choux, Italicè caule, Ger. koil. Veteres plura genera fecerunt & hodiè sunt: Vnũ grandibus & latis folijs, caule magno, tonsili cymarũ luxuria. Hæc vulgaris est noticiæ, quę gratior hybernis temporibus gelu indurata iusculis aut lardo incoquitur. Cymosum etiã cacumẽ subferuefactum acetarijs subministratur, oleo, saleque suffusum. *Selinoeis.* Secundum genus crispo folio, à similitudine apij *Crispus caulis.* selinoeidem atque apiariam vulgò crispum caulẽ vocant. *Crambe.* Tertiũ genus propriè Crambe minutis caulibus, tenuiorib. folijs, leuis, *Sessilis caulis.* tenera, tenui succo. Quartum genus additur sessile, folio & capite patulo, vulgus Ca*Cabuti caules.*butos caules, quasi capitatos, Ger. Kappes, Gallis choux cabuz, veteres Tritianã brassicam vocasse videntur, cùm in capitis figurã extu-

extuberãtur. * Hæc in Germania potiſsimũ abundantia nobilis. Eſt quã Allobrogicam appellant vel Sabaudicam, alijs dulcior, frigoris impatiens, Gal. choux de ſauoie. Item patula quædam, criſpa, rugoſoq; folio, ſed nigriore, Itali negrecaules vocant, Latinè nigra braſsica, ex genere, quem vulgo rubrum caulem nominant, veterib. Marucina braſsica. Sunt & alia genera à locis nomina mutuantia, vtpote Aricina Cumana. Braſsicæ poſitionem optimam eſſe poſt Idus Apriles frigidis & pluuijs regionibus, ſæpiùs ſarrita & ſtercorata melius conualeſcit, plenioriſque incrementi, & colliculum facit & Cymam. Nonnulli à Kal. Martijs deponunt, ſed maior pars eius in Cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplum facit, cùm eſt ſemel deſecta. Poſsis tamen & maximos caules bis transferre, quòd ſi facias, plus & ſeminis & incrementi reddit: Nam ſic exuberat ſemine, vt non minore prouentu feratur, quam raparum ad oleum exprimendum. Braſsica toto anno poteſt ſolo credi, plurimum tamẽ circa Martium ſeritur pro regionis cœliq́ue temperatura, à ſatu intra dies decem ſe demonſtrat, niſi ſemina, quę ſolo mandantur, ſint exucca: vetus enim eius ſemen degenerat in rapam, & contrà ex raporum braſsica.

Folia horũ in orbẽ glomerantur exterius calloſa & per ambitũ rugata, multis intus carinarũ voluminibus, exterius ſemper interiora complectentibus.

Loco salso seri feliciter traditur: Quare nitrum vel cinerem aspergere conuenit, idq; etiam erucas necat. Transfertur in Iunio maximè vbi sex foliorum erit, & cœlũ pluuium fuerit, ita vt radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta tribus algæ teniolis pangatur. Capitati diligentior cura. Serenda in Martio plenilunio, vt sit duabus lunis in terra, & in Maio replantanda duorum pedum distantia. Si in repastinato seres, ac terram fugientes colliculos feces, à terraq; proceritate luxuriosa attollentes se exaggerãdo aliam accumules, ita, ne plus quàm cacumen emineat, tritianum vocatur. Nam vt conuolutis folijs, extuberet in globum, translata brassica terra aggeranda, vt folia tantum emineant, idq; iterum faciendum. Omni eius generi pruinæ plurimum suauitatis afferunt. Vineæ, quibus brassicæ nascuntur, languidius vinum creare tradunt, & brassica vinum corrumpi. THRAS. Perge amabo reliquam hanc olerũ culturam explicare. MAR. In proximo vides Spinaciam à spiculis (vt nosti) seminis dictam, Itali, Galli & Germani appellationem eãdem retinent: veteribus alijs Seutlomalachus, alijs atriplex putatur appellata, licet sint qui existimẽt recentiorem, illis tamen non dissimilem & cultu & natura. Seritur sicut superio-

Spinacia. *Seutlomalachus.* *Atriplex.*

periora Martio, Aprili & deinceps vsque ad Septembrẽ, si rigari poßit, exit septem diebus à Satu. Transferri eam non est necessarium. Semen statim cùm seritur obruẽdum, herbæ vellendæ. Nullum solũ respuit, quocunq; peruenit lætißimè. Subinde resecatur, qua pullulare non cessat. Coquitur citra aquam, cùm magnam vim aquæ inter coquendum emittat, ac veluti proprio contẽta iure alienum respuit. Ligula subinde percussum baculo lentore versatur, deinde in manuale. globos expressa penitus sanie redactum, patinis in oleo vel butyro frigitur, addito quo magis palatum titillet omphacio vel acerborum vuarum melligine. Pergo culinarias herbas ordine, vt vides explicare. Sequitur acetosa, quæ Italicè nomen latinum retinet, alij rombice. & Lapatio, Gallis Oxella quasi Oxalis, Germanis Surick ab acore dicitur, veteres videntur Rumicem ac Lapathium vocasse, tametsi genera plura, Romanum quod vocant nobilius colore & forma ab alio differens, nos & satiuo & syluestri vtimur, inditum iuribus & acetarijs magnam habet gratiam, atq; è syluestribus hoc solum melius, cùm omnia syluestria ferè & folijs minora & caulibus succoque acriora. Seritur sicut alia olera & sponte etiam in lætioribus *Acetosa.* *Rumex.* *Lapathiũ.*

pratis & hortis prouenit. Cuminum, Coriandrum terram postulant benè subactam cui letamen admisceatur, serũtur verna satione, sata herbis purgentur. Cuminum κύμινον & Græcis alijsque linguis plerisq; vocatum. Maledictis seri creditum, vt copiosius exeat, & qui serunt precentur, vt exeat. Coriandrum κόριον ἢ κορίαννον Græcis, reliquis ferè eadem nomenclatura, quæ Latinis, à veteri semine facilius exisse proditum. Apium, quod vulgò Petroselinũ & apium hortense, σέλινον κηπαῖον, atque etiam πετροσέλινον Græcis dicitur. Itali apiodomestico & Petrosello vocant. Galli Persil du gardin. Germani Petersillie vel Petersilin: ab æquinoctio verno seritur semine paululum in pila pulsato. AEquinoctium autem est, quando Sol in vniuerso terrarum orbe diẽ noctibus adæquat, eo scilicet tempore, quo Sol dux & auctor cæterorum luminum, mens mundi & temperatio Arietem ac Libram ingreditur. E veteri semine celerius exiere putatur quinquagesimo à satu, & cùm ocyssimè quadragesimo die emergit, omniumque difficilimum nascitur. Satum calcetur pedibus. Semel satum pluribus annis durat, aqua lætatur. Fœniculum quod Græci μάραθρον: Itali Fenochjo, Germani Fenchel: Galli Fenoil vel fenouil.

Cuminum

Corandrũ.

Apium Selinum.

Petroselinum.

Fœniculũ.

Anisum.

nouil. Seritur primo vere, loco aprico modicè ſaxoſo, vel etiam qualicunque: ſemel ſatum reſtibili fertilitate prouenit. Aneſum ἄνισον pluribus linguis notum: ſicut Cuminum & Coriandrum terram benè ſubactam poſtulat, cui tamen admiſceatur: Anethum ἄνηθον, Gallis & Italis ferè nomen retinet, Germanis Dil, omnem cœli ſtatum patitur, ſed tepidiore gaudet: ſi imbre non irrigetur, rarius ſerendum. Sunt qui ſemen non obruant, exiſtimantes aues non attingere: prouenit etiam ſponte fœniculi more. Cerofolium, vt alij Chære folia, nonnulli χαιρέφυλλον, alij rurſus γιγγίδιον: Germani Kerbel: Itali Gingidie, Galli Cerfueil vocant. Agrum lætum, humidum, & ſtercoratum deſiderat, iiſdem temporibus ſeritur locis frigidis. Eodem menſe Beta ſeminatur, & ſi poſsit per totam æſtatem ſeri ſicut & Spinacia, vernaculum holus. Græci τεῦλον: Italicè bietola, Germanicè Beett, alias Mangelt. Nulli hortenſium folia maiora, adeò, vt culus ratione arboris incrementum capeſſat. Beta dicta, quòd literæ β Græcæ figuram referat, dum ſemine turget, vt Columella teſtatur. Duo eius genera, candida & nigra, cultus ferè eadem ratio. Seritur ſicut Braſsica, Rumex, radicula, men-

Anethum.

Cerofoliũ.

Beta.

mense Martio, atque Aprili, aut Maio prima satione. Sunt qui optimè semen betæ seri existiment, dum punicum malum floret, potest tamen seri tota æstate, sicut Lactuca brassica & pleraque alia. Semen betæ vetus melius prouenire, sicut & apij, nasturtij, cunilæ, origani, coriandri: etsi in alijs noua præstant. Sexto die nascitur æstate, hyeme decimo. Agrum amat putrem, lætum, humidum. Transfertur cùm quinque folia fecerit, æstate, si riguus hortus. Si siccaneus autumno, cùm pluuiæ recesserint, disponi debet, vt & de brassica dictum, quamuis alijs quoque temporibus sata proueniat. Cùm transfertur, radicem recenti fimo perlinendam tradunt. Peculiare in Beta, quod non tota vno anno gignitur, sed aliquid sequente, aliquid tertio anno: Itaque è copia seminis exigua pullulat. Latitudo acquiritur & candor si cùm cœperit colorem trahere, priusquam in caulem exit lapis latior vel testa, vel ponduſculum imponatur, vt superius de Lactuca dictum, eo quasi onere coercita, in foliorum amplitudinem se diffundit.

Veteris seminis quæ seruntur.

Nasturtiũ.

Nasturtium, Græcis κάρδαμον, Italis Nasturtio & agretto, Gallis Cresson de gardin, Germanis kerss, seritur & vere & autumno, quinto die nascitur, cæteris herbis

bis succum adimit, mista satis frigora contemnit, quare tam hyeme quàm æstate prouenit. Cum lactuca si seratur, egregiè prouenit. Humorem amat, si tamen desit non curat. Aquatilibus locis sponte prouenit, vt apud Padelbornam oppido Vuestphaliæ in ipso fluuio copiosè nascitur, quare sunt qui Nasturtium aquaticum hoc appellēt: Olim Sisimbrium vocatum. Rami in aquis cùm consenuerint etiā candicantib. capillamentis articulatim confibrātur. Papauer satiuū, μήκων ἥμερος fertur melius erumpere, vbi Sarmenta combusta fuerint, siccis locis & calidis cum alijs oleribus seritur. Sinapi τὸ νάπυ καὶ σύναπις etsi Athenæus neget Atticorum aliquem σύναπι dixisse. Germanicè senff, Italicè senape, Gall. seneue & mostarde, aliud album, aliud nigrum, autumno melius seritur etiam Martio. Quo semel cōsita, vix licet liberare, locum, quia semen caducum protinus viret. Terram amat congestitiam. THRA. Raphanos elegantes habere te video. MAR. Non ita feliciter hoc tempore, vt solent prouenire, nam cùm solem & locum apricum postulent. huc in loca vmbrosiora conseruerūt hortulani mei. Cura eius est, vt terra stercorata & subacta, soliq; exposita obruatur, fimū aiūt quidam radicem odisse, atq; palea contentū. Post vbi ali-

Sisimbriū. *Sisimbriū. aquaticū.* *Papauer.* *Sinapi.* *Raphanus & radix.*

bi aliquod incrementum cœperit, aggeri-
tur. Nam si super terram emerserit, dura &
fungosa fiat. Radix per excellentiam dici-
tur, quòd cæteras magnitudine superet. Nã
Raphani magnitudo. Plinius ad Erfordiam Germaniæ se vidisse
comprobat, ad puerorum infantium ma-
gnitudinem prouenire. Seritur bis anno,
Februario aut Martio luna decrescente, ne
nimium folijs luxuriet, cùm vernum fructũ
expectamus, digitorum quatuor distantia:
& Augusto, cùm maturius, & hæc satio me-
lior habetur. Quæ à solstitio seruntur, se-
men non ferunt, sicut & alia hortensia. Ter-
tio die à satu prosilire solet, & ex hybernis
celerrimè exit, latere potius fructum parit.
Calidis locis austrinis atque serenis tempo-
ribus celerius in caulem attollitur, semen-
que promit. Folia eius subinde calcanda,
sic radix ipsa augescit, alioqui in folia luxu-
riat, & augmentum non in radicem, sed in
folia vertit, quæ etiam liquescere Theo-
phrastus scribit, folium quò leuius, hoc mi-
tior & suauior raphanus, frigus etiam adiu-
uare traditur. Radice terreno operta, se-
quenti anno germinat tellure abiecta: nam
& crescere & durare ad æstatem vsque va-
let. Semen habet in siliquis. Tradunt dulces
nasci si semina mulso vel passarum succo
macerentur. Dulcescit & frigore, vt rapum.
Sal-

Salſugine amaritudo tollitur. Quare ſalſis aquis ali & irrigãdos volunt raphanos. Coĉti dulceſcunt, & in raporum vicem tranſeunt, Ieiunis vomitum cient. Viti inimicus & dentibus. Venenis pręſumptus reſiſtit raphanus. Summo cibo ſpiritum elidit, ructus laxat, vrinas eijcit. Poſtremò cibo deiectionem alui molitur, ſummoque cibo ſuſpendunt illata ne ſidant. Græcis ῥαφανὶς & ῥάφανος, Italis raphano & radice, Gallis pefort, raue raneuel. germanicè retich. THRAS. Eſt & aliud gen⁹, vulgus Merrettich vocat, exiſtimo eſſe eam, quam Romani Armaraciam appellant, auctore Dioſcoride, & hæc vulgò apud Romanos Ramaracia appellatur priore litera tranſpoſita. MAR. Rectè quidem, ſed hæc fronde copioſior, quàm corpore, folia ſuperiori raphano non diſsimilia, niſi quod acuta magis & lõgiora, radice graciliora, quare non deſunt, qui negant eſſe Armaraciam, Sed id diſputét medici. Theophraſtus plura genera raphani cõmemorat. Summã hoc raphani genus habet acrimoniã, etiam Sinapium ſuperans, & lacrymas edentib. excitare ſolet. Scritur & plantatur, radice in plura fruſta cõciſa pulchrè pullulat ac renaſcitur: Nã ſi hoc raphani genus vnà cum herba reuellatur, radiciſque extremũ reſecetur, & per minutas particu-

Merrettich.

Armaracia.

ticulas terræ conſeratur, reliquũ cum herba impunè in terram reponitur. THRA. Etiámne rapa hic feris? noſtræ arbitrabar hoc eſſe curę. Ea nos à ſolſtitio & plerunq; reſectis ſegetibus ſerere ſolemus, & hominibus & pecudib. cibum. MAR. Rectè quidem, & nos iam Maio ſerimus, riguis locis alibi citius, alicubi à ſolſtitio in Iulio ſeritur. Varij ſunt generis, quędam rotundæ radicis, nónullarum radix in longitudinem procurrit, quales Bingij & in Bauaria gratiſsimi ſaporis proueniunt, quædam in humani capitis magnitudinem & centum librarum pódus augeſcunt, minora tamé gratiora, fructum è latere parit, calidis locis celerius prodit, Solum putre ac ſolutum deſiderant. Eſt & rapum ſatiuum alterius generis, quod in ſiliquis ſemen fert, oleo extundendo vſurpatum Germanis, de quo alias dictum, græcè γογγύλη & γογγύλης, Gallicè raue, Italicè rapo, Germanicè Ruben. Et aliud inſuper ſylueſtre genus Rapunculum vocant cubitali altitudine, fruticoſum, cacuminb. lene, hoc verno tépore priuſquam in ſcapũ attollitur, acetarijs miſcetur, eruta radice cũ ſuis folijs, atq; hanc ſylueſtrẽ eſſe rapã exiſtimãt. Napꝰ quoq; βουνίας Græcè, Gallicè nauet, Germanicè ſtockruben, Italicè napo inter rapa numerari poterit: nã rapa mutãtur in napos in

Rapa.

Rapunculus.

Napi.

alio solo per biénium sata, alio verò napus transit in rapum, vt Palladius scribit. Varro tradit è semine braßicæ vetere sato nasci rapa, & contrà è raporum brasicam. Qui & ipsi riguo, putri, solutoque solo protuberant, quamuis deuexo & sabuloso gratiores cibo nascantur, eiusdem prope culturæ. Seruntur in Martio, alibi ante atq; etiam Augusto, siccam, tenuem, sabulosamque humum amat, etsi pro loci proprietate commutatur, vt iam dictum: Nam alio solo rapa biennio sata conuertũtur in napos.

Pastinaca, σαφυλῖνος Græcè, in alijs linguis ferè Latinum retinet nomen, cartilaginei generis, satiua in cibum vtilis, loco pingui & soluto, altiusq; effosso atq; pastinato lætatur, vt robur & augmentum angustia nõ interpelletur. Seritur semine & radice vere atq; autũno. Radix pastinacæ pollice crassior dodrantalis extẽditur. THRAS. Et Carotas habet hic hort⁹ radice rubẽtes? MAR. Habet? Siser σίσαρον, Galli cheruille, Germani querlin, Itali sisero vocant, nosse te puto. Plin. scribit Tiberiũ allectum huius cibi præstantia, quotannis sisera ex Germania deportanda curasse, nempe ex Gelduba castello in Rheni ripa sito. Frigidis locis delectatur. Seritur ante Kal. Martias, alijs Septẽbre: Tertiã & optimã sationẽ esse in Augu-

Pastinaca.

Carota.

Siser.

Daucus. ſto contendunt quidam. Eſt & daucus δαῦκος paſtinacæ ſpecies, Itali dauco, Galli carotę ſauage, Germani vvurtzel. Sunt qui putent buxini coloris radices, Germaniæ frequentes. Seruntur Martio. Cõmune eſt rapis, radicib. paſtinacis, ac daucis, cepis, porro, vt calcatis herbis premãtur aut pręcidãtur, vt capita generent ampliora. Porri duo

Porrum. genera, Capitatum πράσον, & ſectiuum, cui frondentem comam ſolo tenus amputant. Capitatum Græcè κεφαλωτὸν, Itali porro capitato. Germani Lauch, Galli pourreau vocãt, Sectile πρεσὸν Gręcis, Germanis Schnitlauch appellatum: præter aſsiduam ſarritionem & ſtercoratioñe id irrigari debet quoties demetitur. Semen calidis locis Ianuario vel Februario ſeritur, frigidiorib. Martio, cuius incrementum vt maius fiat, raris linteolis grana complura colligantur, atq; ita obruũtur. Sed vt magis in caput extuberet, cùm radices agit ſurculo leuiter comprehenſum ſubleuet, vt à terra modo quodam ſuſpenſum, quod ſpacij vacuũ ſubter inuenerit capitis vaſtitate cogatur implere, excíſis folijs & radicibus tranſplãtatur ſuppoſita tegula, dum in vnum deſcendere nequeunt, in latum creſcunt. Porrũ læto ſolo gaudet, odit rigua, verno tempore ſatũ autumno trãsferri debet, vt capite grãdeſcat,

ſarcu

ſarculis circumfodiatur aſsiduè & compre henſum alleuetur. Si dum trãsfertur capiti ſtylo vel arundine citra ferrum puncto cucumeris ſemen in medium inſeras, mirũ in modum fertur grandeſcere. Sunt qui rapi ſemen inſerant pro cucumere. Vt porrum, vel apium maximũ naſcatur in ſtercore caprino excauato, atq; ita plantato: Nã tenera germina ſemel cõpreſſa ita naſcunt̃, vt vni⁹ plantæ vicem referant, idq́; compertũ Hyeronimus Cordanus ſcribit. Non olebunt porros qui cuminũ ꝑguſtauerint. Decimo octauo à ſatu die prorumpit, bimatum perfert. Anniculum ſolo foliatu contentũ magis in frondẽ luxuriat, bimum ꝓſilit in caulem longũ intus cauũ multis in vertice floribus in orbẽ cõglomeratis. Cepa fęminini & cepe neutri generis dicit̃, Gręcis κρόμμυον, Italis cipella, Gallicè oignon, vicina porro. Et huius genera duo, capitatum, ꝙ in caput extuberat: Et fiſsile, ꝙ citra caput totũ in frondẽ luxuriat, ſæpiusq́; reconditur vt porrũ, qua de cauſa ſemine ſeritur, nõ deponitur. Februario vel martio ſeritur ſereno & placido cœlo, luna decreſcente. Terram pinguẽ poſtulat, benè ſubactã, irriguã, itaq; proſcindi ſolum iubet Colum. vt hyemis gelicidijs putreſcat, deinde ſtercorari.

Cepa.

Capitatũ cepe.

mox bidentibus per fossum in areas dispo-
ni, vulsis herbis, omnibusq; deletis radici-
Fissile cepe bus seri. Fissilis dicitur, quòd inferiore par-
te findatur: Nam hyeme relinquitur cũ sua
coma iners, vere folia detrahuntur, & alia
subnascuntur ijsdem diuisuris. Capita autẽ
ponuntur etsi caudas ipsorum & extremi-
tates auferas, magnæ euadent. Diebus vi-
ginti ante plantationem terrã fodito & sic-
cato, vt omni humiditate priuetur, & sic
plantato, & multo maiores erunt, Capitula
autumno seruntur, & semine & radice co-
alescunt sicut cętera capitata. Si semina ve-
lis colligere, cum virẽtia caulem cęperint
excitare, tum humilibus canteriolis rigor
conseruandus stilorum, scapique leuibus
adminiculis veluti iugatæ vites fulciantur,
alioqui thalli ventis agitati prosternuntur,
semenque excutiunt. Quod legendum est
antequam nigrum colorem præ se ferat, si-
quidem & colore integritatem fatetur, ni-
gritiaque maturitatis index. Si verò non in
semen, sed in caput colligi velis folia, radi-
ce tenus vellantur, sic succus ad inferiora
cogetur. Cepe enim omnium olerum lu-
næ damna non sentit, viresque contrarias
habet. Reuirescit luna decedente, contrà
inarescit adolescente. Sunt, qui tradunt,
si minuente luna serantur tenues & acrio-
res

res fieri, si crescente robustas, saporis humecti. Cepa rubra acriora albis. Seruantur optimè in paleis hordeaceis incorrupta, si prius in calidam aquam demersa, mox insolata, donec penitus siccescát. Fumo quoque suspensa durare creduntur vulgo.
Propter vicinitatem cum cepis de Allio dicere pergo, Græcè σκόροδον, Italicè aglio, Germanicè Knobloich, Gallicè ail, vel aulx. Id fronde viret cepitia, sed non caua, tereti caule, in cacumine flores in globum circumaguntur, in quo semen emicat. Allium & semine & radice coalescit, sicut & cepe, ac cętera capitata. Seritur vulgare Allium mense Februario aut Martio, pro cœli locique temperatura, sicut cepe, appetit liratim seri sulsis semipedali spatio, separatis & nucleis non alto dorso lirarum impreßis, interuacante quatuor digitorum mensura. Deinde cum ternas fibras emiserint spicę, siue cum tria folia iam eruperint, sarriri debent, grandescunt quo sæpius id factum fuerit. Sed quò vastiora capita fiant, antequam caulem faciant viridem, comam omnem intorquere & humi prosternere conuenit. Vt grandescant bulbi crebo calcandum. Octobri mense fiunt cohærentium spicarum diuortia, eæque liratim seri debent arearum puluino impa- *Allium.*

cto, quo minus infestentur hyemis aquis. Aiunt odorem extingui, si betę radix in pruinis tosta superedatur, vt ex Menandro testatur Plinius. THRASYB. Quæ isthæc herba, quæ ita in altum assurgit, vt baculi vice scapus esse posit, & folijs tam amplis ac circinatæ rotunditatis, floribus cum rosa certantibus? MAR. Malua hortensis hæc est. μαλάχη Græcè dicta, Germanicè Peppel, Italicè & Gallicè ferè nomen retinet Latinum. THRASYB. Illáne, quam Horatius canit salubrem corpori, Hesiodo etiam & Martiali celebrata? MAR. Illa ipsa. Mirum etiam hoc habet, quòd folia cum sole circumagantur, ita, vt solarij vice esse posit, sole etiam non aperto horas indicans foliorum conuersione, id quod humoris detractioni acceptum ferunt Physici. In Aphrica septimo mense arborescere ac baculorum præbere vsum scribit Plinius. Seritur cùm alias, tum Octobri mense aut in autumno maximè vt occursu hyemis ab incremento altitudinis reprimatur. Delectatur loco pingui & humido, letamine. Trásferuntur plantæ eius cum cęperint folia habere quatuor aut quinque. Melius comprehendit quæ tenera est, maior enim trásłata languet. Vtimur & holerum vice & in

Malua.

Solaria herba.

ace-

acetarijs. Sapor melior si non transferatur. Rara ponenda est, ne citò in caulem erigatur, in medio glebulas constituere oportet, aut lapillos. Sarculo delectatur asiduo Solum vbi seritur pingue facit. Grandiorē malopem Columella vocat ab emolliendo malachem. Est & syluestris. THARS. Portulacam miror an seras cum sponte pasim nascatur. *MAR.* Hanc Græci ἀνδράχνην, Latini portulacam, apud Italos nomen retinet propriè Latinū, Gallis & Germanis porchelle, & burtzelen. Seritur in hortis, cultaque latius vagatur, & in vitib. sponte prouenit. Semen nigrum in herbaceis calycib. colligitur. THRAS. Buglossum βούγλωσσον quasi lingua bubula, Germ. Ochsenzung vel Burretsth. Gal. borache Ital. borache, hæccine quam video flore ceruleo speciosoque caule pedali ac ramoso. MAR. Buglossum hodie officinis borago dicitur, tametsi floris similitudine nonnihil differunt, & reuera diuersa sunt buglossum & borago. Nam boraginem vulgarem quidam buglossum minus vocant, maius verò buglossum, quod circium Dioscorides appellasse putatur, verùm buglossum vtriusque flores acetarijs insperguntur ac vino, quòd animi voluptates augeat, quare εὐφροσύνη dicitur & folia quotidianis obsoniorū

Malope. *Portulaca* *Buglossū.* *Borago.*

viribus innatant. Seritur circa Martium ſemelq́ue ſata ſponte prouenit. Quamquam etiam ſylueſtris ſit. THRAS. Perge de fragis diſſerere, quæ hîc mira fœcunditate aſpectuq́ue gratiſsimo prouenire cultu vt apparet adiuta. MAR. Maximè. nam tranſplantatione ſylueſtris fragariæ & in horum areasq́ue tranſpoſita fœliciter fructum fert duobus aut tribus annis, eam tum demum quaſi effœtam transferimus aut ſylueſtrem ſubſtituimus atque ita bifera fit & vere & autumno frugifera. Quanquam autẽ opacis locis ſponte proueniat quaſi aliarũ plantarum vmbra gaudere videatur, tamen in hortorum coloniam aſsita aprico ſolo & cultura lætatur, fructumq́ue miniſtrat vberiorem. Humi ſpargitur ſine caule multis à radice pediculis, quorum alij flore candido, alij trigemino comantur folio per ambitum ſerrato, fraga, hoc eſt, fructum gerũt rubentem & colore & ſapore gratiſsimo. Germ. Erdbern, Ga. freſes vocant. Eſt & frutex altius ſurgens quaſi flagellis laſciuiens, qui fructum fragis ſimilem fert. Dioſcorides rubum Idæum appellare videtur, quòd in Ida monte copioſe proueniat ſic dicta. Non, vti alius rubus, ſpinis horrens, ſed tener ac ſurculoſus folijs colore ſubcinericijs. Mora fert rubra ſed pallidiora fragis dulci

Rubus Idæus.

dulci gustu. Grecè βάτον ἰδαῖον & κόμαρον vocant, Germa. Imberen Gall. framboſas. THRAS. Quis nam frutex ille binûm cubitorum? MAR. Vulgo liquiricia dicitur, Plin. glicerrhyzon appellant Græcis, γλυκύῤῥιζα dicitur. Italicè Regolitia, Gallis recliſſe, Germanice Clariß oder Sußholß/ Vocatur & dulcis radix. THRASYB. Eam non arbitror hiſce regionibus prouenire, ad Mœnum frequentem eſſe audio, quonã pacto collatur audire geſtio? nam radicem habet dulcore, à quo nomen habet, commendabiliorem. MAR. Plantatur ſarmentis vt lupulus, gaudet ſolo non craſſo, ſed leuiore & aprico. Carpitur Septembri. THRASYBVL. Ecquid de Ribis, putásne veteribus notam fuiſſe hanc ſtirpem? MAR. Quam ribis noſtra ætas vocat, Germani Sant Johans Perle/ quòd circa ſolſtitium rubicundis & maturis baccis òrnetur, quæ ſapore acidulo æſtuantem ſtomachũ refrigerant, ſitim reſtinguunt, maximè quæ febricitantes excruciare ſoles. Salgamarij ſaccaro vel melle condiunt ad totius anni vſum. Veteribus putatur ignota fuiſſe, vulgaris nunc planta ſepiendis hortorum puluinis camerisque tegendis idonea, facilis cultura, niſi quòd pergulis &

Glycerrhiza.

Ribes.

topiarijs operoſis flexibilis. THRASY.Cũ lupuli mentionem feceris,num & vos vrbanis hortis colitis eum fruticem,qui ruſticis prædijs familiaris? Nam apud nos ſunt,qui non vulgarem ex eo quæſtum faciant.
MAR. Tu igitur ediſſere nobis, qua arte colatur. THRAS. Plantatur ſtramentis vti vitis,quod & tu de glyceriza paulo antè dixiſti, idq́ue in autũno, vel ſi glacies hyberna metuatur,in Martio: Sarmenta reciduntur à radicibus etiam afflictis, & in terram merguntur, ac pingui fimo terraq́ue obruuntur,quaſi cumulis aggeſtis atque ſic cõdita per hyemem relinquuntur. Vere terra foditur ſarculo non ligone atque aggeratur purgaturq́ue inutilibus herbis ac ſtirpibus. Circa Maium pali defiguntur, quibus ſcandendo circumuoluitur, vnde reptitius lupus dicitur. Quicquid ſupra florem ſarmẽti emicat,id reſecari ſolet. Circa Septembrẽ aut ad finem Auguſti flores decerpũtur ad ceruiſiæ temperaturam. A meſſe lupili ſtramenta ad terram reciduntur,terraq́ue rurſum in tumulos aggerata fimo operitur.
Vere ſtramenta è fimo collecta auferũtur, terra runcatur, coliturq́ue vt diximus. Cacumina & ſurculi, qui primum è terra circa Aprilem erumpunt,decerpi ſolent grati acetarijs,& prodeſt ne nimium luxurietur.
At age

At age tu ad explicationem horti tui reuertere. Heus quam elegantes Melones, Pepones, Cucumeres atque cucurbitæ, horum culturam nobis aperias. MAR. Melones à *Melones.* malorum figura quasi pomeos appellarũt quidam. Sunt è genere cucumerum, è quo & Pepones, qui Pompons Gallicè dicũtur. *Cucumer.* Cucumis satiuus σίκυς ἥμερος Italicè coco *vel Cucumis.* mero & cedruolo, Germanicè & Gallicè cocũbre. In pepones & melopepones degene *Pepones.* rat figura & magnitudine tantũ dissidens, *Pompons.* cùm magnitudine excessere pepones, cùm *Melopepones.* verò rotundi ex malo & pepone melopepones vocantur. Totum genus hoc Melones appellarunt scriptores aliquot. Græci omnia tam cucumerum, quàm melopeponum genera Pepones nominant ac Melones. Etsi sunt, qui melones à Peponibus distinguant, neque inter eruditos de his nominibus satis conuenit, neque quid veteres per pepones & melopepones intellexerint, certò affirmari potest. Pepones serpũt longius flagellis reptantibus, frondibus scabris, flore luteo, Estur cùm maturuit cum voluptate. Genus quod dulcedinem repræsentat Sucrinos appellant, melopepones in *Sucrin.* Campania primùm geniti putantur, mali cotonei effigie. Non pendent hi, sed humi *Melopepones.* rotundãtur. maturi à pediculo recedũt. Cucumeres

cumeres alij Citrini à colore flauo cùm maturuerint, vocantur & Citruli, vel Citreoli, in longum crescunt, maculisque citreorũ instar distinguuntur. Alij marini, rotundi, Cocussæ marinæ Italicè. Semẽ eius vescum antequàm maturuerit. Conciditur in iuscula, non multum forma distans à melone. Est & cucumer rotunditate immensa, modij instar, Messores Itali frusta secum ferunt siti sedandæ. Seritur totum hoc genus mése Martio, rarius distent inter se semina pedibus duobus, locis riguis & fimo subactis vel pastinatis maximè arenis. Mulso vel lacte per triduum maceranda semina, & tum iam siccata ponenda. Hinc suaues efficiuntur. Odorati fiunt Melones, si eorum semina multis diebus rosarum folijs immergantur. Cucumeres longos & teneros fieri, si aquam in patente vasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales fiunt. Aquam amant, adeò, vt dissecti ad eas adrepant: Si pendeant, aut si quid obstet, curuãtur, veluti si oleum oppo natur, quod vehementer odêre. In fistula flore demisso, in longitudinem immensam crescunt. Hyemem oderũt, sicut & Cucurbitæ, cui similis propè natura, nam & floribus, folijs, reptantibusque flagellis conuenit. Sed hæc in scandendo procacior, incre mento

Cucumeres grandiores.

Cucurbita.

mento pernici pergulas opacans, & parietum aſpera in tectum vſque conſcendens ſublimitatis natura auida, dependente à tenui pediculo enormi ponderis fructu, coloris herbacei, pyri figura turbinato. Quãuis vbi defloruit, ea quoque prouenit effigie qua cogitur, ſiue in caput, ſiue in lagenam, aut aliam formam. Tradunt nouem pedum longitudine naſci, rotundæ etiam in vſum vaſorum excreſcunt. Cortex muſteo tener, inueterato durus, qua carne prius exinanita peregrè proficiſcentes vrceorum vice frequentius vtuntur, in eo potũ cõdentes, quo in itinere ſitim leuent. Cucurbitæ, quæ æſtate in cibo vſurpantur, diuerſæ ſunt formæ, alia enim rotunda, alia longa, alia ſeſsilis, & quanquam forma diuerſa, vis tamen eadẽ, ſiquidem forma fingitur arte, creſcit qua cogitur forma plerũque Draconis intorti forma. Et alia reptantibus flagellis ſcandit in altũ, vires ſine adminiculo nõ ſunt, velocitas pernix leui vmbra pergulas atque vmbracula operiens, vt dixim⁹. Græcis dicta καλοκύνθα Italis Zucca, Germanis Kuirbiſch oder fleſchen/ Gallis vne courge. Semina quæ collo propinqora proceriores pariunt cuburbitas, quæ in medio rotundas, quę lateribus craſſas breuioresque ac ſeſsiles, vt Palladius teſtatur. Cucuſſa Zucca

Tam

Tam cucurbitę,quàm cucumeres grandiores pariunt,si semina inuersa ponas capitib⁹ Columella auctore. Solũ amat humidũ, pingue,stercoratũ,solutũ,fimo iuuatur plurimum & rigatione. Quæ tamẽ sine multa rigatione cõualuit,fructũ iucũdioris saporis præbet. Copiã aquæ nacta minorẽ curã desiderat.Sesquipedali altitudine sulci fodiẽdi sunt,& tertia pars stramẽtis inditis tegenda,mox stercorata terra vsq;in dimidium sulcũ aggeranda,positisq; seminib.tam diu aqua præbẽda,donec enascãtur, vbi cõualescere cęperit,adiecta humo incremẽta eorũ prosequẽda,donec sulc⁹ coæquetur. Rari⁹ serũt, vti distẽt inter se semina pedib. duob.Erũpit post sextũ aut septimũ diẽ.Quę sicco solo ponũtur, diligẽter riganda,quare in fictilib.aquã apponunt inditis fascijs,q̃ humorẽ ministrẽt. Vbi adoleuerint adminiculis fulciẽdæ. Cibis gratiores: quæ lõgiores.Cauendũ ne mulier admittatur,vbi cucurbitæ cõsitę, nã eius cõtactu languescũt. Quæ seruantur ad semina,vsq; ad hyemem in sua vite dependeãt,deinde sublatæ in sole ponãtur aut fumo:alioqui semina putrefacta pereunt.Recentes durabũt,si in sinceram albi vini fecẽ picatis dolijs demergantur, aut suspendantur in cado acetũ continente,ita tamẽ ne cõtingat acetũ, Colecyn

this

this ſylueſtris etiã cucurbita dicitur. THRA. Quid ſibi vult carduus pubeſcens? MAR. Nũcubiin Columella tuo Cinarę mentionẽ fieri legiſti, præſertim in carminibus de hortorum cultu, cùm inquit: *Colecynthis* *Carduus ſatiuus.*

Hiſpida ponatur Cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat. &c.

Athenęus ad finem ſecundi libri dipnoſophiſt. è Sophocle:

Κύνεϱος ἄκανθα πάντα πλήθύει γαῖαν.

Carduus eſt olitorum mangonio altilis, heroum menſis in delitijs habitus, qui, vt vides, compactilibus ſpicis ſquammatim coagmentatis conſtat, in quibus orbiculata & pyramidalis facies exterior vireſcit. Gręci σκόλιμον & κίναϱαν vocãt. Latini ſtrobilum, quod ſit ipſe echinus vel capitulum nuci pineæ ſimile. Galalticocalum appellant ab articulo Arabũ al & cocalos, qui nucleus eſt pineæ nucis, deinde corrupto articulo artichault vulgò appellatur, Italicè cardo & cardioſſe, Ger. partim Gallico vocabulo partim ſtrobeldorn. A Colu. cinara appellata plãta, ꝙ dũ colitur cinerib. maximè gaudeat. Semẽ commodius circa Martium ſeritur, eiusq; plãta circa Nouemb. deprimitur, vt vere ſuos fœtus largiatur multo cinere ſtercorãdo, vere ſata vix eodẽ anno fructum dabit. Cauendum ne ſemina inuerſa *Strobilus.* *Artichault*

pan-

pangantur, nam ſic incuruæ pumilęq; fient cinaræ. Terram ſtercoratam & ſolutam diligit, & in pingui melius prouenit. Palladi⁹ quoque addit creſcente luna ſemina in paratis areis ſpacio ſemipedis diſcreta non altè imprimi, ſed tribus digitis compreheñſa, donec ad primos articulos terra procedat, demergi ac leuiter obrui rigariq́ue frequẽter, ſi ęſtas interueniat, nam ita fructum pleniorem educabunt. Cùm adoleuerint herbis aſsiduè liberentur & cinere, vt diximus, ſtercorabuntur. Tradunt ſpinis carituram, ſi ſeminum capita prius lapidis attrita retũdantur. Dulces prouenient, ſi in lacte ſemina macerentur. A talpis & muribus defendere plantam oportet, vel catorum vel muſtelarum domitarum pręſidio, vt Ruell. docet. Athenæus Cinaræ caulem cactum κάκτον, qui humi procumbit, qui verò in rectũ ſubuehitur, pernica vocari tradit. THRAS. Age, quæ iſthæc eſt herba, quæ veluti capillamentis erumpit, flore ſuppurpurea ac palleſcente, ceruleiq́ue calycis, in quo flãmea croci ſtamina? MAR. Crocus eſt, græcè κρόκος, quod nomen & Italicè ac Gallicè retinet. THRA. Valeat igitur Corycũ atq; Sicilia, Cyrenaq́ue: vnde ad nos tanto pretio adportatur. MAR. Imò & in Germania prima apud Vangiones Nemetumq́ue Spiram,

Cactus. κάκτος *Pernica.* πέρνικα. *Crocus.*

ram,

ram, & aliquot alijs regionibus feliciter prouenit: & odore ac temperamento cū quolibet certans externo. Seritur in Martio, radicis bulbo. Nā radicem habet bulbulosam ac capitatam instar lilij, porri, aut scillæ. Cōstantinus tradit viuiradicibus plantari, cùm florem abiecerit: Florem autem prius remittit, quàm folia. Bulbi autem, vel radices croci sic crescunt sub terra, vt ad nonam quotannis sobolem decerpi aliqua portio possit. Quibusdam locis septimo aut octauo anno transfertur in locum benè subactum atque ita degenerans reuocatur. Regionibus Rhenensibus tertio anno vellitur & exiccatur vsque ad Augustum, postea extrema membrana ablata in terram reponitur, ad semissem pedis dispositis singulis capitibus. Optimum quod pinguissimum, & breuibus capillis: pessimum squalidū; & quod situm & cariem redolet, odore subacuto: Iuxta semitas & fontes exire lætissimū, quādo calcari gaudet & atteri pedibus, pereundoque prouenire creditur. Viret bruma. Colligitur autumno, vbi bonum colorem nact⁹, detractis à medio flore capillis cuspide, & triduo quatriduóue resiccatis, summa pars purgatur, & si quid adhæserit albi, detrahitur, conditurque vasis benè obturatis. Sunt qui putent in vmbra siccandū. Se-

plaſtorũ impoſturis adulteratur, recremento intrito aut ſapa, quã ſublinũt addẽtes argenti ſpumã aut plũbaginẽ põderis augẽdi cauſa. Vitiũ proditur, ꝙ in eo pulueres intercurrũt & defrutũ vel ſapa ſubolet. Probatio ſinceri, vt ĩpoſita manu crepet, veluti fragile: Dilutũ aũt cedit: Vel, ſi manu ad os ꝑlata leniter faciẽ oculoſq́; mordeat. Quapropter optimũ fuerit recẽs, fragrãti odore, colore aureo, manus fricãtis inficiẽs, in reuolutione oblongũ, in frangendo lentũ. In Martio purgandũ ſolũ, & ſiue vellatur, ſiue non vellatur, nihilominus aliæ herbæ ſeri poterunt vſq; ad Auguſtũ. Optimè interim portulaca, petróſelinum, ac ſimiles herbæ eodem loco producuntur. Atque tum ſolum cùm florere incipit, alijs herbis repurgandum: nam autumno circa Septẽbrem aut Octobrem florent. THRA. Roſmarini magna hîc copia, præcipuum horti ornamentum, neque cibis negligenda herba. MAR. De Roſmarini cura, quia ſic iubes, pauca adijciam. Sunt qui putent eſſe, quem Græci λιβανότιδα dicunt, quòd thuris propè odorem ſpiret, alijs ferè linguis nomen retinet Latinum. Vſum præbet & voluptatis, & culinæ. Theophraſtus & fertilem & ſterilem deſcribit. Plantatur ferè è ſurculis è cacumine decerptis in Aprili, cũ

Romarinus.

expo-

exponi solent: Mulierũ parergis variç formæ surculis ducũtur, modò currũ, modò pauones, & alias effigies fingẽtes. Asperioribus locis delectatur. In capitibus vmbellæ gestãtur plenç seminis cãdidi & rotũdi, Cachrym dicũt. Floret bis anno, vere & autũno. Carpitur flos à Maio ad Septẽbrẽ, & ꝓdest subinde decerpere, ne nimiũ luxuriet. In Narrabonẽsi Gallia sponte ꝓuenit adeò copiosè, vt ad focũ vix alio ligno vtãt. Hyeme reponit in hypogeis, & sub vernũ tẽpus reddit hortis, atq; hic cũ primũ ꝑmũt vitare oportet solẽ Martiũ, & paulatim cœlo primũ vmbroso cõmittere. Sunt, q stipulis fimoq; equino veluti tugurijs cingãt, atq; in hortis relinquãt. Saluia Græcis ἐλελίσφακος, alijs nationib. ferè Latinũ nomẽ vsurpatur, herba cuius natura nullis hortis ignota, seritur semine & surculis circa Martium locis asperis & quibuslibet: olitores lixiuij cinere munire solẽt froticẽ vt lçtius ꝓueniat, semel sata diu durat. Proxima huic Menta Græcè ἡδύοσμος, Ger. Myntz, Ital. Gallisq; retinet Latinũ nomẽ, seritur coliturque eadem diciplina, qua saluia tã apricis, quã humidis locis gaudet, quare iuxta fontes cõmodè ponitur. Si semina defecerĩt, licet de noualibus syluestre mentastrum colligere atque inuersis cacuminibus ponere: quæ

Cachrys.

Saluia.

Menta.

res feritatem detrahit, & semel sata pluribus annis restibuli fertilitate durat. Pimpinella quæ vulgo dicitur, eam Græci τράγιον vocant, quod nomen & Latini retinuerunt, acetarijs vsurpata & remedijs varijs. Et hæc semel sata durabilis est locis apricis simul & opacis, pluribus locis citra culturam erumpit: Sunt qui elatinē pampinariam putent, an rectè, viderint illi. Hyssopus, Grecè ὕσσωπος, idemq; nomen pluribus linguis Europæ retinet, herba & ipsa olitorijs hortis nota, locum postulat apricum non admodū tamen pinguem, & stercoratum. Seritur semine & plantis, vbi semel prehenderit viuacior esse solet, quàm vt hyemen reformidet. Satureia quæ & cunila Columellæ dicitur, thymo non multum dissimilis θύμβρα Aeginethæ, Italicè Coniella, Sauoreggia et Thymbre, Gallicè Sauoreie, sarietta. Ger. **Kunel zwibel hisop** locis asperis gracilibusque nascitur, seriturq; vt præcedentes plantæ. In proximo est, quæ vulgo Basilica & Italis & Germanis atque Gallis vocitur, græcis ὤκιμον, quo nomine & Latinis ocymum dicitur; herba passim in viridarijs ædiumq; fenestris odoris gratia exposita etiam in cibis vsum præbet. Seritur semine, Martio & Aprili, gaudet apricis: duo grana simul ponuntur. Basilica meridiana rigatur aqua

Pimpinella. *Elatine.* *Hyssopus.* *Satureia.* *Cunila.* *Thymbra.* *Basilica.*

aqua, reliquæ herbæ & matutina & veſpertina: tranſplantaturq́; Maio. Theophraſtus tradit ocymum maledictis ſatum lętius prouenire. Amaracus eiuſdem propè vſus aliâs maiorana & Germanis & Italis vocata, Gallis mariolaiene & Thyn vocatur, græcis σύμψιχον Dioſcoridi & Paulo Aeginethæ: *Maiorana* Et hæc ob odoris ſauitatem fictilibus atq; hortis ſeruatur. Seritur ſemine in Martio tribus aut 4. granis dimidij pedis diſtantia, Maio tranſplantatur quando incipit eſſe grandior vt & Baſilica. Thymus his affinis græcisq́ue θύμος, quod nomen alijs Europę linguis prope cómune, petroſis tenuibusq́ue & apricis lætatur non etiam pinguibus & ſtercoratis, & ſeminė & planta proſilit, imò & flore, vt Theoph. teſtatur. Hæ iam dictæ tres herbæ ſemine producuntur ſeruntur q́ue curioſius vel fictilibus vel hortorum arcis. Hactenus ferè edules deſcripſimus, quæ in maiore vſu: & quia poſteriores etiam ſpiramentorum gratia colũtur, ſubijciemus & reliquas plantas, quæ odore & viſu voluptatem præbent ſuis, vt iubes, areolis diſtinctæ hortumq́ue ornant, & pleriſq; alijs vſibus accommodantur. De Roſmarini cultura ſuperius facta mentio. Verùm ab ijs, quæ ante pedes poſitæ, ordiar. Lauendula hæc & lauanda dicta, quæ areas cingit, *Voluptariæ herbæ & coronariæ.* *Lauẽdula. lauanda.*

Græcis ψευδονάρδον vocari putant, vulgo pasſim nomen retinet. Naſcitur locis aſperis & apricis, ſeritur ſurculis, transferturq́;. Spicatur in Iunio & deinceps Iulio in ſchopas componitur odoris gratia, flores percolantur odoratarum aquarum gratia. A-

Amaranthus. maranthus, quẽ aliqui Helichryſon ἑλίχρυσον, alij χρυσάνθεμον exiſtimãt, etſi odore careat, aſpectu tamẽ gratiſsimo cõmendatur hortis. Galli ob coloris gratiam vel coccũ quoduis ſiue ſaturatum ſiue dilutum nitore vincentem paſſeuolutum vocãt, Hetruſci fior velluto, quia cum holoſerico coccineo, quod Carmeſinũ vocant, coloris pręſtantia certat. Gaudet decerpi atq; hoc lætius prouenit, floresq́; madefacti reuiuiſcũt: fictilibus ſeruari ſolet. Amaranthus dicitur quòd non marceſcat. THRAS. Sequitur

Cypreſſus. Cypariſſus. MAR. Cypreſsũ vulgo vocant: Plinius putatur χαμαικυπάρισσον quaſi pumilam cypreſſum, alij Santoniã atque abrotanum fœminam eſſe exiſtimant. Germanis Cypreßen Gallis Cyprez vocatur vernaculis, Colitur in hortis paſsim annua regermi-

Myrtus. natione fruticans. Myrtus Græcè μυρσίνη, Italis myrto, Germanis welſche heydelberr/ Gallis meurte, Oleæ folijs non multũ diſsimilibus ſed minoribus, anguſta fronde perpetua ſeriatim diſpoſita, vt vides, baccis nigris

gris perpetua coma viret, folijs punicæ æmulis. Seritur ligno, ramis & semine, sed terra iugiter accumulanda, dum germinantes ramuli roborentur, alij baccis seminaria ponunt, quas leuiter tunsas inuolutasq; fossulis obruunt: melius fruticabunt, si in caput figantur, gaudet iugi repurgatu, ita in proceritatem adolescit ad textile masculorum opus vtilis. Rigari humana vel ouilla vrina desiderat. Succi natura præcipuam habet admirationem in myrto quando ex vna omnium vini oleiq; genera fiunt. Cato docuit vinum fieri è myrto siccata vsque in ariditatem, atq; ita mulso indita, si non siccētur baccæ, oleum gigni. MYRTIDES ipsæ myrti baccæ, myrtiteq; & myrsynites vinum à Dioscoride traditur qua arte fiat. Tria genera tradidisse Catonē Plinius author: candidā, nigrā & coniugalē. Gaudet littoribus Seruij testimonio: In Italia p̄sertim maritimis locis frequens etiā sponte proueniens. *Myrtides.*

THRAS. Heus quā speciosi Cariophyli atque odoratu suauissimo. Verè dixeris, neq; Solomonē in suo magnificētiæ splendore ad huius floris nitorem aspirare potuisse, alius cocco rutilat, alius saturata nitet purpura, ali⁹ niueo blādit̄ candore, alius verniculato & vario arridet aspectu, miror veterib. harum nullam mentionē fecisse. MAR. Non *cariophyli*

Vettonica desunt, qui Vettonicã aut Betonicã altilem
Betonica. existimẽt, herbarios autem radicib. Betonicę cariophylum adegisse vel factis stylo foraminibus inseruisse, quo iucundum odorẽ flores alliciant, atq; sic ex betonica syluestri mansuetã, & ex minus odora odoratisimã redditã, Vettonicã aliqui nominant
Oenanthe. ab Hispanis Vetonibus populis, vt ferũt inuentam. Sunt qui œnanthẽ existimant, nam floret cũ vitę, alij graminis ἀγρώστεως speciẽ esse. Solum amat apricũ & tepidum & solis illustratu lætatur. Semine rarius seritur crebrius surculis, vti de Rosmarino diximus. Sed herbarij ineunte autumno sobolẽ à radice copiosã eruunt & patulis fictilibus, aut cophinis aut cadorum turbinibus pangunt in terra fimo putri saturata, & cũ hyemis gelicidia premunt, recõdũt sub tecta locis à frigoribus tutis. Cumq; serenat cœlum, solq; feruidus illuxerit, reuocant in apertum. Et cùm incesserit pluuia, aliquantisper madescere sinunt. Sæpè in hypogeis & cellis totam fruticare visum hyeme, loci tepore fauente. Nonnulli in areis ramulos radice vulsos figunt; & per hyemis frigora letamine muniunt, quò posint ab iniuria frigoris vindicari. Contingit eandem herbam vno anno candidum, & alio purpureum parere, & tertio colorum varietate pro-

promiſcuum. THRAS. En roſarũ varia genera labyrintho diſtincta & topiarijs, nũ & ſemine alũtur an ſurculo & trãſplantatiõe? MAR. Roſę, quę Grę cè ῥόδαρα dicuntur, cęteris ferè linguis patria vox retinetur. hę variè plantãtur, Alij viua radice integras trãsferũt: alij euulſas vnà cũ radicib. palmari altitudine, conciduntq́; tũ ipſas radices, tum quicquid ex ijs enatũ, omniaq́; ſegmẽta plãtant cubiti diſtantia. Quidam coronas odoris gratia plicatas plantãt. Semine deſitum eſt ſeri, cùm alioqui poſſet. Serius enim ita prouenit, fruticibus igitur per ſurculos pedales diſponitur. Sed ante Cal. Martias, & interputari oportet, hoc modo culta multis annis durat. Seri nec pingui, nec argilloſo ſolo, nec riguo poſtulat, contenta ruderibus, propriéque ruderatum agrum amat. Foditur altius, quàm fruges: leuius, quàm vites. Roſa naſcitur ſpina verius, quàm frutice, in rubo quoque veniens. Germinat prima incluſa granato cortice, quo mox intumeſcente, & in virides alabaſtros faſtigiato paulatim dehiſcens rubeſcit, & ſeſe pandit in calycis medio cõplexa luteos apices. Plinius varia genera commemorat, Mileſia ardentiſsimo colore, Alabandica albicãtibus folijs, Spermonia viliſsima, Damaſcenæ albæ diſtillandis aquis vſurpantur. Differunt

Roſa.

ferunt foliorum multitudine,aſperitate,leuore,colore,odore. Sunt,quæ quina tantùm folia,aliæ centifolia,neque odore,neque ſpecie probabiles.Odoris inditium ſcabricia corticis, vt Plinius tradit.

les & incarnatæ roſæ.

Sunt pallidulæ,quas incarnatas & prouinciales appellant. Hæ latiſsimè fruticant ſemel plantatę, gratiſsimi odoris.Roſaria Februario menſe cõſerũtur, q̃ ſulco breuiſsimo aut ſcrobib. ponenda ſunt,vel virgúltis, vel etiã ſemine.

Semina roſarum.

Semina roſarũ, vt ſcribit Palladius, nõ ſunt medij floſculi aurei coloris,quos roſę ferũt ſed baccas nutriũt, quas in breuiſsimi pyri formã turbinatas ac ſemine turgentes poſt vindemiã reddũt maturas. quarũ maturitas ex colore fuſco,& mollitie æſtimat̃. Semel plantatæ diu durant, atq; emortuæ etiã veteres nouellas emittunt.Si plantarum indigus voluerit quis ex paucis habere copioſa,quaternũ digitorũ vel circiter gemmantes ſurculos cum ſuis ſarmẽtulis excidere, & in modum propaginis ſternere, ſtercoratu rigationibusq; tueri debet. Vbi anniculi sũt pedis ſpacio inter ſe diſtinctos trãsferre,luxuriantemq; materiã omnem adimere,& crebris defoſsionib.exhilarare.Roſaria putari volunt,nã reſecatione fieri criſpiores,quę alioqui ſimplices futurę. Vſtione quo-

ne quoque proficere. Translatione, vt vitis optimè ocissimeq; prouenit, surculis quaternûm digitorũ longitudine aut ampliore post Vergiliarum occasum sata, dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis crebrò circumfossa. Antiqua rosaria in Februario circumfodiuntur sarculis, & ariditas reciditur, & quæ rara sunt, ducta virgarum propagine reparantur. Vt quinque diuersos colores habeas rosarum vno stipite, eo tempore, quo gemmæ turgere incipiũt, suila subter genicula deorsum terebrato, stipitem aut ramum, & mox excoctũ bersilino ligno colorem panno indito foramini, & ad eundem modum alia stipitis parte viridem colorem, atque alio flauum, & sic deinceps alios, quos velis colores, postea foramina fimo bubulo & limo terráue pingui obducito. Si rosam temperius habere volés, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die, atque sic etiam Ianuario rosas habere posse Democritus promisit. Rosas nondum patefactas seruabis, si in canna viridi stãte fissa recludas, vt fissuram coire patiaris. eoque tempore recidas cannam, quo rosas virides habere velis. Aliqui olla rudi cõditas ac benè munitas sub dio obruũt, ac ita reseruãt. vita vigorque rosis manet, quæ amurca,

sic

ſic merguntur, vt humor extet. Si indeſinéter habere velis, ſingulis menſibus plantato ac ſtercorato, & ſemper habebis, vt Didymus tradit. Vt duplicem florem ferant roſæ, atque ſimiles plures, è granis ſeminis duo aut tria in culmum indas, atque ſic terra obruas. Si allium iuxta roſas plantaueris, odoratiores erunt. Maximè autem ſicco loco plantatæ odoratiores fiunt. Refert cœli temperies. Quibuſdam annis minus odorata prouenit. Roſam candorem contrahere, quæ ſulphuris nidore ſuffiatur, cùm dehiſcés in folia cępit euolui. Inter omnia roſarum genera maximè commendantur odore & gratia, quæ vocantur incarnatæ &

Incarnatæ roſę. prouinciales. Roſaceum oleum etiam Homero Troianis temporibus vſurpatum. Et áceto roſaceo hodie plurimus vſus. Lilium roſæ nobilitate proximum propter odoré

Lilium. & candorem eximium: Græci vocant κρίνον & λείριον. Itali giglio. Gallis flein de lis, Germanis Lilien. Græci perhibent è Iunonis lacte natum, reſperſa terra. Februario menſe liliorum bulbi ponuntur, vel lilia iam ante habita ſarrimus ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcétes, & minores bulbulos ſauciemus: qui à matre diſtracti, atq; in alios ordines digeſti noua lilieta formabunt. Sicut & roſæ, ita & lilia, odoratiora

ſunt

sunt locis siccis consita. Lilia, vt & rosæ semel satæ diu durant. Est & rubens lilium, alibi hominum ingenijs factum. Nam si liliorum scapi arescentes in fumo suspendātur, & nudantibus se nodulis deinde in fece vini nigri mense Martio macerētur, ita, vt colorem accipiant, moxque in scrobiculis serantur vini fece circumfusa, purpurea nasci. Viola Græca nomenclatura est ἴον: Viola nigra & purpurea, ἴον μέλαν κὴ ἴον πορφυροῦν, Italis viola porporea, & viola mammola, Gallis violetes, violets de martz & caresme, Germ. Fiolen. Hæc etsi vulgo syluestris circa sepes & muros proueniat: est tamē altilis etiam, sicut cætera olera, seriturq; plantis sicut holus. Sunt varia violarum genera & colore etiam distincta. Sed eadem ferè disciplina. THRAS. De olerib⁹, voluptuarijsque plantis iam abundè mihi satisfactū. De tertia, nempè medicarum, quas hic quasdā video, aliquid edisseras: nam & medicas tibi hortus tuus præbere videtur. MAR. Naturę placuit remedia quibuslibet malis vulgo exposita esse, sed fraudes hominum ingeniorumque capturæ officinas inuenêre, in quibus venalis hominum vita, vlceriq; paruo medicina à rubro mari atq; ex India petitur, cū verą remedia pauperrimus quisq; quotidie cœnitet. Nam si ex hortis petatur

Viola.

Medicæ plantæ.

medi-

medicina, nulla artiũ vilior erit. Noſti quid Cato tuus, & quot remedia Braſsicæ quotidiano oleri tribuat. THRASYB. Memini, nam & ſe familiamque ex horto curare cõſueuiſſe traditum. Sed quænam iſthæc herba caule longiuſculo, folijs in cacumine ſubnigris, oblongis atq; ſerratis? ni me fallit iudicium, conſiliginem eſſe dixero, cui radicula pecoribus mederi ſolemus. MAR. Maximè. Veratrum ais, Græcis ἐλλέβορος, etſi
Veratrum duplex eſt, aliud albũ, quod Germani Nyſvvurtz, vvranckraut vocant: aliud nigrum, kriſtvvurtz, quod circa Natalem Chriſti floreat. Itali, Galli, & Hiſpani ferè Græcum retinent nomen. Radicem huius plantæ pecoribus & iumentis vel in auriculã, vel pectori inſerunt, quoties pulmaria & alijs quibuſdam morbis laborant. Columella con-
Conſiligo. ſiliginem appellaſſe creditur. Hortenſis nõ niſi ſata prouenit, duratq; diu, amat loca frigida & aſpera. Non procul eſt & alia herba remedijs ac medicina nobilis Angelica,
Angelica. Græcis μύῤῥις creditur appellata: & Latinis myrrhis ſit nec ne, herbarijs iudicãdum relinquo, Italis, Germanis & Gallis Angelica dicitur, eius radix, quia peſtilentiæ reſiſtit, & alijs pluribus facultatibus prędita in hortis colitur, ſemelq; ſata reſtibilis durat, prouenit & montanis locis ſylueſtris, floret Iu-
lio

lio & Augusto. Huc pertinet & Helenium *Helenium*
ἑλένιον, Italis Enula, alias Enela, Germanis A- *Enula.*
lant, Gallis aulne. Hæc quoque valetudinis
conseruandę gratia certis remedijs colitur
in hortis, ac propagine pangitur radicis
gratia, prouenit & montanis, vmbrosis &
siccis locis. Aestate radix eruitur, & conci-
sa siccatur: hodie enula campana dicitur, *Enula cã-*
flore est luteo, folio verbasci, sed albican- *pana.*
te & altera parte lanuginoso. Absinthium *Absinthiũ.*
etsi passim sponte proсiliat, tamen hoc, quod
vides, Seriphiũ dicitur: vel, vt alij ponticũ,
nostri Romanũ vocant Romsche vvermut,
Italis assenso, Galli aluine & absince, id hor
tis colitur apud nos, crediturque efficacius.
Sabinam siue Sauinam, quã colimus in hor
tis, ad varios vsus etiam iumentorum labo- *Sabina.*
rantium remedijs, Græcè βραθυς dicitur.
Germanicè Seuenboum, Italicè nomen re-
tinet Latinum: Gallicè Sauiniera vel Saui-
nier, folijs cupressi ac Iuniperi, perpetuò
virentibus. Est duorum generum, altera
tamaricæ similis, altera cupresso. Arbor
in latum magis diffusa, quàm procera,
baccas fert. Autumno colligi possunt fru-
ctus vel alio quouis tempore. THRASYB.
At videmus hortos varijs vitijs, & bestijs
vastari, aduersus hæc quónam remedio vte
ris? MAR. De vitijs soli curandis & aridita-
te

te nimia, atque humiditate sarcienda initiò diximꝰ. Quod ad bestiolas attinet, quæ herbis nocere solent, inter eas precipuè sunt erucę, limaces, talpę, sorices, culices, atq; formicæ. Sunt, qui tradant; si fuligine semina misceantur, aut ante sationem succo herbę sedi, vel semper viui macerentur, nihil sic medicatis nocere erucas. Item erucę arboribus aut oleribus non hærebunt, si rorę aquæ perfuderis, in qua vitigineus cinis maduerit. Adde fasciculis allij, sine capitibus per horti spacia combustis, eo nidore vinci erucas. Nasci prohibétur, si circa arborum olerúmue crura bitumē & sulphur ignem non expertum accendas. Idem de lixiuio è ficulneo cinere traditum. Formicas frugū aceruos non attingere nec etiam plantas, si creta circumscribantur, vel cinerē cochlearum crematuram in foramen mittas. Atq; etiam si aliquæ captę crementur, odore fugantur. Si oleo Cyrenaico lasere perfusum cuniculis aspergitur prorsus extingui tradunt. Arbores nō attingere, si caudices lupinis amaris, vel bitumine ex olea aspgas. Erucas conuenit excutere ab herbis vel vesperi vel manè, cùm adhuc torpent. Item aqua cū anetho per horti spacia, cū infrixit diffūdenda, & erucę necabūtur. Proditum est, si cicer circūferatur, erucas non nasci, ꝙ si iá natæ

aduersus erucas remedium.

Contra erucas.

natæ, ſuccum abſinthij decoctum fundendum. Bubulum ſtercus ſuffitũ culices perſequitur, etiam ſulphure abiguntur: ſpongia quoq; aceto imbuta conuolutaq; culicum agmina, cùm appenditur, ad ſe trahit. Item ventriculum ouis recenter occiſi non elotum, ſed cum ſuis ſordibus ſpacio, quo blattæ, aliæúe beſtiolæ abundant, non altè, ſed ſuperficie tenus operire oportet, poſt biduum inuenies omnia animalia ipſa ventrem compleuiſſe, id iterum atque tertiò faciendum, vt extinguantur. De talpis fugãdis vel necandis tradit Grecus Sotion, Nucem vel aliud pomi genus eiuſdem ſoliditatis perforandum, atque ibi paleas & cedriam cum ſulphure ſufficienter includenda, & omnes aditus paruulos, ac reliqua ſpiramenta talparum, ne fumus exeat, obſtruenda, reſeruato vno tantùm foramine, in cuius aditu nux reciſa ſic ponenda, vt ab vna parte poſsit flatus accipi, quo cedriæ ac ſulphuris odorem diffundat, ſic impletis fumo cuniculis talpas perimi. Talpis quoque capiendis decipula paratur. Tumulo recẽti furcula imponitur, quæ ligurioſo cõmiſſa, atq; ſic fiſſo, vt tanquàm vagina aliud lignum inſtar cultri excipere poſsit, huic iungitur in cuniculis lignũ quaſi lingula, quæ

Culices.

Talpæ vt fugentur.

Cyri te ſolertiam ſuperaſſe apparet: Lyſander ſi in hunc veniſſet hortum, longè maiori admiratione adduci potuiſſet, quàm in Cyri hortis. MARIVS. Certè ſplendorem regium neque ambio, neque conatus ſum exprimere, ſed qualemcunque induſtriam diligentis hortulani æmulatus pro noſtribus opibus (vt dicitur) mœnia cōdimus. Ipſe magna ex parte metitus ſum eos ordines, plurimæ quoque arbores mea manu vel inſitæ, vel plantatæ: Veteres æmulatus, quos pomariorum hortorumque colendorum Philoſophiam religiosè exercuiſſe conſtat, adeò, vt exiſtimem arbores ſyluasque tanquam ſummum homini munus datum. Siquidem præter honeſtam voluptatem, quam illę nobis præbent, etiam alias innumeras vtilitates ex ijs à bonorum omnium largitore conceſſas fateri oportet. Ac primùm homini alimentum & cibi ac potus, deinde harum fronde mollior ſpecus, libro veſtis, vt Plinij verbis vtar, atq; hæ vtilitates etiam Ethnicis celebratę, nobis aũt verum Deũ agnoſcẽtibus, cui oẽs creaturas homini in dominium datas acceptas referre conuenit, altiorẽ & reconditã magis cõtemplationem ſacra philoſophia ſubminiſtrat. Nam anteq̃uã hominem crearet Deus, de victu & veſtitu ꝓuidere volẽs, *Quincuncialis ordo* *Arborum donum.*

P 2 produ-

produxerat de humo lignum pulchrum vi
su & suaue ad edendum, lignumque vitę in
Lignũ vitæ. medio pomarij. Deinde arborem condidit
Arbor boni ad sciendum bonum & malum, nimirum,
et mali sua vt Adam haberet signum certum cultus &
reuerentiæ erga Deum, vbi tanquam in tẽ-
plo Dominus Adæ concionatus fuit, atque
ipse, si in innocentia perstitisset, Adam post
refectiõem ex arbore vitæ prædicasset Deũ
cum suis posteris, & gratias egisset pro tra-
dito creaturarum dominio super terram,
vt canit propheticus psaltes. Id aũt, ꝙ nobis
ad tantum bonum diuina benignitate con-
cessum posteritas impia in idololatriã ver-
tit, arbores & lucos gentilium dijs conse-
crans. THRAS. Theologizare mihi videris.
MAR. Certe id hîc maximè cõuenit, nimirũ
creatorem in creaturis agnoscere, & per vi
sibilia æternam beneficentissimam largito
ris potentiam, bonitatem, ac diuinitatẽ cõ-
templari, ac prędicare decet. Verùm de his
aliâs. Arborum autem vsus, vt dixi, haud du
biè & voluptatem & vtilitatem nobis præ-
bet. Quare hęc rei rusticę pars nequaquàm
negligenda: siquidem Columella virgulta-
rum arborumque curã inter præcipuas rei
Rusticæ functiones esse tradidit: cui senten
tiæ Poeta succinit.

Hacte-

Hactenus aruorum cultus & ſidera cœli:
Nunc te Bacche canam.

THRAS. Amabò igitur te, ediſſeras nobis arborum plantandarum cõſeruandarumque rationem. MAR. Conſideamus igitur ſub opaca hac vite, quæ & vinum & vmbrã prębet iucũdiſsimè. THRAS. Placet. MAR. Arborum ſpecies diuerſæ & multiformes. Aut enim ſponte, aut ſemine, aut ab radice proueniunt, quod ſubdit idem Poeta: *Arborum ſpecies.*

Pars etenim poſito ſurgunt de ſemine.
Pullulat ab radice alijs denſiſsima ſylua.

Aliæ ſponte ſua proueniunt, plurimæ ſatæ naſcuntur. At eę, quę non ope humana, ſed ſylueſtres & feræ gignuntur, ſui cuiuſq; ingenij ſemina gerunt. Verùm quibus labor adhibetur, magis ſunt aptæ frugibus. Rurſus quædam ſunt, quæ ſemper virent, neq; hyeme etiam folia deflua habentes, à Conſtantino enumerantur palma, citrium, lentiſcus, laurus, olea, cupreſſus, ſiliqua, pinus, ilex, buxus, mirtus, cedrus, iuniperus. Externas arbores indocilesque naſci alibi, quàm vbi cœpêre, noſtroque cœlo incognitas relinquimus. De eo genere primùm dicemus, quod nobis alimenta præbet. Idque tripartito diuiditur. Nã vel arbor è ſurculo naſcitur vt olea, vel frutex vt palma campeſtris; vel tertium, quod nec arborem, nec fruti- *Arbores ſemper virentes.* *Arborum fructiferarum partitio.*

cem dixeris, vt eſt vitis. THRASYBVL. De ſingulorum diſciplina audire geſtio. Nam artis non vulgaris exiſtimo & herbarios hortos, pomiferasque arbores, ac vineas tam ſcitè conſerere. Mira induſtria vſus mihi videris, quòd vitibus oleas, ficus, amygdalas, pręcocia interſerueris, pomariũ quoque ſepimento foſſaque à vinea, & vtrunque ab horto herbario foſsis ac ſepimentis ſecluſeris. MAR. Sic expoſcere videbatur vſus, ne familia in vno occupata in alium irrumperet nobis inuitis. Primùm, ſi libet, de earum cultura diſſeremus, quæ alimenta nobis præbent: pòſt etiam ſylueſtrium ſyluarumque conſerendarum diſciplinam meam explicabo. Principio, vt Columella noſter teſtatur, idem locus & vineæ & pomario conuenit, vti etiam hîc cõiuncta vides, & ſi accliuis & montoſus atq; inæqualis vineis magis congruat, quàm pomario. Locus igitur pomarium conſtituere volenti idoneus deligendus, ſolumque fęcundum, & æquale atque apricum. Eo autem delecto eundem munire oportet, vti ſuprà de hortorum ſepimentis dictum, vt à pecorum hominumq; iniuria tutus ſit. Nã & ſi calcatio & fimus pecorum non inutilis eſſet arboribus, tamen, ſi vel à pecorib. prerodantur, vel atterãtur, vel ꝑfringantur an-

tequam

tequã adoleuerint, facilè corrũpuntur. Locum igitur munitũ conſerere volens in pomarij vſum, ſcrobes ante annũ fodiat, ita ſole & pluuia macerabũtur, &, quod pòſt poſueris, citò comprehẽdet. Sed, ſi quo anno ſcrobes feceris, etiam ſemina ponere velis, minimum ante duos mẽſes ſcrobes fodito, poſtea ſtramentis eas cõpleto & incendito. Quò latiores patẽtioresq́; ſcrobes feceris, eò lætiores vberioresq́; erunt fructus. Scrobos clibano ſimilis erit, imus q̃ ſummus patentior, vt laxius radices euagentur, ac minus frigoris hyeme, minusq́; æſtate vaporis per anguſtum os terræ admittant. Tum etiã cliuoſis locis terra, quæ in eum congeſta, non abluitur. In diſponendis arboribus arbuſtisq́;, ac vineis quincuncialis, ſiue reticulata alueolataq́;, & ſcacaria ſymmetria ordinumq́; ratio vulgata neceſſaria, non perflatu modò vtilis, verũ & aſpectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinẽ ſe porrigẽte verſa, quod huc quoq; prodeſt, vt terræ ſuccum ęqualiter trahant arbores. THRA. Id iam paſsim video arboratores obſeruare, vt è ſeminarijs plantas transferentes, ita ſtellatim decuſſare norint ordines, vt in quamcunque te verſes partem, rectam ſemper ſeriẽ videas, nuſquã obliquante proſpectu. MAR. Quincuncialis ordinis duplicẽ

ratióem obſeruaui, alteram quadrã, quaſi alueolatam & ſcacariam, ab alucorum luſo riorum pictura formam mutuantem: alteram reticulatam, non in quadras, vt prior, ſed in rhombos diſpoſita vitreis feneſtris ſimiles, & retibus. Vnumquemque ordinem ſuo generi relinquere conuenit, ne à valentioribus infirmę opprimantur. Arbores paribus interuallis ſerendę, vt cùm creuerint, ſpacium habeant, quò ramos extendãt. Nã ſi ſpiſsè nimis poſueris, neq; infrà quicquã ſerere poteris, nec ſic ipſæ fructuoſę erunt, niſi eas interraſeris. Itaque placet Palladio minimùm tricenos pedes relinqui. Generatim diſponere arbores vtilius, vt inter maiores minores interponantur, ne aliæ alijs veluti luminibus & ſtillicidio officiant, ita tamen, ne imbecillę à valentioribus premantur, vt pote quæ nec magnitudine, nec viribus ſint pares, neque pariter creſcant. Punicas & myrtos denſius ſeri in pedibus tantũ nouenis: Malos amplius paulò, magis etiã pyros. Sed ſunt varia genera, magis etiam amygdalas & ficus. Et quoniam pleriſque arboribus natura, familiaritas, & amicitia, atque Sympathia intercedit, vt illæ vicinæ iungantur, vt vitis cum olea, punicę cũ myrto: È diuersò diſiungendas, quibus natura mutuum odium, quale eſt viti cum corylo &

Sympathia arborum.

lo & lauro. Sunt quædam, quæ veluti con- *Stillicidia*
iugio binæ amant ſeri, qualis eſt caſtaneus, *arborum.*
Plurimum etiam ſtillicidia, quæ quibuſdã
grauia ſunt, nocent, pini enim, quercus & i- *Vmbræ ar*
icis ponderoſiſsima. Adde vmbram offic e *borum.*
rı quarundam arborum, veluti iuglandis
grauis & noxia etiam humano capiti, & pi-
ni necat germina, ventis tamen vtraque re-
ſiſtit. Melius igitur in margine pomarij cõ-
ſtituentur, vt inferius vberius dicetur. De lo
co atque ordine fortè ſatis; Plantandi ſerẽ-
dique rationem expectas, vt pergam expli-
care. THI A. Quodnã tempus exiſtimatur
magis plantandis & inſerendis arboribus *Plantandi*
idoneum? MAR. Plantationis tempus cùm *tempus.*
primis idoneum autumnale tradit Floren-
tinus. Natura igitur tum circa inferiora ma
gis operatur, licet verno tempore circa ſu- *Inſitionis*
periora: Quare inſitio verno cõuenit, plan- *tempus.*
tatio autumnali tempori atque hyemali:
Siquidem per totam hyemem plantæ rigã-
tur, atque ideo ſtatim poſt Pleiadum occa-
ſum plantandum, vſque ad ſolſtitium hye-
male. Vere plantanda, quæ autumno præ-
termiſſa. Quocunque tempore fiat, curan- *Temporis*
dum, vt poſt meridiem ab occaſu æquino- *in plantan*
ctiali flante vento fiat, luna decreſcente ac *doratio.*
ſicca. Mirum in modum augeri vbertatem:
effectusque eius obſeruatione tali Plin. tra- *Lunæ ratio*

 dit:

dit:Si enim augeſcēte luna arbor plātetur, vehementer augeſcit:Si decreſcēte, humilis quidē, verùm robuſtior erit arbor. TH. Sed ſuntnè varia genera plantādi ſerēdiq;? MAR. Maximè:aut enim inſitione, aut ſemine proueniut, aut plantis radicis, aut ꝓpagine, aut auulſione, ſtolonib., & talea, empaſtratione, & inoculatione: Quędā pluribus generib. ſeruntur, quędā omnib. Apud Babylonios folia arborū ſeri, atq; ita arborem prouenire traditur. De inſitiōe primū, pòſt dereliquis dicetur generib. Sunt qui trib. generibus inſitionem cōplecti putant, aut enim ſub cortice, aut in trunco conſciſſo, aut emplaſtro. Primum encentriſmon, hoc eſt, inſitionem: ſecundum emphylliſmon, quaſi infoliatiōem: tertium enophthalmiſmum vocant, noſtri inoculationem. Quæ dēſiori ſunt cortice, atq; è terra copioſum ſugunt humorem, ſub cortice melius inſeruntur, quales ſunt ficus, ceraſus, olea. Quę autem tenui cortice cinguntur, pauciore humore contentæ, & foris exuccæ, tanquam humor relicto cortice in interiorem medullam ſe recipiat, quales citrea, malus, vitis, & aliæ cōplures, fiſſo ligni medio ſurculi infiguntur. Inſeruntur autem aliæ alijs arboribus felicius: nam ficus rectiùs moro inſeritur & platano, morus caſtaneæ & fago,

Genera plantandarum arborum et inſitionum.

Inſitiōum genera.

Quæ inter corticem et lignum.

Quæ fiſſo ligno inſerātur.

Quæ quibus inſerātur.

go,malo,pyro ſylueſtri,terebintho,vlmo, albæ populo,quo coniugio candida naſci mora proditum:Eidem trunco inſeruntur pyra,cydonia,meſpila,ſorba: pyrus inſerĩt punicæ,malo,cotoneo,moro,amygdalæ: Si pyri ſurculi moro figantur, rubra pyra creabuntur: malus inſeritur omni pyraſtri generi,ſalici,populo.Eadem cotonei coitu fęcundata poma dabit,quę Gręci melimela vocãt:Similiter & pruno adigitur,ſed initio platani cõſortio rubra mala producit. Meſpilus ſi ſpinis inſeratur, planta augeſcit, trũco exiguo manẽte:pino ſi inſeratur meſpilus,fructum edet dulcem,at non durabilẽ.Perſica in ſpina inſita grandiores profert fructus,atq; etjam fago:Amygdali & Perſici ſurculi ſi cum gemmis coniuncti inſerantur in pruno,fructus carnem Perſici & nucleos amygdali proferet. Nux in arbutum ſolam inſeri vult, cæterarum ferè ſocietatẽ horret. Punica varijs arborum adulterijs gaudet,vt ſalicis,lauri,fraxini,damaſcenæ, pruni & amygdalæ,quibus omnib. miſceri lætatur: Damaſcena ſylueſtri pyro cuiuſcunq; generis,cotoneę,malo & pomo impacta coaleſcit,Caſtanea iuglandi,fago infixa comprehendit,Ceraſus nec perſici nec terebinthi reſpuit hoſpitiũ, nec cõtrà ceraſi terebinthus & perſic⁹,Cotonea oxyacãthæ conſor-

Pyra,vt rubra proueniant & poma.

Perſici caro in amygdali nucleo.

consortium non aspernatur, Myrtus salici inseritur, & prunus damascene & thasię nuci, hoc est, amygdalæ, Citria malus cùm vestiatur tenui libro, vix subter cutem recipit aduenam surculum, ideò in nutritione parentis sinu potius alitur. Insitam ceraso vitē vuas vere ferre promittit Florentinus, eandemque oleæ impactam fructum producere, qui vtriusque parentis ad optione elęostaphylos dicitur. In summa inserūtur nouellæ arbores, quibus succus in cortice, si maior est, circa radicē melius inseretur, vbi cortex & lignum beneficio soli adhærentis humescit. Inserere igitur volēs siue in trūco siue inter corticē & lignū, surculos quærat ex arborę feraci, tenera, nodisque crebra, eque nouello germine, nisi vetustæ arbori inserendum sit, huic enim robustiores cōueniunt, aliâs nouelli meliores, qui iā semel atq; iterum fructum feliciter reddiderunt. Sumendi autem ab ea arboris parte, quę Aquilonem, alijs placet, quæ orientem æstiuum spectat, potius quā quę vmbris tegatur. Virgil. è cacumine seri vetat, meliusque ex humeris arborum peti: breuiter, surculi seu calami sint prægnantes, hoc est, germinatione turgentes, de nouo nati, leues, integro libro, benè & celeriter comprehendentes. Nouelli, nempe anniculi, quod indicat

Elæostaphyl.

Surculi, quales deligendi ad inserendū.

dicat internodium seu geniculum, singulorum annorum incrementum distinguēs. *Internodia.* Porrò surculi nō omnium stirpium ijsdem partibus petuntur: nam vitibus ficisq; media sicciora, & summa parte conceptus, ideò illinc surculi petuntur, oleis circa medias succus, inde & surculi cacumina sitiūt: facilimè coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiusdē horæ germinationem succorumque societatem habent. Surculos finiente luna decem dies ante insitionem legendos volunt. Causam addit Constantinus, quod necesse sit surculum emarcescere modicè, vt meliꝰ ab hospite recipiatur. Verno tempore insitio facienda, nempè à Martio, cùm iam gēmæ turgere incipiunt, nondum tamen florentes, licet pyrum vel florentem inserere liceat, atque in Maium protendere insitionem. *Tēpus inserendi.* Insitioni imber vtilis, infoliationi inutilis. Olea, cuius diutissimè oculi parturiūt, minimumq; succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet, quare in Maio vsq; Iunium Florentinus inserendas docet. Columella circa æquinoctium vernum vsque in Idus Apriles oleam inserendam tradit. Estque insitio facienda luna crescēte, post meridiem ac sine vento austro. *De modo inserendi.* Quæsito inuētoq; idoneo surculo, parataq; acuta falce,

aut

aut cultello bona acie, surculus infrà eius anni internodium tribus aut quatuor digitis, hoc est, tanto interuallo præcidendus, vt cuspidem inserendā præbere queat, vtq;
Verticillū extremum, siue id verticillum, seu genicu-
Geniculū. lum voces, quod proximi anni incrementum indicat. Eam surculi partē, quę infra internodiū, vt diximus, salua medulla instar calami scriptorij ab vtraq; parte in cuspidē exacuatur, ita vt lignum ligno, cortex cortici committi posit. Quo facto, si trunco inserere velis, eundē prius mediū acuto ferro findito, ita vt fissura trium sit digitorum aut circiter, atq; vt huc cuspidem derasam in commissuram mittere commodè queas, cuneum præparatū habeas vel ferreum, vel è ligno duriusculo, osseum Plinius mauult. Cuneus ab vna parte planus, ab altera conuexus erit, cùm inter corticem inserere velis, & surculum ab ea parte, qua truncū cōtingit, abrasum esse cōuenit, vt diximus, ne tamen medulla lædatur, altera parte exteriore solo libro ablato, quem prius in fissurā vel trunci, vel inter corticem & lignum imprimas tantisper, dum surculus cortice tenus cum cortice trunci committatur. Sunt qui trianguli modo cuspidem exacuāt, ita vt duæ partes nudatæ cortice, tertia tecta maneat: Eo modo bini surculi mittuntur in eundem

eundem truncũ è regione ab vtraq; fiſſuræ parte, atqui vnum tantùm inſerere ſurculũ pręſtare putatur. Vbi ſurculum in foramen, quod cuneo factum demiſeris, cuneũ vellito. Sed hîc opus diligenti libraméto. Quare vtraque manu deprimendum calamum vel ſurculum putant periti hortulani, ne vel faſcia corticis rumpatur, vel calamus lędatur, aut inæqualiter ſubducto cuneo mergatur. Quare aliqui præligare ſolét marginem, & poſtea cuneum figunt, continente vinculo libertatẽ dehiſcendi. Validius demiſſos tardius ferre, forti⁹ durare: cõtrariũ ediuerſo, ne dehiſcat nimium rima, laxeq; capiat, aut ne parum exprimat, aut cõpreſſum necet. Ceraſos libro dempto findi ad inſerẽdum, hæ ſolæ etiam poſt brumam inſerũtur. Demiſsis ſurculis vimine arborem aſtringito, poſtea paleato luto benè ſubacto plagam oblinito, & ſpacium, quod eſt inter ſurculos vſque eò, vt duobus digitis inſita extent, ſupra lutum muſcum imponito, & ita alligato, ne pluuia dilabatur, aut vento & calore lędatur, is modus & veteribus & noſtris temporib⁹ obſeruatus: Licet Columellæ ætate, vt è ſcriptis eius apparet, non niſi inter lignũ & corticem inſeri ſolitũ, quòd priſci truncum findere metuerét, vt Plinius teſtatur, mox inforare arborem,
atque

Veteres truncum findere metuebant. atque ipsi medullæ inserre calamum ausi; tandem etiam findere cępisse. Cato argillæ vel cretæ arenam fimumque bubulum admisceri, atque ita ad lentorem subigi iubet, idque interponi & circumlini plagæ. Inse- *Inuersi surculi insitio* runtur, & inuersi surculi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Inserere optimum proximum terra, si patiatur trunci nodorumq; ratio, & eminere calamos non amplius sex digitis Plinius vult. Si pusillā arborem inserere voles, iuxta terram abscindito, ita vt sesquipedem à terra extet. Cùm abscideris, plagam diligēter leuato. *Calami quomodo seruētur diutius.* Calami vel surculi si longius perferendi, rapo infixos optimè custodire succùm creduntur, seruarique inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas vtrinq; terra obstructos. THRAS. *De Emplastratione, & inoculatione.* De Emplastratione et inoculatione, hoc est, enophthalmismo atque infoliatione, quam ἐμφυλλεισμὸν vocatis, audire gestio, quo genere iam hos, qui nouis moribus fauent, vti video. MAR. Hoc genus non pridem repertum, sed & apud veteres tam Græcos, quàm Latinos vsurpatum reperimus, cùm gemma exiguo cortice exempta in aliam arborem pari spatio delibratam inserimus, quod genus Columel. ait agricolas vocare emplastrationem vel inoculationem. Et ante Colum. Theophr.

in suis libris de causis plantarum inoculádi ratióem prodidit. Plinius monedulam, inquit condétem semina in thesauros cauernarum eiusdem rei præbere causam, atque hinc nata inoculatio sutoriç simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenque includendi eadem fistula sublatum ex alia. Hoc autem insitionis genus æstiuo tempore circa solstitium optimè vsurpari Col. testatur, & nostri hortulani idem fatentur. Didymus tamen se feliciter idem genus vsurpasse circa æquinoctium vernũ proditur. Et cùm sit subtilissimũ non omni arborum generi idoneum est, sed quæ humidum succosumque & validum librũ habent, quales sunt olea, persicus, ficus: hæc enim lactis plurimum mittit, & corticẽ robustum habet. Ex arbore, de qua inserere velis, nouellos & nitidos ramos eligito, in ijsdemque obseruabis gemmam, quæ germinis certam spem præbere videatur, eam duobus digitis quadratis circũsignato, vt gemma media sit, & ita acuto scalpello circundato, delibratoque diligenter, ne gemmam lędas, scutulamque eximito. Postea item alterius arboris, quam emplastaturus es, & nitidissimum ramũ eligito, & cuiusdam spatij corticem circumcidito, materiamque delibrato, deinde in eam partem,

lictis, pòst argilla & musco locum diligenter operiendũ, terræq; committendum: Ita & vites in vlmo inseri posse commissas. Sic sarmentũ viuet tum è veteri parente nutritũ, tum viti, quæ ipsum suscipit, coalitũ. Intra annos duos sarmẽtum immissũ coalitũ post cicatricem inductam deciditur, & trũcus vitis, in quo insitio facta, quãtum supra terebrationẽ extat, serra desecatur, atq; sarmẽtum insitũ deinceps præcipua vitis pars erit. Id nostrates aliqui in fago nouella hominis crassitudine pstanti ligno, eaq; resecta terebrataq; experti, pyri ac mali ramos inseruerunt humidæ telluri cõmittentes in Martio, atq; sequentis anni eodẽ mense exempto fagino trunco, eundẽ inter foramina & surculos serra diuidunt, atq; singulos surculos cũ suo trũco in solũ pingue ac frugiferũ mittunt. Sunt, q insitionis genus nouum, aliud nõ multũ superiori dissimile iactant, cui9 tñ Africanus meminit apud Cõstantinũ, quod in persico compertum, nempe salicis ramum brachij crassitudine solidum, longum cubitis duobus aut amplius, terebrari iubent in medio, & plantã persici in eodem loco, in quo consistit, spoliatã ramis solo capite relicto per ipsũ saligni manubrij foramẽ induci, tunc eundem salicis ramũ terrę capite vtroq; demẽrso, in arcus *Alius insitionis modus*

ſimilitudinem debere curuari, foramen luto, muſco, vinculis ſtringi: Anno deinde exacto, vbi infra medullam ſalicis caput plantæ cohæſerit, vt vnitas ſit ex duobus miſta corporibus, plantam ſubtercidi atque trásferri, & terram aggerare, quæ arcum ſalicis cum perſici cacumine poſsit operire: hinc perſici poma ſine oſsibus naſci. Hoc genus locis humidis conuenit: & ſalices aquationibus adiuuãdæ, vt natura ligni vigeat. Propagationum genera Plinius commonſtrat duo: pri⁹, ramo ab arbore depreſſo, in ſcorbem quatuor pedum quoquò, & poſt biennium amputato flexu, plantaque tranſlata poſt trimatum. Quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim aut fictilibus defodere propagines aptiſsimum, vt in ijs transferantur. Alterum genus luxurioſius radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per vaſa fictilia, vel qualos ramis terraq; compactis, atque hoc blandimento impetratis radicib. inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petũtur audaci ingenio) arborẽ aliam longe à tellure faciendi eodẽ, quo ſuprà biennij ſpatio abſciſſa propagine & cum qualis illis ſata: ſic ſeri ſabinam herbam, & Roſmarinum propagine & auulſione. Colu. tradit rationẽ, qua ſurculos omnis generis in quaſlibet arbores

Propagationum genera.

res inſerere queas. THRAS. Et auulſione ſeruntur quædam. Ipſe ramum mori ex arbore auulſum, & extremum paululum malleo contuſum in terram defodi, & in arborem excreuit: idem in pomis & pyris obſeruatum aiunt. MAR. Benè mones, idque natura commonſtrauit, vt auulſi ex arbore ſtolones viuant. Quo in genere & cùm parui ſunt, auelluntur, partemque aliquam è matris quoque corpore auferunt ſecum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, pruni, fici, imprimisque vites, nonnumquam & ceraſi, zizyphon, myrtus. Plantantur & ramis ac talea, amygdalus, pyrus, morus, citoreũ, olea, cotonea, hedera, zizyphum: Et hæc tranſplantata meliora redduntur. Plinius ait, ſurculos abſciſſos primùm ſepis cauſa fieri conſueuiſſe, ſambucis, cotoneo & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, alnis ſalici, quæ & inuerſo ſurculo ſeritur. Iam eæ ibi diſponuntur, vbi libeat eas eſſe. Obſeruandum, vt taleæ è feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne ſcabræ, aut bifurcæ, néue tenuiores, quàm vt manum impleant, ne minores pedalibus, vt illibato cortice, atque vt ſectura inferior ponatur ſemper eo, quod erit ab radice, accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat

Auulſione quæ ſerantur.

Stolonũ plantatio.

Talearum plãtatio.

piat, vt Plinius tradit. TH. Restat è semine serēdi disciplina. MAR. E semine natura, vt idem Plinius tradit, cōserere docuit, raptim auium fame deuorato semine, & alui tepore madido abiectoq; in arborū lecticis, sæpeq; translato in corticum rimas: Vnde videmus platanum in lauro, laurum in ceraso nasci, & cerasum in salice. E semine plurimę seruntur arbores; quæq; sua sponte è decidente semine, & non aliter proueniūt, vt castaneę, nuces, iuglādes. Columella feraciores tradit esse, quæ seminibus, quā quę plantis ponuntur, aut ramis. Quędam in arboribus seri postulant, terram recusant, cùm suā sedem non habeant, in aliena viuunt. Semine plurimùm plantantur nuces, amygdalæ, pistaceon, castaneę, damascenū, prunus, strobylus, palma, cupressus, laurus, mal', pyrus, acer, abies, cerasus, pinus, chrysomela, præcocia: plantatæ tamen meliores redduntur. Quædam ex his, & insitione, & alijs modis propagantur. Nam experientia compertū nuces, & terebinthū inseri, quod & Demageron tradit: neq; vno modo semina seruntur, vt suis locis dicetur. Alia macerātur antè, alia idem non postulant, quædam macerantur triduo aqua mulsa, inde autūno terra obruuntur vsque in Martium, atque tum seruntur. Nuces solùm liquido fimo pridie mace-

Semine plantata.

Plantationis, & serēdi varij modi diuersorum seminum.

Maceratio plantādorum.

macerant, alij aqua mulsa madefaciunt, in eaque noctem solùm patiuntur, ne germen extinguat mellis mordacitas. Alia inuersis cacuminibus sursum spectantibus seruntur, vt castanea: alia deorsum, vt amygdalę: quanquam hæc non semper obseruentur, cùm & decidua, & quæ ab auibus temerè mittuntur, omnium felicissimè proueniát. THRAS. Mihi vehementer placent seminaria, quæ hisce regionibus vsurpantur: horum curandorum modum commonstres. MAR. Seminarij cura nequaquã prætermittenda, in quo, veluti viuario, nouellę educantur arborum fœtus. Et, quia nutricẽ sæpè indulgentiorem esse conuenit, quàm matrem, solum idoneum eligendum, nempe siccum succosumq́;, bipalio subactũ, aduenis hospitale, & quàm simillimum terræ, in quam transferendũ. Semina nõ prorsus nuda, sed parte carnis suæ contecta seri solent, atq; ita etiam diutius seruantur humore naturali seruato. Seruntur spacio pedis, aut circiter, distãtia. Post bienniũ transferũtur. Et quia radices semina alti⁹ agunt, flecti eas conuenit, vt latius magis, quã altius, expand[illegible]ntur. Vbi adoleuerint, inserũtur surculis: sic enim pręstat, quàm q̃ rubis, aut syluestrib. Ante omnia elapidatum, munitumque ad incursum etiã gallinacei generis, q̃

Cacuminũ ratio in plantando

De seminario arborũ

Caudices è seminib. præstare syluestrib. & rubis.

trium cubitorum in quamque partem, in prunis, palmo amplius, vt imprimis caminata fossura ore compresiore sint. Nigra verò terra duo cubita, & palmam quadratis angulis, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus, nūquam verò sesquipede minus alto: quoniam in humido solo ad vicina aquæ perueniat: Altius demittendæ eæ, quæ summa tellure gaudent, vt fraxinus, & olea. Hęc similia quaternos oportet pedes demitti, cęteras sat est, si ternos altitudinis effecerint. Aliqui lapides rotundos subijciunt, propter humorem & continēdum & transmittendum, alij glaream substernunt. Maiores arbores ad septentrionem atq; occidētem, minores ad Orientem atq; Austrum ponendæ. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt, alij cùm annum impleat: Cato crasiorem quinque digitis nonomisit. Idem ait, quod & Virgilius monuit, attinere, meridianam cæli partē signare in cortice, vt translata in ijsdem, & assuetis statueretur oris atq; cardinibus, neq; Aquilonię meridianis appositæ solib. finderentur, & algerent meridianę Aquilonib. Quod è diuerso affectant quidam in vite, ficoq; permutantes in contrarium: Densiora enim ita fieri folia, magisque

Meridiana pars in arbore, quæ transferetur, notanda.

protegere fructũ, & minus amittere, ficúque sic etiam scansilem fieri. Non negligendum ęquè, ne radices mora inarescāt, néue à Septentrionibus aut ab ea cœli parte vsq; ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non aduersę ijs ventis radices præbeantur, propter quod enoriũtur ignaris causæ agricolis. Cato omnes ventos & imbres in tota translatione damnauit. Quare plurimum proderit terræ, in qua vixerit, radicibus cohęrere, ac totas cespite circumligari: cùm ob id Cato corbib⁹ transferri iubeat: vtilissimum summam terram subdi: Arborem sic collocandam, vt media sit totius scrobis. Radicũ magna cura, vt exemptæ appareant, nõ auulsæ. TH. Iam ad singulas arbores progrediendum. MAR. Inter omnes stirpes arboresque primum locum sibi vitis védicare iure optimo debet, cùm nullum genus agriculturæ fructuosius vite: Idq; non solùm fructus gratia ac generositate, sed etiam facilitate, per quã omni penè regione, & omni declinatione mundi, nisi tamen glaciali vel præferuida, curæ mortalium respondet, tamq; felix campis, quã collibus prouenit, & in dẽsa non minus, quàm resoluta, sæpè etiam in gracili atq; pingui terra, siccaq; & vliginosa: alibi in petris ipsis felicissimè fęcunda, ꝙ testa-

Vitis.

testatur Rhenus, & Mosella. Tũ sola maximè vtranq; patitur intemperiẽ cœli, vel sub axe frigido, æstiuo, pcellosoq;. TH. Excellens haud dubiè munus vitis. Sed quẽ existimas primũ vineę colendę auctorẽ? Vulgus in Liberum patrẽ originem huius culturæ reijcit. MAR. Nos sacris oraculis edocti, vineam primùm à Noë Patriarcha mox à diluuio coli cęptam credimus, fortè etiã ante ea tempora vitis fuerit, licet cultã fuisse nõ constet. Baccho aũt falsò Ethnici hanc inuentionem, sicut alia pleraq;, tribuũt. Noe aũt non modò Liberum, sed etiam Saturnũ atq; Vranum multis sęculis antecesit. TH. Idq; verisimilius. Sed cognoscere vellẽ, an cultus vinearũ locupletet patrẽfamiliâs magis, q̃ aliarum frugũ. MAR. De hac re sanè non exigua apud auctores pugna. Et sunt qui pratorũ, seminarijq; agri, ac syluarum possesionem pręferre videantur vineis: attamen interim non desunt è grauisimis veterũ auctorib. q affirmẽt, vinearũ reditum esse vberrimum, idq; dechrare veterem illã vinearum felicitatẽ, cuius meminerunt M. Cato, & Terentius Varro, ac Colum. nempe, singula iugera vinearun sexcentas vrnas vini præbuisse, & Senecæ ager, in quo singula iugera culleos octonos reddidisse cõpertũ, alibi iugeratim cẽtenas amphoras cùm

Inuentio vitis.

Vineæ prouẽtus vberrimus.

cùm frumentarius ager aut paſcuus, aut ſylua, ſi centenos ſeſtertios in ſingula iugera efficiant, optimè domino conſulere videantur. THRAS. Atqui impenſam & curam magnam vitis poſtulat, multaque incidunt, quæ fertilitatem impediant, modò pruina, modò carbunculatio & gelicidia. A prima autem germinatione vſque ad quintū No. Maias, qui dies vltimus eſt decretorius vitibus, gelicidium metuitur, atque huic periculo exemptis, iterum vis maior impendet, quæ nullo nō anno ſtragem infert, ac ſimul vredine ab æſtu Caniculæ, aut aquæ cœleſtis inopia vuæ ſæpè retorreſcūt, aut nimia pluuia crudeſcunt, alijsque innumeris incommodis obnoxię vites, prouentum reddunt deteriorem. MAR. Sic eſt: Sed eadem etiam in agro frumentario accidere poterunt. Siquidem & hîc impenſæ requiruntur, & calamitas ſæpè colonum perdit. Nā, cùm omne genus ruris, niſi diligenti cura ſciteq; exerceatur, fructuoſum eſſe nō poſſit, tum maximè vineæ culturam requirunt diligentem: res enim eſt infirma & iniuriæ impatiens. In vinea igitur deligenda iudicio opus eſt, & loci regionisque natura, & cœli clementia conſideranda. Plerique vineta conſerunt nulla diligentia: deinde nō ita enutriunt, ut antè conualeſcant, quā retorre-

Frumētarius ager cum vinea collatus

Dies decretorius vitibus.

torrescant, & si fortè adolescant, negligenter colunt: Alij non referre putant, quem locum conserant, & nonnunquam deterrimam agri partem tribuūt vineis, quasi huic tribuenda stirpi, quæ nihil aliud ferre posset: Nonnulli fructum solùm præsentem vberrimum consectantur, nec prouident de futuro. Atq; sic fit, vt querantur, non respódere vineta labori & impensis, cùm per inscitiam, vel negligentiã perdiderint. Quod si diligenter colatur, nihil vtilius conuenire rustico, quàm vitē colere, Columella multis argumentis contendit. THRA. Non repugno vitem fructuosam esse, vbi loca sunt vineis, & non ita frumentis idonea: alioqui existimarem frumenti culturam & expeditiorem, simpliciorem, & magis colonū locupletare. MAR. Certè, quod ad expeditã attinet culturam & quæstus vbertatem, vineam veteres frumentario agro prætulerũt. Siquidem Columella auctor est, Sisernã scribere, satis ad iugera octo vnũ hominē, &, vt maximæ impensæ, tantũ septē iugera nō excedere vnius vnitoris operã. De prouentu antè dictũ. THR. Immo hodiè vnus vinitor vix tribus iugeribus sufficere poterit. Sed ne ordinem susceptæ narrationis interrumpam, perge de vitium ἀμπελώνων viniferarum cultura differere. MAR. Vinearum

Vineæ cultura expedita.

Vinifera vitis. arum ἀμπελώνων οἰνοφόρων cultura, vti & vitium genera diuersa, neque certo numero *Vitium genera.* complecti queant, quippe, totidē penè genera, quot agri. Ab Homero Maroneum, & Pramnium celebratur vinum: Virgilius Rheticis, alij Amineis, Nomentanis, Creticis, Corsicis laudem præbent. Nos de vulgaribus & vernaculis pauca indicabimus. In Italia iam celebrātur Corsicę, Romanæ, Mamertinæ, & Lauremitanæ circa Messanam in Sicilia. In Gallia Bellenses, & Aure*Germania ferò vineas colere cœpit.* lianenses vineæ. Germania ferò vineas colere cępit: nam Varro suo tempore Gallos & Germanos oleas & vites nondum habuisse tradit. Sed hoc tempore Rhenus, Necarus, Męnus, Mosella, & Danubius cum quibuslibet alijs regionibus vinearum celebritate certant. TH. Video varijs modis disponi vineas: aliter in Italia, aliter in Germania, aliter in Gallia, & apud singulas nationes nō vbiq; eodem modo. MAR. maximè. Nam vitem quinq; modis disponi post Columel. docuit Plinius. Aut enim sparsis per terram palmitibus impunè serpunt vites, aut per se nullius ope fultæ stant erectæ, aut admini*Characatæ vites.* culo annituntur, quod alij pedamentum, alij ridicā, alij χάραχα vocāt, vnde Characa*Pedatæ vites.* tæ vites, aut pedatæ, id est, pedamento affixæ simplici iugo, quod canterium appellant,

pellant, porriguntur, cùm scilicet, duobus *Canteriũ.* palis transuersæ incumbunt, quod iugum *Compluui* & Liuius appellat: aut quadruplici iugo *atæ vites.* sustinentur, quæ à cauis ædium compluui- *Camerata* is compluuiatæ dicuntur: alij cameratas *vites.* faciunt, & sic ducunt, vt vmbras præbeant *Topiaria* topiario opere & pergularum instar, quæ *vites.* & topiariæ vites vocãtur: alij ad parietes in *Iugatæ vi-* fastigiũ subducunt: itẽ iugatę vites ἐπιζεύ- *tes.* γνυσαι, cũ perticis duab. aut plurib. fixis aliç sup alias alligantur, in quib. vites cõiungũ- tur, & quasi iugum faciẽtes: nonnulli arbo ribus iungunt, quod in Lombardia vulgare, vt *Arbores a* vlmis, salicibus, atq; fraxinis maritentur vi- *mica & in* tes, & felicissimè proueniũt: non tamen o- *imicæ viti.* mnes arbores amat vitis: nam corylũ odit, item laurum, raphanum & brassicam: at po pulum, vlmum, salicem, ficum, oleam ad- mittit. Iugatæ plus aeris recipiunt, & altius fructum ferunt, æqualiusq; concoquunt, sed difficilior cultus, atque hæc ita consti- tuuntur, vt arari possint, eoque vbertatem maiorem consequũtur, quod sæpius & mi- nore impensa colãtur. Quæ in terram pro- iectæ, multum, sed non bonæ notæ, vinum faciunt, vt scribit Columella. THRASYB. Agè iam de cultura pauca. M A R. Primùm de solo & pastinatione, pòst de serẽda, de- *Cultura vi* que putanda vite dicam. Principio aduer- *tis.*

tendum

Densa magis Cereri, rarissima quæq; Lyæo.

Densam deprehendas, si effossam in eundē locum regesta superet: si minus implet fossam, rara. Silicem viti amicum agricolarum tradit consensus, maximè, cui superimpositum est modicum terreni: quia frigidus & tenax humoris non patitur æstiuis feruoribus sitire radices. Quinetiam lapides dispo nendos Columella præcipit iuxta diuersa latera fossarum, qui tamen quinque librarū pondus non excedant: hos & aquas hyemis, & vapores æstatis propulsare radicibus Virgilius notauit: *Terra quæ dēsa quæq; rara.* *Lapidū in vinea ratio.*

Aut lapidē bibulū, aut squallentes infode conchas.

Sic videmus felicissimè vitem alere colles Rhenēses fissilium lapidum, ac nobilissima vina ꝓferre. Atqui lapides in superficie terræ abijciendi: nam ęstate adurunt à sole calefacti, & hyeme refrigerant, contrariū ijs, quę in fundo sunt. Pręcipuè montium ima, quæ à verticibus defluentem humum recęperunt, vel etiam valles, quę fluuiorum illuuie & inundationibus concreuerūt aptas vineis existimant. Neque respuenda cretosa terra, etsi per se ipsa creta, qua vtūtur figuli, inimica sit. Ieiunus autem sabulo ager, salsus, atque amarus, siticulosusq; viti non conuenit: nigrum tamen & rutilum sabulonem, qui sit humidæ terræ permistus, nō

R impro-

improbant quidam. Adde neque nimis calidum solum, nimisq; frigidum, neque siccum nimis vel humidum, neque rarum supra modum aut densum, quod cœlestes aquas non sorbeat, conuenire; nam id facilimè perrumpitur, rimasq; prębet, quibus sol ad radices penetret: raram supra modum, velut per infundibulum transmittentē imbres, & sole ac vento penitus siccari: Grauem terram vix vlla cultura vincibilem: leuem vix vlla sustineri: pinguissimā luxuria, tenuem ieiunio laborare. Quare opus temperamēto inter has inæqualitates, quod in corporib. quoq; nostris desideratur, quorum bona valetudo calidi & frigidi, humidi & sicci, densi & rari certo modo continetur. Nec tamen hoc temperamentum in terra, quæ vineis destinatur, pari momento libratum esse debere existimatur, sed in alteram partem tantùm propensius, vt calidior sit terra quàm frigidior, siccior quā humidior, rarior quàm densior, maximè si suffragetur cœli status. Quam regionem vineæ spectare debeant, vetus est dissensio: alij solis ortum, alij occasum, alij septentrionem probant, Vergilius occasum improbat: Sūt qui præcipuam positionem meridianā malint. In vniuersum videtur optimū, vt frigidis regionibus meridiano subijciantur vineta,

Temperatura qualitatum.

Quam cœli regiōem spectare debeant vites.

neta, tepidis Orienti obuertantur, feruentibus locis, vt Aegypto & Numidia, vni septentrioni rectius opponētur. Plinius vites aquilonem, palmites meridiē spectare vult. Solo idoneo, & ad cœli spatium conueniente parato, terra diligenter fodienda, stercoranda, herbæ & inutiles stirpes euellendæ, amouendæq; ne reuiuiscant, & vitium semina corrumpant, aut fossorem remorētur. THRA. Antequam ad pastinationem pergas, cuperem audire quo pacto vitis cōseratur, & quo potissimum tempore id cōueniat. MAR. Prius de tempore, pòst modum conserendi indicabo. Vitis cōseritur vel vere, vel autumno, è Virgilij præcepto. Vere melius, si aut pluuius aut frigidus cœli status est, aut ager pinguis atq; campestris & vliginosa planicies: Autumno si sicca, si calida ast aeris qualitas, si exilis atq; aridus campus, si macer præruptúsue collis: Vernæq; positionis dies ferè quadraginta ab Idibus Februarijs vsq; in æquinoctiū tradit Colu. Et rursus autumnali ab Idibus Octobris in Calen. Decembres. Cassianus apud Constantinum consulit experientia edoctus in locis irriguis autumno potius plantationem faciendam cùm folia defluxerint, & sarmenta post vindemiam ab onere & racemorum grauitate liberata, firmataque,

De tempore conserendæ vitis.

nec dum à glacie læsa sint: nam tum citius terræ coalescat, natura, videlicet, tunc radices magis enutriente. Inferendi tempus ex Cal. Nouembris in Cal. Iunias Columella traditur extendisse quoddam, quo ad posse custodiri gemmam siue surculum affirmat. Sed id illi non probari quin magis tepentibus iam dieb. post hyemem, cùm & gemmam & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit, quod posit aut surculú insitum, aut fissuræ plagā inurere: Permittit tamen festinantibus autumno vitem inserere, quia non disimilis est eius aeris qualitas vernæ. Deligenda dies tepida, silensque à ventis. Surculus teres, solidi corporis, nec fungosæ medullæ, crebris gemmis, & breuibus internodijs, calamus non amplius tribus digitis alleuetur æqualiter ex ea parte, qua raditur, Fissura subacto luto linit, musco q; inducto ligatur. Notandos surculos, qui ad meridiem steterint, idque Virgilius notans inquit:

Inferendi ratio.

Surculi quales requirendi.

Regio surculorū notanda.

Quin etiam cœli regionem in cortice signant,
Vt quæ quoque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit.

Quod & de alijs arboribus dictum. Sationis autem duo genera, nempe viuiradicis, hoc est, in surculo radicem habētis: aut malleoli, id est, sarmenti (sic quidquid est

Sationis vitis genera viuiradix.

inuti-

inutile à vite deputatū appellant) qui quoniam vtrinque capitulatus à duro, hoc est, adulto vitis ramo, à mallei similitudine mal leoli nomen accepit, resecem aliqui appellant, & à numero gemmarum modò bigẽmem, modò trigemmem: Qui si intortus & sine calce (sic crasiorẽ extremitatis partem appellant) arriperetur, sagitta dicebatur, hoc est, extrema surculi pars, quod serendi genus expeditius putatur. Cùm propagandæ vitis tria genera tradat Columel. vnum, quo virga edita à matre solo cõmittatur: alterum, quo ipsa mater prosternitur atque in plures palos per suas virgas diuidi tur, tertium, quo vitis scinditur in duas par tes vel tres, si diuersis ordinibus adducẽda est. laudatur & propaginis ratio, cùm in ter ram vitis caput immergebatur, ex quo mer gus dicitur, nec prius à matrice abscindebatur, quã radices egisset, licet hoc interdum procul à terra tentarent fictilibus vasculis terra refertis vitis apicem intercludẽtes, vt prorsus mirum videretur tam procul à solo radices agere, quemadmodum Plinius perquàm securum putat. Cùm verò in arbusto (ita vites arboribus maritatas vocant vinitores) ad proximas arbores trahuntur, traduces nuncupantur: at si breuiores palmites sarmento iungerentur inter

Malleolus. *Resex.* *Mergus.* *Arbustum* *Maritatæ vites.* *Traduces.*

Funeta. se, à funium similitudine funeta dicta sunt. *Palmitũ genera.* Duo quoque palmitum genera Veteres annotârunt, pampinarium, qui è duro exiens in proximum annũ materiam promittit. *Pampinarius.* Quod si supra cicatricem sit, fructuarium vocant, *Fructuarius.* custos verò est nouellus palmes non longior tribus gemmis, si vitis luxuriarit, proximo anno materiam, hoc est, inutile sarmentum præbiturus. Vt autem ad viuiradices reuertamur, has præstare ijs, quæ à sarmento: quòd confestim augmentum habeant, vtpote, quæ semel radices egerunt. Viuiradices solo spisso & repastinato seruntur scrobe ternorum pedũ: malleolus tenero & soluto solo. In arido solo neque viuiradix, neque malleolus iustò seritur. Siccus tractus & calidus autumno seri postulat, frigidus & humidus veris exitu, pluuio tractu rariores, sicco densiores poni. *Seminarium vitis.* Seminarium vitis quomodo faciendum docet Palladius. Sarmenta verò radicationem expectant: sed & transplantatio meliorem fructum facit. Et viuiradices quidem secundo anno, aut citius, fructum reddũt. *De sarmẽtis & viuiradicibus plantandis,* Plantæ verò, quæ sarmento seruntur, vix tertio quartóue anno, quanquàm aliquoties etiam citius. Didymus apud Constantinum docet, quo pacto facilè ac citò viuiradices transplantentur, nempe, à vigoro-

sa vite

sa vite, hoc est, decennali & deinceps, sarmẽtum quàm longissimum & generosissimũ eligendum ex inferioribus partibus, hoc est, ad pedalem vsque altitudinem à terra, idque prostratum in scrobem pedali altitudine effossam defodiendum, longitudine tãta, vt quatuor oculos suscipere possit, tot enim terra obruere conuenit, sic tamen, vt post obrutos quatuor oculos, qui adhuc in summo supersunt, non plures sint, quàm duo, aut tres ad summum. Quod si longius sit sarmentum, vt ad secundam defossionem sufficiat, duas viuiradices ex vna faciendas, atque eodem modo defodiendas ac obruendas: viuiradicis vnius non oportere duos palos vestire, sed singula semina singulis adminiculis esse contribuenda.

Sarmenta autem pangenda sumere oportet à vitibus, quando perfectum fructum reddunt, & quæ frugiferæ multisque oculis præditæ, ac nulla clade affectæ, easque notare cõuenit, atq; ex his plãtas deligere, nõ quidem è nouellis vitibus, quæ sunt infirmæ, sed quæ in summo vigore existunt. *Sarmenta quæ et vnde sumenda.*

Sarmẽta non è summis, neq; ex imis partib. sumenda, sed è media vite, sarmentum rotundum, leue, solidum, oculis densum, nouasq; gẽmas plurimas habens. Statim vt ablata plantentur: coalescit enim citius terræ *Sarmenta quomodo seruentur.*

recens fectum. Si dilatione indigeat, statim & sublata sarmenta in terram defodito, aut soluta aut laxè reuincta, Quod si diutius seruare oportet, in dolio humorem nō habente deponātur, terra substrata, & rursus iniecta, vt vndiquaq; terra fruantur, doliū diligenter luto obliniendum, vt neq; vento neq; aere inspiretur: hoc enim modo ad duos menses illæsa manere poterunt. Quæ aridiora facta, in aquam per diem & noctē coniecta plantato. Duo sarmēta simul pāgenda, vt si vnum defecerit, aliud super sit: quod si vtrunq; adoleuerit, quod debilius tollēdum. Non esse mixtas aut diuersæ stirpis vites plantādas simul, maximè albas nigris non iungendas, sed separari præcipit Columella. Cauendum, ne sarmenta ante plantationem germen emittant: nec retorsum malleolum ponendū, multis argumentis idem contendit: Constantinus obliquū plantandum, quod citius obliquum radices agat. Apponendi tres aut quatuor lapides, & mox aggere obruendi, ita vt cū stercore æqualiter conculcentur: nam lapides prohibent, ne terræ nimia amplitudo illabatur, & radices refrigerant, vt suprà dictū. Summæ sarmentorum partes stercore bubulo præliniendæ propter vermiculos. Quod ad lōgitudinem pertinet, si crebras gem-

Vites mixtas non esse plantādas.

gemmas habeat malleolus, breuior faciendus: si raras, longior: attamé nec maior pede, nec minor dodrante, & hic, ne per summa terræ sitiat æstatibus, ille ne depressus altius cùm adoleuerit, exemptionem difficilem præbeat. Sed hęc in plano: nam in cliuosis, vbi terra decurrit, potest palmipedalis deponi, vt Columellæ verbis vtar. Scrobes vitis plantandæ non minus quatuor pedum fodiendos Florentinus censet: nam in superficie plantatæ, citius senescunt, cùm propter alimenti inopiam, tum propter solis feruorem: nam in tantum, hoc est, quatuor pedes, Sol penetrare putatur: licet sint qui trium pedum fossionem sufficere existiment. Scrobes vitium non admodũ profundas: arborum profundiores faciendas Virgilius canit. Quæ autem arboribus maritandæ, spatio trium cubitorum ab arbore plãtandę: deinde vbi probè coaluerint, vt iá idonea sit arbori vniendę, id quod è crassitudine iudicatur, totam prostratam & defossã arbori adiũgito pedis spatio ab arboris radice, reliquo palmite libero relicto, et oculos relictos vngue adẽptos excęcato, relicto vno tantũ aut altero, vt id liberius augescat. quod vbi auctũ fuerit, sensim arbori adiungere oportet, vt in ea conqescat. Arboris aũt ea pars diligenter putetur, & qd-

Sarmenti longitudo.

quid circa radicē, auferātur, vt Florentinus testatur. Arbores, quātum fieri potest, in Orientē et Occidentē extēdantur. Arbores ipsas perinde atq; vites circūfodere, ac stercorare mediocriter oportet. In bona terra permittendum, vt arbores in sublime crescant: in exili verò minimè, sed exscindēdæ pedibus octonis, ne omnis terræ vis in ipsas arbores insumatur. A consitione omnib. mensibus fodiendum, curandumq; ne herba nascatur. Præcipuè autē à Cale. Martijs vsque Octobris, trigesimo quoque die fodere nouellas oportet, herbamq; extirpare, maximè autē gramina, q̄ nisi manu eligantur, & in summum reijciantur quantulacūque parte obruta sunt, reuiuiscunt, & vitiū semina ita perurunt, vt scabra atque retorrida efficiāt: fossionē autem quò crebrior, hoc plus prodesse. Vbi variari vua cœperit, tertia fossura faciēda: & cū iam maturescit, ante meridiē priusq̄ calere incipit, & cū desierit post meridiē fodito, pulueremq; excitato: ea res & à sole, & nebula vuā defendet. E Virgilij sententia singulis mensib. fodiendæ, herbęq; extirpandę. Pleriq; totam ęstatē fodiendā vitē post singulos rores: alij vetant gemmantē fodiendā, decuti enim oculos, satisque esse vineam ter anno confodi ab Aequinoctio verno ad Vergiliarū & Canis

Cura à cōsitione vitis

De fodiendo, pastinando, & stercorādo

nis exortum: Quidam à vindemia antebrumam, & ab Idib. Aprilis, antequam concipiat: deinde priusquam florere incipiat: itē anteferuentes horas dici fodiendas. Alicubi vbi vites pastinarunt, non statim obruūt, sed fossas per totam hyemem sinunt: in pluuiosis verò regionibus citius obruunt, occlusis per terram radicibus, & obstructis influxionis vijs: Et alij quidem profundiorē fossam, alij altitudine pedali, perfectas verò supra fossuram stercorant bubulo, aut ouillo, aut suillo stercore, aut aliorum pecorū. Columbinum calidißimum est, & ad celerem germinationem vitium idoneum, verū ad vini bonitatem incommodum. Stercus non ipsi trunco vitis inijciendum, sed paulò longius ab eo, quò etiam radices longius excurrētes participes fiant, & ne stercus nudis radicibus aceruatim inuectum ipsas adurat. Si stercus desit, paleæ fabaceæ, aliorumq; leguminū id sarcire possunt, quæ vitib. etiā contra glaciē prosunt, & reptilibus aduersātur. Vinatia etiā stercus faciūt, eiusq; vsū præbēt: Præstātißima est vrina vetus. Anniculas & biēnes, atq; deinceps ad quinquenniū, mediocriter fodere & stercorare, oportet iuxta proportionē, in terra arenosa præstātior stercoratio ex ouillo & caprino stercore, terrāq; hoc modo fodere oportet,

Stercus vitib. idoneū.

Stercus nō ad truncū.

Fabacearū palearū vsus.

Vrinæ efficaces.

tet. vt terra, quæ est supernè in profundum mittatur, & quæ infernè, seorsim feratur: sic enim quæ sicca est, superna humiditate lætatur, humida & densata superna caliditate laxatur. Cauēdū, ne in vineis sint cauitates, sed vt æquetur solum. Vbi circumfoderis, & vites primo anno comprehenderint, radices in superficie falce acuta resecādæ, siquidem vitis vndiquaque radices agere solita radicationem in profundum impedit. Vites iam duorum annorum pastinabimus, & circumfodiemus altitudine duorū pedū, latitudine trinûm è Socionis sententia. In arboraceis vitibus etiam radices arbores ingredientes exscindemus, ne à robustioribus infirmiores opprimantur. Quapropter spacium inter vitis & arboris plantas relinquendum. Multa fossio vbertatis caussā præbet. Cauendum ne stirpes fossione lædantur. Item fodere oportet, antequā germen producatur, cùm enim simul cum racemorum generatione & germen nascatur, qui post effusum germen foderit, multum fructus decutit, & perdit per motum, quare citius fodere præstat. Ablaqueatio ab Idibus Octobris inchoanda, vt ante brumam ablaqueatā habeas. Post brumam ablaqueationem circumfodito: ante æquinoctium vernum ablaqueationē adæqua-

Ablaqueatio.

æquato: post Id. Apriles terram ad vitem aggerato, Aestate sæpissimè occato. Post Id. Octobris vti dictum, priusquam frigus inuadat, vitis ablaqueanda, quod opus adopertas ostendit æstiuas radiculas, easq; prudens agricola ferro recidit: quas si patiaris conualescere, inferiores deficiunt, atq; euenit, vt vinea summa parte terreni radices agat, quæ & frigore infestentur & calorib. Quarequidquid intra sesquipedem est, recidendum, ita, ne matrem lædas. Ablaqueare oportet, omnib. autumnis primo quinquennio, dum vitis adolescat, vbi trunculi adoleuerint ferè triennio intermittendus est operis labor. Arbusto nihil eiusmodi potest aptè finiri, quoniam inæqualitas arborum nō patitur operis iusta compræhendi. Vites arboresq; quò citius ablaqueaueris, erunt valentiores: sed quæcunque in cliuis positæ, ita ablaqueandæ sunt, vt à superiore secundum codicem latiusculi fiant, ab inferiori puluinuli altiores excitentur, quò plus aquæ limique contineant. Vinea vetus neque ablaqueanda est, ne radices, quas in summo habet, inarescant neque aranda, ne radices abrumpantur. Bidentibus sæpè & altè fodito æqualiter & palea & stercore, vel palea conspergito solū ante brumā, vel cùm circū vitē istā ablaqueaueris, stercorato. Ab-

to. Ablaqueationem sequitur putatio, vt vitis ad virgulam vnam reuocetur, eaque re-
Putatio. cidatur, duabus gemmis iuxta terram relictis: quæ putatio non debet fieri iuxta articulum, ne reformidet oculus, sed medio ferè internodio ea plaga obliqua falce fit, ne si transuersa fuerit, cicatrix superincidenté cœlestem aquam contineat: sed nec ad eam partem, quà est gemma, verùm ad posteriorem declinatur, vt in terram potius deuexa, quàm in germen delachrymet: nam defluens humor cæcat oculum, nec patitur frōdescere. Putandi Columella duo tempora tradit, veris & autumni: & frigidis locis vernam conuenire putationem: apricis, vbi molles hyemes, optimam & maximè naturalem autumnalem putationem, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructū cum fronde stirpes deponant. Neque tamē angusta putatione coercenda semina, nisi admodum inualida sint, neque vtique recidenda, sed primo anno, quo posita, frequētibus fossionibus, omnibusq; mensibus, dū frondent, pampinationibus adiuuanda, vt robur accipiant. Putandi tempus Pamphilus apud Constantinum definit à mense Februario aut Martio inchoandum, nempe à 15. Februarij vsq; ad vigesimū martij: Quosdam tradit à vindemia vitē, à sarmenti onere alle-

re alleuandam censere, ne velut vere lachrymans alimentum amittat: quanquam autumno putata vere citius germinet, & si frigus & pruina incidat, aduratur. Quapropter præstaret frigidis regionibus præsecare & non perfectè putare, hoc est cóspicuos oculos & sarmenta permittere: rursum autem vere putare necessarium. Plaga fiat ferramentis acutissimis, vt leuis sit, ne aqua in vite consistere possit, vitem corrumpens vermesq́; generans, qui materiam exedant. Plagæ rotundæ fiant: nam sic celerius cicatricem ducunt. Plinius obliquas vult fieri, vt facilè decidant imbres. Sarmenta lata, vetera, malè nata, contorta præscindito: nouella & fructuaria, & interdum sobolem idoneam, si superficies parum valebit, submittito, brachiaq́; conseruato. Putationem quàm celerrimè perficere oportet. Ab Idibus Decembris ad Idus Ianuarij vitem non tangendam ferro, siquidem Columella testatur bruma non putandam vineam. Cùm vitis putatur, inter duas gemmas secanda: nam si iuxta gemmas secueris, laborabit. Cicatrix semper deorsum spectabit, ita neq; aqua, neque sole lædetur. In agro crasso plures gemmas, in exili pauciores. Brachiū quotannis longum, non tamen totum tollendum. Inchoanda putatio non manè, sed

quando

quando & pruina à sole dissoluta est,& sarmenta tepefacta. Malleolorum primi anni incrementa, ne nimium luxurient, neque nimium coerceantur, media ratio tenenda vt neque solotenus malleolum recidamus, nec rursus in longiorem materiam prouocemus, sed, annotato superioris anni pollice, super ipsam commissuram veteris sarmenti vnam vel duas gemmas relinquere oportet, ex quibus germinet. Putationem rursus sequitur cura pedandæ vineę. Et cōuenit, teneram vineam non tam vehementi palo aut ridica, sed modico potius adminiculo quiescere. Dum nouella est vinea, quã mollissimè liganda est vel vimine salicis, vlmi, genistę, iunci, aut vluæ, aut denique straminis. Posteriora vincula præstare putãtur: nam vimen cùm inaruit, penetrat, & corticem lædit. Est & herba, quam Siculi à vinciendis vitibus ἀμπελοδεσμὸν appellant. Pedamenta, & pali, ac ridicę, vocantur sustentacula vitium: Plinius optima commemorat salicis, roboris, oleæ, arundinis, iuniperi, cupressi, sambuci. Alibi idem Castanea, inquit, omnibus pedamentis præfertur, cùm ob facilitatem tractatus, tum perdurandi peruicaciam, regerminatione cædua vel salice lentior: reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo a-

De pedãda vinea.

De palis perticis, et vinculis.

Pedamẽta.

go arundo durat annis quinis. Cùm breues palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, funeta dicuntur. Pampinatio & putatio eiusdem experientiæ est. Pampinationem bis anno vsurpandam, nimirum, vt extrema superfluorum surculorum cum pampinis resecentur. Verna Plinio in confesso est ab Idibus Maij intra dies decem vtique antequam florere incipiat (nam circa solstitium, & vitis, & triticum duo nobilissimi frutices, florent) & eam infra iugum fieri: de sequenti variæ sententiæ. Cùm defloruerit aliqui pampinandum putant, alij sub ipsa maturitate. Superflua germina adhuc tenera auferẽda, vt viti respiratio detur. Pãpinare autem per mediũ oportet citra molestiam, id notat Virg.

Funeta. *Pãpinatio.* *Vitis quando floreat.*

Ac, dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris, &, dum se lætus ad auras
Palmus agit laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes.

Vineam autem quàm benè putare, tam diligenter pampinare vtile est: nam & materiæ, quæ fructum habent, melius conualescunt, & putatio sequentis anni expeditius, tum etiam vitis minus cicatricosa fit: quoniã, quod viride & tenerũ decerpitur, protinus conualescit. Super hæc quoq; melius

vuæ matureſcunt. Ante dies decem, quàm vinea florere incipit, pampinatam habeto, quicquid ſuperuacuũ, tollito, quod in cacumine aut brachijs enatum: decerpito dũtaxat, quę vuam non habent: cacumina virgarum, ne luxuriẽter, demutilato. Vuas, quę meridiem aut occidentem ſpectant, ne peruranturn, ſuo pampino tegito. A recenti vite plus germinum auferendum, vt ne grauetur. Poſtquam verò feruor ſolis hebeſcere incipit, folia auferre oportet, quo omnes racemi à ſole concaleſcant, & percocti matureſcãt: cũ verò adhuc floret vitis, fodi debet. In vitibus recens plantatis ſimul vt germen emiſerint, poſtquam defloruerint ſuperfluum circa germen auferendum leniter & citra violentiam, vt diximus. Vites, quæ fructum patefaciunt ob foliorũ denſitatem, triginta diebus ante vindemiam purgare oportet, folijs ex obliquo & à lateribus detractis, quo inſpirantes venti vitẽ refrigerent. Verùm folia in ſummitate relinquenda ſunt, quæ aduerſus vehementem æſtus feruorem defendant, foliq; vitibus in ſummo incumbenti vmbram obijciãt: ſi tamen crebriores imbres in autumno & intumeſcentes valdè augeſcant, etiam circa verticem folia tollenda ſunt. THRA. Magnam curam vitium narras. MAR. Diligenter vinito-

nitorem crebrò vineam circumire, perticas erigere, iuga æquare oportet. THRA. Vnũ addas, maturitatis indicium: nam audio, neque festinandum intempestiuè, neque maturitatem prorogari sine iactura. MAR. Rectè mones. Nam ante maturitatem legentes tenue parumq; durabile vinum reddunt. Et tardantes vitem non solùm lædũt vltra tempus gestantem onus, sed etiam si grando & glacies oboriatur, iniuriæ expositum vinum habent. Democritus tradit sex tantùm dies & non amplius vuam maturam permanere. Maturitatis igitur signa in vuis non è visu solùm, sed etiam è gustu: etsi gustum fallere Columella censet. At si vinacia, quæ acinis cælantur, iam refuscata, vt non amplius viridia pelluceant, sed propemodum nigrescant, siquidem colorem vinaceis nulla res afferre potest, vuam maturam significat: alij acinos premunt, & siquidem vinaceus exilierit nudus citra omnem carunculę complexum, maturas ad vindemiam indicant, si verò prosilierit carnem secum trahens, immaturas esse. Alij sic experiuntur: E denso racemo vnum acinum eximunt, & pòst racemum contemplantur, qui si non mutetur, maturitatis indicium esse. Vindemiare oportet Luna in Cancro existente,

Vindemia

Maturitatis indicia

aut in Leone, aut in Libra, aut Scorpione, aut Capricorno, aut Aquario, & eadē sub terra. TH. Num arte aliqua citius maturescunt vuę? MAR. Plinius tradit aceto acri & vrina vetusta radices madefaciēdas, atque eo luto obruendas, ac sæpè fodiēdas, si fructum non maturent. THR. Vuæ quo pacto seruari traduntur? MAR. Vuæ durant

Vuas seruandi ratio.

aliæ pensili concamerata nodo, aliæ sua tātùm continentur anima ollis fictilibus & insuper dolijs inclusæ stipatæ vinaceis circumsudantibus. Palladius rationem ostendit, qua seruentur etiam in vite vsq; ad ver. THRASYB. Sed amabò, de frugiferarum pomarij tui arborum disciplina sigillatim differere non graueris. MAR. Inter arbores frugiferas à vite primum omnium locum sibi vendicat Olea, vt Columella testatur,

Olea.

ἐλαία ἥμερος Græcè dicta, ex omnibus stirpibus minimam impensam desiderat, cū vitis contrà maximam accuratissimamque postulet. Et quanquam non cōtinuis annis fructum afferat, sed ferè altero tantum, eximia tamen eius ratio, quòd leui cultura sustinetur, & cùm se non induit, vix vllam impensam flagitat, &, si quam flagitet, eam copia fructuum compensat. Cùm autem oleę magnus & securus sit prouentus, & in magnum tempus conseruetur, vitæque plurimis

mis necessitatibus congruat, plurimũ huic arbori diligentiæ adhibendum. Amat locum neque depressum neque arduum, sed cliuos potius, qualis in Italia Sabinorum, et Betica ferè tota, vt Colum. scribit, in ijs enim excellens solis ardor ventorum flatu refrigeratur, & optimum oleum producit, planis locis contrà. nam in oleis cælum, solumq; plurimum referre, Plin. tradit. Aerẽ calidum & siccum postulat: quare in Lybia ac Sicilia, & Betica, & Italiæ quibusdam locis, presertim Campania feliciter prouenit. Celi statum neque perferuidum, atque gelidum patitur: quare Septentrionali colle æstuosis locis, frigidis meridiano gaudet. Existimant vltra miliarium sexagesimum à mari aut non viuere, aut non esse feracem. Solum aptissimum, cui glarea subest, si supposita creta sabulo admista est: nec minus ꝓbabile, vbi pinguis sabulo est. Sed & desior terra, si viuida & læta est, cõmodè arborem hanc recipit. Creta ex toto repudianda, magis etiam scaturiginosum solùm, & in quo semper vligo consistit, sicut & ager sabulo macer, & nuda glarea. Possunt tamen in agro frumentario seri, vbi vel arbutus steterat, aut ilex. Quercui vehemẽter inimica: nam si quercetum in vicino sit, non solùm non feret, sed fugiet, introrsumq; se

in fundum abijciet: vel excisa radices noxias olivueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Idem de cerro, & esculo quidā tradunt: nam vbi illæ effossæ, oleam, si seratur, emori. Ad eundem modum si lambendo capra contigerit interire Plinius testatur. Contrà oleæ & vitis magna cōcordia, proditumque, oleā, si viti inseratur, vuas simul & oliuas proferre, fructusq; vuoleā, id est,

Plantariū olearum.

ἐλαιοσάφυλος vocatur. Serendarum olearum varia ratio. Nonnulli crassiores ramos arboribus adimunt, & ex ijs quàm recentissimas taleas serra præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, dein in rectum cōstitutas obruunt: Alij soboles cum caudice serunt: Alij resìdem caudici plantulā decisis falce capitibus & brachijs in truncum redigunt, & terræ fossæ circa Arcturi ortum defigunt: culturæ seminariū faciunt plerique, vel plantarium, idq; libero cœlo terreno modicè valido, sed succoso, solo resoluto, quale est ferè nigræ terræ. Huc ramos nouellos, proceros, nitidos, manubrij crassitudine, feraces, non è trūco, sed è brachijs nouisq; ramos enatos arborib. ademptos in taleas recisos, ita, vt corticem nō lædant, mittūt. Taleæ sesquipedales serra præcidūtur, atq; earum plagæ vtraq; parte falce leuantur, & rubrica notātur, vt sit quemadmo-

admodum in arbore steterat ramus, & ita parte ima terram & cacumine cœlū spectās deponatur: sic celeriore proficiunt incremento, celerioremq; fructum largiuntur. Nam si inuersa ponatur, difficulter cōprehendet, aut sterilis erit. Quare in rectū constitutas adobruūt. Oportet enim taleārū capita & imas partes misto fimo cum cinere oblinire, & ita totas eas immergere, vt putris terra quatuor digitis superueniat. Siquidem aut totā immergi oportebit, aut partē alteram humari, & partem alteram solo supereminere: Nō enim quę prorsus obruuntur, sed quæ duntaxat altera parte extant, rubrica notari desiderant. Didymus depangendam in terram, vt quatuor digitorū altitudine emineat, deinde scrobem excauandam ad commodā imbrium susceptionem. Atque hæc ratio plantandi per ramos Didymo magis probatur. Cùm plātatio fit, locum repurgare oportet ab omni alterius generis frutice, & scrobes sic effodiantur, vt à ventis, sole, ac imbribus terra friabilior reddatur, & plantæ radicem facilius agere queant. Si festinetur, duobus mensibus antè, aut vno saltem, sarmenta & arundinem, &, quæ facilè comburuntur, in scrobibus ad multos dies exuremus. Sint scrobes altitudine trium cubitorum aut cir-

citer: distent scrobes cubitis quadraginta, quò trũci perflari posśint. Primo anno maximè sarriri, postero, & sequentib. annis, cú iam radiculæ seminum cõualuerint, rastris excoli debent. Biennio à putatione abstinendum, Tertio anno singulis binos ramulos relinqui, & frequenter sarriri conuenit seminarium. Quarto anno è duob. ramis infirmior amputandus. Sic excultę quinquénio habiles sunt arbusculę trãslationi. Trãslationi aptior truncus, qui brachij crasśitudinem habet, exiguus supra scrobem emineat, lętius enim frondet. Antequàm transferatur, rubrica aut alio signo notetur ea pars, quæ meridiem spectat, vt eodem modo deponatur. Oportet solum scrobis prius fodere bidétibus, ac deinde terram aratro subactam immittere, hordeiq; semina substernere. Si in scrobibus aqua, ea exhaurienda, deinde ingerendi minuti lapides, depositisq; seminib. latera scrobis circumcidenda, & aliquid stercoris interponendũ. Post solstitium, cùm terra æstatib. hiat, curandi, ne sol per rimas ad radices penetret. Ab æquinoctio autumnali arbores ablaqueãdæ, ita vt si in cliuo sit olea, incilia excitentur, q limosam aquã à codice deducãt. Omnis soboles, quę ex vna stirpe nata, quotannis extirpanda. Stercus autumno inijciendum, vt permi-

permiſtum hyeme radices oleæ calefaciat. Amurca valentib. infundenda. Muſcus ferramento reſecandus, alioqui fructum non feret. Quinetiã plurimis annis interpoſitis putandum oliuetum. Vetus enim prouerb. Qui arat oliuetum, rogare fructũ, qui ſtercorat exorare, qui cædat cogere. Putatio autem facienda autumno fructu ablato. In olea interdum vnus ramus reliquis lætior, quem ni reſcideris, tota arbor triſtabitur. Inſeritur etiam olea oleaſtro maximè inter corticẽ & emplaſtrationẽ, alij in radicibus inſerunt, & vbi comprænhenderint, cum aliqua radice euellunt & transferũt more plãtarum. Ex oleis, quę craſſo cortice ſunt iuxta corticem inſerũtur. Tempus ſerendi ab æquinoctio verno, alij vigeſimo ſecundo Maij, vſque Cal. Iunij. Maturitatis & legendæ oleæ indicium, quando maior pars dimidij fructus nigreſcere incipit, idq́; cœlo ſereno, quantò maturior bacca, tantò pinguior ſuccus. Ex olea duplex fructus, oleũ & Amurca. Oleæ minores ad oleum, maiores ad eſcam parantur. Olearum vindemia, ars maior oleum, quàm muſta temperandi. Ex eadem oliua differunt ſucci. Primum omniũ cruda gratiſsimo ſapore. Prima vnda præli laudatiſsima, ac deinde per diminutionem. Quantò maturior bacca,

Prouerbiũ de Olea.

Oleæ inſerendæ, & maturitatis tempus.

tantò pinguior ſuccus, minuſque gratus. Vetuſtas oleo tædium affert, non item vt vino, plurimumque ætatis annuę eſt. Oleum optimum Venafrinum & Licinianum. Inter Iſtriæ & Beticæ certamẽ par. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africę ſolo frugifero. Oleam, quam manu tangere poſsis, è terra aut ſcalis legere oportet potius, quàm decutere, auctore Varrone, ꝙ ea, quæ vapulauit, inareſcit, nec dat tãtum olei, quàm manu ſtricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Vnde oliuantium lex antiquiſsima, Oleam ne ſtringito, néue verberato. Quę manu tangi non poterunt, ita quati debẽt, vt arundine potius, quàm pertica ferıantur. Augetur oleum ab arcturi exortu ad decimumſextũ Calẽ. Octob. pòſt nuclei creſcunt & caro. Olea alia ad cibum eligitur, alia vt eliqueſcat, & corpus non ſolum intus, ſed etiã extrinſecus vngat. Itaq; dominum non ſolũ ad balneas, ſed & gymnaſium, & quocunq; ſequitur, vt ſcribit Varro. De qua fit oleũ è terra legenda, & ſi inquinata, lauãda. Siccari triduo ſatis. Si gelent frigora, 4. die primenda. Primus quiſq; aceruus demittatur per ſcreas & vaſa olearia ad trapetẽ, in qua eam terant molæ oleariæ è duro & aſpero lapide. Olea lecta ſi nimus diu fuerit in aceruo

Olei ætas.

Lex oliuantium.

ceruo, caldore fracesſit, & oleum fœtidum fit. Oleo conficiundo molę vtiliores, quàm canalis & ſolea. Molæ quàm facilimam patiuntur adminiſtrationem: quoniã pro magnitudine baccarum vel ſubmitti, vel leuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Torcularia præcipuè cellęque olearia calidæ eſſe debent, quia cõmodius omnis liquor ſoluitur: Vapore & frigore magis conſtringitur. Cumque calore ſit opus, poſitione cœli & declinatiõe id procurandum, ita non opus eſt ignibus aut flãmis, quòd fumo & fuligine ſapor olei corrumpitur. Propterea torcular debet à meridiana parte illuſtrari, ne opus ſit lucernam adhibere prementib. De legib. oleæ legendæ locandęq; Cato præcipit: de condituris Oliuarum Columella. Sed lõgius eſſet hæc omnia commemorare hoc tempore. THRAS. Agè verò, nunc de arboribus pomiferis ſerendis curandisq; aliquid memora: nam earum arborum vulgatior apud nos vſus. MAR. Pomum μῆλον: Varro dictum putat pomum, quaſi ποτικὸν, quia potu ac ſiccitatibus indigeat. Sunt, qui poma & nuces ſic diſtinguãt, vt pomũ ſit quidquid foris eſculentum & intus durum: nuces contrà. Pomũ quidẽ generali ſignificatione, quæcunq; Græcis ὀπώρα dicta com-

De malo ac pomo.

complectitur, velut persica, cotanea, pyra, quod & Iureconsulto placet: hoc tamé loco de pomis & malis vulgari modo loquimur. De malis cotoneis, malisque granatis, de tuberibus, & Zizyphis suo loco dicetur.

Malorum genera.

Sunt autem malorũ genera varia specie figuraúe, ne dicam saporibus succisq; toties permista, vt enumerari vix queant. Olim in precio erant Septiana rotunditate insignia, item Martiana, Claudiana, Mantiana, Appiaria, ab inuentoribus: Quædam à patria, vt Camerina, & Græcula: Quædam à Colore, rubella, sanguinea, serica, aurea: Ex figura orbiculata, Septiana: A sapore, meli mela, & mellea: A celeritate mitescẽdi, mustea: Gemella quòd nunquã singula in fœtu: A mammarum similitudine, orthomastica: à conditione castrati seminis, spadonea A folijs Pelgemela: Pannucea, quę rugis celeriter marcescunt: pulmonea stolidè tumescentia: Cato addit Quiriana, & conditiua, scantiana; item pusilla, quæ petilia. Alia alijs causis appellata, & suæ quoq; regioni quasi peculiaria: Malus Assyria, quæ sola apud Assyrios nascitur, omnibus horis pomifera, alijs cadentibus, alijs maturescentibus.

Malus Aßyria.

In Gallia Capendua principatũ tenent gratissimi saporis, & in tanta suauitate minimè fugacia, colore cùm maturuerint luteo.

Carpidua.

Sunt &

Sunt & pafsipoma Gallis, &, q̃ Rabaudica vocant, nobilitate præcipua in Belgica. Germanis præter exotica celebrantur Difteli-na & Paradifiaca: Imprimis & colore aureo parteq; rubente, ac magnitudine, páriq; fa poris gratia commendantur Poftellana apud Vbios. Sed de generibus fatis: Omnia ferè eandem ferendi habent rationem, nifi quòd Perfica, limonia, præcocia cotonea, citria, quæ Diofcoride in malorum genere referuntur, diligentiorem difciplinam, vti pòft dicetur, requirũt. Nam & femine proueniunt, & infitione. Seminarij modum Cato defcribit. Seruntur autem mala Februario vel Martio: fi calida & ficca regio, Octobri ac Nouembri. Felicius proueniunt ferè omnium malorum genera infitione nouellarum arborũ & inoculatione, modo, quo fuprà diximus circa Martium vel Aprilem, vel eo tempore, cùm fuccus eft in cortice: Et emplaftratione inferi circa folftitium æftiuum, rametfi fint, qui poft æquinoctium vernum non infeliciter vfurpatam tradant, vt fuprà diximus, vbi de emplaftratione & infitione locuti. Malus vulgo inferitur fylueftri malo aut rubo. Prius trãflato in feminarium, ac poftero anno præcifo, vt circiter pedali menfura fupra terram extet, ei furculum, quem voles è malo nouellum, vti fu-

Pafsipoma *Rabaudica.* *Diftelina.* *Paradifiaca.* *Poftellana* *De ferendis malis.* *Seminariũ pomorum.*

pra

prà de ſurculis retulimus,inſeras. Palladius in pyro,in ſpino,pruno,ſorbo,perſico,platano,populo,ſalice,ac denique in omni genere,quo pyrus inſeri poſſe aſſeuerat: verũ in tantis locorum diuerſitatibus certus omnibus modus præſcribi non poteſt. Quare nos,quæ vulgari obſeruatione, & ex aliorum ſcriptis hauſimus, commemoramus. Sunt qui malum veterum more in pyrum ſylueſtrem,vel malum cotoneum ſerãt, gignique ex malo pulcherrima,quæ vocantur melimela.In platanum ſi feratur, rubicũda fieri mala,item in dameſcena ritè inſeruntur mali, quod ſi inſerantur,incitrum ferè ſemper fructum ferre Diophanes tradit.

Solũ quod poſtulet malus arbor.

Solum amat hæc arbor pingue & lętũ, cui humorem non tam rigatio,quàm natura ſuppeditat.Montanis locis debet ad meridiem verſa conſtitui. Et frigido ſolo prouenit, ſi cœli tepor adiuuerit,nec in aſperis humectis ſedem recuſat. Macrum & aridũ ſolum poma vermiculoſa efficit & caduca,

Aduerſus vermes malorum.

vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanæ vrinæ & radicibus affuſo extinguuntur:lotio enim mirum in modum recreatur hæc arbor.Et ſi plures ſint vermes circa arborẽ, æneo ſcalpro ſemel raſi non vltra naſcẽtur, ſi loca,vnde raſi ſunt bubulo ſtercore oblinas.Quidam etiam ſtercus caprinũ addunt

vrinæ

vrinæ,& vini veteris fecem radicibus affundunt, dulciorem fructum efficientes. Aegrotans malus curatur ſtercore aſinino aqua diluta rigata ad dies ſex. Rigandæ ſole occidente frequentius, donec germẽ erũpat. Plinius tradit aquam lupini decocti circumfuſam domis prodeſſe. Aiunt arborẽ, ſi vrina rigetur, rubeſcere fructus. Sunt qui ſub arbore roſas plantent, ſicq́ue rubra poma promittentia. Pomiferas arbores, ſuprà dixi, per genera ſerere conuenit, Columella præcipiente, ne imbecillæ à valentiorib. premantur: quia non omnes magnitudine vel viribus pares, impariq́ue temporis ſpacio adoleſcunt. Adde raras diſponendas, vt ſpacium habeant ramos diffundendi: nam ſi ſpiſsè poſueris, nec fructuoſæ erunt, niſi interuulſeris. Quare quadraginta aut triginta ſaltem pedes inter ordines relinquẽdos. Poma ſeminis nigrore maturitatem fatentur. Colliguntur poſt æquinoctium autumnale, vel circiter, prout cuiuſque generis natura fert, nec ante decimamſextam lunam cœlo ſereno & pomeridiano. Caduca ſeparanda. Melius decerpuntur, quàm decutiantur, ne lædantur caſu altiore. Seruãtur tabulatis vel cellarijs, loco frigido, feneſtris ſeptemtrionalibus, quæ ſereno die

Aegrotantis mali cura.

Quomodo conſerenda mali.

Poma quãdo matura iudicẽtur.

Quo pacto ſeruentur poma

lucem

Oporothecarum institutio. lucem accipiant patentes. Quare Varro oporothecas ad Aquilonem fenestras habere voluit, vt eo aere perflētur. Austri specularibus arcendi, Aquilonis afflatu deturpantur rugis. Stramentis, storeis, paleisúe substratis, rara cōponuntur, vt limites parui spiritum æqualem recipiant. Nobis pomum à Batauis allatum, quod in tertium annum durauit, estque eius generis in hoc pomario pomum grande à virore nomen retinens. Singulis generibus singula loca designanda, ne vno clausa loco diuersa genera discordent & celerius vitiētur. Sunt, qui folia nucum substernant, quibus & odori & colori consulitur. Seruantur & à putrilagine, si hordeo aut frumenti aceruis obruantur. Palladius in vasis fictilibus diligēter clausis, vel in cisternam, vel in puteum demitti scribit. Apuleius apud Constātinum singula poma in folia nucis inuolui, reponique iubet. Plures mcdos licet reperire apud auctores seruandorum pomorū. Sunt qui, vt gelu arceant, madido linteo operiant, quo cōgelato poma tecta à frigore defendantur. Mala sic constituenda, vt pediculorum pedes deorsum, neque antea, quā vsui necessaria, contingantur. Poma ferunt dorsuarijs iumentis grauia, quia odore offensa fatiscunt, vt Lucianus in Asino testatur

tur. Idem de pyris traditur. Remediũ aiunt, si prius dentur degustanda. E pomis vinum factitari prælo & trusatilibus molis ius tortiuum exprimẽtibus. Deinde secundarium fracibus ac retrimentis in aqua maceratis, ita vt pomea lora dici possit, non parui ad restinguendam sitim rusticorum iuuamenti. Acetum quoq; è pomis fit acerbis ac syluestribus, quę in cumulo per triduum reser uantur, ac deinde mittuntur in cadum, cui fontana aut pluuialis aqua miscetur, & opertum vas per triginta dies sinitur, ac subinde quãtum fuerit aceti sublatum ad vsus, tantundem redditur aquę ad reparatiõem. *Tortiuum ius.* *Tortiuum vinum.* *Vinum è pomis & acetum.* *Pomea lora.*

De pyro. Pyrus ἄπιος & ὄχνη proximum locũ sibi vendicat, pomariaq; imprimis ornat. Malus diffundit latera, pyrus magis in subrectum cacumine & lateribus germinat. Solo lęto ac humido pyrus gaudet. Nascitur & semine originem suam natura refouente, sed cuius æternitati nulla tarditas potest adferre fastidium, sed homini longa est expectatio, cùm serò admodum proueniant, & à generis nobilitate desciscant. Melius igitur radicatæ syluestrium plantæ scrobibus benè subactis seruntur Nouembri mense, vt cùm præhenderint, inserantur. Seritur & plantis bimis trimisue radicatis, ac scrobibus deponitur. Traditur crebris fossionibus & *Pyri serenda plantã daq; ratio.*

frequenti humore proficere, vt nulla floris iactura fiat. Multum proderit, si interiecto anno qualelibet adiungatur letamen. Bubulum spissa & grauia poma creare fertur: Aliqui cinerem miscent, commendandi saporis gratia. Plantátur & viuiradicibus nó solùm, sed & stolonibus illarum auulsis. Si viuiradices plantaturus, hæ sint triēnes, aut ad minus biennes. Quidam etiam trunci generosissimas scytalas faciunt, easque plantant sicut oleas. Tempus inserendi maximè Martius & Aprilis, Plinius etiam florentem inseri trádit, quod & ipsi experti sumus. Inseritur autem cotoneo, amygdalæ, terebintho, punicę, malo, moro. Si moro inseratur, rubra pyra creabit, Virgilius fraxino inseri docet. Immò omni generi inseritur, Surculus, cui inseritur, anniculus sit & prius, quàm figatur, folijs & omni tenera parte priuatus. Quod si dulcem facere velis, & vberiorem fructum ferre, truncum ad ipsam terrā perforabis, & cuneum ex quercu aut fago adiges, atque ita obrues. Si verò ægrotet dum floret, curabis vini veteris fecem radicibus affundere atque rigare ad dies quindecim, atque hac opera, etiamsi non ægrotet, dulciorem fructum feret. A vermibus non læditur, si dum plantatur, felle bubulo illinatur. Languentis pyri ablaqueatæ radicem

tere-

terebrandam, & ex quercu vel prunis cuneum infigiendum monstrat Palladius. Si lapidosa sint pyra, à radicibus terram leuabis, ac lapides secernes, atque nouam terram cribratam infundas. Spatia inter pyros triginta pedes aut paulò pauciora relinquenda, inter pomos plura, vt dictum. Pyrorum genera exequi superuacuum, cùm in excolendis nulla discrepantia. Crustumia ex parte rubentia celebrantur Columellæ generosissima, ac sapore gratissimo: Falerna his proxima, largo succo abundantia, ocissima & odoratissima superba Plinio laudata: Lactea vocantur quædam. Auctores suos nobilitauêre Decuminiana, & ex his tracta origine Pseudodecuminiana, Dolobellana longissimi pediculi, Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana, Siueriana, &, quæ ex ijs nata sunt, Tyrannia petioli longitudine distantia, Fauoniana rubra, paulò superbis maiora, Lateriana, Anitiana, autumnalia acidulo sapore iucunda, & quæ Tiberio maximè placuêre, Tiberiana: Sunt &, quæ hodiè Augusta vocantur, quòd eo mense maturescant etiam Plinio non neglecta, gratissimi saporis atque coloris. Patriæ nomen habent serissima omnium Amerina, Picentina, Numãtina, Alexandrina, Numidiana, græcula, & in ijs, Ta-

Pyrorum genera.

aut in Leone, aut in Libra, aut Scorpione, aut Capricorno, aut Aquario, & eadẽ sub terra. TH. Num arte aliqua citius maturescunt vuę? MAR. Plinius tradit aceto acri & vrina vetusta radices madefaciẽdas, atque eo luto obruendas, ac sæpè fodiẽdas, si fructum non maturent. THR. Vuæ quo pacto seruari traduntur? MAR. Vuæ durant

Vuas seruandi ratio.

aliæ pensili concamerata nodo, aliæ sua tãtùm continentur anima ollis fictilibus & insuper dolijs inclusæ stipatæ vinaccis circumsudantibus. Palladius rationem ostendit, qua seruentur etiam in vite vsq; ad ver. THRASYB. Sed amabò, de frugiferarum pomarij tui arborum disciplina sigillatim disserere non graueris. MAR. Inter arbores frugiferas à vite primum omnium locum sibi vendicat Olea, vt Columella te-

Olea.

statur, ἐλαία ἥμερος Græcè dicta, ex omnibus stirpibus minimam impensam desiderat, cũ vitis contrà maximam accuratissimamque postulet. Et quanquam non cõtinuis annis fructum afferat, sed ferè altero tantum, eximia tamen eius ratio, quòd leui cultura sustinetur, & cùm se non induit, vix vllam impensam flagitat, &, si quam flagitet, eam copia fructuum compensat. Cùm autem oleę magnus & securus sit prouentus, & in magnum tempus conseruetur, vitæque pluri-

mis

mis necessitatibus congruat, plurimũ huic arbori diligentiæ adhibendum. Amat locum neque depressum neque arduum, sed cliuos potius, qualis in Italia Sabinorum, et Betica ferè tota, vt Colum. scribit, in ijs enim excellens solis ardor ventorum flatu refrigeratur, & optimum oleum producit, planis locis contrà. nam in oleis cælum, solumq; plurimum referre, Plin. tradit. Aerẽ calidum & siccum postulat: quare in Lybia ac Sicilia, & Betica, & Italiæ quibusdam locis, presertim Campania feliciter prouenit. Cęli statum neque perferuidum, atque gelidum patitur: quare Septentrionali colle æstuosis locis, frigidis meridiano gaudet. Existimant vltra miliarium sexagesimum à mari aut non viuere, aut non esse feracem. Solum aptissimum, cui glarea subest, si supposita creta sabulo admista est: nec minus ꝓbabile, vbi pinguis sabulo est. Sed & desiór terra, si viuida & læta est, cõmodè arborem hanc recipit. Creta ex toto repudianda, magis etiam scaturiginosum solùm, & in quo semper vligo consistit, sicut & ager sabulo macer, & nuda glarea. Possunt tamen in agro frumentario seri, vbi vel arbutus steterat, aut ilex. Quercui vehemẽter inimica: nam si quercetum in vicino sit, non solùm non feret, sed fugiet, introrsumq; se

in fundum abijciet: vel excisa radices noxias olilueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Idem de cerro, & esculo quidã tradunt: nam vbi illæ effossæ, oleam, si seratur, emori. Ad eundem modum si lambendo capra contigerit interire Plinius testatur. Contrà oleæ & vitis magna cõcordia, proditumque, oleã, si viti inseratur, vuas simul & oliuas proferre, fructusq; vuoleã, id est, ἐλαιοςάφυλος vocatur. Serendarum olearum varia ratio. Nonnulli crassiores ramos arboribus adimunt, & ex ijs quàm recentissimas taleas serra præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, dein in rectum cõstitutas obruunt: Alij soboles cum caudice serunt: Alij residem caudici plantulã decisis falce capitibus & brachijs in truncum redigunt, & terræ fossæ circa Arcturi ortum defigunt: culturæ seminariũ faciunt plerique, vel plantarium, idq; libero cœlo terreno modicè valido, sed succoso, solo resoluto, quale est ferè nigræ terræ. Huc ramos nouellos, proceros, nitidos, manubrij crassitudine, feraces, non è trũco, sed è brachijs nouisq; ramos enatos arborib. ademptos in taleas recisos, ita, vt corticem nõ lædant, mittũt. Taleæ sesquipedales serra præcidũtur, atq; earum plagæ vtraq; parte falce leuantur, & rubrica notãtur, vt sit quem-

Plantariũ olearum.

admo-

admodum in arbore ſteterat ramus, & ita parte ima terram & cacumine cœlũ ſpectãs deponatur: ſic celeriore proficiunt incremento, celerioremq́; fructum largiuntur. Nam ſi inuerſa ponatur, difficulter cõprehendet, aut ſterilis erit. Quare in rectũ conſtitutas adobruũt. Oportet enim taleárũ capita & imas partes miſto fimo cum cinere oblinire, & ita totas eas immergere, vt putris terra quatuor digitis ſuperueniat. Siquidem aut totã immergi oportebit, aut partẽ alteram humari, & partem alteram ſolo ſupereminere: Nõ enim quę prorſus obruuntur, ſed quæ duntaxat altera parte extant, rubrica notari deſiderant. Didymus depangendam in terram, vt quatuor digitorũ altitudine emineat, deinde ſcrobem excauandam ad commodã imbrium ſuſceptionem. Atque hæc ratio plantandi per ramos Didymo magis probatur. Cùm plãtatio fit, locum repurgare oportet ab omni alterius generis frutice, & ſcrobes ſic effodiantur, vt à ventis, ſole, ac imbribus terra friabilior reddatur, & plantæ radicem facilius agere queant. Si feſtinetur, duobus menſibus antè, aut vno ſaltem, ſarmenta & arundinem, &, quæ facilè comburuntur, in ſcrobibus ad multos dies exuremus. Sint ſcrobes altitudine trium cubitorum aut circiter:

citer: diſtent ſcrobes cubitis quadraginta, quò trūci perflari poſsint. Primo anno maximè ſarriri, poſtero, & ſequentib. annis, cū iam radiculæ ſeminum cōualuerint, raſtris excoli debent. Biennio à putatione abſtinendum, Tertio anno ſingulis binos ramulos relinqui, & frequenter ſarriri conuenit ſeminarium. Quarto anno è duob. ramis infirmior amputandus. Sic excultę quinquénio habiles ſunt arbuſculę trāſlationi. Trāſlationi aptior truncus, qui brachij craſsitudinem habet, exiguus ſupra ſcrobem emineat, lętius enim frondet. Antequàm transferatur, rubrica aut alio ſigno notetur ea pars, quæ meridiem ſpectat, vt eodem modo deponatur. Oportet ſolum ſcrobis priº fodere bidētibus, ac deinde terram aratro ſubactam immittere, hordeiq́; ſemina ſubſternere. Si in ſcrobibus aqua, ea exhaurienda, deinde ingerendi minuti lapides, depoſitisq́; ſeminib. latera ſcrobis circumcidenda, & aliquid ſtercoris interponendū. Poſt ſolſtitium, cùm terra æſtatib. hiat, curandū, ne ſol per rimas ad radices penetret. Ab æquinoctio autumnali arbores ablaqueādę, ita vt ſi in cliuo ſit olea, incilia excitentur, q́ limoſam aquā à codice deducāt. Omnis ſoboles, quę ex vna ſtirpe nata, quotannis extirpanda. Stercus autumno inijciendum, vt permi-

permiſtum hyeme radices oleæ calefaciat. Amurca valentib.infundenda. Muſcus ferramento reſecandus, alioqui fructum non feret. Quinetiã plurimis annis interpoſitis putandum oliuetum. Vetus enim prouerb. Qui arat oliuetum, rogare fructũ, qui ſtercorat exorare, qui cædat cogere. Putatio autem facienda autumno fructu ablato. In olea interdum vnus ramus reliquis lætior, quem ni reſcideris, tota arbor triſtabitur. Inſeritur etiam olea oleaſtro maximè inter corticẽ & emplaſtrationẽ, alij in radicibus inſerunt, & vbi comprærhenderint, cum aliqua radice euellunt & transferũt more plãtarum. Ex oleis, quę craſſo cortice ſunt iuxta corticem inſerũtur. Tempus ſerendi ab æquinoctio verno, alij vigeſimo ſecundo Maij, vſque Cal. Iunij. Maturitatis & legendæ oleæ indicium, quando maior pars dimidij fructus nigreſcere incipit, idq́; cœlo ſereno, quantò maturior bacca, tantò pinguior ſuccus. Ex olea duplex fructus, oleũ & Amurca. Oleæ minores ad oleum, maiores ad eſcam parantur. Olearum vindemia, ars maior oleum, quàm muſta temperandi. Ex eadem oliua differunt ſucci. Primum omniũ cruda gratiſsimo ſapore. Prima vnda præli laudatiſsima, ac deinde per diminutionem. Quantò maturior bacca,

Prouerbiũ de Olea.

Oleæ inſerendæ, & maturitatis tempus.

tantò pinguior ſuccus, minusq́ue gratus. *Olei ætas.* Vetuſtas oleo tædium affert, non item vt vino, plurimumq́ue ætatis annuę eſt. Oleum optimum Venafrinum & Licinianum. Inter Iſtriæ & Beticæ certamẽ par. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africę ſolo frugifero. Oleam, quam manu tangere poſsis, è terra aut ſcalis legere oportet potius, quàm decutere, auctore Varrone, ꝙ ea, quæ vapulauit, inareſcit, nec dat tãtum olei, quàm manu ſtricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. *Lex oliuãtium.* Vnde oliuantium lex antiquiſsima, Oleam ne ſtringito, néue verberato. Quę manu tangi non poterunt, ita quati debẽt, vt arundine potius, quàm pertica feriantur. Augetur oleum ab arcturi exortu ad decimumſextũ Calẽ. Octob. pòſt nuclei creſcunt & caro. Olea alia ad cibum eligitur, alia vt eliqueſcat, & corpus non ſolum intus, ſed etiã extrinſecus vngat. Itaq; dominum non ſolũ ad balneas, ſed & gymnaſium, & quocunq; ſequitur, vt ſcribit Varro. De qua fit oleũ è terra legenda, & ſi inquinata, lauãda. Siccari triduo ſatis. Si gelent frigora, 4. die primenda. Primus quiſq; aceruus demittatur per ſcreas & vaſa olearia ad trapetẽ, in qua eam terant molæ oleariæ è duro & aſpero lapide. Olea lecta ſi nimus diu fuerit in aceruo

ceruo, caldore fracescit, & oleum fœtidum fit. Oleo conficiundo molę vtiliores, quàm canalis & solea. Molæ quàm facilimam patiuntur administrationem: quoniā pro magnitudine baccarum vel submitti, vel leuari possunt, ne nucleus, qui saporem olei vitiat, confringatur. Torcularia præcipuè cellęque oleariæ calidæ esse debent, quia cōmodius omnis liquor soluitur: Vapore & frigore magis constringitur. Cumque calore sit opus, positione cœli & declinatiōe id procurandum, ita non opus est ignibus aut flāmis, quòd fumo & fuligine sapor olei corrumpitur. Propterea torcular debet à meridiana parte illustrari, ne opus sit lucernam adhibere prementib. De legib. oleæ legendæ locandęq; Cato præcipit: de condituris Oliuarum Columella. Sed lōgius esset hæc omnia commemorare hoc tempore. THRAS. Age verò, nunc de arboribus pomiferis serendis curandisq; aliquid memora: nam earum arborum vulgatior apud nos vsus. MAR. Pomum μῆλον: Varro dictum putat pomum, quasi ποτικὸν, quia potu ac siccitatibus indigeat. Sunt, qui poma & nuces sic distinguāt, vt pomū sit quidquid foris esculentum & intus durum: nuces contrà. Pomū quidē generali significatione, quæcunq; Græcis ὀπώρα dicta com-

De malo ac pomo.

complectitur, velut persica, cotanea, pyra, quod & Iureconsulto placet: hoc tamē loco de pomis & malis vulgari modo loquimur. De malis cotoneis, malisque granatis, de tuberibus, & Zizyphis suo loco dicetur. Sunt autem malorū genera varia specie figuraúe, ne dicam saporibus succisq; toties permista, vt enumerari vix queant. Olim in precio erant Septiana rotunditate insignia, item Martiana, Claudiana, Mantiana, Appiaria, ab inuentoribus: Quædam à patria, vt Camerina, & Græcula: Quædam à Colore, rubella, sanguinea, serica, aurea: Ex figura orbiculata, Septiana: A sapore, meli mela, & mellea: A celeritate mitescēdi, mustea: Gemella quòd nunquā singula in fœtu: A mammarum similitudine, orthomastica: à conditione castrati seminis, spadonea A folijs Pelgemela: Pannucea, quę rugis celeriter marcescunt: pulmonea stolidè tumescentia: Cato addit Quiriana, & conditiua, scantiana; item pusilla, quæ petilia. Alia alijs causis appellata, & suæ quoq; regioni quasi peculiaria: Malus Assyria, quæ sola apud Assyrios nascitur, omnibus horis pomifera, alijs cadentibus, alijs maturescentibus. In Gallia Capendua principatū tenent gratissimi saporis, & in tanta suauitate mini me fugacia, colore cùm maturuerint luteo.

Malorum genera.

Malus Assyria.

Carpidua.

Sunt &

Sunt & paſsipoma Gallis, &, q̃ Rabaudica *Paßipoma*
vocant, nobilitate præcipua in Belgica. Ger *Rabaudica.*
manis præter exotica celebrantur Diſteli-
na & Paradiſiaca: Imprimis & colore aureo *Diſtelina.*
parteq; rubente, ac magnitudine, pariq; ſa *Paradiſiaca.*
poris gratia commendantur Poſtellana a-
pud Vbios. Sed de generibus ſatis. Omnia *Poſtellanæ*
ferè eandem ſerendi habent rationem, niſi *De ſerendis malis.*
quòd Perſica, limonia, præcocia cotonea,
citria, quæ Dioſcoride in malorum genere
referuntur, diligentiorem diſciplinam, vti
pòſt dicetur, requirũt. Nam & ſemine pro-
ueniunt, & inſitione. Seminarij modum Ca *Seminariũ pomorum.*
to deſcribit. Seruntur autem mala Februa-
rio vel Martio: ſi calida & ſicca regio, Octo
bri ac Nouembri. Felicius proueniunt ferè
omnium malorum genera inſitione nouel
larum arborũ & inoculatione, modo, quo
ſuprà diximus circa Martium vel Aprilem,
vel eo tempore, cùm ſuccus eſt in cortice:
Et emplaſtratione inſeri circa ſolſtitium æ-
ſtiuum, tametſi ſint, qui poſt æquinoctium
vernum non infeliciter vſurpatam tradant,
vt ſuprà diximus, vbi de emplaſtratione &
inſitione locuti. Malus vulgo inſeritur ſyl-
ueſtri malo aut rubo. Prius trãſlato in ſemi-
narium, ac poſtero anno præciſo, vt circiter
pedali menſura ſupra terram extet, ei ſur-
culum, quem voles è malo nouellum, vti ſu-

pra

prà de surculis retulimus, inseras. Palladius in pyro, in spino, pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice, ac denique in omni genere, quo pyrus inseri posse asseuerat: verũ in tantis locorum diuersitatibus certus omnibus modus præscribi non potest. Quare nos, quæ vulgari obseruatione, & ex aliorum scriptis hausimus, commemoramus. Sunt qui malum veterum more in pyrum syluestrem, vel malum cotoneum ferãt, gignique ex malo pulcherrima, quæ vocantur melimela. In platanum si feratur, rubicũda fieri mala, item in damescena ritè inferuntur mali, quod si inferantur, incitrum ferè semper fructum ferre Diophanes tradit. Solum amat hæc arbor pingue & lętũ, cui humorem non tam rigatio, quàm natura suppeditat. Montanis locis debet ad meridiem versa constitui. Et frigido solo prouenit, si cœli tepor adiuuerit, nec in asperis humectis sedem recusat. Macrum & aridũ solum poma vermiculosa efficit & caduca, vermes eius suillo stercore misto humanæ vrinæ & radicibus affuso extinguuntur: lotio enim mirum in modum recreatur hæc arbor. Et si plures sint vermes circa arborẽ, æneo scalpro semel rasi non vltra nascẽtur, si loca, vnde rasi sunt bubulo stercore oblinas. Quidam etiam stercus caprinũ addunt vrinæ

Solũ quod postulet malus arbor.

Aduersus vermes malorum.

vrinæ,& vini veteris fecem radicibus affundunt, dulciorem fructum efficientes. Aegrotans malus curatur ſtercore aſinino aqua diluta rigata ad dies ſex. Rigandæ ſole occidente frequentius, donec germē erūpat. Plinius tradit aquam lupini decocti circumfuſam domis prodeſſe. Aiunt arborē, ſi vrina rigetur, rubeſcere fructus. Sunt qui ſub arbore roſas plantent, ſicque rubra poma promittentia. Pomiferas arbores, ſuprà dixi, per genera ſerere conuenit, Columella præcipiente, ne imbecillæ à valentiorib. premantur: quia non omnes magnitudine vel viribus pares, imparique temporis ſpacio adoleſcunt. Adde raras diſponendas, vt ſpacium habeant ramos diffundendi: nam ſi ſpiſsè poſueris, nec fructuoſæ erunt, niſi interuulſeris. Quare quadraginta aut triginta ſaltem pedes inter ordines relinquēdos. Poma ſeminis nigrore maturitatem fatentur. Colliguntur poſt æquinoctium autumnale, vel circiter, prout cuiuſque generis natura fert, nec ante decimamſextam lunam cœlo ſereno & pomeridiano. Caduca ſeparanda. Melius decerpuntur, quàm decutiantur, ne lædantur caſu altiore. Seruātur tabulatis vel cellarijs, loco frigido, feneſtris ſeptemtrionalibus, quæ ſereno die

Aegrotantis mali cura.

Quomodo conſerenda mali.

Poma quādo matura iudicētur.

Quo pacto ſeruentur poma

lucem

Oporothecarum institutio. lucem accipiant patentes. Quare Varro oporothecas ad Aquilonem fenestras habere voluit, vt eo aere perflētur. Austri specularibus arcendi, Aquilonis afflatu deturpantur rugis. Stramentis, storeis, paleisúe substratis, rara cōponuntur, vt limites parui spiritum æqualem recipiant. Nobis pomum à Batauis allatum, quod in tertium annum durauit, estque eius generis in hoc pomario pomum grande à virore nomen retinens. Singulis generibus singula loca designanda, ne vno clausa loco diuersa genera discordent & celerius vitiētur. Sunt, qui folia nucum substernant, quibus & odori & colori consulitur. Seruantur & à putrilagine, si hordeo aut frumenti aceruis obruantur. Palladius in vasis fictilibus diligēter clausis, vel in cisternam, vel in puteum demitti scribit. Apuleius apud Constātinum singula poma in folia nucis inuolui, reponíque iubet. Plures modos licet reperire apud auctores seruandorum pomorū. Sunt qui, vt gelu arceant, madido linteo operiant, quo cōgelato poma tecta à frigore defendantur. Mala sic constituenda, vt pediculorum pedes deorsum, neque antea, quā vsui necessaria, contingantur. Poma ferunt dorsuarijs iumentis grauia, quia odore offensa fatiscunt, vt Lucianus in Asino testatur

tur. Idem de pyris traditur. Remediũ aiunt, ſi prius dentur degustanda. E pomis vinum factitari prælo & truſatilibus molis ius tortiuum exprimẽtibus. Deinde ſecundarium fracibus ac retrimentis in aqua maceratis, ita vt pomea lora dici poſsit, non parui ad reſtinguendam ſitim ruſticorum iuuamenti. Acetum quoq; è pomis fit acerbis ac ſyluestribus, quę in cumulo per triduum reſeruantur, ac deinde mittuntur in cadum, cui fontana aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum vas per triginta dies ſinitur, ac ſubinde quãtum fuerit aceti ſublatum ad vſus, tantundem redditur aquę ad reparatiõem.

Tortiuum ius. *Tortiuum vinum.* *Vinum è pomis & acetum.* *Pomea lora.*

De pyro.

Pyrus ἄπιος & ὄχνη proximum locũ ſibi vendicat, pomariaq; imprimis ornat. Malus diffundit latera, pyrus magis in ſubrectũ cacumine & lateribus germinat. Solo lęto ac humido pyrus gaudet. Naſcitur & ſemine originem ſuam natura refouente, ſed cuius æternitati nulla tarditas poteſt adferre faſtidium, ſed homini longa eſt expectatio, cùm ſerò admodum proueniant, & à generis nobilitate deſciſcant. Melius igitur radicatæ ſylueſtrium plantæ ſcrobibus benè ſubactis feruntur Nouembri menſe, vt cùm præhenderint, inſerantur. Seritur & plantis bimis trimiſue radicatis, ac ſcrobibus deponitur. Traditur crebris foſsionibus &

Pyri ſerendæ plantãdæq; ratio.

T frequen-

terebrandam, & ex quercu vel prunis cuneum infigiendum monstrat Palladius. Si lapidosa sint pyra, à radicibus terram leuabis, ac lapides secernes, atque nouam terram cribratam infundas. Spatia inter pyros triginta pedes aut paulò pauciora relinquenda, inter pomos plura, vt dictum. Pyrorum genera exequi superuacuum, cùm in excolendis nulla discrepantia. Crustumia ex parte rubentia celebrantur Columellæ generosissima, ac sapore gratissimo: Falerna his proxima, largo succo abundantia, ocissima & odoratissima superba Plinio laudata: Lactea vocantur quædam. Auctores suos nobilitauére Decuminiana, & ex his tracta origine Pseudodecuminiana, Dolobellana longissimi pediculi, Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana, Siueriana, &, quæ ex ijs nata sunt, Tyrannia petioli longitudine distantia, Fauoniana rubra, paulò superbis maiora, Lateriana, Anitiana, autumnalia acidulo sapore iucunda, & quæ Tiberio maximè placuêre, Tiberiana: Sunt &, quæ hodiè Augusta vocantur, quòd eo mense maturescant etiam Plinio non neglecta, gratissimi saporis atque coloris. Patriæ nomen habent serissima omnium Amerina, Picentina, Numãtina, Alexandrina, Numidiana, Græcula, & in ijs, Ta-

Pyrorum genera.

rentina, Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea: Ab odore myrapia, nardina, laurea: A tempore Augusta, Brumalia, hordearia, siliginea à cóitatu frugis: à collo ampulacea et Coriolana, & brutę gẽtilitatis Cucurbitana acidula succo: à melle mulsa: Item Regia, quę quasi sessilia sunt: Volema à Catone prædicata & Virgilio Macrobius recenset Bolemia, Cerilia, calculosa, loliana, lauinia, Milesia, myrtea, orbiculana, preciana, rubilia, Tulliana, Titianaq;. Serotina ad hyemem vsq; in parente pendent. Gelu maturescẽtia pyra sunt, quæ vocãtur Libralia. Quotidie nouis insitionum coniugijs sic variãtur, vt singula persequi difficile. Hodie Gallis celebrantur Bonchristiana, non sapore solùm, sed & perennitate commendabilia è Campania allata: proxima Mariana, vel Diuę Mariæ pyra: adde muscata, Martiniana, hybernalia. Seruari varijs modis tradunt, alij pice illitis surculis suspensa seruãt: alij in sapo & passo, vel dulci vino mersa, vel operculato vase: alij in arena, alij in floccis, alij inter frumenta obruta, aut in paleis seruãt: Quidam asserunt nullum pomi genus, quod non possit melle seruari. E pyris, sicut & è pomis, vinum atque acetum fieri ostendit Palladius, prælo aut pondere expresso succo:

Seruandorum pyrorum ratio.

Vinum acetum, & liquamẽ-

& liquamentum è pyris ad ieiunia fœmina- *ta è pyris.*
rum, quod Castimoniale dicitur. Pomis py *Castimo-*
risque succedunt Cotonea vel Cydonia v- *niale.*
triq; generi communia. Hoc pomũ primus *Cotonea*
Cato nominauit Cotoneum, Græci Cydo- *malus.*
nium κυδώνιον, à Cydone oppido, vnde pri- *Cydonia.*
mùm aduecta, nomen duxerunt, Itali meie *Chrysome*
cotogne, Germani Quitten, Galli vn coig- *la.*
nier: à colore Græcis χρυσομῆλα, Maroni
aurea mala dicta: Itẽ struthia, quæ, & si pau-
lulum differant, tamen in eo genere cõpre-
henduntur: Nam Columella tria genera
commemorat Cydoniorũ struthia, Chry-
somela, & mustea, quæ omnia tam ad salu-
britatem, quàm ad voluptatem conferant.
Plantantur ad eum modum, quo pyra, &
cerasus: aliqui Martio, alij Februario plan-
tas radicatas in pastinato solo sic tenuisse af
firmãtur, vt sequẽtis anni fruge potiti sint.
Locis frigidis etiã & humidis, planis & de-
cliuibus gaudent: Siccis & calidis Octobri
ponantur. Si in tepido statuantur, rigatione
illis succurrendum. Serunt nonnulli cacu-
minibus & talea, sed rarior in vtroque pro-
uentus: Stolone statim degenerat. Inserun-
tur melius in trunco, quàm cortice mense
Februario aut Martio. Recipiunt in surcu-
los propè omnis generis, punici, sorbi, om-
nium malorum & meliora producunt. Ita

 ponen-

ponendæ ſunt largæ arbores cotonei, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tãgat alterius. Dum minor, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior cinere. Rigãdę ſunt quoties cœleſtis negatur infuſio & circumfodiendæ locis calidis Octobri menſe, aut Nouembri: frigidis vero Februario aut Martio. Niſi enim circumfodiantur aſsiduè, aut ſteriles fiunt, aut eorum poma degenerant: Collucandæ quoque, & à vitioſis omnibus liberandæ. Si arbor eſt ægra, amurca aquæ æqualiter miſta radicibus debet affundi, vt Didymus apud Conſtantinum docet: aut calx viua cum creta tẽperata, vel reſina locularis pici liquidæ miſta trunco arboris allini. Legantur ſereno cœlo ſine macula integraq́ue, & quàm maturiſsima decreſcente luna. Seruantur inter binas tegulas, ſi luto omni ex parte claudãtur: Alij ſiccis locis reponũt excluſo vento, alij paleis & frumẽto, nonnulli melle, item vino, vinumq́; odoratius redditur, Palladius plures modos refert. Democritus negat ſeruanda cydonia, vbi alij pomacei fruct⁹ recõditi ſunt, quòd odore vicinos corrumpant. Fit vinum à cotoneis contuſis & expreſsis, addito paululum mellis, & oleum quoq;: Noſtrates precioſum ex his liquamentũ faciunt, & quam carnem vocant cydonioũ diuturna coctione den-

Cotonea quomodo legenda, et ſeruanda.

ne densata, & saccaro, vino, atq; aromatib. *Mespilus.*
cõdita. Pergã de Mespilo tibi referre, quam
μέσπιλον, Itali nespilo, Germani Mespelen/
Galli mesplier ou nesflier vocant: Hæc arbor
inter pyrorum & pomorum quoq; genera
refertur. Seritur eo modo, quo Cotonea.
Locis calidis gaudet, sed irriguis, tametsi
frigidis etiã ꝓuenit. Non infeliciter in
quercetis & syluis prouenire comperimus:
Nam querceta vidimus, in quibus densissima
mespelorũ sylua annuã pecuniæ pensionem
non pœnitendã reddere dicebatur. Serendã
tradunt taleis mense Martio, vel Nouẽbri,
solo stercorato & subacto, ita vt vtrũque
caput taleę sterc⁹ obducat. Seritur etiam
semine, sed in longæuiorẽ speratur ætatem.
Adhæc seritur & in rubo optimè, atq;
in pyro, ac malo. Leguntur mespila nondũ
mitia, q̃ seruare velis. Et in ipsa arbore diu in
multam hyemẽ durant. Et posca & sapa cõduntur.
Catonis ætate nondũ Italiæ nota.
Plinius & alij quidã meminerũt, incertumque
an mespilũ cum sorbo cõfuderint Veteres.
Mespilum cum sorbo quidam cõfundunt.
Tria genera Plin. tradit, primũ ternis
intus ossiculis, vnde tricoccum quidam
appellant. Nostrates duo genera obseruãt,
vnum, quod rarioribus horret spinis, in nemoribus
& dumetis passim nascens, acerbum
prius quàm per hyemem & frigora

molliatur: alterum ſine ſpinis grãdi pomo, quod videtur cultu & inſitione manſuefactum. Syluestrium ligno & ad trochlearũ radios, & ad venabula vtimur. Surculi flagellis aurigarũ vſurpãtur. Meſpilo propter vicinitatem fructus ſorbus coniungenda, arbor procera, fructu vel orbiculato, vel ouato, vnde Græcis ὄυα, ἡ, vt Theoph. teſtat. & ὄη & ὄιη, fructus ὄυον, Itali Latinũ retinent nomẽ, Germanis ſporeſſelbaum, Gallis cormie & cormier. Fructus vuæ modò aceruatus producitur, ita vt fani ſpeciẽ gerat. Syluaticæ, q̃ vrbanæ fructus præſtantior: frigidos quærit tractus, & ſi in feruentia loca inciderit, ſterileſcere aiunt. Aculeos non habet, vt meſpilus. Naſcitur ſemine, radice, & auulſione, ſolo frigido & humido, montib. viuax. Seritur in Februario, & Martio frigidis locis, calidis Octobri, aut Nouẽbri. Inſerit in ſe, & in cotoneo, & ſpina alba, vel trũco, vel cortice. TH. Punicas miror te hîc alere poſſe: de huius cultura nobis ediſſeras quæſo. MAR. Inter exoticas punica præcipua, hinc dicta opinor, quòd Carthagine, atque in Africa laudatiſsima arbor, vt vides. non procera, folio anguſto, nitidique viroris, flore puniceo oblongo, calathi effigie, pomo, quod corio & mẽbrana tegitur, numeroſis intus acinorũ granis, vnde Grana-

Sorbus. *Punica.*

tum

tum dicitur, Græcè ῥοὰ vel ῥοιὰ tam arbor, quàm fructus, ῥοὰ γλυκεία καὶ οἰνώδης, malum punicum dulce & vinosum, Italis mele grano, Gal. pomnes de granade & mygrenes, Germa. Granatapffel. Hispanis granados. *Granatũ pomum quare dicatur.* Sola hęc arbor, vt ficus & vitis, caudice fisso non emoritur. Aculeos gerit in ramis vt paliurus. Locum, cœlumq; amat calidum, ac minimè aquosum: Quibusdam locis apricis in dumetis sponte nascitur. Seritur vere, stercore suillo & humana vrina, radices rigantur. In se seritur & alijs arboribus, item plantis de matris radice diuulsis. Et licet multis generibus pangatur, melius tamen eius ramus cubitalis incisus manubrij crassitudine in capite vtroque acuta falce leuigatus scrobi veluti obliquus immergitur, prius suillo stercore oblinatur & summum & imum. Seritur & alio modo, Nempe trũcus eligitur fructuosus, qui in terram vsq; deduci queat, & ipsum, vt reliquas arbores per insoliationem sub corticem inserunt, & similiter vinculis muniunt: deinde in terram depangunt non attingentes insitã partem, sed inferiorem, & amurca perfundunt atque oblinunt, vinculisq; constringũt, ne recurrat, donec enascatur surculus. Myrto delectari Democritus tradit, & radices etiam si aliquanto distent interuallo, tamen

Granatis omnib. idē numerus acinorum. mutuo complexu exhilarari. Sine nucleis nasci, si, vt in vite, medulla dempta surculus, obruatur, & dum comprehendit amputetur, quod emergit. Acinos granatis totidē numero Africanus prodit singulos etiam si variet magnitudo. Basilius in Hexam, scribit ex amaris dulces reddi, si ad radicē truncus perforetur impacto picceo cuneo pingui, hac enim ratione transmutari succi malignitatem. *Acinorum seruandi ratio.* Longo tempore custodiuntur, si in feruentem aquam intingantur, & protinus erepta in arena sicca componantur, aut tritici cumulo in vmbra, dum rugas cōtraxerint, recondantur, aut paleis tactu inuicem separata. Alij tradunt seruari vt cotonea, gypso illita aut creta: Nam loco frigido seruantur incorrupta. *Malicoriū* Malicorium, putamen mali punici dicitur. Florem punici mali satiuum Dioscorides κύτινον appellat, syluestrem verò βαλαύστιον. THRAS. Audio & peregrinam Cytream miris artibus hisce regionibus coli. MAR. Citrea, quæ & Medica, & Persica, & Assyria dicitur, quòd primùm è Perside, & Medis translata: alij ab Hercule de Lybia in Græciam aduectam, vnde Varro Lybicam citrū vocat. *Citrea. Medica. Persica. Lybica citrus.* Eius poma Græcis μηδικὰ μῆλα, ἢ κεδρόμηλα, Medica mala & Cedromela, Italis citroni, Germanis Citernapffel, Pomerancen, Gallis citrō.

Eius

Eius pomum citreum, & Hipericum atque aureum malum, item nuptiale Iouis & Iunonis pomum appellatur. Quæ auri colore relucent, Arangia vulgo vocantur. Quæ è viridein luteum languescunt, citreola, vel citrula. Quæ deniq; ouata specie turbinātur, si luteo colore virent, citrāgula, priuatim citria vocantur: si herbaceo colore virent, Limones, si præ grandia more melonum orbiculata turgēt, ponceria vulgò appellāt, quasi cerea vel citrea poma. Omnia ferè vernacula specierū nomina à citro deflexa reperiuntur, vt notat Ruel. Arbor hæc omnib. horis pomifera, alijs cadentib. alijs maturascentibus, alijs subnascentib. malis orbē quendam fœcunditatis subministrāte natura: quales arbores in Alcinoi horto depingit Hom. Odis. *η*. Folio est lauri intercursantibus spinis, pomi effigies caperata rugis aureus color, gratus odor, amara intus pyri grana. Pomum inimicum venenis. Seri hanc arborem Pallad. tradit 4. modis, semine, talea, rimo, claua. Si granis serātur, terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobē manib. aperies, & tria grana deorsum verso cacumine iuncta cōstitues, & obruta quotidie rigabis; Natis seminib. sem-

Arángia. *Citreola.* *Citrula.* *Citrāgula* *Citrea.* *Limones.* *Ponceria.*

Cytreamali serenda ratio.

ſemper proxima herba runcetur. Citius ꝓcedit ſi beneficio aquæ tepẽtis vtaris: Alij affirmant ſemen extractum tempore verno in ſulcis diligenter ſubactis rigandũ quarto aut quinto die, cumq; vegeta fuerit, trãſferri iterum verno tempore ad molle, vdũque ſolum. Gaudet abundanti humore. Si ramum velis ponere, non amplius ſeſquipede debes immergere, ne putreſcat. Talea, & claua ſeri commodius Palladius exiſtimat, modumq; deſcribit. Si quis nutrire velit hanc arborem; loca contra Aquilonem muniat & Auſtro atque ſoli exponat: hybernis menſibus tegetibus aut ſportulis. Quare quidam huius culturæ mangonio indulgentiores, fornices ad ſolem ſpectantes cõcameratos diſponunt, atque inibi prope parietem conſerunt, fornicesq; æſtate apertos ſole ſinant illuſtrari, eiuſque tepore foueri: Appetente hyeme ſtramine tegũt, aut ſtorijs, maximè cucurbitarũ ſermentis. Gaudent hæ arbores aſsidua foſsione. Inſerunt menſe Aprili calidis locis, frigidis Maio, nõ ſub cortice ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. Inſeruntur & pyro ac moro: Sed inſiti ſurculi qualo muniendi aut fictili vaſculo. Dulces gigni, ſi ſemina per triduum aqua mulſa macerentur, vel ouillo lacte, quod præſtat. Ligãda ſunt, quæ ſeruantur nocte

luna

luna latente,cumque ramis foliatis carpenda. Vbi fructus prægrauat,detrahere poma conuenit,& pauca relinquere, quæ altilia, vegetioraque reddentur. Nunc etiã in Gallia,& Germania alitur, & cadis terra plenis mergitur,apricisq; locis exponitur soli, frigoribus sub tecta refertur. Vidimus in Germania qui vaporaria huic culturæ adornarant abiegnis tabulatis sic constructa, quæ hyberno tempore hortum cingerent atq; fornaculis calefaciẽtes,æstate tabulatis submotis solis tepore fouerent. Si prius,quàm augescunt,in vas fictili aut nitrum imponãtur,augescunt ad vasis formã,vt in vuis fieri videmus. Quinetiam figuram hominis & animantiũ induendi Africano auctore. Opus est autẽ vasis respirationẽ relinquere. Sed,ne exoticis te diutius detineam. Vernaculæ potius nobis considerandę arbores: Iter quas est Morus Latinis dicta arbor *Morus.* Grę cis μορέα,ἡ,συκόμορος fructus συκάμινον, Latinis morum,Italis moro. Arbor fructus more Germanis Mulbern,Gallis meure,sapientissima hæc arbor appellata, quòd in *Sapientiß. arbor.* nouissimis germinet,& nisi exacto frigore, ita,vt cum videas morum germinare, iniuriam postea frigoris non metuendam certò constet. Inter primas maturescit in tantum germinatione erumpens,vt vna nocte cum stre-

ſtrepitu peragat. Tingunt manus ſucco maturo, eluunt acerbo, vt inquit Plin. Trini eius colores, candidus primò, mox rubens, maturis niger. Loca amat calida, ſabuloſa, foſsionibus lætatur & fimo, humoribus nō item. Ablaqueanda eſt circa Octobrem, & vini feces circumfundēdæ. Seritur & ſemine, ſed plerunque degenerat, melius taleis & cacuminibus ſeſquipedalibus vtraq; parte leuigatis, fimoque oblitis. Locum in quem palum demiſeris, cinere terris admiſto tegunt, ſed nō amplius quatuor digitis operiunt. Serendam docet Pallad. Martio, plantam transferri Octobri vel Nouembri Beritius author eſt, morum autumno ſeri ramulis ficulnorum modo in terram deflexis, idque ipſe experientia comperi, maximè ſi reciſa pars contuſa ſit, quò facilius radices agat, atque ſic, vbi palo locum feceris, immittas. Inſeri tradunt fago, & populo albæ, vel inſitione, vel inoculatione, & cādida naſci mora. Inſeritur & fico & vlmo, ſed hoc religio fulguris prohibere dicebatur. Amica viti. Aeſchylus de Hectore loquens, vir, inquit, ille moris erat maturior. Fit è moris nobile medicamentum ſtomaticum aut arteticū. Mora in vitreo vaſe diutiſsimè ſeruari aiunt. Folijs bombices aluntur, vnde plurib. vberrimus quęſtus, vtque

propter

propter foliorum magis, quã fructuum vsum plerisq; locis in pcio habeatur arbor. THRAS. Quænã illa arbor sanguineo fructu instar cerasi? MAR. Cornus, Græcè Cranea κρανία, Itali carneolos vocant, Germanis Cornelbaum, fructus vvelsche kirsẽ, Gallis cornier, arbor non vltra cubitorũ 12. altitudinem crescere creditur caudice nõ quidẽ crasso ita, sed solido, vt cornib. spissitate nõ dissimilis, folio Amigdalæ, sed pinguiore, flore & fructu oleę, dulci, pluribus cornis vno pediculo dependentib. primò cãdidulis, pòst rubicũdis & esculẽtis. Maturis succus est cruentus. Mõtes & valles diligit, tamq́ue humidis, quã siccis delectatur. Auulsione prouenit & semine: Ad aluearia seri non conuenit: nam flore eius degustato aluo concite apes moriuntur. THRAS. Quænam in propinquo sita arbor? Mar. Zizyphus est. Nomenclatura Græcis ζίζυφα, & ζίνζυφα, & Galeno σηρίκα, Vulgo officinis Iuiubæ, Italis Giuggiole, Gallis Iuiubæ, Germanis Burstbyrle. Et ipsa baccis corni simi-lia poma gignit, flore oleæ, sed magis odorato: Columella duplex eius arboris genus commemorat, rutila Zizypha, & candida. Zizypha grano seruntur, Locis calidis Aprilis frigidis verò Maio, vel Iunio pangũtur ossibus & stipite, planta crescit tardè. Cornus. Zizyphus.

Si

Si plantam ponis Martio in terra molli: Sin osſibus in ſcrobe palmari ita, vt terna grana cacuminibus inuerſis conſtituantur. Terrā amat non minus lætam, ſed proximā tenui, loca calida. Hyeme prodeſt lapidum cumulum circa codicem aggerari vt Pallad. teſtatur. In proximo piſtacea ſunt, Græcè πιςάκια, Italicè Paſtinachi, Germanicè vvelſce pimpernus, Gallis Piſtaches, folio anguſto comantur & ſubruffo, è ſurculis dependent piſtacea pineæ nucis ſimilitudine. Creditur vtriuſque ſexus eſſe hoc genus, atque ob id geminas velut matrimonio coniungi: Et marem: cui ſub corio velut oſſeo longiores videtur latere teſticuli. Inſeritur Calend. Aprilibus, & ſui generis arboribus, & terebinthi, atque etiam amygdale; Seruntur & piſtacea autumno menſe Octobri ſobole, & nucibus ſuis, vt Palladius teſtatur. Amat locum calidum & humidū, gaudetque rigatione. THRAS. Quia ſuperius memini te dixiſſe, è plantis & arboribus quædam ſemine, quædam inſitione produci: & quoniam inſitione iam pleraque ſeri audiuimus, cuperem de reliquarum arborū colendarum ratione, quæ vt plurimum ſemine proueniunt, tibi differenti auſcultare. MAR. Rectè quidem meminiſti. Etſi enim inſitione proueniant, melius tamen ſunt

Piſtacea.

Quæ ſemine pluri- mum.

ſunt quædam, quæ ſemine felicius, & frequentius, & vix aliter proueniant. Et licet è ſupradictis aliqua ſemine coaleſcãt, vt meſpilus, cornus, & alię quædã, tamen aliquoties degenerant, aut ſerius proueniunt: Id quod Virgilius monuit:

Semine quædãnon feliciter ac tardius proueniũt.

Nam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit ſeram factura nepotibus vmbram,
Pomaq́ degenerant ſuccos oblita priores.

Inſita autem reſtituuntur. Nonnulla quoquo modo ſeruntur nõ degenerãt, vt Laurus, palmus, cupreſſus, Perſica, Armeniaca, pruna, damaſcena, piſtacea, palma, abies, ceraſus. Et quia non omnes eandem curam admittunt, de pręcipuis ſigillatim dicemus. E ſemine enim natura docuit, vt diximus ſupra, raptim eo deuorato auium & alui tepore madido atque in arborum rimis abiecto.

Laurus.

Laurus Græcè δαφνίς, reliquis pleriſque linguis nomenclaturam retinet Latinam, fructus δαφνίδες, Latinè Lauri baccæ, Italicè bacche de lauro, Germanicè Lorberen, arbor gratiſsima domibus, ianitrix Cęſarum, Pontificumque, quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera Cato tradit, Delphicam, & Cypriã. Delphica æquali colore viridior maximis baccis atque è viridi rubentibus: hac victores Delphicos coronari. Cypria folio breuio-

ri nigro per margines imbricato, hanc aliqui syluestrem volunt, vt Plin. scribit: perpetua frondet coma, fert vuam tam fęcunda, quàm sterilis, latere germen citat, quapropter citò senescit, & cariem sentit, frigidos tractus, vt quæ calida sit, aspernatur. pluribus modis seritur: nam & baccæ Aquilone siccatæ expansæque raræ leguntur, ne aceruo coalescant: Postea vrina madefactæ in sulco repastinato palmi altitudine vicinæ ferè aceruatim ponuntur mense martio. Seruntur & auulsione atq; propagine, si quis sublatis surculis serat. Crebras deponere lauros nõ plus nouenis pedib. distantes pcipiunt, sed facilè degenerẽt. Sũt, qui putẽt inseri posse mutuo, itemque sorbo, & fraxino. Baccas legendas circa calendas Decẽbris: Serendâs Idibus Martijs tradunt. Viuiradices transferendas Octobri. E semine seruntur maximè nuces, &, quæ duro ambitu lignosum putamen habent. Græcè ἀκρόδρυα vocantur, Etsi Caius Iurecõsultus ἀκρόδρυα pro omni arborum fructu vsurpari respondit. Inter nuces primam dignitatem obtinent, quæ Thasiæ vocantur & amygdalæ, græcis quoque ἀμύγδαλαι, Italis mandorle, Germanis Mandelen, gallis amandes. Seruntur Februario. Gaudent puro calidoq; solo: In pingui & humido sterilescunt. Seren-

Nuces. *ἀκρόδρυα.* *Thasiæ.* *Amygdalæ*

ſerendas maximè falcatas & è nouellis. Panguntur & auulſo ramo, viuiradice, & ſemine. Nuces, quæ ſeri debent, pridie liquido fimo macerentur, alij aqua mulſa madefaciunt, in eaque noctem ſolùm permittunt, ne germen extinguat mellis mordacitas: ſic meliores fieri ſucci, & celerius naſci tradit Columella. Cacumina & partem acutiorē in terram verti, quia inde radices agit, figuntur, ſic vt lignoſior pars ſurſum, acies lateris Aquilonem ſpectet. Ternas ſemine ſerendas trianguli ratione inter ſe palmo diſtantes denis diebus adaquandas, donec grandeſcant. Serũtur & ſurculo è medio arbore deſumpto. Inſeritur amygdalus non iuxta ſummitatem ipſius trunci, ſed iuxta medium ex ramis excurrentibus autumno finito. Hæc arbor præcoci partũ germinat & prima omnium florem, nempe Ianuario, aut Februario, profert. Virgilius fertilitatis frumenti præſagium eſſe canit:

Cùm ſe nux plurima ſyluis
Induit in florem, & ramos curuabit olentes,
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur.

Ex amaris, quæ tamen ſalubriores, dulces fient, ſi circumfoſſo ſtipite, 4. digitis à radice cauernula imprimatur, per quam noxiũ deſudet humorē, vel ſi circum radices aper

tas vrina vel suillũ stercus diffundatur: Aut si ad radicem trunci cuneus piceus pinguis immittatur, hac ratione, succi amaritudinẽ dulcescere Basilius tradit Hexam. Ceterùm nihil æquè degenerat. Ideoque aut plãtam sępius transferri, aut adultam inseri iubent. Iuglandes, Græcè χάρυα βασιλικά, Italis nocy, Gallis noix, Germa. Groisse nusz: seruntur porrectæ, commissuris iacentibus, vt Plinius tradit, Calendis Martijs vel circiter. Existimant quidam, eo modo, quo amygdalæ & auulsione, & viuiradice prouenire. Citò adolescit: amat loca sicca & frigida potius, quàm calida. Nux, quam positurus melius adolescet, si vrina pueri impubis quinque diebus maceraueris: Lætius, si sæpius transferatur. Optimè prouenire creditur nux à cornice, vel auibus posita. Si terebra arborem traijcias, & foramini parem vlmeum adigas cuneum, nodosam duritiam exuet nux. Fructum non amittere, si verbascũ, vel cocciniũ è sterquilinio pannũ amuleti vice suspendas. THR. Quî fit, vt foras & in ambitu extra pomarium; & non inter alias pomarij arbores collocaueris iuglandes? MAR. Quia & vmbra eius arboris patula & insalubris, ac stillicidio nocens, pinguedinemq; ad se trahit. Cùm enim crassæ sint & amplæ arbores, vt vides, adeò vt binis ter-

nisue

nisiue vlmis vix complecti queant aliquæ, plurimum spatij occupant, alijsq; arborib. succum detrahunt, quibusdam etiam pertinax cum ea dissidium. Ideò ad pomarij latera veluti colũnas applantauimus, vtq; reliquas arbores à vẽto tẽpestuoso obiectu suo defendant. Nucum generi & corylus annumeratur, è qua auellana, quæ Græcè λεπτοκάρυον & κάρυον ponticũ dicitur, Italicè nociuole & nocelle, Germã. Haselnusz, Gallis noysette, quo amygdalus modo, & tempore deponitur. Gaudet argillosis & vliginosis locis ac montibus hyemis patiens. Has in Asiã Græciamq; à Põto venisse: vnde Ponticæ & Heracleoticę ac Leptocarya dicuntur à Græcis, nostris Prænestinę. In nucũ genere Castanea quoque refertur, etsi glandium generi accommodatior, vnde Iouis glans, & nux vocatur, Græcis κάςανα, σαρδιάναι βάλανα, διὸς βάλανοι, ἢ λόπιμα, Italis Castagne, Germanis Kastey, Gallis Castagnes. Montium & frigoris amica, aquas odit, puram & resolutam terram desiderat. Sabulonem humidum non respuit; In opaco & Septentrionali cliuo lætatur, spissum & rubricosum solum odit. Seritur & semine, & viuiradice. Syluæ melius nucibus, quàm viuiradicibus instituuntur: Alioqui posterior modus tutior, quòd bima fructũ

Corylus.

Castanea.

 reddat.

nicè Rotdannenbau, Gallice vng arbor du genere du pin. Ad Cerasos venio. Cerasus Græcè κεράσος, fructus κερασία, Cerasa & cerasia, Italis arbor ceraso, fructus Cerase & ciregie, Germ. Kirsbaum, kirsen, Gallis cerisier & fructus cerise. Facilis plantatio, si spargétur poma, quæ summa fertilitate nascentur, sic explorata crescendi petulantia, vt virgulta è ceraso pro vitium adminiculis posita in arborem facilè prosiliant. Inserun tur in pruno, in seipsa, in platano, & rubo, optimè in syluestri ceraso: insitione enim lætatur, & meliorem fructum fert. Si viti inseras, aiunt vere vuas producere. In cerasis tamen sicut omnibus geminiferis insitióis tempus est, quando in ijs vel non adest, vel gummi desinit defluere. Plantam syluestré transferunt Octobri vel Nouembri, vt primo Ianuario vel Februario cum compræhendit inseratur. Martialis trunco inseri suadet: sed inter corticem & lignum felicius coalescit. Amat scrobes altas, spatia largiora, assiduas fossiones. Putari in ea ramos marcescentes desiderat. Gaudet locis frigidis: fimum adeò odit & horret, vt admoto eo degeneret. Seritur et am auulsione. Sine ossibus nasci tradunt, si surculum inserendum inuertas. Alij iubent teneram arborem ad binos pedes resciffam vsque adra-

Cerasum

Vt sine ossib. cerasa nascantur

adradicem findi, abraſaq; ferro vtriuſque patis medulla, ſtatimque partes ſciunctas vinculo aſtringi, & ſummam partem ac diuiſuras laterum fimo oblinire. Sed poſt annum ducta cicatrice diuortia coaleſcere, deinde ſurculis, qui fructum adhuc non tulerunt, ſi inſeras, ſine oſsibus ceraſa naſci, Martiale auctore. Ceraſorum varia genera etiam à Plinio enumerata, veluti Aproniana, quæ maximè rubent, Actia nigerrima, quæ Germania etiānū appellat Ackliſche kirſen, Celiciana rotunda. Plinius genera commemorans Ceraſorum, Principatus, inquit, duracinis, quæ Campania Pliniana vocat. Et mox: In ripis etiam Rheni Kerſis, ijs color è nigro ac rubenti viridique ſimilis matureſcentibus iuniperinis ſcilicet baccis. Quo loco corruptè vulgata exemplaria legunt Tertius pro Kerſis germanico vocabulo, quo ceraſa ſignificantur Latina lingua perverſa. Plinius autem cum pluribus locis germanicas vſurpat voces, cùm aliâs, tum libro 9. 10. 17. 18. Quæ à Latinis non intellecta, corruptè poſteritati ſunt tradita. Sunt & laurea lauro inſita primùm non ingratæ amaritudinis. Iam chamæ ceraſi in maximo precio arbore pumila & pediculo breui, pomo rotundo, rubente carne multa, molli, ſuccoſa. Aiunt præcoces fieri, ſi calx admo-

Ceraſorū genera.

Actia ceraſa Ackliſche kirſen

Plin. locus

admoueatur. Proditum eſt, poma interuelli melius, vt, quæ relicta, grandeſcant. De ceraſis ſeminandis licebit in Conſtantini collectancis videre plura. Reperiuntur ceraſi quoque arbores ſponte in ſyluis & dumetis naſcentes, baccis paruis, partim ſanguineis, partim in totum nigricantibus. Eius generis paſsim in ruſticis prædijs conſerũtur paſcendis porcis. Prunus κοκκύμηλος, fructus κοκκύμηλα, Latinè pruna, Italis prune & ſuccine, Germanis Plaumen, Gallis prune: Seritur poſt mediam hyemem, vſq; in Idus Februarias. Si tamen oſsib. ſeratur autũno, menſe Nouẽbri, ſolo putri & ſubacto, duobus palmis obruuntur oſſa. Eadẽ ponuntur menſe Februario, ſed tunc lixiuio maceranda per triduum, vt citius germinent. Ponitur & plantis, quas è caudice ſumemus ſiue menſe Ianuario, ſeu initio Februarij, radicibus fimo oblitis. Gaudet ſolo læto & humido, cœlo frigido melius adoleſcunt, frigidum tamen poſſunt ſuſtinere. Inſeritur mẽſe Martio extremo melius trũco fiſſo quàm cortice, vel menſe Ianuario, antequam incipiat gummi collachrymare. Inſeritur in ſe, & in perſicum & amygdalũ. Sunt varia genera, Damaſcena, quibus inter pruna prima laus, ſicca terra & cœlo calido gaudet. Inſeritur ſicut & aliæ pruni. *Prunus.* *Damaſcena.*

Sunt & versicoloria, nigra, candidula, hordearia, asinina, purpurea, onychina, malina malis insita, Cereola à ceræ colore è candido in luteum vergente, Purpurea maiuscula, quibus sues saginantur. Commendantur maximè pruni dactyla, à longitudine digiti, qualia è Bohemia & Pannonia afferuntur, & Iuliana vel Noberdiana cærulei coloris, seriora. Damascena siccantur sole per crates loco sicciore dispoſita, aut etiã furno tepido. Nonnulli antè aqua marina vel muria demergunt, atque inde siccant. Prunis vicina Myxa, & myxaria, μύξα καὶ μυξάρια, vulgo Sebesten vocantur. Persica περσικὰ μῆλα, arbor περσέα, Italis perseo, Græcæ vocis æmulatione, ex Perside aducta nomen indicat. Vocantur & Rhodocina, ac Doracina vel Duracina. Quatuor genera traduntur: Duracinis palma tribuitur, & Armeniacis, ac præcoquis. Nouembri mense calidis locis, cæteris Ianuario, Persici ossa in pastinatis areis sunt ponenda binis à se pedibus separata, vt cùm inibi plantæ excreuerint, transferantur. Sed ossa obruãtur cacumine deorsum verso, vt nõ altius duob. tribúsue digitis humentur. Qualibuscunq; proueniunt locis, attamẽ aquosis gaudet magis, aut si talem nõ sortiatur, inebriatur asſiduo potu: Sic plura poma creabit. Sunt qui velint cœlũ

Prunorũ genera. *Myxa.* *Sebesten.* *Persica.* *Rhodocina* *Doracina.*

cœlum calidum postulare, ac solo arenoso gaudere, atque sic poma durabiliora gignere: Habiliores fieri plantas, si simul, vt ederimus ossa, feramus, parte aliqua carnis circa ossa relicta. Inseritur in se, in vel amygdalo, vel pruno. Armeniaca, vel p̄coqua & berico ca, πραικόκιατε, κὰι δοράκια, ἢ ἀρμενία ab Aegnetha vocantur, qui eadē persicis præstantiora esse, affirmat, precium his magnum, & magnatibus in delicijs habentur, expetunturq; ab ægrotis: Poma innocua prunis rectè inseruntur, duracina amygdalis melius adhærescunt. Inserantur surculis plenioribus prope arborem natis Ianuario, vel Februario frigidis, Nouembri calidis: aliâs cacumina vel nō tenebunt, vel non durabūt. Inoculatur mense Maio vel Aprili præciso superius trunco ex emplastratis plurimis gēmis. Non longè à se statuendæ, vt inuicē se à calore solis excusent. Galli & nostrates hortulani Italico more inserūt Armeniaca, ac p̄cocia, surculo nondū digitali vel oculo largius erūpente vnà cū cortice exciso, & facta crucis in modū fissura in recēti arbore pruno circumligataq; cānabea stuppa, idque ad finem mensis Iunij, aut Iulio etiam atq; Augusto. Persica tradunt rubra nasci, si vel platano inserantur, vel rosis sub arbore consitis: Inscripta reddi, si ossa,

Armeniaca. *Præcoqua.* *Beriçoça.*

vel

vel nucleos obruas, & post dies septem vbi patefieri cœperint, apertis his nucleum tollas, cinabari aut qua libuerit effigie descriptis, moxque cum suis ossibus luto vel suillo stercore inuolutis humo reddas. Sine ossibus prouenire proditum, si in perforatum trũcum extusa medulla salicis, vel corni palum adegeris. Ablaqueandæ arbores autumno, & suis stercorandæ folijs. Collocandæ quoque per idem tempus, vt arida tantum & putria tollantur. Arbori laboráti veteris vini feces aqua mistæ suffundantur. Si ardore solis siccata, frequenti aggestione cumuletur, vespertino iuuetur humore, & obiectis defendatur vmbraculis. Contra pruinas stercus ingeratur, vel vini feces cum aqua permistæ, vel aqua, in qua faba cocta. Si vermes infestent, bouis vrina cũ aceto tertia parte confusa. Palma à Græcis Phænix φοίνιξ, Germanis Dactelenbaũ, Italis palma, Gallis arbor de dattes: fructus δάκτυλοι καὶ φοίνικες, Latinis palmulæ & dactyli, Italis dattoli, Gallis dactes, Germanis Dactelẽ: ꝓuenit leni sabulosoq; solo, gaudet aquosis: & cũ toto anno bibere amet, tamẽ sitiẽte anno lætior. Quaꝓpter & à fimo lædi putant. Ad Nilum & in orientalib. regionibus frequens, vbi etiam vina & panes ex ea conficiunt. Hæc in Europa ferè sterilis est,

Arborum cura.

Palma.

lis eſt,& ſi ſeratur à quibuſdã nouitatis cauſa.Seruntur oſſa ſeu nuclei palmarum, factis ſcrobibus,binûm cubitorum ac totidẽ latitudine,& aggere fimo quolibet præter caprinum ſaginato. Deinde in aggere medio nuclei palmarum plãtentur; ita vt acies ſurſum ſpectet,alij orientẽ ſpectare volunt, ac deinde terra ſtercore ſaciata poſt aſperſum ſalem obruunt. Quotidie dum germinant,imbre rigentur. Sunt qui plantã trãſferãt anniculam,alij inoleſcere ſinunt. Cęterum cùm ſalſa humo gaudeant, quotannis oblaqueare conuenit & ſalem inijcere, ſic celeriter in proceritatem magnam exit. Semina non ſtatim terræ mandanda,ſed fictilium fundo committi, & vbi comprehẽderint transferri.Palmas ſe vehementi proſequi amore,& altera alteram ſic deperit,vt prona altera ad alterius inclinet complexũ & quaſi viduam ſterileſcere. Seruntur autẽ Plin.teſte,palmæ trunco duorum cubitorum longitudine à cerebro ipſo arboris viridi fiſſuris diuiſo atque defoſſo, ab radice auulſæ vitalis eſt,ſatis & ramorum tenerrimis: Quin & folia apud Babyl. ſeri tradit idem Plinius.THRAS.Et ſtolonibus quædam plantari aliquoties iam dixiſſe te meminì.MAR.Superiùs dixi,ex ijs,quæ cõmemorauimus, non pauca eſſe, quæ & ſtolonibus

Sympathia arborum.

Auulſione & ſtolonibus quæ plantẽtur.

nibus siue auulsionibus plantentur cũ perspicua radicis parte. Sic quoq; cerasum plãtari, nucem paruam, chamedaphnem, myrtum, mespilum. Item ramis lætioribus auulsis, vel abscissa parte paululum cõtusa, & in terram missa plerunque in arborem excrescere ipse comperi in moro, pyro, & malo. Vnum adijciam: Vt in animantibus ante iustam ætatem fœtis debiliores partes edũtur, ita & plantæ præpropere fructificantes, aut ad iustam magnitudinem non perueniunt, aut fructum nõ diu durabilem ferunt. Vnde arbitror lex illa Mosaica, vt arbores fructiferę tribus annis pro incircumcisis haberentur, & præputia eorum vnà cum fructu circumciderentur, hoc est, turgidę gemmæ aut flores decerperentur, ne vel fructũ ante tempus ferant, vel eundem prematurum abijciant, sed diutius te remoror commemoratione culturæ pomarij. THRAS. Nequaquam. Quin auscultando video me quasi inambulare, ac singulis vacare arborum plantationibus, fructusque ipsos contemplari. Atqui superest, vt coronidem adijcias recitationi, nempe generales illas arborum conseruandarum cautiones: Maximè autem ne remedia intempestiua, præpostera, nimiaque cura adhibita vitia fiant, & lædant magis, quàm seruent. M A R. Rectè

Arbores præpperæ ferre non putantur fructũ durabilem.

Generales circa arbores obseruationes.

qui-

quidem mones. Et primùm quidem ac generatim stercoratio arborib. fructiferis cōducit, & rigatio, exceptis admodū paucis. Ac cauēdum, ne id in feruore solis fiat, nec immaturius ac validius, quàm opus sit, & non ad ipsum truncum, sed paulò longius à trunco, vt radicib. imbibatur pingue stercoris. Columbino ac suillo plagis etiam arborum medentur. Aqua, qua rigemus, nō putealis, si alia haberi possit, sed è lacunis & turbidis hauriatur. Deinde obseruandum, quod initiò quoq; admonitum, vbi de pomario conserendo dicere cœpimus, vt arbores suis interuallis plātentur, vt dum creuerint, spacium habeant, quo ramos extendant, neue imbecillæ à valentioribus opprimantur, aut luminib. ac stillicidio, atq; vmbra officiant. Quidam punicas, myrtos & lauros densiores seri iusserunt, in pedib. tantùm nouenis: ad eundem ferè modū cerasos, prunos, cotoneos, malos, pyros amplius tricenis pedibus. Quodq; genus suo ordine relinquendum, ne infirmę à maiorib. vt dixi, opprimātur. Plurimumq; refert terræ natura, in quantū arbores quasq; alat: Nā per se colles minora quærunt interualla, ventosis locis crebriores seri conducit. Oleā vt minimum viginti quinq; pedes requi-

Stercoratio.

Interualla arborum.

Vmbra.

Stillicidia

requirere, Catonis sententia. Plantas radicatas sic statues, ne cacumina lædantur, aut erosa, non crescant. Corticem quoq; deglubere non patieris: siquidem omnib. arboribus mors est cortex in orbẽ detractus.

Vmbrarũ ratio. Est & vmbrarũ ratio non aspernanda, quãdo quibusque satis vmbra aut nutrix est, aut nouerca. Iuglandium quidem, pinorum, piceарum, abietis, quæcunque attingit vmbra, venenum est. Iuglandium enim grauis & quercus officit, iuglãdis noxia etiam humano capiti, omnibusq; iuxta satis. Necat germina & pinus, sed vtraq; ventis resistit, quoniam & protecta vinearũ ratione cgẽt. Cupressi vmbra minima & in se conuoluta ficorũ leuis, q̃uis sparsa, ideoq; inter vineas seri nõ vetantur. Vlmorum leuis etiam nutriens quæcunque opacat, Iucunda platani quãquam crassa. Populi nulla, ludentibus folijs, pinguis alno, sed pascẽs sata. Vitis sibi sufficit mobili folio iactatuque crebro solẽ vmbra temperans, eodem grauiprotegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi.

Stillicidiorum noxa. Stillicidia plurimũ lædere, maximè omnium, que proiectu frondis ita diffunduntur, vt per ipsas non defluant imbres: nam pini, quercus, illicis ponderosissima, adde quoque iuglandis: Cupressi nullum, vt Plin. tradit. Adhæc interlucatio

lucatio arboribus prodest, nempe vt arida *Interlucatio.*
virgulta putrida tollantur, rami & germina
inutiliter pullulantia cum interuallo resecentur: sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Et si vitis tõsuram annuam postulat, & alternam myrtus, punicæ, oleæ, qa celeriter fruticescunt, cętere rarius tondentur, nulla autumno, ac ne radũtur quidem nisi vere putatione. Purgandas arbores autumno post Pleiadũ occasum, & prius stercorandas aduersus nocumenta ex plagis percępta. Depurgare arida, quæ sũt in medio, & ramos sibi inuicem incumbentes, recidendiq; surculi inutiles, plurimæ amputari volunt velut onerosa & superuacua, sicut nos vngues & pilos. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgũnt. Scarificatio vtilis, cum macie corticis ex ægritudine astringente, & iusto plus vitalia arborum comprimente exactam falcis aciem vtraque manu comprimente perpetuis incisuris deducunt, ac veluti cutem laxant. Salutare id esse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore explctæ. Ablaqueandę etiam arbores, nempe terra circum radices aperienda, vt solis teporibus & imbribus prouocentur, radicib. superioribus recisis. Arbores cùm transferuntur notandæ, quibus ventis & qua re-

Purgandæ arbores quando.

Scarificatio.

Ablaqueatio.

Transplantandi ratio

Arbores notãdæ in cortice.

X gione

gione ſteterint. Sic enim docuit Virgilius:
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant,
Vt quo quæq; modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terra obuerterit axi.
Conſideranda etiam notandaq; ſoli natura, vt de ſicco in humidum transferas potius, & de cliuo ſicco exili in humidum, planum, & pinguem potius, quã contrà. Trãſpoſitæ nouellæ arbores ſecundo anno aut tertio putentur, relictis tamẽ tribus, aut circiter, ramorum cornib⁹, & felicius creſcẽt, idque ſemel atq; iterum alternis annis, veluti coronis factis. Maioris ætatis arbores transferimus truncatis ramis, illæſis radicibus: & ſunt multò ſtercore ac rigationibus hæ adiuuandæ. Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum, aut ſi caduca ferãt, fiſſa radice inditur lapis, aut cuneus inſigitur & veluti initæ fœcundantur. Vrina quoq; hominis veteri rigandas radices, & fœcũditatem & gratiam addere fructibus, proditum. Si arbor ſolis ardore ſiccata contabeſcit frequẽti aggeſtione cumuletur, veſpertinoque iuuetur humore, atq; obiectis defendatur vmbraculis. Vt fructus arborũ citius maturent, ſunt, qui prius in areſcentem præciſarum ad radices plagam, fibraſque aceto & vrina veteri madefacere, atq; ea luto obruere, ſępeque fodere pręcipiũt: ea e-

Putandarum nouellarũ ratio.

Infructiferis, & caduca ferẽtib. quo pacto conſulatur arboribus.

Vt fructus citius maturent.

ea enim fœcunditatem & gratiam fructib. addere, vt suprà admonitum. Vrina hominis aliquot mensibus veterata surculis vtilis est, quam si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fruct⁹ exuberat, nec solùm facit maiorem prouentum, verùm etiam saporem & odorē vini, pomorumque reddit meliorem. Poteris & amurca, quæ salem non habet, frugiferas arbores rigare. Vsus vtriusque maximè per hyemem. THRASYB. Pruinas & nebulas videmus sæpè lædere arbores: Ecquid remedij? MAR. Aduersus pruinas & nebulas conuenit habere dispositos per pomarium sarmentorum purgamentorumq;, aut stipularum aceruos, qui cùm pruinæ, aut nebulæ oriantur, incendi possint: Nam fumo discutitur noxa. Stercora etiam arida per vineas, quas, vbi pruinam videris, succendere liceat, eoque fumo excitato dispergitur pruina. THR. Quid, si ægrotent arbores? MAR. Aegris arboribus fecēm vini aqua mistam affundere, & lupinum circa radices earum serere consuetum. Aquam etiam lupini decocti circūfusam pomis prodesse Plinius tradit. THRASYB. Et vermes sæpè arbores lædunt. MAR. Vermibus si infestētur, arbores, varia produntur remedia. Nam erucis absynthij succus aduersatur.

Vrinæ vsus

Aduersas nebulas.

Aegrotarū arborum remedia.

Aduersus vermes.

Item ſemina ſedi vel aizoi ſucco macerata, tuta præſtant: & ſi rore aquę perfuderis in quo vitigineus ſuccus. Item cinis amurcæ miſtus, vel bouis vrina cum tertia parte aceti confuſa. Aiunt ſulphure viuo aut bitumine ſuffumigatas arbores aut olera conſeruari à noxijs beſtiolis, Galbano quoq; accéſo fugari. Item allij lignis exemptis capitib. ſuffitis, vt vapor per hortum aut pomarium diſpergatur, erucas necare proditum. Seminibus tradunt fuliginem miſcendã & aquã conſpergendam. Democrito authore traditum. Si mulier, quæ in menſtruis eſt, nuſquam cincta, ſolutis crinibus & nudo pedę arcam circumeat, decidere erucas. Sed moleſtior tibi fortè videbor ſtirpium, plantarumq; ac pomariorũ diſciplina prolixiore commemorata. Et licet plura eſſent addenda, ne tamen moleſta ſit prolixitas, finem faciam. THRAS. Immò gratiſsima mihi fuit commemoratio, qua viſus es hortorum, vinearum, ac pomariorum, quæ ab alijs diffuſè, neque ita certè traduntur, compendio complexus, noſtriſq; vſibus accõmodaſſe. At, quia de vrbanis, manſuetisque arborib. copiosè diſſeruiſti, vna reſtare videtur, ſyluarũ diſciplina. Heri nemus tranſij & glandiferis & cæduis arboribus ſcitè conſitum, mox ſalicetum ad fluuij ripam ampliſsimũ,

&ele

& eleganter plantatum, postremò agros vlmis vndique eleganter cinctos, quæ omnia sanè villam hanc non mediocriter ornant, & vectigal non aspernandum haud dubiè reddunt: proinde huius quoque partis rusticæ disciplinæ rationem cognoscere gestio. MAR. Hæc etsi extra obligationem, & quasi plus petere videaris, tamen quando sic vrges, non grauabor & hanc partem corrolarij loco absoluere, ne quà vsquam tibi defuisse videar. Quod ad syluos attinet, eas Ancus Martius primus apud Romanos publicauit, vt Petrus Crinitus tradit: Et magna semper syluarum veteribus cura, vndè Poeta:

De syluis instituẽdis

Si canimus syluas, syluæ sunt Consule dignæ.

Cautum apud Romanos, vt Coss. curam collium & syluarum haberent, vt hac ratione non deesset materia, qua & ædificia, & nauigia, & reliqua lignea opera tam publica, quã priuata confici possent. In Republi. Venetorum etiamnum accuratè obseruatur, vt syluarum cura peculiari Magistratui demandetur, & quotannis supplantentur publico decreto, ne desit materia copiosa in vsus ædificiorum, nauigiorumque. Porro cum sylua, quã transijsti & glandiferis & cæduis atq; ad materiam arborib. consita culturam tibi explicari desideras, de hoc pri-

Syluarum cura.

 mum,

mùm,inde vlmarij ac salicti disciplinã com monstrabimus. Quædam syluestres ac feré, quibus nulla disciplina opus, sed sua cuiusque ingenij semina ferunt. Peiora fiunt syluestria satiuis euidentius, quàm vt demonstratione egeat, cùm eorum permulta domita cultu, domita feritate mansuescant in hortis, in permultis & syluestre, & satiuum inueniri. Inculta syluestribus horrent, sata sibi mãsuetos situs vsurpent. Nemora & syluæ vestiuntur ferè quercu, fago, abiete, betulla, pinu, picea, ilice, subure, cerro, oleastro, mespilo, pomiferis syluestrib. vt sunt Græcæ siliquæ, lotus, iuniperus, cornus, achrades pyri. Aliæ syluę alijs arboribus pro locorum natura abundant. Hercinia, quia latius per diuersas regiones diffunditur, alibi solam quercum, alibi fagum, alibi abietem, Arduẽna plurimam quercum fert, Apenninus larice, abiete, corno, tamarice. Alpes lepontiæ castanea abundãt. Syluestres omnes etsi sponte proueniunt, interim tamen omnes semine procreari poterunt, si locum cultumq; idoneum nactæ. Aliæ alio situ gaudent, vt primùm Theophrast. & post eum Plinius prodidit. Montes amãt abies, cedrus, larix, picea, & quibus resina gignitur, item aquifolia, terebinthus, castaneus, ilex, quercus, fagus, iuniperus, cornus,

Syluæ aliæ aliis arboribus gaudent.

Arborum natura p̃ situm.

nus,

nus, carpinus. Etsi pleræque ex his etiam in plana descendunt. Montes simul & valles tolerat abies, robur, castaneus, tilia, ilex, cornus. Plana petunt tamarex, vlmus, populus, salix, corylus, iuglans, ornus, acer, fraxinus, fagus. Non temerè in montibus visuntur prunus, malus, oleaster, iuglans. Omnia, quæ montibus planisq; communia habentur, ãpliora, visuq; pulchriora in planis proueniunt, sed vsu meliora in montibus materiæ & fructib. piris malisq; exceptis, Theophrasto authore. Montibus enim nodosæ spinosæq; assurgunt. Aquosis delectãtur salix, alnus, populus, siler, ligustra. Oderunt aquas iuglans, cypressus, Iouis barba. Et quanquam pleræq; syluæ natura & sponte proueniũt: tamen cultura & artis diligentia redduntur nitidiores fructuosioresque. Nam vti superiori commemoratione traditum, hortenses arbores & frugiferas seminarijs coli, ita & syluestres atque infrugiferæ ad materiam & ignibus fouẽdis, alijsque vsibus conseruntur. Qui syluam instituere vult, is pro loci ratione plãtas deligat, & si spontè proueniẽtib. destituatur, seminario sarciat, locũq; sic vel aggere, vel fossis, vel sepimẽtis muniat, ne qua ouinę caprinęúe, aut alię pecudes irrũpere possint, q̃ stirpes arrodãt. Nã quidq̃d semel

Seminaria syluestrium arborum.

arroserint, quasi veneno infectum lethali perditur. Proinde qui velit syluam consitã vel ad cædendum, vel ad materiam, ac glãdiferam conseruare, hunc necesse est hos arcere hostes. Leges Colonicæ videntur ob id cauisse, ne in agro surculario capræ pascantur. Porrò inter glandiferas & ad materiam vtiles primũ sibi locũ vendicat Quercus, Græcè δρῦς, etsi δρυὸς nomine Dioscorides videtur omnes glandiferas complecti, Italis Quercia, Gallis Chesne, Germanis Eichenbaum. Quercetum igitur plantare volens, glandes maturas & insolatas, nulloque vitio obnoxias in terra seminarij benè pastinata cultaque disponat ea diligentia, qua & hortenses, cingatque sepimento, ne à pecore abrodantur: Quę vbi adoleuerint transferuntur in syluam circa Februarium. Putata existimantur felicius augescere, pręsertim si ad glandem ferendam instituãtur: Sin ad materiam, præstat cacumina relinquere, quo in subrectum ædificijs apta materia adolescat. In transferendo factis scrobibus sesquipedalibus ac circiter & terra aggerata radices operiantur, curandumq;, ne radices aut surculi lædantur, quos præstat præcidere. Terra quercubus conuenit ferè quælibet, paludinosa tamẽ & vliginosa magis lætantur querceta, tametsi in omni pro-

L. Colonicæ de syluis.

Glandifera Syluæ.

Quercus.

δρῦς Græcis quid.

Querceti plantatio.

pi propè solo adolescat, etiam sabuloso, nisi prorsus sicco, rarius præpingui, montosũ etiam non respuit. Nostra ætate in Vuestphalia non procul ab arce Altenana quercus extat 130. pedum caudice vsque ad priores ramos, crassitudine trium vlnarum. Alia alio loco, quæ 100. vehes aut plaustra impleuit dissecta: Non procul ab hac alia 10. vlnarum crassitudine, at non ita procera. Germaniæ prædones arboribus cauatis nauigasse, quarum quædam triginta homines ferrent Plinio authore. Inter glandiferas secundus locus tribuitur fago φηγός, Italicè Faggio, Gallicè Faus, Germanicè Buchen. eiusdẽ ferè culturæ cũ quercu. Esculus Græcis πλατύφιλλος. In quacunque terra Esculetum facere licet teste Pinio: nascitur è balano, sed non nisi esculi scrobe dodrãtali duorum pedum interuallo. Ilex græcè πρίνος, Italis notior Elice vocatur, Gal. haussen, in altum prosilit, si solum nanciscitur idoneum: in montibus locatur, in planis nasci recusat, glandes fert quernis minores, folio laurino ac perpetuò virente. Quemadmodum & suber, φέλλος græcè, Gallis liege, inter glandiferas numeratur: eius cortice vtimur piscantium tragulis & calciatu hyberno aduersus frigoris iniuriam. Arbores omnes detracto cortice intermori pre-

Quercus miræ magnitudinis.

Faginetũ.

Esculetũ.

Ilicetum.

Suberetũ.

ter ſuberem, conſtat. Eſt & Robur glandifera δρῦς ἀγρία græcis dicta, quaſi ſylueſtris quercus, Gallis Cheſire, Italis Rouore. Huius ſpeciem exiſtimant quidam eſſe Cerrũ, αἴγυλοψ Græcè, incultis locis gaudet, ſola è glandiferis panos fert arentes, muſcoſo villo, Galli du Heſtre vocant, quaſi Herrũ, c. in h. mutata. Has arbores Plinius glandiferas vocat, negans vna voce Latinè complecti poſſe, quæ Græco nomine δρῦς appellantur. Non deſunt, qui caſtaneã inter glandes referant quoque. Sed de hac ſuperius dictum. Glandes optimæ quercinæ, proxima fagina & caſtaneæ, inde eſculo, roboris parua, cerro triſtis, horrida echinato calyce ceu caſtaneæ & faginæ, omnes ſaginandis pecudib. inprimis porcis idoneæ. Quercina glans ſpiſſas ſuccidias, ſolidamque carnem, & æque durabilem facit, ſi ritè ſalſatura & fumo curetur: contrà, faginæ & caſtaneæ, quoniam dulces ſunt, hilarem faciunt & vtilem ſtomacho carnem, at non ita duram gignunt & diuturnitati idoneã. Proxima cerro, nec alia ſolidiorem carnẽ gignere creditur. Iligna ſuem auguſtam, nitidam, ponderoſam: Eſculi fungoſam carnẽ creat. Plinius tradit legibus 12. Tab. cautum, vt glandem ex arbore tua in alienum fundũ procidentem legere liceat. Id quod Prærium e-

Roburetũ.

Cerretum

δρῦς Græcis quid.

Glandium diſcrimina.

torium edictum sic interpretatur, vt id tertio quoquo die possis, modò exponas cautionem damni infecti, quòd legendo glandem nullum damnum sis vicino allaturus, vt Vlpianus testatur. Glandis appellatione omnes arboris fructus intelligi Caius respondit, sicut et ἀκρόδρυα omnes arborum fructus Græcis significant: tametsi propriè ἀκρόδρυα vocentur, quæ in ambitu lignosum putamen habent, quemadmodũ nuces Latinè. Adnascitur & glãdiferis galla, κηκὶς Græcè dicta, Gallis noix de galle, Italis & Germanis nomen retinet, pilula inæquali superficię, salebrosa: estque alia solida, alia perforata, hæc nigra, illa candida, alia maior, alia minor. Nascit, vt Plinius scribit, sole de Geminis exoriente, erumpens noctu semper vniuersa, crescit vno die cãdidior, quæ si æstu feruentiore excipiatur, arescit. Nigra diutius viret, crescitq; interdũ ad mali magnitudinẽ. Hęc corijs tingẽdis vtilior, illa perficiẽdis aptissima, deterrima ex robore. Atque hæc de glandiferis. Aliarum quoque arborum quarundam veluti præcipuarum ac magis necessariarum disciplinam attexemus, inter quas vlmus & salix, Vlmus Græcè πτελέα, Italis olmo, Gallis orme, Germanis Vlmbaum & Yffenholtz: eius quia plurimus est vsus & fa-

Glandis appellatio.

Acrodria, Nuces.

Galla.

Syluæ aliarum arborum.

Vlmaria.

& faciliter prouenit, nequaquam cultura nobis negligenda. Primùm vitem commodiſsimè patitur, iucundumque fert pecoribus pabulum. Deinde cùm tota cor ſit, materiem præbet robuſtam. Theophraſtus & Plinius vlmo ſterilitatem tribuunt: fortè quòd ſemen (Samaram vocant) inter frondem, quam prima germinatione edit, latere videatur, atque ita nō è ſemine ſed è frōde ſeri putetur, vt Columella tradit. Vlmaria autē qui conſerere velit, Samaram, hoc eſt, ſemen circa Calend. Martias colligat cùm flaueſcere incipit, deinde biduo in vmbra ſiccata ſerenda denſa in refracto, terra ſuprà minutatim cribrata, &, pluuiæ ſi non adiuuent, riganda. Poſt annum transferendæ in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamq; partem, ac ne radices altius agant & eximi poſsint, ſcrobiculi inter ſe ſeſquipede diſtantes fodiendi, radicesque in nodum, vel ſi longiores in modum coronæ flectendæ, & oblite fimo bubalo ponantur ac circumculcentur. Maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine & à plantis ſeruntur. In arbuſtum quinquēnes transferuntur. Noſtra ætate pluribus locis taleæ ex vlmis lętioribus pręciſæ in ſcrobes collocātur, è quibus enatis aliæ ſubinde taleæ præciduntur, atq; hac ratione magnū quę-

Samara.

questũ faciunt huius mãgonij artifices. Instituuntur ad eundem modum fraxineta: Fraxinus, Græcis μελία, Italicè Fraxino, Germanicè Eschen, Gallicè Fraisne. Gaudet fraxinus pinguibus & humidis ac planis locis, etsi siccis locis quoq; proueniat. Radices latius spargit, quapropter à frumentarijs agris remouetur. Sylua tertio aut 4. quoquo anno cæditur ad vinearum perticas. Auctu facillima fraxinus, & quæ festinantius germinant, disponuntur Februario mense plãtis & ipsæ nascentes, sed maritatæ intercedente quincunciali ordinum spatio in rectum se porrigente versu: Alij fraxinum, q̃ velint in arbustiuam vitem fulcire, eam in anniculos scrobes circa Cal. Martias deponunt, & ante trigesimum sextum mensem falce non attingitur, vt seruentur brachia, deinde alternis putatur, sexto anno quàm optimè maritatur. Si ramos succideris, in proceritatem elegantem extollitur, caudice tereti, leui, enodi atque neruoso. Plin. scribit se experta prodere, adeò serpentem fugere fraxinum, vt si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius, quã in fraxinũ fugere serpẽtem. Betula Græcis σημύδα. Theoph. libro 4. syluis quoque instituendis accommoda. Gaudet frigido tractu, niuoso ac sabuloso & quibuslibet sterilibus

Fraxineta.

Betula.

rilibus locis idonea, quare ſterilibus alioqui locis virgis betulaceis ad ſeminariũ cõſeritur, Italis Bedolla, germanis Byrcken, Gallis beula. Abietum, pinorum, picearum, laricumque ſyluæ Italiæ & Tridentinis Alpibus familiares. Pinus πεύκη, Theodo. in Theoph: etſi πεύκη et πίτυς ſæpè confundãtur, Italis pino, Germanis Hartzbaum, è ſemine vel nucleis ſeritur ſuis ab Octob. mẽſe vſque Ianuarium, calidis & ſiccis regionibus, frigidis & humectis Februario vel Martio. Leguntur nuclei menſe Iunio, prius, quàm dehiſcente tegumento procidãt. Vbi conſerere velis ſiue montes, ſeu alia quęuis loca, ea prius exaranda, & frumenti more ſemen inijciendum, leuique ſarculo operiendum, nec plus, quàm palmo abſcõdi debet, profuerit nucleos triduo antè aqua macerare: Nux pinea, ςρόφυλος et κῶνος. Abies, ἐλάτη, Germa. Dennen, Ital. abete, cultum aſpernari hominumque diligentia degenerare dicitur. E ſemine tantùm, ſicut omnes coniferæ, naſcitur: loca montoſa & plana & quęlibet recipit. Picea πίτυς, Germ. Rotte dennen, Ital. pezzo, arbor è genere pini, eique adſimilis, reſinã ea ipſa fundens, cõſtat ſex genera eſſe, quæ reſinã ſudãt, pinus, picea, pinaſter, abies, larix, tedæ, eiuſdẽ ferè culturæ. Alnus ſyluoſa quoque arbor

Abietum, pinorum, picearũ ac laricũ ſyluæ.

Pinus.

Abies.

Picea.

Reſinam ſudantes.

Alnus.

χλή-

κλῆθρα Theophrasto dicta, Gallis aulne, Italis auno, Germanis Elsen, planis, aquosisque ac palustribus locis gaudet. Theophr. fœcundum semen Autumno reddere scribit. Populus loca pleraque vtiliter conserũtur. Ea duplex est, nempe. Alba λεύκα, et Nigra αἴγειρος, Italis prior Populo bianco, altera Populo negro, Germa. Peppelen, Gall. peuplier appellatur. Plantatur taleis ac perticis suis, loca amat paludinosa & humida, vti salix, attamen non adeò, vt alia prorsus non auersatur. Auctu perquàm facilis. Nigra, cortice est scabriosiore, folijs circinatis & rotundis in iuuenta, vetustiora in angulos exeunt, infernè herbacea albicant, supna virent. Huius materiam ædificijs quoq; vsui tradunt maximè internis: lignum enim albicans intus, cortice nigriore, vnde & nomen. Theophrast. tertiũ genus addit κερκὶς, quam quidam Libycam, alij Alpinam vertunt, cortice scabro, instar pyri syluestris, folio hederæ, nigro virore, parte vna hebete, altera angulosa. Nigra populus crebra ad Rheni ripas inferiores. Salicem, etsi Homerus frugiperdam ὠλεσίκαρπον appellet, quòd fructum ferat abeuntem in araneam, antequam percoquatur, tamen principatus ei inter cęduas tribuitur, Certè Cato tertium locum tribuit salicto in æstimatione

Populetũ.

Populus alba et nigra

κερκὶς.

Saliceta.

prædiorum, priorem, quàm oliuetis, quáque frumentis aut pratis. Nam cædua salici fertilitas densiorq́ue tonsura. Nullius tutior reditus minorisúe impendij. Locis gaudet aquosis, vietis, vmbrosis, propterq; amnes & ripas serenda. Alit tamen planus etiá & pinguis. Cato bipalio conuertendum solum præcipit, & in taleis ac cacuminib. serendam, perticas cacuminum modicę plenitudinis, quæ tamen dipondiarij orbiculi crassitudinem non excedant optimè pangi cò vsque, dum ad solidum demittantur. Taleæ sesquipedales terreno immersę paululum obruuntur. Riguus locus latiora spacia desiderat, eaq́; quinũ pedum per quincuncem rectè faciunt, siccaneus spissiora, & vt sit facilis accessus, quinum pedum interordinea relinquenda Columella authore. Sunt autem Salicum duo genera. Aliæ perennes viminibus texẽdis spectabili subtilitate & viminales dicuntur, corbibus canistris cistellis & supellectili villicę, ac etiam cortice detracto vasis inde molliorib. quàm è corio & cathedrarũ delicijs aptantur: Aliæ in proceritatem emittunt perticas vel vineis iugandis, vel alij soboli plantandæ, vel denique sepimentis vsum præbent, Quæ pticalis dicitur, Seritur virga & talea sed talea melius fossura, loco humido refosso

Salicum genera.

Viminales salices.

Perticalis salicis cultura.

foſſo ad duos pedes & ſemipede, idq́ue prí us, quàm germinent, dumq́ue ſilent virgæ. Eas ſiccas arboribus detrahere conuenit. Nam roſcidas ſi reſcideris, parùm proſperè proueniunt. Reciſis enim particis è nouellis ſalicibus ſemel aut iterum putatis non minore, quàm brachij craſsitudine, eas triũ pedum aut duorum & ſemiſſe altitudine in terram foſſa facta pangito interuallo pedũ ſenum, terramq́ue pinguem circumponito. Muniendæ, ne pecora vel iumenta corticem abrodant, trini [illegible] quadrinis comá tondito, hoc enim facilius criſpatur & ramos ſpargit. Inde per ſingula quinquennia aut etiam quadriennio putare licebit. Atq; ex harum propagine ſemel atque iterũ putata optimæ & ſationi aptiſsimæ ad propaginem particæ ſumuntur. Nam vetulę nõ perinde vtiles. Putationis tempus ab autũno vſque ad Aprilem, Luna augeſcente, Fauonijs ſpirantibus vel Auſtris: nam Aquilonibus flantibus non ita feliciter ſuccreſcere experimentis compertum. Vitandum, ne interſecẽtur, aut alij putatis perticis, aut ſurculis alij relinquantur, quòd maiores alios è ſucciſis pullulantibus ſuffocare ſoleant. Sunt qui tradant ſalicem fœcundioré, qu[i] terræ propiorem atque vt citra ſcalas put[a]ri poſsit. Viminales ſemine plerunque ſa Viminalis

Salicis satio. sponte creatur, atque etiam virgis exilibus consitis in lutosis aquosisq; locis terra aggésta, conseritur per sulcos. Felicissimè autem terra alluuione congesta & seritur, & prouenit. Et insulas hoc modo vel semine, vel virgultis consitas mirè augescere cernimus. Ripis quoque muniendis & aggeribus plurimum conferre certum: idq; precipuè circa Martium mensem, luna crescēte. Viminalis singulis ānis messem præbet, aut si malis, biénio. hæc ferè præcipua, quę circa syluarū culturam, plantationéq; rusticam nostrarū regionum vsurpātur. Nam de syluis cedrorum, cypressorumq; & aliarum exoticarum arborum nostros agricolas solicitos esse nihil attinet. Loca siue vliginosa, seu pinguia, seu alioqui frumentis idonea, ea plantis quercinis, vel glandium quernarum, faginarumq;, & alnorum, salicumque, ac populorū seminarijs sunt idonea, etsi quercus, & fagus etiam montes & leuius solum nō recusent. Sabulosis ac sterilibus locis Betula, sertas atq; genistæ, miricæque recipiuntur, vt iam antè satis declaratum. Iam ad cæduas syluas fortassè me

Sylua cædua. progredi vis? THR. Volo equidem, si non pigeat. MA. Tonsilia nemora inuenisse primùm Cn. Martium tradit Plin. prouenire autem in locis syluosis ac paludnosis plerunq;

runq; sponte tonsilem syluã. At non omnia ligna cæsuræ, & ad tondendũ idonea: nam quędã arbores, si crebrò putentur, arescẽt, vt fraxinus, iuniperus, cerasus, abies, malus, pirus. Rursus aliæ nisi tondeantur, pereunt. Vitis anniuersariã tonsuram postulat, alternã olea, myrtus, punica, quia celeriter fruticescunt, vt tradit Plin. In cædẽdo autem aliæ alijs rationes congruũt. Nam quercus quia serius succrescit, ante septimum aut octauum annum tonsuræ nõ est idonea, & quo propius terram succiditur, hoc felicius redit tonsura, etiãsi putari non recuset, caudice supra terram ad septẽ vel octo pedes eminente: fagi eadem est ratio, nisi quòd citius tonsuram pręber. Salicis perticalis & populi eadem tondendi disciplina, quam tradidimus paulò antè, cùm de salice sermo esset, licet viminalis biẽnio cędatur, vel etiam annuã messem prębeat. Castanea cæditur intra septimum annum foco & paleis in pedamenta. Tondẽtur autem, ac cędunt ur diuersis modis, aut enim iuxta terrã cæduntur, aut tondetur truncus, cùm iam ad brachij aut ampliorẽ crassitudinem adoleuerit, eo modo, quo salix tõdetur. Proinde syluam cæduam in totidem partes distinguere solent, quot suppullulãti syluæ anni necessarij, vtq; singulis ãnis vna pars cæda-

Tondi quæ arbores sustineant.

Tondendi ratio.

Syluæ cæduæ distinctio.

tur,alijs partibus intermiſsis ſuæ cuiq; meſſi. Et cùm aliæ alijs citius repullulent, cuiq; generi ſuus locus & tempus ſuum tribuendum. Aliæ quarto, aliæ quinto anno cædun tur, vt ſalix, populus, alnus, betulla. Aliæ ſeptimo, vt caſtanea: aliæ pluribus, vt quercus. In ſylua cædua ſi quis maturum quid interceperit, eum furti, & arborum furtim cæſarum teneri ex L. Aquilia & L. 12. Tab. Si ſalictum maturum ita neſtirpes læderes, tuleris, ceſſare Aquiliam Iuriſ. tradunt. Supereſt materiæ cædēdæ, & quę materia cui operi congruat explicatio. THRAS. Quòd ad materiam attinet, primùm audire cuperem, quo tempore materiæ deſtinatas cædere conueniat: nam hoc referri plurimum ad perpetuitatem audio. Deinde quæ cuique operi conueniat materia. MAR. Plurimum profectò refert, quo tempore arbores vel ad foci vſum, vel ad materiam cædātur. Siquidem vere ac æſtate cæſa, quia ſucci plena, etiamſi foris areſcant, intus tamen humore madent, ignique admota humor exudans ignem præbet ignauum. Quare ſyluas cæduas & ligna ad vrendum bruma cædi conuenit. Et ad ædificia ſuccidere arborem in Decemb. ac Ianuar. vtilius luna decreſcente à vigeſima ad triceſimam maximè: Tametſi non deſint, qui contendant

Arborum furtim cæſarum lex

De tempore ſyluæ, materiæq; cædendæ.

expcri-

experientia se didicisse, in Ianuar. cęsam humore repleri & frutescere, quin potius ante vel post Ianuar. commodius cædi materiam. Cato tempestiuã materiam tradit ad brumæ solstitium: Nam materiam, quæ semen fert, cùm id maturum habet, tum eam tempestiuam esse: quæ verò semen non habet, eam tempestiuam esse cùm glubet. Cędi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes ad templa cæteraque vsus rotundi cũ germinant, aliâs cortice inextricabili & carie subnascente ei materiaque nigrescẽte: Tigna, & quibus aufert securis corticem à bruma ad Fauonium cædẽda. Plinius asserit, arborem ad materiam optimè sterni in coitu lunæ, quam diem alij interlunium, alij silentis lunæ vocant. Vitruuius architectus celeberrimus materiam cædendã tradit à primo autumno ad id tempus, quod erit, antequam flare incipiant Fauonij. Incipiunt autem Fauonij flare 6. Idus Februarij, vt Plin. testatur: Vere enim omnes arbores fieri prægnantes omnesque suæ virtutis proprietates efferunt in frõdes, anniuersariosque fructus. Cùm igitur inanes & humidæ temporum necessitate fuerint, vanæ fiunt & raritatibus imbecillæ. Vti etiam corpora muliebria cum conceperint à fœtu ad partum non iudicantur integra. Eadem ratio-

Interluniũ & silens Luna.

Fauonij spirantis tempus.

tione autumnali tempore maturitate fructuum flaccescente fronde, ex terra recipientes radices arborum in se succos, restituuntur in antiquã sodalitatem. At verò aeris hyberni vis comprimit & consolidat eas per id tempus, quare eo tẽpore cęsa materies tempestiua censetur. Cædi autem ita opus est, vt incidatur arboris crassitudo ad mediam medullam, & relinquatur, vt per eam exiccescat stillando succus, ita qui inest inutilis liquor, effluens per torulum, nõ patitur emori in eo saniem, nec corrumpi materiæ qualitatem. Tunc, cùm sicca fuerit, & sine stillis arbos deijciatur, & erit optima in vsu. Sunt architecti, qui doceant cæsam materiam in assas sectilesq; tabulas triduo vel quatriduo aqua mergẽdam: in fagineas verò asses cæsam, paulò diutius, nẽpe octo aut circiter dierum spacio, macerandam, aqua mox vt secta. Ea enim cura habita, negant materiam carie infestari aut vermibus. TH. Agè, quæ arbores maximè commendantur ad materiem accommodæ? MAR. Lignorum materies, alia aliorũ vsibus vsurpatur. Infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cypressus & cornus. In ipsis arborib. robustiores Aquiloniæ partes, easque musco obduci, velut aduersus frigus vestimento, & in

Arbores quo pacto ad materiã cædenda.

Ligna quæq; ad quam materiam idonea.

Musco obduci Aquilonares partes ar-

&in totum deteriores ex humidis opacis-que, spissiores ex apricis & diuturnæ. Quare Theophrast. distinguit ad materiam ligna, alia quidē fissilia, alia dolabilia, alia rotunda, quę integra relinquuntur. Ex his fissilia nullam penitùs rimam patiuntur, quoniam enudata medulla exiccatur atque emoritur: Durabilia & sectilia, quæ modicè humida: Dolabilia & rotunda rimas admittere, longeq́ue magis rotunda, quæ medulla in his lateribus plenioribus circūdatur. Nihil enim horum fissura immune. Itaque loteis reliquisq́ue, quibus ad cardines vsus, ne findantur fimo, illinunt bubulo vt siccetur, sensimq́ue diffletur atque euaporetur humor medullæ. Secari, findiq́; facilius quæ humidiora, quàm quæ siccio-ra, & ferris cedunt latius arida, quàm viri-da, præter robur & buxū, quæ pertinacius resistunt, ferrarumq́; dentes replent æqualitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Quædā glutina prorsus abdicant inter se & cum alijs, vt robur, non minus, quàm si cum lapide glutinare tentes: nec cohærent, nisi similis natura conciliet. Terebratu difficiliora, quæ viridia. Leuia & sicca difficilius secantur. Flexibilia & vinculis idonea salix, genista, tyliæ, cortex, betula, vlmus, populus, vi-

borum. Fissilia. Dolabilia. Durabilia

Serris quæ idonea. Secari facilia Findi quæ facilia.

Glutinum non ferentia.

Terebratu, ferris, fissuraq́ue idonea.

tis, arundo fissa, versisq; aculeis rubi. Alligant & intorta corylus, sed salici præcipua dos. Habent & rigorem, candoremque & in sculpturis facilitatem. Inter eas, quæ materiam præbent, magis vsurpatæ sunt abies, quercus, pinus, larix, esculus, vlmus, salix, cedrus, cypressus, buxus, betulla, tilia, platanus, alnus, fraxinus, robur, palma, fagus, oleaster, ilex, iuglans, acer, aquifoliū, ac pleræque aliæ pro varietate naturæ locorumque varium præbent materiæ vsum. Abies, cuius suprà quoque mentio facta, resinam sudat, eiusque materia pluribus vsibus idonea, probataque, quòd proceritate & amplitudine polleat: quare nauiū malis & ædificijs expetitur, pondus sustinere valida, & valuarum repagulis, & ad quæque maximè intestina opera aptissima, subdiualibus non perinde durabilis, & citò accēditur. Triremes & longa nauigia ex abiete Theophrast. tradit leuitatis causa fieri: Atqui onerarias è pinu & quercu. De quercu paulò antè diximus. Eius materia firmissima tam subdiualibus, quàm intestinis, in ipsa etiam aqua durabilis. Hesiodus à quercu temonem δρῦς ἔλυμα fieri scribit. Quemadmodum & robur ἄγρια δρυς defossum, aquisque obrutum perdurat, in marinis non perinde, propter salsedinem. Robori tanta du-

Materiæ magis idoneæ arbores.

Abies.

Naues è quibus arboribus.

Quercus.

Robur.

duritia est, vt terebrari nisi madefactũ non queat, ac ne sic quidẽ adactum auelli clauum, vt Plin. scribit. Ilex πρίνος arbor Italis nota, materies eius admodum densa ac robusta, in atrum rubescens conuenit dentalibus πρίνου γύην, Hesiodus inquit. Secatur & laminas. Larix, Græcè quoque dicta λάριξ, Italicè Larice, Germanicè Lerchenbaũ olim nota ad Padũ & Adriatici maris littora celeberrima, quam nõ solùm ob fucci amaritudinẽ à carie et tineis liberam, sed etiã flammam ex igne non recipere Vitruuius testatur, tametsi argumentis id confutat Matthiolus. Ponderibus sustinendis idonea, & aduersus tempestates firmissima: à quibusdam tamen traditur aquis marinis teredinem contrahere. Esculus δρυός, genus πλατήφυλλος dicta, vtilitates plurimas præbet, sub tectis non ita tuta ab humore, quo facilè vitiatur. Vlmus, salix, & populus, quarum suprà meminimus, materia teredini & corruptioni obnoxia, & quia lentæ atq; flexibiles intestinis operibus vsurpantur solùm & sepimentis texendis. Rigorem seruat vlmus fortissimè, ob id cardinibus assamentisq; portarũ vtilissima: quoniam non torquetur, permutanda tantùm sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior: stiuis idonea Hesiod. πτελέος

Ilex. *Larix.* *Esculus.* *Vlmus, salix, populus.* *Vlmi vsus.*

Hetruſcis onio arbor eſt caudice recto, ligno medullaque molli, rubente materia in aquoſis ferè proueniens, pręfertur lignum ad ædificiorum fundamenta, quæ in fluminibus, lacubus, paludibusque fiunt quòd in aqua nunquam putreſcat. Ob id expetitur maximè Venetis ad iacienda Palatiorũ ædiumque fundamenta. Quod crebrò fixa æterna ſit, & ingentes moles ſuſtineat. Vere cortex tinctorijs vſibus detrahitur: Dat & alnus tuber ſectile ſicut cedrus. Platanus græcis & Latinis vocata, Italis Platano, arbor aduena Italiæ, vmbræ tantùm gratia ex alieno orbe petita, æſtate ſolem arcens, hyeme admittens, vt Plin. teſtatur. Athenis celebrata tringinta ſex cubitorũ ramis, in Lycia domicilij modo caua 80. atq; vnius pedum ſpecu. Materia lentitia vſum pbet, ſed madida ſicut alno, at ſiccior vlmo, fraxino, moro, ceraſo. Tilia græc. φιλυρία idq; nomẽ Itali retinẽt, germa. Lindẽ. Hãc Theoph. inter cæteras operib. facilẽ præ ſua mollitia tradit teredinẽ non ſentire, atq; inter corticẽ & lignũ tenues tunicas, ſed multiplici mẽbrana, è quib. vincula Plin. ſcribit tilia vocari, & faſces funeſq; tiliacei. Betulla, q̃ Theophraſt. σημύδα, mirabili candore & tenuitate, libro eius, hoc eſt, cortice interiore olim ſcribentib. vsũ, & nunc charta pbebat, & in volu

Platanus. *Tilia.* *Betulla.*

Librino-meclatura volumina compaginabatur. Vnde libris nomina, ſurculis flexibilibus, olim magiſtratuum virgis, nunc pueris terribilis, ob flexibilitatem vinculis corbiumq́ue ſportis accommoda. *Sambucus.* Sambucus ἀκτῆ Dioſcoridi, Germanis hollenter, Italis Sambuco, Gallis ſuſeau: hęc arbor omnium facillimè creſcit, vt præter Theophraſt. ſententiam etiam experientia docet. Et quanquã medullam habeat copioſam, lignum tamen ipſum firmũ. Excauatur ad varios vſus, & baculi ex ea fiunt perleues. Siccata valida eſt & inoffenſa, aquis etiam diſquamatur ſpontè, cùm exaruerit. Sambuci interiora mirè firma traduntur. Nam qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus, Plin. authore Radix, laminis idonea. Ficus ἡ συκῆ, *Ficus.* arbor nota, fruticoſa, nec excelſa, ſed craſſa, vt vel cubitali ſit ambitu, Theophraſto teſte, ligno contorto, lento, materies ſolida, robuſta, ad multa commoda exiſtit, lẽta cùm ſit & plaga, facillimè ſe contrahit, ſcutis idonea. Bux⁹, Græcè πύξος, Italis Bo- *Buxus.* xo, Germanis Buhſsbaum, Gallis bouys, materia hæc arboris maximè æterna, & inprimis honorata, rarò criſpans, nec niſi radice, cætera leuis, quin & materia ſilenti et quadam duritia ac pallore commendabilis. Torno raſile buxũ, inquit Verg. In ipſa

ve-

verò arbore topiario opere. In igne quoq; duritia, quæ ferro, nec flãma, nec carbone vtilis. Iuniper⁹ Græcè ἀρκευθὶς à Theophra- ſto et Dioſc. vocatur, παρὰ τὸ τὴν ἄραν κεύθειν, quòd noxia pellat: ſiquidẽ eius odore reptilia fugantur, Italis Gunpro, Germanis vvacholter, Gallis Geneure. Cum cedro plurimum conuenit, niſi quòd magnitudine inferior, etiamſi pleriſq; locis in proceras arbores aſſurgat. Materia eius centum annis durare, proinde templum Dianę Epheſinę iuniperinis trabibus extrui voluit Annibal, pluribus ætatibus duraturum. Ignem quoque diutiſsimè ſeruat, accẽſis hoc ligno carbonibus, quos integro anno duraſſe proditum. Eius gummi Vernicem eſſe, vulgo Vernys. Cedrus, ἡ κέδρος Theoph. & Dioſcoridi: Italis, et alijs pleriſq; nomen retinet. Hui⁹ arboris durities vnicè laudata, & neç cariem, nec vetuſtatem ſentire, ſed æternã eſſe, vnde & libri cedrini. Solomõ Dei nobile Hieroſolymorũ templum è cedri materia extruxit. Arcium & Palatiorum fabricis conueniẽs. Rimam fiſſuramq; non ſentit cedrus, ebenus, olea. Statuæ quoq; Deorum ex ea factæ, quia materia humorem remittit, ſudare viſæ. Theoph. ſcribit in Syria cedros quatuor vlnarũ & amplius craſſas. Cedria reſina & pix cedri, Græcè κέδρια.

Iuniperus. *Cedrus.* *Statuæ ſudantes.* *Cedria.*

Cu-

Cupressus κυπάρισσος et Pinus in vetustatē sine vitijs seruantur, neque carie, neque vermibus obnoxiæ. Valuas è cupresso 400. annorum Plinius commēdat. Pinus inquit Theophrastus, viribus valet, & ad vsum ædificatorium spectabilis laxitatis & rectitudinis meatuum caussa. Iuglans arbor notissima & ingens, cuius materia ampla vsusq; ad opus tectorium & mensas. Theophrast. scribit iuglandem frangi se sonitu prænunciare, idque in Antandro accidisse, omnesque è balneo profugisse terrefactos. Olea ἐλαία, Oliua Italis, Oliue Gallis, incuruatur ceditque ponderi, capulis quoque vsurpatur. Oleaster ἀγριελαία, Italis Oliuo Saluatico, Germanis Vuilder Olyboum, Gallis Oliue sauuage, eius materia fiunt manubria & vaginæ terebrarum. Aquifoliū, quā Theophrastus Crateogona vocat, mespilo similis arbor. Illa verò quæ Agrifolium vocatur, folijs constat per ambitum aculeatis, pꝑpetuò virentibus ac cortice quoque viridi, baccis cedrum æmulans. Eradicum cortice viscum parant. Sunt qui velint eam esse stirpem, quam Theophr. Agriam vel Ariam appellat, lignum duritia insigne, rami flexibiles, vnde & sæpi viuæ vsum præbet elegātia commendabilem, Germani Hulsen vocant, Acer à Theoph. σφένδαμνος, Ital. l' acero,

Iuglans.
Frangi se denūcians arbor.
ἐλαία.
Oleaster.
Aquifoliū.
Agrifoliū.
Acer.

ro, Gall. erable, Germa. Masselterbaum, operum elegantiæ cedro proxima, crispam macularum discursu materiam præbens, atq; similitudine pauonum caudę nomen accepit. Ex hac mensæ fiunt acernę elegantissimæ & topiaria opera, sicut & è brusco & mollusco, authore Plin. pulcherrima opera & mensę nigrescẽtes. Tuber vtrunq; arboris eius, sed bruscũ intorti⁹ crispũ, molluscũ simplicius sparsũ. Et si magnitudinẽ mẽsarũ caperet, p̃ferretur cedro. Nũc intra pugillares, lectorũq; siliceos aut laminas raro vsu spectatur. Reperitur & in alno tuber, sed acere deterius. Palma φοίνιξ, cui⁹ suprà meminim⁹, eius lignũ molle, Suberis spissa materia. Porrò q̃ materia quibusq; operib. vsibusq; cõueniat, coronidis vice adiungã. Nauibus abietem pinum, cedrum aptas: Triremes enim atque longa nauigia ex abiete fieri Theophrastus tradit leuitatis caussa, & quia ampla & crassa, malorum sustentaculis appetitur. Onerarias è pinu, Virg. teste, Nauigijs pinos. In Oceano Germanico Gallicoq; plurimũ querna vtuntur materia nauali. Aedificijs eadẽ ferè materia vsurpatur: imprimis cedri & cupressi, eodẽ poeta attestante: domib. cedrosq; cupressosq;. Abiegna, populea, fraxinea, vlmea materia, atq; id genus interioribus partibus vsui fuerit,

Acernæ mensæ. *Bruscum.* *Molluscũ.* *Tuber.* *Palmæ.* *Suberis materia.* *Materia quæ quibusq; conueniat nauibus.* *Ædificijs idoneæ.*

at non ita cœlo & tempeſtatibus, quibus quernea vtilior. Ad aquarũ ductus tubosq́; cauantur alnus,pinus,picea: Obrutæ terra plurimis annis durant,ſi non integantur,citius ſeneſcunt. Robur etiam in aquis perdurat & fagus & iuglans. Durabiles olea,robur,quercus,ilex. Nã ducentis annis ſtetiſſe oleam Plin. teſtis eſt. Itẽ cedrus, cypreſſus, vt antè quoque dictum. Ad commiſſuras & coagmẽtationes vlmus & fraxinus congrunt, ab longitudine firmas recipientes catenationes. Pondus ſuſtinent abies,larix, etiam in tranſuerſum poſitæ nec rumpuntur,nec curuãtur,prius carie,quàm viribus deficiunt. Contrà olea & robur incuruantur,& quercus,& populus atq; ſalix, vlmus betulla. Palma arbor valida è cõtrario fornicatur renitendo in diuerſum: Contrà populus ad omnia inferiora pandatur. Vlmus & fraxinus lentè,ſed facilè pandantur, flexibiles tamen ſtantesq́; à circumciſura ſiccatæ fideliores. Flexibiles ſalix, betulla, vlmus,geniſtæ,quercus & aſſes quernæ. Scãdulæ tabellæ & laminę,quibus tecta operiuntur ex robore aptiſsimè atque è glandiferis & fago,facillimè ex omnibus,quæ reſinã ſudant,vti pinu & abiete. Picea & quercus ſcãdulis cupisq́ue & ſacamentis vtiles. Quæ in laminas ſecantur, præcipua ſunt

Aquarum tubis.

Oleæ durabilitas.

Commiſſuris & coagmentationibus.

Pondus ſuſtinentia.

Curuantur quæ & pandãtur.

Palma renititur oneri.

Flexibiles

Laminis et ſcandulis.

Cupis.

cerrus

cerrus, terebinthus, aceris genera, buxus, palma, ilex, sambuci radix, populus. Mensarum elegantiori operi acer, fraxinus, iuglans, nonnunquam & cerasus atque pyrus, preciosissimæ cedrinæ, atque cupressinæ. Axibus, rotis atque radijs quercus, robur, acer, fagus. Vergilius etiam Cedros & cupressos attribuit horum vsui: *Mensæ.* *Axibus.* *Iugis.* *Aratris.*

Hinc radijs triuêre rotis, hinc tympana plaustris,
Carpentisqúe.

Eadem ferè materia aratris, curribus, iugis ac stiuis Hesiodo auctore, nisi quòd fraxinea his quoque adhibetur materia, & cerrus, & sicut lentore fraxin⁹, ita duritia ilex. Trochleis, terebrarumq; vaginis & malleis materiam idoneam præbent oleaster, buxus, ilex, mespilus, vlmus, fraxinus, acer, aquifolia, rubus. Fiunt & è pinu & iuglande mallei maiores, orbesque ac trochleæ molaribus, haustorisque machinis vsurpatæ. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet, Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea, adde nostris in vsu maximè buxea. Fieri quoque capulos & manubria ex olea Homerus testatur στειλειὸν ἐλάινον. Scuta è salice ac vite fieri Theophrastus scribit: Icta enim protinus plagam contrahunt, sed salx leuior, & ob id ea magis in vsu. Est & ficus scutis apta & tilia, betulla, po- *Trochleis.* *Terebrarũ vaginæ.* *Malleis.* *Vectibus.* *Manubrijs* *Capulis.*

 pulus,

Hastis. pulus, sambucus. Hastis præcipua fraxinus Achillis hasta celebrata materia, & myrtus validis hastilibus, inqt poeta Virgilius, Taxus arcubus idonea etiam eiusdem Virgilij testimonio: *Arcubus.*

Ithirios taxi torquentur in arcus. *Foribus.*

Cistis. Ad fores vlmo vtuntur. Ad cistas omnes, quæ flexili crate constant. Commissuris & coactionib. vlmi & fraxini cõgruũt ab longitudine firmissimas catenationes recipientes. Ad asses finduntur optimè abies, populus, fagus: æternitate autem cõmendablis quercus maximè tempestatibus resistens & humori, quibus aliæ haud quaquã idoneæ, nisi faginæ aut alneæ aqua me cerentur asseres. Flammis & lumini vsurpatur abies, picea, teda. Carbones optimos præbet spississima materia, vt robur, quercus, fagus. Pineos poti⁹, quã querneos quęrunt excusores, quanquã firmiores, sed qa ad flatũ melius respondeant, & minus marcescunt, extinguũturq́;. Cerri etsi alioqui improba materia, carbonib. tamẽ ærariorũ officinis idonea, ꝙ cessãte flatu statim extinguatur, parũq́; ad sumptus tardè recidit in fauillam. Eius materia ædificijs extruendis inauspicata, ꝙ facilimè rupta fatiscat, rudis tamen & indolata intestinis operibus & vtẽsilibus vsurpatur. Ad ignẽ excipiendũ ap- *Flexibilia* *Commissuris. Asseribus.* *Igni & lumini vsurpata materia.* *Carbonib.* *Cerri.* *Igni excipiendo.*

tissima

tiſsima ficus & olea, ficus quia lenta & rarior, olea quia ſpiſſa & pinguis. Iuniperi carbones integro anno duraſſe proditum. Flammæ reſiſtere laricem Vitruuius tradit, etſi id Mattheolus confutare nititur, vt antè dictum. In toto arborum corpore, vt animantium, cutis, nerui, ſanguis, caro, venæ, oſſa, medullæ. Pro cute cortex in magno agreſtium vſu: vaſa corbesque patentiora meſsibus conuehendis vendemijsque faciunt è tilia, abiete, ſalice, fago, alno. Suberis craſsiſsimus cortex, & quo exuta minimè areſcit, vt reliquæ arbores, quippe natura ſic comparatum quod cortice expoliendo, materiam duplici cortice muniuit: Cortex crepidis fulciendis vſum præbet, & verriculorum funiculis ac piſcatorum tragulis appenditur, ſi cortex eximatur ſidit lignum, cortex ſemper ſupernatat. Cortici proximi pleriſq; arboribus adipes, ij vocantur à calore Alburnum, mollis & peſsima ligni pars, teredini obnoxia, quare amputatur. Succus arboribus pro ſanguine. Humor is non idē omnib. ficis lacteus, cui ad caſeos figurandi coaguli vis. Ceraſis gummoſus, vlmis ſalinoſus, malis lētus & pinguis, aquoſus pyris ac vitib. Viuaciora, quibus lentior. Mori ſuccū medicos quærere Plin. tradit. Eſt & marcor atque caries in

Iuniperi carbones.

Flāmæ reſiſtentis.

Cutis arborum.

Corticis vſus.

Suber.

Adeps arborum.

Sanguis arborum.

Marcor.

veteribus lignis Græcis σαπρώτης ξύλων, Itali tarlaturam del ligno vocant. Vermes qui
Coßi. in cariosis lignis nascuntur, Cossi Plin. vocantur.
Oßa arb. Subest adipi caro, cui ossa materiæ
Caro arb. optimum succedit, nec omnib. carnes adipesque largæ. Neutrum habet buxus, cornus, olea, nec medullam, minimumque etiam sanguinis, sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, & plurimã ambæ medullam. Arũdines maiori ex parte carne carẽt. In arborum carnibus pulpæ, venęque resi-
Venæ arb. dent, discrimen earum facile. Venæ latio-
Pulpa res candidioresque: Pulpæ fissilib. insunt,
Aure admota trabi ictus sẽtitur. ideò fit, vt aure ad caput trabis quãlibet pręlongæ admota ictus ab altero capite sentiatur penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur an torta sit materia nodis-
Torta materia deprehensio. queconcisa. Quibusdam sunt tubera, sicut in carne glandia. In ijs nec vena, nec pulpa quodam callo carnis in se cõuoluto. Hoc
Tubera. preciosissimum in cedro, & acere. Qui-
Fißilia. busdam pulpa sine venis mero stamine ac
Frangi facilia. tenui constat: hæc fissilia maximè traduntur. Alia frangi faciliora, quàm findi, quib.
Oßea materia quibus. pulpa non est: Sic oleæ, vites fracturæ potius, quàm fissuræ parent. At totum corpus è carne fico. Tota ossea ilex, cornus, robur,
Pectines è fagis. morus, lotus, ebenus, cythisus, &, quæ medulla carent, faginis pectines transuersi in

pulpa

pulpa apud antiquos,vt,Plinius memorat. T H R.Præter materiam alia quoque commoda ex arboribus,quæ materiam præbēt, ſumere licet? M A R.Maximè.Nam vt ſuprà dictum de meſpilo, quercu,caſtanea,pinu, fago,teda, quæ in ſyluis feliciter proueniunt,ſimul & materiam præbent optimam, & fructus eſui vtiles:Ita ex abietibus,ac picetis,pinisq́ue reſinam quoque colligimus & picem,magno rei familiaris emolumento,quemadmodum & è quercu, fago, caſtanea, meſpilo, pinu & homini cibus, & porcorum aliorumq́ue animalium ſaginandorum vtilitas percipitur.Annonæ difficultatem multis leuaſſe vel noſtra ætate compertum, in farinam molitis, ſpiſſatisq́ue in panis vſum glandibus.Immo ſecundis mēſis inſeri Hiſpanis glandem conſueuiſſe, Plinius & alij tradiderunt.Neque eſt obſcurum,quàm magnas opes pleriſque gentib. glandium,reſinæ,picisq́ue prouentus ſuppeditent.Galla quoque glandiferis adnaſcitur,de qua ſuperius dictum. Inter cęteras arbores,quæ reſinam ſudant,teda pinei generis, ſucco abundatior,quā reliqua,liquidior quàm picea,flammis & lumini parata:eius enim aſſulis pro candelis vtimur. Sudat reſinam quoque & picem Cedrus Cedria vocata. Viſcus quoque ex arbori-

Reſina. *Pix.* *Fructus arborum ſylueſtriū.* *Glandiū vſus.* *Galla.* *Candela ex arboribus.* *Cedria.*

bus fit: laudatiſsimum è cerro, ilice, caſtanea, præſertim in Senenſib⁹ maritimis ſyluis, quæ in eum vſum illic magno locantur ijs, qui viſcum conficiunt. Nam ex arboribus grana legunt, quę in aqua decoquunt, donec diſrumpantur quæ contuſa lauant in aqua, donec furfuracea excrementa eximant. Plinius in quercu tantùm naſci ſcribit & robore, ilice, prunoque ſylueſtri, terebintho, pinu & abiete. In Etruria etiam in caſtanea, quod optimum eſt, item in malo & pyro, ſed inutile. Fit quoque viſcũ è quarundam arborum radicibus, maximè agrifolij, atque earum corticibus, ſumptis radicum corticibus, effoſſaq; ſcrobe inter ſuarum arborum frondes, humido ſolo (alij fimo) ſepeliunt, ibique relinquunt tantiſper dum putreſcat, mox eximunt & tam diu in pila contundunt, donec lentorem concipiat, dein aqua calida lauant, manibusque commiſcent. Vſurpatur cũ alijs vſibus, tum auibus capiendis. Adde Gummi quoq; ex arboribus exudare notiſsimũ, veluti è ceraſo, pruno, iunipero, olea, acacia, hedera, amygdala, vt Dioſcorides teſtatur. E iunipero vernix exudat, è myrrha ſtacte, è populo alba ſuccinum, Græcis ἤλεκτρον. Plinius ſcribit ſuccinum è quibuſdam pinei generis arboribus, vt gummi è ceraſis exuda-

Viſcus quo modo conficiatur.

Vernix.

Succinũ.

re au-

re autumno. Hæc, quia ſic poſtulaſti, vtcunque de plantandi diſciplina à me explicata boni cõſules. Audis Iuliam nos accerſere ad cœnam, & vmbram vides eſſe decem pedem, proinde illuc nos recipiamus ſuadeo. THRA. Magnam quidem habeo gratiam, quòd in hoc tuo horto lautiſsimè extructo, & tam ſuaui hortenſium plantarumque explicatione me recreadon. IVL. Quouſque detines, Mari, hoſpitem tuis diſputationibus? Quin ad cœnam iam paratam in hoc topiarium accedi-tis? MAR. Age igitur accumbamus.

Finis libri II.

LI-

LIBER III. DE PASTIONE PECVARIA.

REi Rusticę partem & agriculturæ affinem coniunctamq; esse pecuariam villaticamq; pastionem, non solùm Virgilij vndecunque absolutissimi Poetæ, qui hanc disciplinam Georgicis suis celebrauit, verùm etiam vetustiorũ grauissimorum scriptorum Xenophõtis & Aristotelis testimonio iam antè declaratum, ὅτι γὰρ ἡ νομαδικὴ συνήπτεται τῇ γεωργίᾳ: atque adeò communi vsu comprobatur vtranq; alteri vtiliter cohærere. Nam & si diuersa est disciplina agriculturæ & pastionis, & vota curaque interdum contraria, veluti cùm pastor solum graminosum & nouale postulet, agricola contrà purum & subactum: tamen in his discrepãtibus votis magna est societas, & mutua quædam vtilitas, quam vtraque functio ab alia percipit. Id quod Fundanius apud Varronem apposita similitudine contendit astruere: Vt, inquiens, dextra tibia alia, quã sinistra, ita vt tamen sit quodammodo coniũcta, quòd altera eiusdem carminis incentiua, & altera succentiua: Ad

Pastionis. pecuariæ. cũ agricultura societas.

ua: Ad eundem modum licet quidem pastorum vitam dicere incentiuam, & agricolarum succentiuam, auctore Dicæarcho, qui tradit initiò homines pastoritiam vitam egisse, neque dum calluisse disciplinam arãdi exercẽdiq́ue agri, aut arborum plantãdarum, ab his inferiori gradu susceptam agri culturam, quapropter succinat pastorali, qua est inferior, vt tibia sinistra à dextra foraminibus. Sic cùm armentis ad arandum, ad vehendum, ad stercorandum agrum, & alias plures cómoditates agri colendi vti poterimus, & vicissim ab agricultura pabulum pecudibus subministratur, fit, vt, etiãsi disciplina diuersa sit pastionis & agriculturæ, vtraq; tamen alteri sic seruit & accommodata est, vt neutra ab alia separanda videatur, præsertim si prædij ratio patiatur propter plurimas commoditates, quas vtraque alteri veluti manui accommodare potest. Siquidem agrum citra equorũ aut boũ ministeriũ, & stercoratiõis adminiculum exercere cõmodè nõ queamus, & paleæ, stramina, reliquaque è frumẽtis ad pabulum parata in fundo ipso compescere, quàm vendere magis expedit, & colon, & fundi domino, domesticisq́; magis pecudibus, quàm alienis depascere ex vsu est. Stercoratione etiam, quæ contingit è gre-

gibus,agrum hortumque lætari, fructusq́; vberiores producere cõstat. Ac verò cùm nulla regio sit,vt inquit Columella,quę nõ ad agrum colendum,sicut hominum ita iumentorum quoque ministerio vtatur, hæc non solùm terræ colendæ,verùm etiam frugibus conuehendis, oneribus deportandis stercore in agrum gerendo,ac denique sobolis procurandæ commoditatem necessariam præbeat. Vnde etiam iumenta à re nomen accepisse, quòd necessarium laborem vel subuectando,vel arando iuuent.Neque verò iumenta solùm,quæ in consortium operum adhibentur, alere conuenit, sed alia etiam minora pecora, velut oues, sues, capras:item ex auibus anseres, pauones, anates,columbas,pullos gallinaceos,& quę sunt alia villaticæ pastionis animantia,è quibus rei familiaris vsus & quæstus non pœnitendus paratur: Et si ager sic ferat & Pales faueat aliquoties non minorem fructũ ex his,quàm è frugibus reportare licet,idq́; sine magnis impensis pabuli, cuius alioqui magna pars intercidit. Nã quod pastio quęstuosa esset,pecuniæ vocabulum indicat & peculij,nempe à pecore, quoniam id veteres solùm possiderunt, & omnis pecuniæ fundamẽtum pecus esset, vnde mulcta cõstituebatur in pecoribus, quæ maxima fuit trigin

Iumenta.

Pecunia et peculij vocab.

Mulcta in pecoribus.

triginta boum & duabus ouibus, ęstimatusque bos centusſibus, ouis decuſsibus. Minima mulcta oue taxabatur vna. Apud nobiliſsimas adhuc fortiſsimasque gentes obſeruatur, qui præcipuas opes in pecore ducant & conſtituant. Cato interrogatus, quã partem Rei Ruſticę exercendo celeriter locupletare putaret, reſpondit, Si benè paſceret: rurſusque interroganti, quid deinde faciendo ſatis vberes fructus percepturus eſſet? Si mediocriter, inquit, paſceret. *Catonis reſponſum.* Porrò originem & dignitatem huius pecuariæ diſciplinę antiquiſsimam eſſe, & iam inde à Patriarcharum temporibus ad noſtram ætatem honeſtiſsimam functionem fuiſſe, ſacrę ſimul & prophanæ hiſtoriæ teſtátur. *Paſtoritiæ antiquitas et dignitas* atque adeò Domino hoc vitæ genus placuiſſe declarant primi mũdi homines. Siquidẽ Abelem ouium paſtorem Deo ſacrificantẽ reſpexiſſe Dominũ, teſtatur ſcriptura. Atque inde Seth, Noe, Abraham, Loth, Iacob, Iob, Amos, homines ſanctiſsimi armentorũ & pecorum alendorum ſtudijs commendantur, vnde opib. polluiſſe, & ſe, vxores, liberos, ac familiam amplam ſuſtentaſſe. *Patriarchæ paſtores.* Filij Iacob cùm à Rege Aegypti rogarentur de vitæ genere, Paſtores ſe eſſe profitebantur pecorum, à quo vitæ genere Moſes, Saul, DAVID ad principatum

tum populi & ſceptra vocati sũt diuinitùs. Quinetiam inter gentes vetuſtiſsimi & illuſtriſsimi quique partim à paſtoribus educati, partim paſtores ipſos fuiſſe memoria ꝓditum. Romulum atque Cyrum inter paſtores educatos potentiſsimarum monarchiarum authores. Adde Galeriũ, Maximinum, Conſtantinum, Probum, Aurelianũ, ab armentariorum ſtabulis ad imperatoriã purpuram euectos. Homerus Vlyſsis ſubulcũ magno fortitudinis elogio celebrauit. Etenim fortiſsimas gentes pecorariam exercuiſſe, teſtãtur Italorum, & Germanorum, atque Heluetiorum populi, quorum regiones iam, quàm olim cultiores, rerum geſtarum magnitudine à multis ſęculis præclari, his potiſsimum opibus gloriabantur, atq; etiamnum hoc quæſtu pollent, qui ſanctiſſimi ſunt & grauiſsimi. Quare tam veteres & Græci, & Latini ſcriptores in præcipuis opulentiæ laudibus poſuerunt πολάυρνυς, πολυμήλυς, ac πολυβόυτας, vt qui ipſas pecudes propter caritatem aureas habuiſſe pelles tradiderunt. Vnde pelles aureæ in Colchide arietis hiſtoria, ad quam Argonautæ profecti produntur, & aurea μῆλα Heſperidum. Deniq; ſigna cœleſtia, maria, montes atque regiones à pecudibus appellationem retinent: nimirum, aries, taurus inter ſy-

Romulus.
Cyrus inter paſtores educatus.
Imperatores ex armentarijs.
Velleres aurei ſignificatio.
μῆλα aurea.

ſydcra:taurus mons, & Boſphorum mare: Italia à vitulis nomen retinet. Accedit ad pecorariæ curę dignitatem, quòd magnā ſimilitudınem cum principatu habet, quapropter nō rarò & Prophetarum oraculis, & Poetarum carminibus principes & reges paſtores populorū, & ποιμένες λάων vocantur: immò dominus mundi ſe appellat ipſum paſtorem. Cùm autem ex his colligitur, quā magna res ſit paſtio ruſtica, & quā agriculturæ coniuncta, nos poſt Georgicē & Phyteuticen hanc bucolicam diſciplinā breuiſsimè complecti ſtuduimus. Diſciplinam autem hanc etſi Varro trifariam partiatur, nos quartam adiecimus. Ac primam armentis maiorib. tribuimus paſcēdis, quales ſunt equi, aſini, muli, cameli, boues, quæ ille quaſi armenta dicta putat, vel ab arando, vel ab armorum, hoc eſt, quorumlibet inſtrumentorum vſui idoneá, vel ab armis, id eſt, ſcapulis maioribus, vt Seruius docet. Nam Virgilius ſic ait:

Paſtorum cum principibus ſimilitudo.

ποιμένες λάων.

Armenta.

Hoc ſatis armentis, ſuperat pars altera curæ,
Lanigeras agitare greges, hirtasq́; capellas.

Et Plini. camelos, inquit, inter armenta nutrit Oriens. Iumenta autem ſiuę à iungēdo, ſeu à iuuando dicta animalia, quę vel ad ſarcinas ferēdas, vel ad vehicula trahenda, vel denique ad terram colendam comparantur

Iumenta.

rantur, vt ſuperius quoque dictum. Etſi autem Pomponius Iureconſultus negat boues iumentorum nomine intelligi, ſed armentorum potius, Vlpianus & Caius quadrupedes pecudum numero cēſent oues, boues, capras, aſinos, mulas, equos. Nos Virgilij, Ciceronis, atque eorum, qui Latinè locuti ſunt, conſuetudinem ſecuti, inter armenta & iumenta maiora animalia promiſcuè referemus huius libri prima parte. Deinde pecori minori ſecūdas partes attribuemus. Et quanquam pecora & pecudes de omnibus animalibus, quæ ſub imperio hominis, & pabulo paſcantur, promiſcuè intelligantur, atque communia ſint vocabula, (Sic enim ait Cicero, Multitudo pecorum partim ad veſcendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad veſtiendum) nos adiectione minorum, oues, capras, ſues, ab armentis ſeparauimus. Tertiam partem ad pacuariam rem pertinentem adiecimus, nō vt ex ea fructus capiatur, ſed potius propter vſum, cuſtodiamque ac miniſterium, quod præbet, qualis eſt cura paſtorum, canum, felium. Atque has tres partes hoc tertio libro exequemur. Reliquas paſtiones quarto libro proſecuturi. Hæc de pecorariæ paſtionis cum agricultura communicatione, deque eius digni-

Pecudes.

Libri tertij partitio

dignitate & origine ordinisq́;, ac vocabulorum ratione præfati ad singula pastoralia munia progrediemur. Introduximus singulorum armentorum pecorumq́; magistros, mesis tempore die festo per ocium in gramine sub vmbra recubantes de sua quemque cura ac disciplina differentes, ac singula veluti symbola proferẽtes: Euphorbum quidem bubulcũ, Hippocomũ equisonem, Hedionẽ opilionem, Eumęũ subulcum. EVPH. Heus tũ Hippocome, quo p̃gis vagabundus? Hodiéne feriæ indictæ à Parocho, iam in taberna Symposijs iuuenũ & choreis indulgere oportuit? HIP. Ignauis semper ferię. Ex re mea erit, & crumenæ consulere, & equos visere ecquid pascãtur, aut incõmodi aliquid patiãtur. Pascua prorsus æstatis siccitate exucca nudataque pabulo, vt periculũ sit, ne inedia compulsi lætiora pascua desiderantes erũpant ac lædãtur. EVP. Quin equos in hunc campũ adducis, vbi ex recẽti messe stipulæ aristæq́; sparsæ, & graminis quoque copię inter dumeta carpendę suppetũt. Hip. Nõ absurdè mones EVP. Agè igitur, Mastiga subsidiarium tuum iube compellere huc gregem: Tu hic considias sub Corylo hac, quæ simul & vmbram & auellanas nuces suppeditabit. Accersemus & Eumęum atque Hedionem, si vide-

videtur, deque rebus communibus commentabimur. HIP. Placet. Tu igitur Maſtix equos vnà cũ pullis atque aſinis huc compellito. EVPH. Et vos Eumæe & Hedio greges in vnũ cogite, atq; adeſte, Symbolũ veluti in taberna ſuum quiſque citra pecuniam aut impenſam conferet de ſua quiſque pecoris diſciplina. Equi certè Hippocome tui adhuc mediocriter habiti. Vidi nuper Agrij noſtri vicini equos longè ſtrigoſiores, & ſqualidiores. HIP. Non eadem fortè cura, cùm tamen illi paſcua non deſint, nec laboribus tantis onerentur. Noſtri contrà & operi crebrò adhibentur, neque ſic lautè paſcuntur, cæteris tamen accuratius tractantur. EVPH. Quoniam & locus, & tempus conceditur, rogamus, de cura hac nobis aliquid diſſeras, quæ huic animali adhibetur. HIPPO. Certè pecunia mihi numeranda nõ ſuppetit. Quare ſi vrgeas, non negabo, quod poſtulas. Inter iumenta certè & animalia, quæ in conſortium operis adhibemus, præcipuum locum tenet Equus. Nam & generoſiſsimum, & elegãtiſsimum, & vſui humano accõmodatiſs. adde quòd & fideliſs. pecus cenſetur. Cumque huius varius ſit vſus, de eius laudibus & vſu multa dicenda eſſent, de quibus aliàs dabitur dicendi occaſio. EV. Solùm de agnoſcendo ge-

De equis.